

Odnos prema značenju jedno je od ključnih teorijskih lingvističkih pitanja, koje ima važne primijenjenolingvističke posljedice. Oba aspekta navedenoga pitanja – kako teorijski tako i primijenjeno-lingvistički – obrađena su u ovoj knjizi. Poglavlja u njoj namijenjena su lingvistima i primijenjenim lingvistima svih specijalizacija (stručnjacima za poučavanje inog jezika, fonetičarima, glotodaktičarima, prevoditeljima, stručnjacima za jezik struke, sociolingvistima, terminolozima itd.), a bit će korisna i studentima filoloških diplomskih i poslijediplomskih studija, kao i studentima lingvistike.

iz recenzije izv. prof. dr. sc. Mateusza-Milana Stanojevića

...

Središnja je tema ove znanstvene knjige pitanje suodnosa između pojedinca i jezične zajednice u okviru šire relacije znak–značenje, pitanje koje uvođenjem novih pravaca i metodologije istraživanja otvara mnogobrojna nova pitanja, ali i propituje postojeće odgovore na ona otprije poznata. Upravo je raznolikost tema i novih metodologija o odnosu znaka i značenja iz perspektive pojedinca i jezične zajednice znanstvena vrijednost i bogatstvo ove znanstvene knjige.

iz recenzije doc. dr. sc. Anastazije Vlastelić

srednja europa

ISBN 978-953-8281-05-1

9 789538 281051

www.srednja-europa.hr

Cijena: 139,00 kn

ZNAČENJE U JEZIKU
– OD INDIVIDUALNOGA DO KOLEKTIVNOGA

Matešić / Martinović

Mihaela Matešić / Blaženka Martinović (ur.)

ZNAČENJE U JEZIKU – OD INDIVIDUALNOGA

DO KOLEKTIVNOGA

H D
P L

Mihaela Matešić / Blaženka Martinović (ur.)

Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga

Za izdavača

Damir Agičić

Knjigu uredile

Mihaela Matešić

Blaženka Martinović

© *Autori poglavlja*

Katica Balenović, Maja Balić Motušić, Ivančica Banković-Mandić, Ivana Bašić, Maja Bezić, Mirjana Borucinsky, Sara Brodarić Šegvić, Kristina Cergol, Vesna Deželjin, Josip Galić, Maja Glušac, Iva Grubišić Čurić, Damir Horga, Gordana Jelić, Nejša Kalajdžisalihović, Marko Liker, Ana Mikić Čolić, Evelina Miščin, Magdalena Nigoević, Lidija Orešković Dvorski, Ivana Petrović, Mirjana Šnjarić, Ivana Špiranec, Gordana Vekarić, Karla Zvonar

Recenzenti knjige

izv. prof. dr. sc. Mateusz-Milan Stanojević

doc. dr. sc. Anastazija Vlastelić

Recenzenti poglavlja

Martina Bajčić, Ivana Bašić, Tomislava Bošnjak Botica, Vesna Deželjin, Arnalda Dobrić, Branka Drljača Margić, Vlasta Erdeljac, Cecilija Jurčić Katunar, Nataša Košuta, Željka Macan, Anita Memišević, Milica Mihaljević, Kristian Novak, Maša Plešković, Aneta Stojić, Aleksandra Ščukanec, Sanda Lucija Udier, Ivana Vidović Bolt

Jezična je redakcija autorska.

Grafički urednik

Krešimir Krnic

Oblikovanje korica

Ana Vujasić

Grafička priprema

Tvrtko Molnar

Banian ITC

Tisak

Tiskara Zelina

ISBN: 978-953-8281-05-1

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

pod brojem 001062182.

Objavlivanje knjige financijski je pomoglo
Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH.

Ova je knjiga nastala u okviru rada na znanstvenome projektu Sveučilišta u Rijeci:
uniri-human-18-262.

Knjiga je objavljena u travnju 2020.

ZNAČENJE U JEZIKU

OD INDIVIDUALNOGA DO KOLEKTIVNOGA

Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa
Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku
održanoga od 16. do 18. svibnja 2019. u Rijeci

Uredile

Mihaela Matešić
Blaženka Martinović

Zagreb 2020.

Sadržaj

Predgovor	V
-----------------	---

GRAMATIČKI I LEKSIČKI ASPEKTI ZNAČENJA

ANA MIKIĆ ČOLIĆ I MAJA GLUŠAC	
Polisemija sufiksa u hrvatskom jeziku	3
DAMIR HORGA I KRISTINA CERGOL	
Predviđanje u slušnom procesiranju: padeži	19
IVANA BAŠIĆ	
Kojeg su roda likovi u hrvatskim prijevodima <i>Sretnog princa</i> Oscara Wildea?	33
MIRJANA ŠNJARIĆ I MIRJANA BORUCINSKY	
Prototipnost općeznanstvenih glagolsko-imeničkih kolokacija njemačkoga, engleskoga i hrvatskoga jezika	49

DRUŠTVENA ZNAČENJA JEZIČNIH STRUKTURA

IVANA ŠPIRANEC	
O predodžbenim metaforama u gradbi terminologije	63
IVANA PETROVIĆ I MAJA BEZIĆ	
Metafora u medijskom diskursu o migracijama	75
GORDANA JELIĆ I GORDANA VEKARIĆ	
Elliptical constructions in SMS communication	89
NEJLA KALAJDŽISALIHVIĆ	
On the usage of the English first person pronoun	103
SARA BRODARIĆ ŠEGVIĆ	
English-language elements in the chrematonymy of Croatian musical groups	111
IVA GRUBIŠIĆ ČURIĆ	
Što je u imenu? Analiza hrvatskih prijevoda imena u Hoffmannovu <i>Janku Raščupanku</i>	125

JOSIP GALIĆ I MAGDALENA NIGOEVIĆ	
Frazemi u Brešanovoj drami <i>Predstava 'Hamleta' u selu Mrduša Donja</i> i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt	139
VESNA DEŽELJIN	
Komunikacijska funkcija zoonima u hrvatskom i talijanskom jeziku	155
IVANČICA BANKOVIĆ-MANDIĆ	
Kolektivna i individualna značenja u hrvatskome kao J2 govornika albanskog jezika	167
IZRAZNI I SADRŽAJNI ELEMENTI U JEZIČNOM USVAJANJU I UČENJU	
KATICA BALENOVIĆ I MAJA BALIĆ MOTUŠIĆ	
University students' productive knowledge of English collocations	181
EVELINA MIŠČIN	
Errors in presentations of medical English students	195
KARLA ZVONAR, MARKO LIKER I LIDIJA OREŠKOVIĆ DVORSKI	
Vokalski prostor kroatofonih govornika francuskog jezika: akustička analiza	211

Predgovor

Na XXXIII. međunarodnome znanstvenom skupu Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku pod naslovom *Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga*, koji je održan na Filozofskome fakultetu u Rijeci od 16. do 18. svibnja 2019. godine, sudjelovalo je 119 izlagača iz Hrvatske i inozemstva. Propitivanje i proučavanje značenja jedno je od središnjih pitanja koje zaokuplja lingviste još od najranijih vremena, kada se lingvistika tek oblikovala u krilu filozofije, pa sve do danas, kada putem spoznaja o jeziku i značenju pokušavamo doći do novih spoznaja o funkcioniranju čovjekova uma.

Suvremena lingvistika značenju je prilazila kroz nekoliko glavnih etapa, od strukturalističkih propitivanja odnosa između jednoga jezičnog znaka prema ostalim jezičnim znakovima, preko kratkog i samo prividnog napuštanja primarnosti značenja u odnosu na izražajne moći kombinacijskih snaga gramatičkih struktura, sve do danas dominantnih kognitivnosemantičkih istraživanja, koja proučavaju značenje u jeziku u odnosu na koncepte (konceptualizaciju) te druge sposobnosti i zakonitosti čovjekova uma. Na dosadašnjemu razvojnom putu semantike jedno je od najintrigantnijih pitanja ono koje se tiče suodnosa između pojedinca i jezične zajednice u okviru šire relacije znak–značenje. Upravo je taj nužan, ali nedovoljno razjašnjen odnos bio središnjom temom HDPL-ova godišnjega znanstvenog skupa. Posvetili su mu svoja izlaganja i ugledni plenarni predavači iz Hrvatske i inozemstva:

- Dagmar Divjak (University of Birmingham): *There, and back again? Between individual usage and collective structure*
- Kristina Štrkalj Despot (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb): *Embodied Simulation and Figurative Thought in the Construction of Meaning*
- Agnieszka Będkowska-Kopczyk (Karl-Franzens-Universität, Graz): *Being moved, touched, shaken. How sensory-motor experience shapes conceptualization of mental states in Slavic languages (Polish, Slovene, and Croatian)*
- Mateusz-Milan Stanojević (Sveučilište u Zagrebu): *Individual and collective, local and global in metaphor*
- Zrinka Jelaska (Sveučilište u Zagrebu): *The distinctions among synonyms.*

Od prošle godine plenarna predavanja snimamo, a poveznice na videosnimke objavljujemo na službenim mrežnim stranicama (<http://hdpl.hdpl.hr/videos>). Vjerujemo da i time HDPL dokazuje predanost svojoj misiji kontinuirana upoznavanja znanstvene zajednice s najnovijim jezikoslovnim istraživanjima u Hrvatskoj i svijetu, kao što to čini i svojim zbornicima radova. I ove godine HDPL objavljuje dvije zborničke knjige: u suradnji s izdavačkom kućom *Peter Lang* u pripremi je urednička knjiga s radovima na engleskome jeziku, a u suizdanju s uglednim domaćim nakladnikom *Srednja Europa* objavljujemo ovu knjigu *Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga*.

Budući da je semantika tema koja zahvaća sve jezične razine i planove, a i interdisciplinarno iradira u druga područja korespondentna jezičnoj komunikaciji, prilozi/poglavlja u ovoj knjizi slijede njezinu raznolikost. U prvim se poglavljima tako progovara o gramatičkim aspektima značenja. Ana Mikić Čolić i Maja Glušac odmiču od leksičke razine i propituju polisemiju na tvorbenoj razini te pokazuju da su polisemni i višefunkcionalni sufiksi najplodniji u tvorbi novih riječi, uzimajući u obzir i registar u kojemu se leksem upotrebljava. Damir Horga i Kristina Cergol okreću se govoru te utvrđuju utjecaj predviđanja na procesiranje slušnoga unosa u kojemu se pojavljuje greška u padežu imenice. Ivana Bašić analizira prijevodna rješenja dviju skupina prevoditelja – profesionalnih književnih prevoditelja u izabranim izdanjima *Sretnog princa* te studenata diplomskoga prevoditeljskog smjera na studiju anglistike, a kao istraživački problem odabran je prijevod roda dvoje likova. Mirjana Šnjarić i Mirjana Borucinsky uspoređuju i analiziraju odabrane primjere kolokacija njemačkoga i engleskoga jezika da bi utvrdile karakterističnosti značenjskih inačica glagola koje nastaju u kolokacijskom suodnosu s imenicama tipičnim za općeznanstveni jezik.

Značenjske procese generirane u društvenome kontekstu široko zahvaćaju autori od petoga do trinaestoga poglavlja. Ivana Špiranec ispituje do koje mjere predodžbene metafore mogu sudjelovati u rasuđivanju te ih suprotstavlja konceptualnim metaforama, i to na primjeru engleskih imeničkih složenica u građevinarstvu. Ivana Petrović i Maja Bezić, polazeći od teorije konceptualne metafore i oslanjajući se na spoznaje iz područja kritičke analize metafore, proučavaju uporabu metafora u medijskome diskursu o tzv. migrantskoj krizi te zaključuju da su (u analiziranom engleskom, talijanskom i hrvatskom korpusu) najbrojniji metaforički izričaji u kojima se migracija vezuje uz izvornu domenu vode, rata i trgovine. Gordana Jelić i Gordana Vekarić opisuju eliptičnost jezičnoga izraza u jeziku kratkih poruka kroz jezične inovacije na planu ortografije te prikazuju različite vrste eliptičnih konstrukcija na sintaktičkoj i pragmatičkoj razini. O sklonosti uporabi ili izostavljanju zamjenice za prvo lice jednine u engleskom jeziku Nejlja Kalajdzisalihović donosi kratak pregled suvremenih istraživanja sugerirajući pritom smjerove u kojima je moguće istraživati taj jezični i stilistički fenomen. Sara Brodarić Šegvić analizirala

je engleske krematonime u nazivima hrvatskih glazbenih sastava te je pokazala da se znatan dio korpusa sastoji od naziva na engleskom jeziku ili sadrži engleske elemente, otkrivajući raznovrsne načine njihove tvorbe. Iva Grubišić Ćurić analizira imena u trima prijevodima slikovnice *Janko Raščupanko* te je pokazala da prevladavaju zamjene imena u izvornom tekstu drugim imenom u ciljnom jeziku te kombinacija navedenoga rješenja i prijevoda opisnog imena općom imenicom ili neologizmom, a neka su imena zamijenjena ekvivalentom u ciljnom jeziku. Josip Galić i Magdalena Nigoević donose kontrastivnu analizu frazema u drami Ive Brešana *Predstava „Hamleta“ u selu Mrduša Donja*, napisanoj pretežno novoštokavskim ikavskim dijalektom, i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt. Vesna Deželjin govori o uporabi zoonima u hrvatskom i talijanskom jeziku za izražavanje emotivnosti govornika te uočava pragmatičke funkcije koje zoo-pragmemi vrše u hrvatskom i talijanskom jeziku, što svjedoči o njihovu položaju unutar vlastitoga sustava, o podudarnostima i odstupanjima u dva jezika s obzirom na izbor zoonima prikladnih za iskazivanje istoga emotivnoga stava prema sugovorniku ili referentu. Ivančica Banković-Mandić ilustrira sociolingvistički profil studenata tijekom trojednne izborne nastave hrvatskog jezika na Filološkom fakultetu Hasan Prishtina u Prištini te se pokazuje da danas mlađa populacija na Kosovu uopće ne govori i ne razumije srpski, a ni bilo koji drugi slavenski jezik.

Naposljetku, kroz prizmu odnosa izraza i sadržaja promatraju se i pojedine situacije u jezičnome usvajanju i učenju, o čemu svoja istraživanja iznose autori od četrnaestoga do šesnaestoga poglavlja. Katica Balenović i Maja Balić Motušić ispituju produktivno znanje studenata o kolokacijskim svezama među riječima u akademskom tekstu te se pokazalo da studenti imaju nižu razinu produktivnog znanja gramatičkih u odnosu na leksičke kolokacije te da se javljaju neprihvatljive kolokacijske sveze u stranome jeziku. Evelina Miščin analizira pogreške studenata medicinskoga engleskog u njihovim prezentacijama te donosi koje se vrste pogrešaka najčešće javljaju, s ciljem da nastavnici lakše prepoznaju specifične jezične probleme te da studenti budu proaktivni u samokorekciji. Knjiga završava poglavljem o vokalskome prostoru kroatofonih govornika francuskog jezika Karle Zvonar, Marka Likera i Lidije Orešković Dvorski, a cilj je njihova istraživanja bio analizirati napredak u izgovoru francuskih oralnih vokala u kroatofonih studenata francuskoga jezika i književnosti.

Sva su poglavlja u knjizi najprije zasebno recenzirana, a potom je recenziran i zbornik u cjelini. Zahvalne smo svim recenzentima i recenzenticama koji su uložili svoje vrijeme i znanje te kolegijalnom prosudbom pružili dragocjene povratne informacije i savjete kako bi ova knjiga bila bolja, uspješnija i spremnija na putu k čitateljima.

Urednice

GRAMATIČKI I LEKSIČKI ASPEKTI ZNAČENJA

ANA MIKIĆ ČOLIĆ

Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet
amikic@ffos.hr

MAJA GLUŠAC

Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet
mglusac@ffos.hr

Polisemija sufiksa u hrvatskom jeziku

Za razliku od proučavanja polisemije na leksičkoj razini, polisemija tvorbenih jedinica još je uvijek neistraženo područje u hrvatskom jezikoslovlju. Tvorbena se polisemija određuje kao veza između dvaju ili više značenja jedne tvorbenice, najčešće sufiksa, a polisemni su tvorbeni elementi oni koji u tvorbi obavljaju više od jedne funkcije. Neistraženost područja odražava se ponajviše u neujednačenosti nazivlja te se u literaturi polisemija sufiksa označava još i nazivima *višefunkcionalnost*, *tvorbena višeznačnost* ili *polivalentnost*. Ipak, postoje razlike među navedenim nazivima, odnosno u njihovim semantičkim poljima te je stoga prvi cilj rada terminološko razgraničenje i usustavljanje. U ovome radu polazimo od hipoteze da višefunkcionalnost i polisemija tvorbenih jedinica izravno utječu na njihovu plodnost, odnosno pretpostavljamo da su polisemni i višefunkcionalni sufiksi u hrvatskom jeziku ujedno i najplodniji u tvorbi novih riječi. Da bismo provjerili tu hipotezu, analizu ćemo usmjeriti prema najplodnijim hrvatskim sufiksima *-ač*, *-aš*, *-(j)ar*, *-er* i *-ac*.

Ključne riječi: polisemija, tvorba riječi, sufiks

1. Uvod

Polisemija, odnosno pojava da jedna riječ ima više različitih, ali povezanih značenja, može se smatrati univerzalijom čija je plodnost uvjetovana jezičnom ekonomičnošću kojoj polisemija uvelike doprinosi. Lyons (1977) uspostavlja nekoliko kriterija koji moraju biti zadovoljeni da bi se riječ označila kao polisemna: značenja polisemne riječi moraju biti okupljena oko temeljnog značenja iz kojega se generiraju ostala, zatim značenja polisemne riječi moraju biti etimološki povezana, te moraju pripadati istoj sintaktičkoj kategoriji. Prvi od navedenih kriterija zapravo je definicija polisemije, dok se druga dva najčešće smatraju kriterijima za razgraničavanje polisemije i homonimije. Polisemija se, dakle, može odrediti kao složenost semantičke strukture jednog leksema koja uvelike ovisi o kontekstu, starosti riječi i uporabnoj čestotnosti riječi. Naime, kontekst određuje značenje, a kako je broj

konteksta otvoren, to se odražava i na broj značenja polisemne riječi koji je također otvoren. Iz toga proizlazi sljedeće: što je riječ starija i što joj je veća uporabna frekvencija, to je veća mogućnost proširivanja značenja (Tafra 1986). Dok je proučavanje polisemije leksičkih jedinica predmet mnogih jezikoslovnih rasprava i radova, polisemija jezičnih jedinica na razini nižoj od riječi još je uvijek relativno neistraženo područje, a u hrvatskom jezikoslovlju gotovo da i nema radova o toj temi.¹ Upravo će zato predmet ovoga rada biti polisemija sufiksa. Neistraženo područja odražava se ponajprije u neujednačenosti nazivlja te se u literaturi polisemija sufiksa označava još i nazivima *višefunkcionalnost*, *tvorbena višeznačnost* ili *polivalentnost*. Prvi je cilj rada stoga terminološko razgraničenje i usustavljanje. Nadalje, u ovome radu polazimo od hipoteze da višefunkcionalnost i polisemija tvorbenih jedinica izravno utječu na njihovu plodnost, odnosno pretpostavljamo da su polisemni i višefunkcionalni sufiksi u hrvatskom jeziku ujedno i najplodniji u tvorbi novih riječi. Da bismo provjerili tu hipotezu, analizu ćemo usmjeriti prema najplodnijim hrvatskim sufiksima *-ač*, *-aš*, *-(j)ar*, *-er* i *-ac*.

2. Polisemija sufiksa – naziv(i), određenja i povijest

Tvorbena se polisemija određuje kao veza između dvaju ili više značenja jedne tvorbene jedinice, najčešće sufiksa, a polisemni su tvorbeni elementi oni koji u tvorbi obavljaju više od jedne funkcije (Štekauer i Lieber 2005). Polisemija sufiksa označava se još i nazivima *polifunkcionalnost*, *multifunkcionalnost* ili *višefunkcionalnost* (Luschützky i Rainer 2011), *tvorbena višeznačnost* (Barić i dr. 2005) i *polivalentnost* (Babić 1991). Ipak, razgraničenja među navedenim nazivima ima pa se napominje da bi *višefunkcionalni* bili oni sufiksi koji se mogu dodati različitim vrstama riječi, odnosno različitim osnovama (Luschützky i Rainer 2011). U tom značenju shvaćat će se ti pojmovi i u ovome radu: polisemija kao veza između značenja jedne tvorbene jedinice (npr. *vršitelj radnje – instrument*), a višefunkcionalnost kao „sposobnost“ sufiksa da se dodaje različitim vrstama riječi, odnosno različitim osnovama (npr. sufiks *-aš*: *filmaš* od imenice, *ludaš* od pridjeva).

Najraširenija i najčešće opisivana polisemija, kada je riječ o tvorbenim jedinicama, jest ona vršitelj radnje (*nomina agentis*) – instrument (*nomina instrumenti*). Još je krajem 19. stoljeća Meyer-Lübke (prema Rainer 2005) objasnio tu polisemiju kao posljedicu metaforičke upotrebe imenice za vršitelja radnje u značenju instrumenta. S tradicionalnog stajališta, instrumentalna se upotreba dakle promatra kao rezultat značenjskog proširenja mehanizmima metafore ili metonimije. Ipak, napominje Rainer (2005), ne mogu se sve polisemije objasniti tim postupcima jer nema svaka imenica oba značenja (naprimjer, *upaljač* je samo instrument). Dakle, metonimijsko i metaforičko proširenje značenja svakako je zaslužno za povećanje

1 O polisemiji hrvatskih sufiksa *-(j)ar(a)* i *-stvo* pisala je u novije vrijeme Buljan (2015; 2018).

plodnosti te pojave, ali nikako ne može objasniti sve slučajeve. Rainer (2005: 23) tako navodi da su metafora i metonimija bile poticaj, ali da ne treba smetnuti s uma ni analogiju te nudi svoje tumačenje polisemije tvorbenih jedinica uvođenjem pojmova *reinterpretacije* i *aproksimacije*. Semantička promjena tvorbene jedinice, tvrdi Rainer (2005: 23), može se dogoditi u trenutku kovanja novotvorenice, bez „posredovanja“ semantičkih promjena s leksičke razine. Dakle, u tim situacijama autor novotvorenice tvorbeni uzorak, odnosno tvorbeno značenje afiksa upotrebljava „na približan način“ pa se može govoriti o aproksimaciji. S druge strane, reinterpretacija podrazumijeva tri faze u prijelazu s agentivnog na instrumentalno značenje: u početku postoji samo agentivno značenje, potom nekoliko agentivnih imenica dobiva i instrumentalno značenje, ali na leksičkoj razini, a naposljetku te se sekundarne tvorbe reinterpreteraju kao tvorenice nastale izravno prema instrumentalnom uzorku koji sada može biti polazište, odnosno model za tvorbu novih riječi neovisno o njihovoj vezi s agentivnim imenicama. Kod aproksimacije izostaje druga opisana faza. Rainer (2005: 29) zaključuje da pri tumačenju polisemije tvorbenih jedinica treba uzeti u obzir i metaforu i metonimiju, ali ne smiju se izgubiti iz vida ni jezični postupci kao što su elipse, homonimizacija te jezično posuđivanje, kao ni izvanjezični razlozi. Naime, još je 1962. Dubois (prema Rainer 2011) širenje polisemije *vršitelj radnje – instrument* povezao s asimilacijom ljudi i strojeva u Industrijskoj revoluciji.

Drukčije podrijetlo polisemije *vršitelj radnje – instrument* opisuje Dressler (1986) tumačeći sufiks kao polisemnu hijerarhijsku strukturu sa značenjem vršitelja radnje kao jezgrenog iz kojega se deriviraju sva ostala značenja i to poštujući hijerarhiju živosti: ljudski vršitelj radnje > životinjski vršitelj radnje > biljni vršitelj radnje > neživi vršitelj radnje > instrument > mjesto. Iz takva je tumačenja polisemnih tvorbenih struktura proizišlo još jedno vrlo rašireno i nekritički prihvaćeno mišljenje, a vezano je uz smjer semantičkog proširenja. Naime, kao jedini mogući smjer, upravo zbog hijerarhije živosti, u literaturi je istaknut smjer od ‘vršitelja’ prema ‘instrumentu’ (Dressler 1986). Međutim, taj smjer širenja ipak nije i jedini što dokazuje Beard (1990) navodeći primjer hrvatskog sufiksa *-lo* kod kojega je širenje teklo obrnutim smjerom – od ‘instrumenta’ prema ‘vršitelju radnje’: *plutalo, strugalo, svjećalo*, odnosno *jecalo, prigovaralo, spavalo*.

Iz pregleda tumačenja polisemije sufiksa sigurno je da do danas pouzdanog izvora polisemije *vršitelj radnje – oruđe* nema te se pri tumačenju pojedinačnih slučajeva moraju uzeti u obzir jezični (kao što su glasovne promjene i jezično posuđivanje) te izvanjezični razlozi.

3. Istraživanje

3.1. Hipoteza

Istraživačka je hipoteza ovoga rada da višefunkcionalnost i polisemija tvorbenih jedinica izravno utječu na njihovu plodnost, odnosno pretpostavljamo da su polisemni i višefunkcionalni sufiksi u hrvatskom jeziku ujedno i najplodniji u tvorbi novih riječi. Naime, ako postoji mogućnost izbora među tvorbenim jedinicama, govornik koji treba označiti novi koncept, pojam ili pojavu radije će, zbog ekonomičnosti, upotrijebiti sufiks koji može biti dodan različitim osnovama. Osim toga, kad značenje osnovne riječi obuhvaća samo određeno značenjsko polje, izvedenica također pripada skupini toga polja, na primjer glagolima *pjevati* i *hodati* označuje se isključivo ljudsko djelovanje, dok se glagolom *preživati* označuje životinjsko. Upravo zato izvedenice *pjevač* i *hodač* označuju samo osobu, dok *preživač* označuje životinju. Ako nema tih ograničenja, ista izvedenica može označivati čovjeka, životinju i instrument, prema izvanjezičnoj stvarnosti u kojoj postoji određeni pojam ili potreba za njim. Tako npr. *nosač* s općim značenjem 'onaj koji nosi' može označivati 'čovjeka', 'stup', 'prvi kralješak', 'brod'... Zbog takve ovisnosti o stvarnosti za mnoge je izvedenice sasvim slučajno što su se našle u nekoj skupini jer se u izvanjezičnoj stvarnosti neka mogućnost još nije ostvarila ili ostvareno značenje nije još zabilježeno, npr. imenice *napadač*, *plivač*, *skakač* mogle bi označivati i životinju (Babić 1991). Zbog svih navedenih razloga pretpostavljamo da se izbor polisemnih tvorbenih jedinica pri tvorbi novih riječi, koji je ekonomičniji, može dovesti u vezu s njihovom plodnošću.

3.2. Metodologija

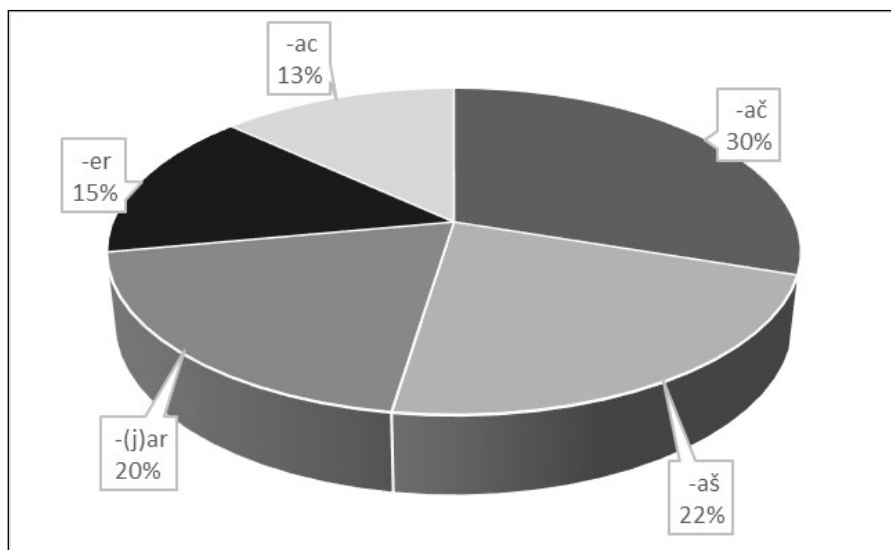
Odnos polisemije i plodnosti sufiksa u ovome radu bit će analiziran na korpusu neologizama koji najbolje odražavaju morfološko znanje suvremenih govornika:

... [t]he advantage of dealing primarily with neologisms is that by largely excluding lexicalized formations one has a better chance to detect the properties of possible words rather than of actual words, which may eventually lead to the correct formulation of the productive word formation rule instead of merely stating redundancies among institutionalized words. (Plag 1999: 119)

Prikupljanje neologizama svodi se na tradicionalne metode koje najčešće podrazumijevaju ekscerpciju neologizama iz dnevnih novina, tjednika, specijaliziranih časopisa i televizijskih emisija te njihovo provjeravanje u domaćim rječnicima. Druga je provjerena metoda analiza različitih izdanja jednoga rječnika kojom se može relativno jednostavno utvrditi u kojoj je mjeri autor ili skupina autora nekog rječnika bila spremna u svako novo izdanje uvrstiti novonastale ili novopridošle riječi što pokazuje suvremenost pojedinog izdanja. Takva analiza pruža prilično realnu

sliku o tome koji su neologizmi prihvaćeni do te mjere da su „zaslužili“ svoje mjesto u rječniku (Muhvić-Dimanovski 2005). Korpus neologizama u ovome radu dobiven je kombinacijom opisanih dviju metoda, uz napomenu da je usporedbom rječnika dobiven znatno veći broj riječi. *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (1991, 1998) postavljen je kao osnova s kojom su uspoređivani svi drugi rječnici – osim spomenutih Anićevih još i *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, *Rječnik hrvatskoga žargona* Tomislava Sabljaka, *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ te najnoviji *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* iz 2015. Korpus koji je dobiven na taj način profiliran je i kroz *Hrvatsku jezičnu riznicu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pa su tako iz korpusa uklonjene sve riječi za koje u *Riznici* postoje potvrde od prije 1990.²

Opisanom metodologijom dobili smo korpus od 645 sufikslnih izvedenica, a omjer pet najplodnijih sufiksa koji su sudjelovali u njihovoj tvorbi prikazan je grafikonom 1:

Grafikon 1. Zastupljenost sufiksa u tvorbi novih riječi

U nastavku rada bit će analizirana semantička i gramatička struktura sufiksa *-ač*, *-aš*, *-(j)ar*, *-er* i *-ac*.

2 Svaki popis neologizama rezultat je međudjelovanja nekoliko različitih činitelja: purističke tradicije, otvorenosti općih rječnika prema novim riječima te istraživačeve subjektivne procjene. U potpunosti smo svjesni ograničenja koje naš korpus ima, s obzirom na navedene činitelje, ali smatramo da bez obzira na ta ograničenja daje dobre primjere za relevantnu analizu.

3.3. Rasprava

3.3.1. Sufiks -ač

Imenice sa sufiksom *-ač* tvore se uglavnom od glagolskih osnova, a od ostalih osnova rijetko. Taj podatak potvrđuju i primjeri iz korpusa. Naime, od 69 riječi izvedenih tim sufiksom tek su dvije izvedene od imeničke osnove. U općem jeziku riječi tvorene sufiksom *-ač* obično označuju čovjeka koji obavlja radnju (*pljuvač, dodavač*), dok u jeziku struke obično označuju napravu, odnosno ono čime se obavlja koja radnja: *obarač, šišač, prskač...* Razlozi velikoj čestotnosti ovoga sufiksa u posljednjih tridesetak godina mogu se tražiti u razvoju računalnog nazivlja jer je upravo sufiksom *-ač* tvoreno mnoštvo izvedenica koje označuju instrument, odnosno oruđe. Oruđe je zastupnik kategorije *nomina instrumenti* i obuhvaća dijelove postrojenja, strojeve, uređaje, aparate, mehanizme, sprave, naprave, instrumente, alate, vozila (Mihaljević 1993).

Prema zabilježenim značenjima koja su se našla u korpusu izvedenice sa sufiksom *-ač* označuju: vršitelja radnje (*dodavač, hrkač, pljuvač, preuređivač, prizivač, zaglupljivač, zakašnjivač, zasipač...*), vršitelja radnje i instrument (*usporivač, pritisivač, zabijač, udarač...*), stroj (*razgrtač, zamagljivač...*), vozilo (*potiskivač...*) i mišić (*odmicač, pregibač*).

Izvedenice sa sufiksom *-ač* nastale su, dakle, uglavnom od glagolskih osnova, a iz njih se mogu izvesti sljedeće preoblike:

- V + *-ač* → onaj koji V ili *dodavač* → onaj koji dodaje
- V + *-ač* → ono čime se V ili *razgrtač* → ono čime se razgrće te
- V + *-ač* → onaj koji V / ono čime se V ili *udarač* → onaj koji / ono čime se udara.

Promotre li se osnove od kojih se tvore imenice na *-ač*, može se uočiti da je skupina tvorena od nesvršenih glagolskih osnova znatno brojnija:

- objašnjavati > *objašnjivač*
- zarađivati > *zarađivač*
- zaustavljati > *zaustavljač*.

Kako je već rečeno, neke imenice nisu izvedene od glagola: *ap(ač)* i *mob(ač)*. Riječ je o imenicama koje imaju okrnjenu imeničku osnovu, pripadaju žargonu te predstavljaju skraćene oblike imenica *apaurin* i *mobitel*. Iako su takve riječi nakon što se pojave uglavnom ograničene na uporabu u određenim generacijskim ili društvenim skupinama, sve je više primjera koji su iz žargona prešli u razgovorni jezik te na taj način dostižu viši stupanj opstojnosti. Ujedno, tvorba imenica sufiksom *-ač* od imeničkih osnova predstavlja odmak od tvorbene tradicije jer takvi slučajevi nisu zabilježeni u ranijim tvorbenim opisima, kao ni u rječnicima gdje se *-ač* također

opisuju kao isključivo odglagolski sufiks³. Primjećuje ih tek Birtić (2008: 63), napominjući da su takve imenice izrazito stilski obilježene. Indikativnim se čini podatak da su svi neologizmi načinjeni sufiksom *-ač* od imeničkih osnova pronađeni u Sabljakovu *Rječniku hrvatskoga žargona* (2001) te se nameće zaključak da upravo u žargonu treba tražiti i izvore takvim tvorbama sa sufiksom *-ač*. Nadalje, namjena je riječi tvorenih od imeničkim osnovama skratiti, odnosno ekonomizirati izraz što se ne može reći za odglagolske imenice na *-ač*. Imajući u vidu različite osnove kojima se pridodaju te različitu namjenu koje imaju imenice na *-ač* načinjene od glagolskih i imeničkih osnova, nameće se zaključak da je u tim dvama slučajevima riječ o sufiksima koji isto zvuče, ali podrijetlo i značenje su im različiti te će biti potrebne dodatne (ponajprije dijakronijske) analize da bi se utvrdilo je li u tom slučaju riječ o polisemiji sufiksa *-ač* ili o dvama različitim sufiksima.

3.3.2. Sufiks *-aš*

Drugi po broju izvedenica u korpusu je sufiks *-aš* kojim se u hrvatskom jeziku tvore imenice od imeničkih, glagolskih, pridjevnih, brojevnih i priložnih osnova. Najplodniji je upravo u tvorbi imenica. U korpusu imenice sa sufiksom *-aš* označuju: vršitelja radnje (*kontejneraš, filmaš, peticionaš, softveraš, spidvejaš, tulumaš...*), nositelja osobine (*ludaš, titulaš*), pripadnika neke skupine (*živozidaš, mladostaš, jednopredmetaš*), bolesnika (*prostataš, karcinomaš*), sportaša (*loptaš, prsaš, spustaš, velteraš*) i posjednika (*jabtaš, starkaš, tabanaš*).

Babić (1991: 120) navodi da se izvedenice sufiksom *-aš* mogu tvoriti od svih osnova, te su i u korpusu zabilježeni takvi primjeri uz napomenu da je onih koji su tvoreni od imeničkih osnova najviše. Iz skupine imenica na *-aš* izdvajaju se one koje imaju pogrdno značenje kao što su: *foteljaš, titulaš, tulumaš...* Kod većine takvih imenica već i osnovna riječ može imati negativno društveno značenje (*popravni > popravkaš*). Upravo u tim značenjima, uz ostala koja su navedena u tablici, treba tražiti uzroke velikom broju primjera izvedenih tim sufiksom. Naime, označavajući ljude kao *centraše, drogeraše, infarktaše, ludaše, jednopredmetaše, vikendaše* zapravo ih se smješta u različite profesionalne, društvene i moralne skupine pri čemu se odražava čovjekova imanentna težnja da svijet oko sebe, pa tako i ljude, kategorizira, odnosno ukalupljuje u određene obrasce. Imajući u vidu izvanjezične razloge za upotrebu sufiksa *-aš* te njegovu primjenjivost na sve vrste osnova, pretpostavka je da će i u budućnosti zadržati visok stupanj plodnosti. To potvrđuje i neologizam iz marketinškog jezika – *bonaš* – kojim je zamijenjen višočlani engleski naziv *pre paid*.

3 *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, sv. 1, str. 13.

3.3.3. *Sufiks -(j)ar*

Sufiksom *-ar* u korpusu je izvedeno 46 imenica. Riječ je o sufiksu kojim se tvore izvedenice od imeničkih i glagolskih osnova. Sufiks *-ar* dolazi na osnove sa svim završnim glasovima, a sufiks *-jar* na osnove koje završavaju na *c, k, g, b, z* i *s* njima se smjenjuje po jotacijskim pravilima. Značenja imenica izvedenih sufiksom *-(j)ar* u korpusu su sljedeća: vršitelj radnje (*jahtar*,⁴ *zmajar*, *svrdlar*...), instrument (*li-gnjar*) i mjesto (*mlječar*).

Najčešća se značenja imenica tvorenih sufiksom *-(j)ar* mogu opisati preoblikama:

- N + *-(j)ar* → onaj koji pravi N, odnosno *zmajar* → onaj koji pravi zmajeve,
- V + *-(j)ar* → onaj koji V, odnosno *svrdlar* onaj koji svrdla.

Može se zaključiti da je sufiksalna tvorba imenica sufiksom *-(j)ar* plodna, i to od imeničkih osnova, dok je tvorba od glagolske osnove zabilježena samo u dvama primjerima. Prototipno je značenje takvih izvedenica ‘vršitelj radnje’ te se može utvrditi da u korpusu zabilježene imenice imaju isključivo to značenje: *kamatar*, *anketar*, *zdravičar*... Imajući u vidu dosadašnje tvorbene opise u kojima se takav slučaj ne spominje, zanimljivim se čini neologizam *plastičar*⁵ kod kojega je došlo do univerbizacije:

- plastični kirurg > *plastičar*.

Govoreći o tvorbenim postupcima u hrvatskom razgovornom jeziku, Pintarić (2010: 95) ističe da je jedan od načina skraćivanja i univerbizacija koja podrazumijeva stvaranje izvedenice od višečlanog izraza. Sabljak (2001: X) također navodi skraćivanje kao jedan od temeljnih postupaka u žargonu pa se i ovdje može govoriti o izravnom utjecaju, odnosno prelijevanju obilježja žargona na razinu razgovornoga jezika čemu posljednjih dvadeset godina doprinose novi komunikacijski kanali kojima se informacije šire velikom brzinom te zahtijevaju ekonomičnu i jezgrovitu komunikaciju.

3.3.4. *Sufiks -er*⁶

Na marginama je tvorbenih proučavanja u hrvatskom jezikoslovlju do sada bio sufiks *-er* koji Babić (1991) tek spominje, a ostale ga gramatike i ne uvrštavaju na

4 *Jahtar* je ‘onaj koji pravi ili iznajmljuje jahtu’, a *jahtaš* je ‘onaj koji posjeduje jahtu ili njome upravlja’ (Anić 2003).

5 U tom je primjeru došlo i do semantičke promjene jer se riječju *plastičar* označuje i osoba koja se bavi proučavanjem plastičnih masa. Tako postoji „Društvo plastičara i gumaraca“.

6 Većina se primjera na *-er* može svrstati u skupinu *pseudoanglizama* – riječi sastavljenih od engleskih tvorbenih elemenata, ali koje kao riječi ne postoje u engleskom jeziku. Međutim, zbog primjera koji se ne mogu smatrati pseudoanglizmima (npr. *cuger*, *seljober*), smatramo opravdanim uvrštavanje toga sufiksa u popis plodnih u hrvatskom jeziku.

popis plodnih imeničkih sufiksa u hrvatskom jeziku. U literaturi taj sufiks spominje još Štambuk (1999) koja je istraživala elektroničko nazivlje te iako se on našao na visokome četvrtom mjestu po zastupljenosti, kao i u korpusu neologizama ekcerpiranom za ovaj rad, autorica se priklanja Babićevu mišljenju te tvrdi da izvedenice sa sufiksom *-er* tvorbi pripadaju više formalno nego stvarno. Budući da je sufiks *-er*, kako je već rečeno, i u ovom korpusu na četvrtom mjestu po zastupljenosti (njime su izvedena 34 neologizma), može se utvrditi da je ovdje riječ o znatnom odstupanju od stanja zabilježenog u dosadašnjoj tvorbenoj literaturi. Sufiks *-er* engleskoga je podrijetla, a u hrvatskom jeziku dolazi kod imenica koje su izvedene od stranih glagolskih osnova. Izvedenice sa sufiksom *-er* pripadaju dvjema značenjskim skupinama: vršitelj radnje (*bilder, drinker, serviser, fajter, džober, fultajmer, darker, panker*) i instrument (*ekonomajzer, ekvilajzer, pejdžer, printer, adapter*).

Struktura izvedenica sa sufiksom *-er* pokazuje da je najučestalija tvorba takvih imenica od glagola, dok je tvorba od imenica (*panker*) manje plodna. Bez obzira na podrijetlo izvedenica sa sufiksom *-er*, njihovo uvrštavanje u opće rječnike te sudjelovanje u tvorbi, posebice elektroničkog nazivlja, sugerira da je riječ o sufiksu koji neće nestati iz hrvatskog tvorbenog sustava, a budući da je najplodniji u području koje se brzo širi i napreduje, može se očekivati da će se broj izvedenica s tim sufiksom samo povećavati.

3.3.5. Sufiks *-ac*

Sufiks *-ac* na petom je mjestu po zastupljenosti u korpusu neologizama nastalih sufiksalsnom tvorbom. Riječ je o sufiksu kojim se tvore imenice od imeničkih, pridjevnih i glagolskih osnova. Imenice izvedene sufiksom *-ac* od imeničkih osnova Babić (1991) dijeli u tri skupine: u prvu idu umanjenice, u drugu etnici, a u treću ostale imenice uz napomenu da je prva skupina neplodna što potvrđuje i korpus u kojemu nije pronađen nijedan takav primjer, kao ni primjer etnika koji pripadaju drugoj skupini. U korpusu su najbrojnije izvedenice od pridjeva, zatim slijede imeničke izvedenice, a na posljednjem su mjestu po brojnosti glagolske izvedenice. Značenja imenica izvedenih sufiksalsnom tvorbom sa sufiksom *-ac* su sljedeća: vršitelj radnje (*jecavac*), nositelj osobine (*agresivac, depresivac, blentavac, smotanac, anonimac, štedljivac, babac*), instrument (*gurac*) i hrana (*pitac, ribanac*). U otprijevoj tvorbi koja je u korpusu najčešća neke se osnove krata, uglavnom osnove preuzetih latinskih pridjeva na *-ivan*, *-alan* i *-aran*. Tako se u primjerima *agresivan* i *depresivan* gubi *-n* te nastaju oblici *agresivac, depresivac*... I kod navedenih primjera može se govoriti o univerbizaciji:

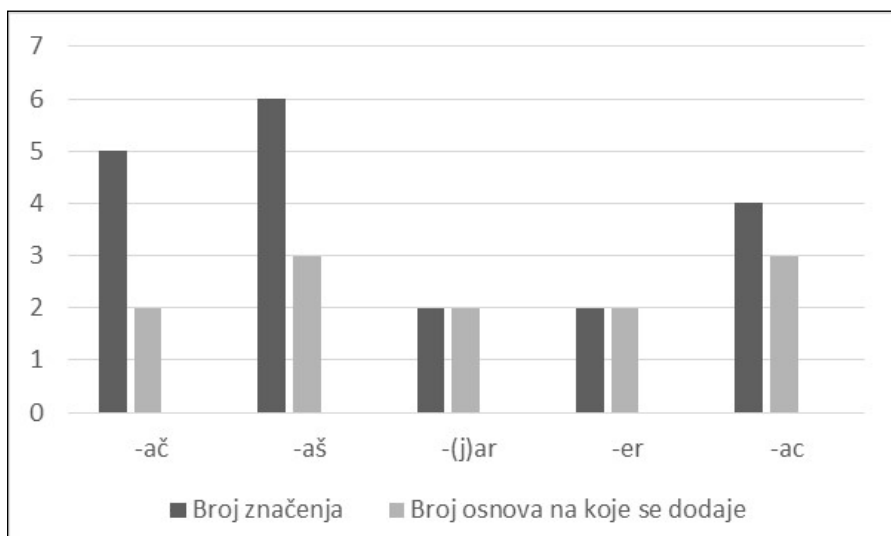
- *depresivan* čovjek > *depresivac*
- *agresivan* čovjek > *agresivac*

- auto na benzin > *benzinac*
- štedljiv čovjek > *štedljivac*
- minimalna plaća > *minimalac*
- aktualni sat > *aktualac*.

Svi su navedeni primjeri karakteristični za razgovorni jezik, ali isto tako treba primijetiti da se skraćuju oni izrazi koji u novije vrijeme imaju veliku čestotnost iz čega proizlazi da je ona obrnuto proporcionalna s dužinom izraza. Također je razumljivo zašto se takvi oblici pojavljuju gotovo isključivo u žargonu mlađih generacija iz kojega se prelijevaju u razgovorni jezik te im se upotreba nakon toga širi među ostalim govornicima. Naime, upravo mlađi govornici svakodnevno „žive“ s najvitalnijim dominirajućim kulturnim, civilizacijskim i političkim događajima što ih čini najaktivnijim i najkreativnijim tvorcima neologizama.

3.3.6. Višefunkcionalnost i polisemija vs. plodnost

Analizom semantičke i gramatičke strukture sufiksa u prethodnim poglavljima utvrđeno je da su svi plodni sufiksi ujedno i višefunkcionalni i polisemni. Grafikonom 2. prikazan je omjer broja značenja te broja osnova na koje se dodaju sufiksi:

Grafikon 2. Omjer broja značenja i broja osnova na koje se dodaju sufiksi

Podaci iz grafikona djelomično potvrđuju našu istraživačku hipotezu, odnosno da veći broj značenja sufiksa te broj osnova na koje se sufiks može dodati podrazumijeva i veći broj novotvorenih riječi. Ipak, broj značenja ne prati pravilno broj novotvorenica u korpusu te zato možemo ustvrditi tek djelomično potvrđivanje

hipoteze (naprimjer, sufiks *-ac* zabilježen je u više značenja, ali je broj novotvorenih riječi manji nego kod sufiksa *-(j)ar* i *-er*). Budući da smo postavljajući hipotezu očekivali praviln(ij)u distribuciju broja novotvorenih riječi i broja sufikslnih značenja, postavljamo pitanje: što još osim višefunktionalnosti i polisemije sufiksa utječe na njegovu plodnost?

Pogledamo li korpus analiziranih novotvorenica, nameće se zaključak da je za plodnost sufiksa, uz višefunktionalnost i polisemiju, značajna i njegova plodnost u žargonu. Naime, imenička sufiksacija najplodniji je formalni mehanizam tvorbe žargonizama.⁷ Govoreći o tvorbi u žargonu, Bugarski (2006: 43) uvodi pojam *žargonizacije* kojim podrazumijeva pojavu nove plodnosti „starih“ imeničkih sufiksa i drugih tvorbenih formanata čiji su rezultat stilski obilježeni leksemi s ekspresivnim razgovorno-žargonskim obilježjima. Među žargoniziranim sufiksima navode se i sufiksi *-aš*, *-er* i *-ac* – dakle, upravo oni koji odskaču u rezultatima ovoga rada prikazanim grafičkom 2. Sufiks *-aš* tako je u posljednje vrijeme aktiviran posebno na polju izražavanja političkih opredjeljenja, a takve imenice imaju ironičan prizvuk (*živozidaš*, *centraš*, *sistemaš*). Sufiks *-ac* pak plodan je u žargonskoj tvorbi imenica koje se koriste za negativnu psihofizičku karakterizaciju ljudi (*agresivac*, *anonimac*, *depresivac*). Sufiks *-er* tipičan je primjer žargonizacije koja se ponajprije očituje gomilanjem riječi s određenim sufiksom, u pojedinim užim leksičkim i semantičkim poljima (Bugarski 2006). Tako je sufiks *-er* posebno plodan u tvorbi pomodnih pojmova i naziva (*ekvilajzer*, *pejdžer*) te uličnog žargona (*drinker*, *fajter*, *darker*, *cuger*). Osim toga, uočavamo da su svi primjeri sa sufiksom *-er* (kao i sam sufiks) stranoga – engleskoga – podrijetla pa razloge njegovoj plodnosti treba tražiti i u prestižu koji trenutačno ima engleski jezik.

Zaključno možemo ustvrditi da višefunktionalnost i polisemija sufiksa utječu na njegovu plodnost, ali da to nisu jedini činitelji te da, osim gramatičko-semantičkih svojstava novotvorenih riječi, treba svakako uzeti u obzir i registre u kojima se te riječi upotrebljavaju. Žargon se tako nameće kao tvorbeno najživlji i najkreativniji jezični registar iz kojega se riječi, ali i tvorbene „navike“ prelijevaju u razgovorni stil standardnoga jezika.

3.3.7. Polisemija sufiksa kao (leksikografski) problem

Raspodjela sufiksa *-ač* i *-aš* uvjetovana je osnovama kojima se dodaju pa se tako sufiks *-ač* dodaje glagolskim, a sufiks *-aš* najčešće imeničkim osnovama. Budući da se izvedenicama sa sufiksima *-ač* i *-aš* dijelom preklapa semantičko polje (npr. ‘vršitelj radnje’: *dodavač* i *softveraš*), u korpusu su zabilježena i dva primjera dvojnih oblika: *kuglač/kuglaš* (Anić 1991) te *loptač/loptaš* (Anić 2003). Uspoređujući tumačenja navedenih parova riječi u različitim izdanjima rječnika te kod drugih leksikografa, dobivaju se prilično neujednačena rješenja. Tako Anić (1991) tumači

7 O tvorbi riječi u žargonu više u Mikić Čolić (2018).

kuglača kao ‘onoga koji se bavi kuglanjem’, dok *kuglaša* tumači kao ‘onoga koji baca kuglu u atletici’. Šonje (2000) s *kuglača* upućuje na *kuglaša*, dok Brodnjak (1998) na srpskoj strani navodi riječ *kuglač*, a na hrvatskoj *kuglaš*. Na tragu je razgraničenja značenja riječi *kuglač/kuglaš* i Aničevo (2003) tumačenje para *loptač/loptaš*: tako je prvi ‘onaj koji se igra loptom’ dok je drugi ‘igrač loptom’. Promotrimo li dvojne oblike sa stajališta njihove tvorbene strukture koja je opisana u poglavljima 3.3.1. i 3.3.2. ovoga rada, može se utvrditi da su riječi na *-ač* – *loptač* i *kuglač* – nastale od glagolskih osnova kojima se, gotovo isključivo dodaje taj sufix, te im je preoblika $V + -ač \rightarrow$ onaj koji (se) V, odnosno *loptač/kuglač* $\rightarrow$ onaj koji se lopta/ kugla, dok je tvorbena preoblika riječi na *-aš* – *loptaš* i *kuglaš* – $N + -aš \rightarrow$ igrač N-om/ koji baca N, odnosno *loptaš* $\rightarrow$ igrač loptom te *kuglaš* $\rightarrow$ onaj koji baca kuglu. U skladu su s tim tumačenjem tvorbene strukture i značenja dvojnih oblika koja se navode u Aničevim rječnicima iz 1991. i 2003., no drukčija tumačenja donosi *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*⁸ (2015). U tom se rječniku među natuknicama navodi samo *kuglač* koji se tumači kao ‘onaj koji baca kuglu u lakoj atletici’, dok se *kuglaš* tek spominje pod natuknicom *kugla* u kojoj stoji: ‘željezna lopta ispunjena olovom kojom **kuglaši** (istaknule A. M. Č. i M. G.) obaraju čunjeve’. Ta značenja suprotna su onima u svim drugim hrvatskim jednojezičnim rječnicima, nisu u skladu s tumačenjem tvorbene strukture, ali ni s tumačenjem ostalih natuknica u tom istom rječniku. Naime, tumačeći natuknicu *kuglački* autori VRH-a kao prvo značenje navode ‘koji se odnose na kuglače’ te kao primjer stoji *kuglački klub/savez*. Već jednostavnim mrežnim pretraživanjem riječi *kuglački* postaje jasno da se ona u svim pojavnicama odnosi na kuglanje, a ne na atletsku disciplinu što su vjerojatno i sastavljači VRH-a imali na umu navodeći primjer za natuknicu *kuglački* te stoga ostaje nejasno otkuda tumačenje *kuglača* kao isključivo atletičara. Na nedosljednost u tumačenju dvojnoga oblika *kuglač/kuglaš* te njihovih izvedenica upućuje i drugo značenje koje se navodi za natuknicu *kuglački* u kojemu stoji: kao ‘kuglaš, na način kuglača’. Iz svega navedenoga može se zaključiti da tvorbene, odnosno strukturne razlike između *kuglača* i *kuglaša* te *loptača* i *loptaša* nisu zaživjele u općoj uporabi, ali ni među stručnjacima, što dokazuje izjednačavanje i miješanje tih oblika pa se, unatoč ranijim jasnim razlikovanjima, u novijim izdanjima rječnika upućuje s jedne natuknice na drugu s oznakom ‘jednako, sinonimno’ ili se značenja tumače nedosljedno. Primjeri dvojnih oblika iz našega korpusa još jednom dokazuju da njihovo „mjesto“ u općoj uporabi ovisi o značenjskoj razlikovnosti koju ti oblici imaju (Mikić Čolić 2019).

8 U nastavku VRH.

4. Zaključak

U ovome radu, na korpusu sufikslnih novotvorenica, istražili smo koji su trenutačno najplodniji hrvatski sufiksi te utječu li polisemija i višefunkcionalnost sufiksa na njihovu plodnost. Analizom gramatičke i semantičke strukture pet najplodnijih hrvatskih sufiksa ustvrdili smo da su svi plodni sufiksi i višefunkcionalni i polisemni, a najčešća je polisemija *vršitelj radnje – instrument*. To je ujedno i najčešće tumačena polisemija u jezikoslovnoj literaturi, ali do danas pouzdanog njezina izvora nema. Najčešće se ona tumači metaforičkim i metonimijskim proširenjima značenja, ali pojedinačni slučajevi ipak zahtijevaju uvođenje i drugih (izvan)jezičnih razloga u njihovo tumačenje, kao što su elipse, homonimizacija ili jezično posuđivanje.

Istraživačka hipoteza o utjecaju polisemije i višefunkcionalnosti na plodnost sufiksa djelomično je potvrđena te se može ustvrditi da ako postoji mogućnost izbora među tvorbenim jedinicama, govornik koji treba označiti novi koncept, pojam ili pojavu radije će, zbog ekonomičnosti, upotrijebiti sufiks koji može biti dodan različitim osnovama. Ipak, nepravilna distribucija broja novotvorenica te broja značenja pojedinih sufiksa navode na zaključak da višefunkcionalnost i polisemija nisu jedini činitelji koji djeluju na njihovu plodnost te je u tumačenje plodnosti uvedena još jedna varijabla – registar u kojemu se leksemi upotrebljavaju. Tako je ustanovljeno da je za plodnost pojedinih sufiksa presudna njihova upotreba u tvorbi žargonizama koji su se pokazali kao najživlji i najkreativniji leksički sloj. Upravo se iz žargona preslikavaju u razgovorni jezik standardnoga jezika i gotovi leksemi, ali i tvorbene „navike“ govornika čime je još jednom potvrđeno da cjelovito tumačenje jezičnih pojava zahtijeva zaokruženu analizu koja podrazumijeva i jezične, ali i izvanjezične činitelje.

Izvori i literatura

- Anić, Vladimir (1991¹, 1998³) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Anić, Vladimir (2003) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Babić, Stjepan (1991) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU, Globus.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija (2005) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beard, Robert (1990) „The nature and origins of derivational polysemy.“ *Lingua* 81: 101–140.
- Birtić, Matea (2008) *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Brodnjak, Vladimir (1998) *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb: Školske novine.
- Bugarški, Ranko (2006) *Žargon*. Beograd: XX vek.
- Buljan, Gabrijela (2015) „Polysemy within multifunctionality. On the locative meanings of the Croatian suffix *-(j)ar(a)*.“ U *Dimenzije značenja*, ur. Belaj, Branimir, 85–116. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Buljan, Gabrijela (2018) „The Croatian Suffix *-stv(o)*: A Study of Meaning and Polysemy in Word Formation.“ *Journal of Slavic Linguistics* 26 (2): 185–244.
- Dressler, Wolfgang U. (1986) „Explanation in natural morphology, illustrated with comparative and agent-noun formation.“ *Linguistics* 24: 519–548.
- Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko, ur. (2004) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
- Jojić, Ljiljana, ur. (2015) *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Luschützky, Hans Christian; Rainer, Franz (2011) Agent-noun polysemy in a cross-linguistic perspective. *STUF – Language Typology and Universals* 64 (4): 287–338.
- Lyons, John (1977) *Semantics* vol. 2. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Mihaljević, Milica (1993) *Hrvatsko računalno nazivlje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mikić Čolić, Ana (2018) „Tvorbeni postupci u žargonu: jezična kreativnost i/ili posuđivanje.“ U *Od norme do uporabe I*, ur. Mlikota, Jadranka, 232–252. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mikić Čolić, Ana (2019) „Polisemija sufiksa *-ač* i *-aš* u hrvatskom jeziku.“ *Slawica Wratislaviensia* CLXX: 147–158.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (2005) *Neologizmi – problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pintarić, Neda (2010) „Tvorbeni postupci u poljskom i hrvatskom razgovornom jeziku.“ *Filologija* 55: 89–104.
- Plag, Ingo (1999) *Morphological productivity: Structural constraints in English derivation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rainer, Franz (2005) „Typology, diachrony, and universals of semantic change in word-formation: Romanist’s look at the polysemy of agent nouns.“ U *Morphology and Linguistic Typology*, ur. Booij, Geert; Guevara, Emiliano; Ralli, Angela; SgROI, Salvatore; Scalise, Sergio, 21–34. Università degli Studi di Bologna: On-line Proceedings of the Mediterranean Morphology Meetings (MMM).

- Rainer, Franz (2011) „The agent-instrument-place ‘polysemy’ of the suffix -TOR in Romance.“ *Language Typology and Universals* 64 (1): 8–32.
- Sabljak, Tomislav (2001) *Rječnik hrvatskog žargona*. Zagreb: VBZ.
- Šonje, Jure (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Štambuk, Anuška (1999) „Imenička sufiksna tvorba u elektroničkom nazivlju.“ *Suvremena lingvistika* 47–48: 165–180.
- Štekauer, Pavol; Lieber, Rochelle, ur. (2005) *Handbook of word-formation*. Dordrecht: Springer.
- Tafra, Branka (1986) „Razgraničavanje homonimije i polisemije: leksikološki i leksikografski problem.“ *Filologija* XIV: 381–393.

Suffix polysemy in Croatian

Unlike the study of polysemy at the lexical level, the polysemy of word formation units is still unexplored in the Croatian language. Word formation polysemy is defined as the link between the two or more meanings of a word formation unit, most commonly a suffix, and such units are those that perform more than one function in word formation. Since this area has not been sufficiently researched in the Croatian linguistics, suffix polysemy is also referred to as *multifunctionality* or *polyvalence*. However, there are differences between the above mentioned terms and therefore the first goal of this paper is the terminological delimitation and systematization. In this paper, the analysis begins from the hypothesis that *multifunctionality* and *polysemy* of word formation units directly affect their productivity, that is, we suppose that polysemous and multifunctional suffixes in the Croatian language are the most productive in creating new words. In order to check this hypothesis, we will focus our analysis on the most productive suffixes in the Croatian language: *-ač*, *-aš*, *-(j)ar*, *-er* i *-ac*.

Key words: polysemy, word formation, suffix

DAMIR HORGA

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
dhorga@ffzg.hr

KRISTINA CERGOL

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
kristina.cergol@ufzg.hr

Predviđanje u slušnom procesiranju: padeži

Predviđanje, odnosno anticipacija lingvističke forme i obavijesti prije negoli su realizirani u akustičkom signalu, jedna je od strategija kojima se slušači koriste pri obradi slušnog unosa (Arai and Keller 2011). Postavlja se pitanje uloge predviđanja u situaciji u kojoj se u tekstu pojavljuje greška. Može li predviđanje pomoći slušaču u prevladavanju buke nastale uslijed greške u poruci ili će ono uzrokovati otežano procesiranje u slušača koji očekuje jedan oblik, a suočen je s drugim, pogrešnim?

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi utjecaj predviđanja na procesiranje slušnog unosa u kojemu se pojavljuje greška u padežu imenice. U istraživanju je sudjelovalo 12 studenata filološkog usmjerenja. Za slušni su podražaj načinjene pravilne rečenice i rečenice u kojima je u zadnjoj riječi u rečenici upotrijebljen pogrešan padežni nastavak. Greška se uvijek odnosila na zamjenu pravilnog nastavka u kosom padežu nastavkom u nominativu kao generičkom obliku dane riječi. Ispitanici su u prvom zadatku trebali ponoviti zadnju riječ u rečenici, bez obzira na to je li nastavak pravilan ili pogrešan (ponavljanje – engl. *shadowing*), a u drugom zadatku ponoviti riječ u pravilnom obliku, tj. ispraviti pogrešan padež ako je bio u podražaju (ispravljanje – engl. *correction*). Također je promatran utjecaj atributa uz imenicu kao usmjeravajućeg faktora anticipacije. Mjereno je vrijeme reakcije, tj. razmak između završetka podražaja i početka ispitanikova odgovora. Duže vrijeme reakcije interpretirano je kao veći mentalni napor u procesiranju poruke i manji pozitivni učinak anticipacije.

Rezultati su pokazali da su ispitanici, kada je bio prisutan usmjeravajući kontekst, u ispravljanju trebali više vremena nego u ponavljanju (429 i 435 ms naprama 390 i 401 ms). U oba zadatka usmjeravajući kontekst je pridonosio skraćanju vremena reakcije (429 i 472 ms vs. 390 i 430 ms). Trajanje odgovora nije se statistički značajno razlikovalo. Predviđanje uvjetovano sintaktičkom strukturom rečenice odnosno morfološkom strukturom riječi pokazuje se kao snažan element koji omogućuje slušačima zanemarivanje greške u tekstu kako bi neometano nastavili jezično procesiranje, iako procesiranje neočekivanog padeža imenice uzrokuje kognitivni napor koji se očituje u produljenom vremenu reakcije.

Ključne riječi: predviđanje, govoreni tekst, morfološka struktura

1. Uvod

Temeljna je funkcija govora prijenos obavijesti. U obavijesnom lancu govornik proizvodi obavijesti i on je njihov izvor, a slušatelj ih prima i on je cilj do kojeg odaslana obavijest mora doći. Dakako da jedna osoba u govornoj komunikaciji može izmjenjivati uloge pošiljatelja i primatelja obavijesti, što će biti osobito prisutno u razgovornim situacijama. Nužna karika u komunikacijskom lancu zajednički je kod ili jezik kojim pošiljatelj i primatelj moraju vladati da bi se obavijest mogla prenijeti i razumjeti. Obavijesti na nepoznatom jeziku ne razumijemo jer taj jezik ne poznajemo kao obavijesni kod, a ne možemo ih ni proizvesti jer ne znamo kako našu misao, tj. obavijest, formulirati ne znajući fonološki repertoar, morfologiju, sintaksu i semantiku tog jezika. Konačno, ne vladamo ni artikulacijskim vještinama koje su nam potrebne da bismo jezično formuliranu obavijest artikulirali u govorni zvučni signal. Možemo pretpostaviti da ni u materinskom jeziku ne postoji potpuno preklapanje jezičnih kodova između sudionika u govornoj komunikaciji. Na primjer, ako meteorolog govori o klimatskim promjenama na znanstvenoj konferenciji, gdje se obraća stručnjacima u meteorologiji, njegov će se jezični kod, prije svega semantički, bitno razlikovati od njegova obraćanja širokom gledateljstvu u znanstveno-popularnoj televizijskoj emisiji. Naime, on zna da većina gledatelja ne vlada meteorološkom stručnom terminologijom koja je sastavni dio njegova jezičnog koda, ali ne i koda meteoroloških laika.

U primanju obavijesti i njezinoj interpretaciji, tj. otkrivanju njezina smisla, može se govoriti o dvama smjerovima procesiranja signala. Jedan je senzorički put kojim se primaju informacije o zvučnim, vizualnim ili drugima osjetilnim parametrima govornog signala te o drugima kontekstnim uvjetima u kojima se odvija komunikacija. Taj se put naziva „odozdo prema gore“ (engl. *bottom up*). S druge strane, slušateljevo vladanje deklarativnim i procesnim znanjima te kontekstnim ograničenjima komunikacijskog trenutka, na temelju kojih može pretpostaviti sadržaj obavijesti, otvara drugi smjer procesiranja odaslane obavijesti, tj. smjer „odozgo prema dolje“ (engl. *top down*) (Marslen-Wilson i Welsh 1978). Odnos između tih dvaju smjerova obrade signala dinamičan je i ovisi o tome u kojoj je mjeri izgrađen fizički signal te o tome kolika su kontekstna ograničenja koja omogućuju aktiviranje anticipacijskih mehanizama viših reprezentacijskih razina. U početnim fazama učenja stranog jezika u velikoj se mjeri moramo osloniti na senzorički ulaz jer nam je reprezentacijska razina znanja o strukturnim karakteristikama novog jezika vrlo siromašna. Takva dvosmjerna obrada obavijesti može se povezati sa stajalištima Pickeringa i Garroda (2013) o povezanosti proizvodnje i percepcije govora, istovremeno prisutnih u govornoj komunikaciji: percepcije u proizvodnji i proizvodnje u percepciji, što pretpostavlja aktivnu ulogu govornika i slušatelja u govornom procesiranju i lakoću komunikacije.

Govornici ne proizvode savršeno strukturiran govor, on može biti disfluentan ili pogrešan na bilo kojoj razini (konceptualnoj, semantičkoj, sintaktičkoj, fonološkoj, fonetskoj). Slušateljeva uređivačka uloga primanoga govora može biti sakrivena, ali i javna (u živoj komunikaciji) tako da slušatelj ispravlja govornikove greške ili nudi govorniku nastavak njegova izričaja kad govornik zastane ili oklijeva tražeći pravi izraz (Horga i Požgaj Hadži 2005). Ti slušateljevi uređivački postupci mogu imati anticipacijski karakter.

U eksperimentalnoj paradigmi *gatinga* u kojoj se ispitanicima kumulativno puštaju kratki (20 ms) zvučni segmenti riječi od početka do kraja, a njihov je zadatak prepoznati riječ u početku kada je senzorički ulaz kratak i siromašan, prevladava anticipacijska komponenta, a kako signal postaje sve dulji i akustički sve bogatiji, počinje prevladavati senzorička komponenta. Tako je moguće ustanoviti u kojem se trenutku u slušanju riječi događa prijelaz smjera obrade signala od „odozgo prema dolje“ na „odozdo prema gore“ (Erdeljac 1995, 1997).

Istraživanje Erdeljac i Horge (1999) *gating*-postupkom pokazalo je da u predleksičkoj fazi identifikacije nastavka nominativa, dativa i akuzativa jednine imenica ženskog i srednjeg roda, kada je akustički ulaz siromašan, ispitanici u najvećem postotku pretpostavljaju da je realiziran nominativni nastavak. Time se pokazalo da se u predleksičkoj identifikaciji mentalno aktivira morfološka paradigma prije negoli počne prevladavati senzorički ulaz.

Anticipacijski procesi proučavani su i na primjerima tzv. restauracije fonema (engl. *phoneme restoration*). Naime, ako se u akustičkoj snimci riječi „izbriše“ neki fonem, slušatelji neće primijetiti njegov gubitak jer će na temelju kontekstnih ograničenja anticipirati fonem koji nedostaje. Što su kontekstna ograničenja veća, to će restauracija fonema biti sigurnija (Bendixen i sur. 2014).

Istraživanja anticipacijskih mehanizama provođena su i mjerenjem moždanih evociranih potencijala (Jackendoff 2002, Van Berkum i dr. 2005, Foucart i dr. 2015). Van Berkum i suradnici (2005) na temelju mjerenja amplitude N400 vala evociranih potencijala, koji pokazuje aktivaciju mozga za semantičku obradu jezičnog sadržaja, pretpostavili su da slušatelji na neki način „haluciniraju“ nadolazeću riječ, tj. da dolazi do njezine ranije aktivacije na temelju fonoloških, morfoloških i sintaktičkih rečeničnih parametara. Slijedom tih spoznaja Van Berkum i suradnici pretpostavljaju da su informacije „odozgo prema dolje“ anticipacijske, a senzoričke informacije „odozdo prema gore“ postaju provjera točnosti anticipacije. Ta stajališta potvrđuju i Sivonen i suradnici (2006) na temelju restauracije fonemskog sadržaja riječi i mjerenja evociranih potencijala. Njihovi rezultati pokazuju da se riječi koje su zbog kontekstnih uvjeta očekivane, iako akustički nepotpune, integriraju u obradu rečenice brže nego neočekivane riječi koje su akustički potpune. Usmjeravajuća uloga konteksta može biti pozitivna, ali i negativna ako navodi na pogrešnu anticipaciju. Ako je anticipacija bila pogrešna, slušatelj je sposoban brzo

odustati od nje ili njezinu snagu umanjiti. Dakle, anticipacijski mehanizmi i ranija aktivacija reprezentacijskih obrazaca očekivane riječi pridonose učinkovitosti primanja obavijesti. Foucart i suradnici pokazali su da intenzitet N400 vala ovisi o intenzitetu ograničavajućeg konteksta, koji prethodi riječi koju ispitanik percipira, te i oni zaključuju da razumijevanje rečenice ima anticipacijski karakter i da su obavijesti „odozgo prema dolje“ važne u njezinu razumijevanju. Connolly i suradnici (1992) mjerili su N200 i N400 evocirane potencijale na zadnjoj riječi u rečenici nakon visoko ili slabo usmjeravajućeg konteksta te su pokazali da visoko usmjeravajući kontekst smanjuje intenzitet obaju valova evociranih potencijala, što bi značilo da pomaže obradi jezične obavijesti. Oni također zaključuju da je evocirani potencijal N200 zapravo izraz fonološke obrade govornog signala, a N400 njegove semantičke i sintaktičke obrade. Van den Brink i Hagoort (2004) također su pokazali intenziviranje N200 i N400 valova evociranih moždanih potencijala kada je usmjeravajući jezični ili semantički kontekst bio u neskladu s nužnom leksičkom selekcijom. Svoje su rezultate objasnili kaskadnom teorijom obrade leksičkog unosa, na temelju koje se slušatelj, a nakon što senzoričke informacije otvore mogućnost višestrukog izbora, optimalno i paralelno koristi semantičkim i sintaktičkim kontekstom kako bi došao do pravilnog odabira riječi i razumijevanja obavijesti.

U ovom je istraživanju postavljeno nekoliko pitanja u svezi s procesiranjem padežnih nastavaka jednine imenica ženskog roda. Odgovori na ta pitanja pokazuju utjecaj usmjeravajućeg konteksta na morfološku obradu riječi.

2. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj je istraživanja bio utvrditi utjecaj anticipacije na procesiranje slušnog unosa u kojemu se pojavljuje greška u padežu imenice. Karakteristike procesiranja padežnih nastavaka promatrane su na temelju brzine reakcije ispitanika u otkrivanju točnog ili pogrešnog nastavka imenice. Postavljene su četiri hipoteza čija se provjera tražila.

Hipoteza 1: Bit će duže vrijeme reakcije u procesiranju slušnog unosa u kojem se pojavljuje greška u padežu, koju ispitanik mora ispraviti, nego vrijeme reakcije u procesiranju slušnog unosa bez greške.

Hipoteza 2: Bit će kraće vrijeme reakcije u procesiranju podražaja koji sadržava pozitivno ograničavajući kontekst nego vrijeme reakcije u procesiranju podražaja bez ograničavajućega konteksta.

Hipoteza 3: Vrijeme reakcije u zadatku ponavljanja bit će kraće od vremena reakcije u zadatku ispravljanja.

Hipoteza 4: Trajanje odgovora bit će dulje u zadatku ispravljanje nego u zadatku ponavljanja.

3. Metodologija

U istraživanju je sudjelovalo 12 studenata (10 studentica i 2 studenta) filoloških usmjerenja na Filozofskom fakulteta u Zagrebu, kojima je materinski jezik hrvatski i zdravoga su slušnog i izgovornog statusa. Ispitanici su dali pisani pristanak na sudjelovanje u ispitivanju. Testiranje je provedeno individualno. U akustičkom studiju ispitanici su pomoću slušalica slušali po dvije povezane rečenice, a zadatak im je bio da posljednju imenicu druge rečenice ponove, bio njezin nastavak pravilan ili pogrešan (sjenčanje). U drugom dijelu ispitivanja trebali su ponoviti imenicu tako da isprave nastavak ako je pogrešan (ispravljanje) (Primjer 1).

Primjer (1): *Prestala je plakati. Obrisala je zadnju suzu.* – pravilan padež
Prestala je plakati. Obrisala je zadnju suza. – pogrešan padež

Stupanj kontekstnog ograničenja kontroliran je dodavanjem pridjeva ispred imenice na temelju kojega se može anticipirati padež sljedeće imenice (Primjer 2).

Primjer (2): *Došli su u park. Sjeli su na travu.* – bez kontekstnog ograničenja
Došli su u park. Sjeli su na zelenu travu. – s pojačanim kontekstnim ograničenjem

Može se govoriti o pozitivno i negativno usmjeravajućem kontekstu s većom ili manjom potvrdom točnosti anticipacije. U ovom je istraživanju to pitanje promatrano na primjeru anticipacijskog utjecaja padežnog nastavka atributa u odnosu na imenicu (Primjer 3).

Primjer (3): *Kupio sam crvenu boju.* – pozitivno usmjeravajući kontekst
Kupio sam crvenu boja. – negativno usmjeravajući kontekst

I u jednom i u drugom slučaju atribut najavljuje akuzativ imenice, ali se u prvome traži samo točnost anticipacije, a u drugome, uz provjeru anticipacije nakon pogrešnog padeža imenice, valja ispraviti pogrešan padež imenice. Treba pretpostaviti da drugi slučaj zahtijeva veći napor u otkrivanju pravog smisla od prvoga.

Kontekst može biti morfološki dvostruko negativno usmjeravajući.

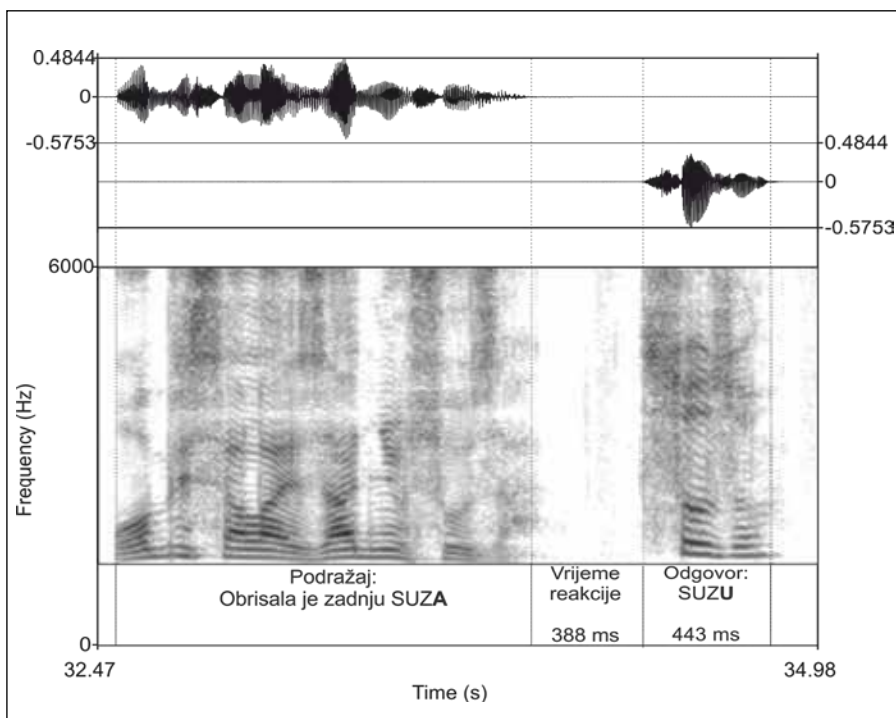
Primjer (4): *Kupio sam crvena boju.* – negativno usmjeravajući kontekst
Kupio sam crvena boja. – dvostruko negativno usmjeravajući kontekst

U jednom i u drugom slučaju nominativ atributa najavljuje nominativ imenice, ali u prvome akuzativ imenice potvrđuje da je anticipacija bila pogrešna, a u drugome te potvrde nema jer valja ispraviti i pogrešan padež imenice, odnosno, kontekstno ograničenje tražiti na nekoj drugoj razini, u ovom slučaju u valentnosti glagola koji zahtijeva akuzativ objekta. Dakle, u slučajevima kada su morali ispraviti pogrešan padež, utjecaj konteksta bio je negativno usmjeravajući jer je otvarao mogućnost anticipacije. I ovdje valja pretpostaviti da je u drugom slučaju procesni napor veći nego u prvome.

Izabrane riječi na kojima se mjerilo vrijeme reakcije u ovom su istraživanju bile konkretne, dvosložne, sastavljene od 4 do 6 fonema, visoko čestotne (frekvencija leme do 40 u milijun) imenice ženskog roda na -a. Završni konsonant osnove mogao je biti okluziv, frikativ ili sonant (Vidović Zorić i Horga 2013).

Polovica ispitanika pristupila je najprije zadatku ponavljanja, a zatim zadatku ispravljanja, a druga polovica obratno. Ispitanici su slušali dva puta (ponavljanje i ispravljanje) po 120 rečenica u dvama slučajnim redoslijedima. Razmak između dvaju susjednih podražaja bio je tri sekunde. Ispitivanje je ukupno trajalo jedan sat, s time da je između prvog i drugog dijela bila stanka od petnaest minuta. Na početku obaju dijelova ispitivanja studenti su dobili uputu i riješili su 16 zadataka za uvježbavanje.

Vrijeme reakcije mjereno je tako da je na jednom kanalu označen završetak trajanja podražaja, a na drugome je snimljen odgovor ispitanika te je anotiran početak tog odgovora. Razmak između kraja podražaja i početka odgovora ispitanika izmjenjen je kao vrijeme reakcije. Procedura mjerenja prikazana je na slici 1.

Slika 1. Procedura mjerenja vremena reakcije. Oscillografski i sonografski prikaz podražaja (*Obrisala je suza.*) i odgovora ispitanika koji je morao pravilno ponoviti zadnju riječ (*suza*) što je omogućilo mjerenje vremena reakcije (388 ms) i trajanja odgovora (443 ms).

Podaci su obrađeni analizom varijance.

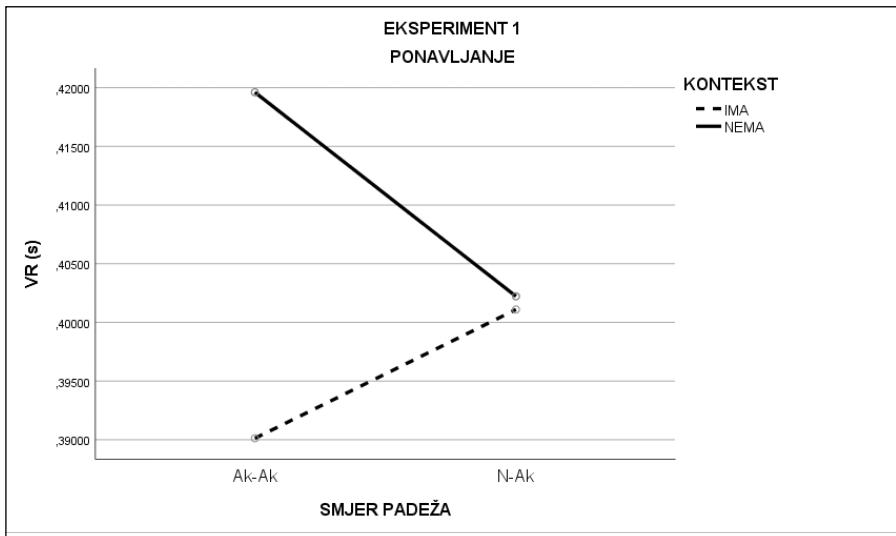
Dakle, promatrana je točnost ili pogrešnost padeža (*Gledao je vodu.* – *Gledao je voda.*), odsutnost ili prisutnost ograničavajućeg (usmjeravajućeg) konteksta (*Gledao je vodu.* – *Gledao je bistru vodu.*), ponavljanje/sjenčanje ili korektan nastavak/ispravljanje (sjenčanje: podražaj – *Gledao je voda.*, odgovor – *Voda*; ispravljanje: podražaj – *Gledao je voda.*, odgovor – *Vodu.*).

4. Rezultati i rasprava

Može se pretpostaviti da anticipacijski i senzorički mehanizmi djeluju i u procesiranju morfološke razine govorne obavijesti (Erdeljac i Horga 1999). Postavljajući se pitanje u kojoj se mjeri riječ obrađuje kao cjelovita jedinica, a u kojoj se mjeri može razložiti na sastavne morfološke elemente. To je pitanje osobito zanimljivo za jezično procesiranje u hrvatskome kao visoko flektivnom jeziku. Osim obavijesti koju slušatelj prima tijekom linearnog odvijanja akustičkoga govornog signala, a na temelju čega može anticipirati sljedeću morfološku jedinicu (npr. nastavak imenice), na identifikaciju pojedinog morfema može utjecati i učestalost njegove uporabe. Tako je za hrvatski govor zanimljiv podatak o učestalosti pojavljivanja pojedinih padežnih nastavaka u jednini imenica: N 39,9 %, G 18,4 %, D 5 %, A 24,4 %, V 2,8 %, L 6 % i I 3 %, pa je nominativ najvjerojatniji padež u anticipacijskom smislu (Vuletić, 1991).

Podaci su obrađeni analizom varijance uz napomenu o ograničenju istraživanja s obzirom na mali broj sudionika. Ipak, Kolmogorov-Smirnovljev test pokazao je da je distribucija rezultata vremena reakcije normalna. Iz analize su isključeni rezultati koji su bili veći ili manji od tri standardne devijacije. Utvrđena je statistički značajna interakcija otkrivanja pravilnog padeža neovisno o tipu zadatka, odnosno neovisno o tome radi li se o sjenčanju ili o traženju pravilnog padeža ($F = 3,680$; $df = 1/11$; $Sig. = 0,002$). Dobiven je i glavni efekt konteksta ($F = 13,439$; $df = 1/11$; $Sig. = 0,004$).

Na slici 2. prikazani su rezultati interakcije otkrivanja pravilnosti padeža i konteksta u eksperimentu ponavljanja. Kad su ispitanici imali usmjeravajući kontekst, vrijeme reakcije bilo je kraće ($M = 390$ ms) nego kad usmjeravajućeg konteksta nije bilo ($M = 420$ ms). Međutim, kad su ispitanici morali ponoviti pogrešni nastavak, dakle nastavak -a za nominativ umjesto očekivanoga -u za akuzativ, utjecaj je konteksta izostao jer su prosječna vremena reakcije bila $M = 401$ ms uz kontekst i $M = 402$ ms bez usmjeravajućeg konteksta.

Slika 2. Vrijeme reakcije (VR) u zadatku ponavljanja podražaja ovisno o tome je li u podražaju padež pravilan (Ak-Ak) ili pogrešan (N-Ak).

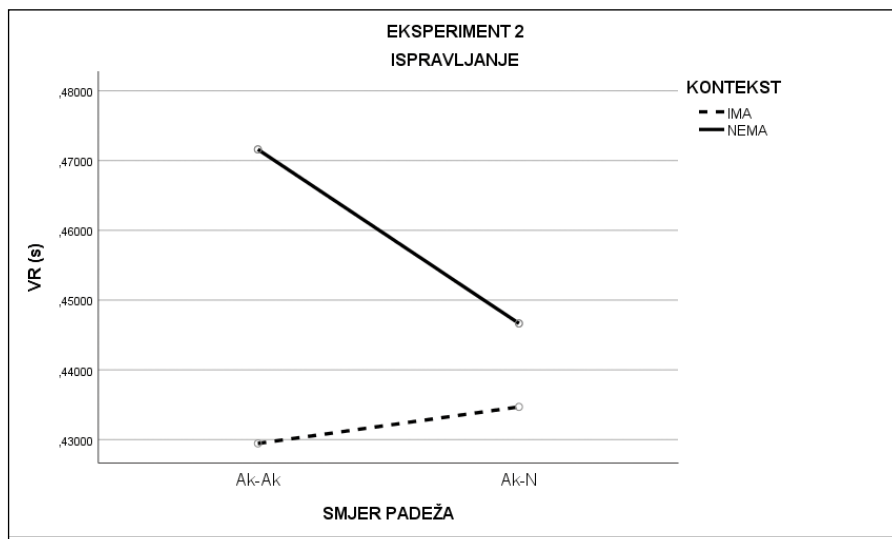
Dakle, izgleda da usmjeravajući kontekst ima manji utjecaj od samog otkrivanja pogrešnog nastavka. Usmjeravajuća funkcija atributa koji se u ovom istraživanju koristio mogla je biti semantička ili morfološka. Sa semantičkog stajališta atributi su bili izabrani tako da se logički slažu s imenicom pa taj uvjet nije posebno kontroliran, iako bi se moglo ispitati postoji li razlika u očekivanju pojedinog atributa uz pojedinu imenicu. Dakle, glavna usmjeravajuća funkcija u ovom je slučaju prepuštena padežnom nastavku atributa koji je mogao potaknuti anticipaciju padežnog nastavka imenice.

Van Berkum i suradnici (2005) u ERP studiji prikazuju utjecaj konteksta diskursa engleskog jezika pri čitanju priča u kojima je nakon određenog člana slijedio pridjev označen za rod čiji je sufiks bio neusklađen sa sintaktičkim rodnom sljedeće imenice. U slučaju navedene neusklađenosti dobiven je diferencijalni ERP efekt koji je izostao kad su rečenični elementi bili usklađeni, jednako kao i u ovome radu predstavljenome istraživanju. U istraživanju procesiranja govora Grappe i suradnici (2010) u ERP studiji pokazali su usmjeravajući utjecaj konteksta na restauraciju fonema, čak i u slučajevima kad su oni nerealizirani ili zamijenjeni zvukom koji ne pripada govoru (npr. zvuk kašlja). Također u ERP studiji vizualnog procesiranja teksta DeLong i suradnici (2005) prikazali su utjecaj uporabe neodređenog člana *a* ili *an* u engleskom jeziku na predviđanje imenice koja započinje samoglasnikom (u slučaju kad joj prethodi *an*) ili suglasnikom (u slučaju kad joj prethodi *a*).

Rezultati koji prikazuju utjecaj pozitivno ograničavajućeg konteksta bit će zanimljivi istraživačima simultanog prevođenja, kao i praktičarima, jer su tijekom

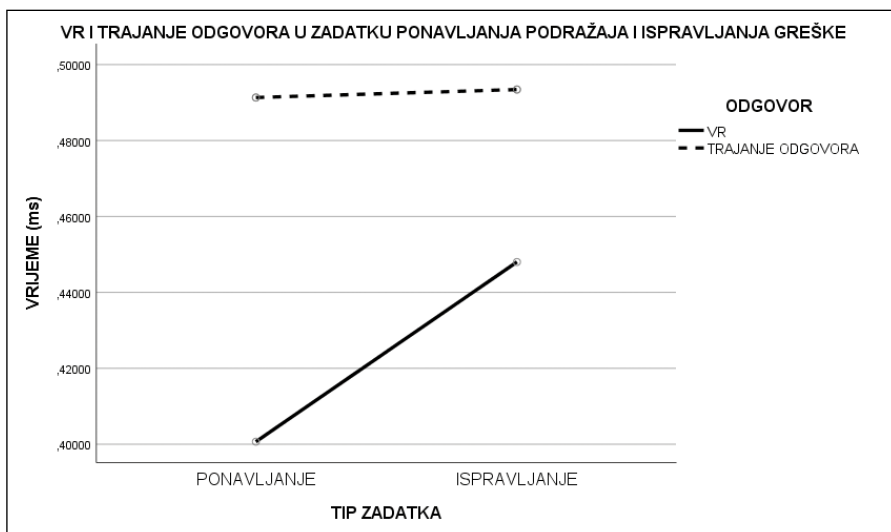
procesa prevođenja anticipacijski procesi osobito izraženi. Predviđanje ili anticipacija nadolazećeg teksta, prije negoli je proizveden, strategija je koja se rabi u govornoj percepciji (Arai i Keller 2011), a poznavanje karakteristika ograničavajućeg konteksta i njegova utjecaja na anticipacijske procese može pospješiti proces govorne percepcije kao faze simultanog prevođenja.

Interakcija točnosti padeža i usmjeravajućeg konteksta promatrana je i u drugom zadatku gdje su ispitanici morali ispraviti pogrešan nastavak padeža, tj. pogrešan nominativ na -a imenice ženskog roda pretvoriti u -u (točan nastavak za akuzativ). Rezultati su prikazani na slici 3. Općenito se može reći da je vrijeme reakcije u tom zadatku bilo duže nego u zadatku ponavljanja, bez obzira na to je li nastavak bio pravilan ili pogrešan. Za pravilan nastavak ta je razlika bila 390 ms naprama 429 s usmjeravajućim kontekstom ili 420 ms naprama 472 ms bez usmjeravajućeg konteksta, odnosno u slučaju ispravljanja pogreške 401 ms naprama 435 ms uz usmjeravajući kontekst i 402 ms naprama 447 ms bez usmjeravajućeg konteksta. Ova je analiza također pokazala da je onda kada u podražaju nije bilo pogreške, ali su je ispitanici mogli očekivati, usmjeravajući kontekst značajno pridonosio skraćanju vremena reakcije na 429 ms uz kontekst i 472 bez konteksta. Onda kada su ispitanici morali ispraviti pogrešan padežni nastavak, u reakcijama s usmjeravajućim kontekstom nije bilo statistički značajne razlike: 435 ms s kontekstom i 447 ms bez konteksta.

Slika 3. Vrijeme reakcije (VR) u zadatku ispravljanja podražaja ovisno o tome je li u podražaju padež pravilan (Ak-Ak) ili pogrešan (Ak-N).

Pretpostavili smo da bi trajanje odgovora, tj. vokala kao padežnog nastavka, moglo biti različito s obzirom na vrstu zadatka. Naime, moglo se očekivati da ispitanici u zadatku ponavljanja, kada je vrijeme reakcije kraće nego u zadatku ispravljanja pogreške (401 ms naprama 448 ms), brže artikuliraju svoj odgovor. S druge je pak strane bilo moguće pretpostaviti da ispitanici duže vrijeme reakcije pokušaju kompenzirati kraćim trajanjem odgovora. Ni jedna od tih pretpostavki nije se pokazala točnom jer u trajanju odgovora nema statistički značajne razlike. Za ponavljanje odgovor traje 493 ms, a za ispravljanje 498 ms. Rezultati su prikazani na slici 4.

Slika 4. Trajanje odgovora (VRIJEME) ovisno o vremenu reakcije (VR) i ovisno o tipu zadatka, tj. radi li se o ponavljanju ili ispravljanju.

Foucart i suradnici (2015) upozoravaju da se anticipacijski procesi učestalo proučavaju u slučaju pisanog teksta, no naglašavaju potrebu za dodatnim istraživanjima anticipacije u govoru. Osobit problem vide u tome što se u većini istraživanja rečenice, koje se rabe za podražaj pri proučavanju anticipacije, predstavljaju vizualno i vrlo sporo kad se traži reakcija na njih kako bi se mogla provesti mjerenja. Taj se ritam predstavljanja teksta razlikuje od onoga kad se procesira govorena riječ, odnosno razlikuje se od prirodnoga slušnog procesiranja, pa autori ističu važnost pripreme eksperimenata kojima bi se vjernije odražavalo procesiranje prirodnoga govora.

Ovim se istraživanjem popunjava dio spomenute praznine u drugim istraživanjima jer je upotrijebljenom metodom i mjerenjem vremena reakcije omogućen uvid u procesiranje morfoloških parametara govora u stvarnom vremenu. Ipak, naglašavamo da bi bilo korisno provesti ispitivanje na većem broju ispitanika i promatranjem drugih mogućih čimbenika.

5. Zaključak

Ako se razmotre postavljene hipoteze i njihova potvrda ili odbacivanje, može se zaključiti sljedeće. Ovim je istraživanjem potvrđena prva hipoteza, odnosno potvrđeno je da će vrijeme reakcije u procesiranju slušnog unosa u kojem se pojavljuje greška u padežu, koju ispitanik mora ispraviti, biti duže u odnosu na vrijeme reakcije u procesiranju slušnog unosa u kojem nema greške.

Potvrđena je i druga hipoteza – da će vrijeme reakcije u procesiranju podražaja koji sadržava pozitivno ograničavajući kontekst biti kraće od vremena reakcije u procesiranju podražaja koji ne sadržava ograničavajući kontekst. Međutim, pokazalo se da će negativno ograničavajući kontekst djelovati tako da neće biti razlike u zadatku ponavljanja ili ispravljanja s kontekstnim usmjerenjem ili bez njega.

Potvrđena je i treća hipoteza – da će vrijeme reakcije u zadatku ponavljanja biti kraće od vremena reakcije u zadatku ispravljanja.

Četvrta hipoteza, da će trajanje odgovora biti duže u zadatku ispravljanja nego u zadatku ponavljanja, nije se potvrdila. Rezultati su pokazali da nema značajne razlike u trajanju odgovora u navedenim zadacima.

Literatura

- Arai, Manabu; Keller, Frank (2013) „The use of verb-specific information for prediction in sentence processing.“ *Language and Cognitive Processes* 28 (4): 525–560.
- Bendixen, Alexandra; Scharinger, Mathias; Strauss, Antje; Obleser, Jonas (2014) „Prediction in the service of comprehension: Modulated early brain responses so omitted speech segments.“ *Cortex; A Journal Devoted to the Study of the Nervous System and Behavior* 53: 9–26.
- Connolly, John F.; Ohullips, Natalie, A.; Stewart, Sherry Heather; Brake, Wayne, G. (1992) „Event-Related Potential Sensitivity to Acoustic and Semantic Properties of Terminal Words in Sentences.“ *Brain and Language* 43: 1–18.
- DeLong, Kathrine A.; Urbach, Thomas P.; Kutas, Marta (2005) „Probabilistic word pre-activation during language comprehension Nature Neuroscience from electrical brain activity.“ *Nature Neuroscience* 8: 1117–1121.
- Erdeljac, Vlasta (1995) „Prepoznavanje riječi u povezanom govoru (na primjeru hrvatskog jezika).“ *Govor XII* (1) 1–33.
- Erdeljac, Vlasta (1997) *Prepoznavanje riječi*. Zagreb: SOL i Ibis grafika.
- Erdeljac, Vlasta; Horga, Damir (1999) „Influence of morphology on phoneme identification in spoken Croatian.“ U *Eurospeech '99 Proceedings of the 6th European Conference on Speech Communication and Technology* (ur) Gabor Olazy; Németh, Geza; Erdőhegyi, K.; 1891–1894, Budapest: The Department of

- Telecommunications and Telematics, Technical University of Budapest i The Scientific Society for Telecommunication.
- Erdeljac, Vlasta; Horga, Damir (2003) „Mentalno procesiranje morfoloških jedinica u govorenoj riječi.“ U *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*, (ur) Stolac, Diana; Ivanetić, Nada; Pritchard, Boris, 239–247. Zagreb-Rijeka: HDPL.
- Erdeljac, Vlasta; Horga, Damir (2005) „Govorne greške profesionalnih i neprofesionalnih govornika.“ U *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, ur. Granić, Jagoda, Split: HDPL.
- Foucart, Alice; Ruiz-Tada, Elisa; Costa, Albert (2015) „How do you know I was about to say „book“? Anticipation processes affect speech processing and lexical recognition.“ *Language, Cognition and Neuroscience* 30 (6): 768–780.
- Foucart, Alice; Ruiz-Tada, Elisa; Costa, Albert (2015) „How do you know I was about to say „book“? Anticipation processes affect speech processing and lexical recognition.“ *Language, Cognition and Neuroscience* 30 (6): 768–780.
- Grappe, David M.; Choi, Marvin; Haung, Tiffany; Schilz, Joseph; Topkins, Ben; Urbach, Thomas P.; Kutas, Marta (2010) „The phonemic restoration effect reveal pre-N400 effect of supportive sentence context in speech perception.“ *Brain research* 1361: 54–66.
- Horga, Damir; Požgaj Hadži, Vesna (2005) „Slušateljeva redakcija govornika.“ U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. Granić, Jagoda, 301–310. Zagreb-Split: HDPL.
- Jackendoff, Ray (2002) *Foundation of Language*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Marslen-Wilson, William, D.; Welsh, Alan (1978) „Processing Interactions and Lexical Access during Word Recognition in Continuous Speech.“ *Cognitive Psychology* 10: 29–63.
- Pickering, Martin, J.; Garrod, Simon (2013) „An integrated theory of language production and comprehension.“ *Behavioral and Brain Sciences* 36 (4): 329–347.
- Sivonen, Paivi; Maess, Burkhard; Lattner, Sonja; Friedrici, Angela D. (2006) „Phonemic restoration in a sentence context: Evidence from early and late ERP effects.“ *Brain research* 1121: 177–189.
- Van den Brink, Danielle; Hagoort, Peter (2004) „The Influence of Semantic and Syntactic Context Constrains on Lexical Selection and Integration in Spoken-Word Comprehension as Revealed by ERPs.“ *Journal of Cognitive Neuroscience* 16 (6): 1068–1084.
- Van Berkum, Jos J. A.; Brown, Colin M.; Zwitserlood, Pienie; Kooijman, Valesca; Hagoort, Peter (2005) „Anticipating Upcoming Words in Discourse: Evidence From ERPs and Reading Times.“ *Journal of Psychology, Learning, Memory and Cognition* 31 (3): 443–467.

- Vidović Zorić, Ana; Horga, Damir (2013) „Učinak fonološke sličnosti na priziv pseudoriječi.“ *Govor* 30 (1): 3–20.
- Vuletić, Dušanka (1991) *Istraživanje govora*. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

Prediction in Listening: Cases

Anticipation or prediction of the forthcoming text before it is produced, is a strategy utilized by listeners in speech perception (Arai and Keller 2011). What is the role of anticipation in a situation in which an error occurs in the utterance? Can it aid the listener in dealing with noise caused by error or does it inhibit processing in listeners who expect one form, yet are faced with a different, incorrect one?

The aim of this study was to investigate the influence of anticipation in speech processing in which the case of a noun is produced erroneously. Twelve (N=12) students of philology participated in the study. Sentences which contained errors in cases were prepared. The errors were produced by substituting the noun in the original case with the same noun in the generic nominative case. In the first task the participants were required to repeat the final words in the given sentences regardless of whether they were correctly or incorrectly inflected (*shadowing*). In the second task they were required to repeat the word in its correct form and correct the erroneous case inflection when it appeared in the stimulus (*correction*). We observed the influence of the attribute which was considered to be the guiding element in the anticipation of the forthcoming speech. Reaction times (RTs) were measured. Longer RTs were taken to represent higher cognitive effort in message processing and reduced positive effect of anticipation.

When there was guiding context involved, the participants reacted slower when they were required to correct the nouns than when they were required to repeat them (429 and 435 ms vs 390 and 401 ms). In both tasks the guiding context contributed to the shortening of the RTs (429 and 472 ms vs 390 and 430 ms). There was no statistically significant difference found in response duration.

Prediction conditioned by the syntactic structure of utterances and morphological structure of words is shown to be a powerful element which enables listeners to disregard the error in the utterance and continue with language processing, even though the processing of the unexpected noun case causes cognitive effort that is reflected in longer RTs.

Key words: anticipation, speech, morphological structure

IVANA BAŠIĆ

*Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**ivana.basic@zg.t-com.hr*

Kojeg su roda likovi u hrvatskim prijevodima *Sretnog princa* Oscara Wildea?

U ovome radu raspravlja se o kolektivnim i individualnim znanjima i čimbenicima koji u prijevodnom procesu utječu na prevoditeljev odabir prijevodnih rješenja u ciljnome jeziku. Istraživački problem bio je prijevod imena i roda dvoje likova u priči *Sretni princ* Oscara Wildea, likova lastavića i trske. Analizirana su prijevodna rješenja dviju skupina prevoditelja – profesionalnih književnih prevoditelja u izabranim izdanjima, od najranijih do najsuvremenijih hrvatskih prijevoda priče, te studenata diplomskog prevoditeljskog smjera na studiju anglistike. Osim analize prijevoda analizirani su i paratekstualni dijelovi (predgovori, pogovori, bilješke i napomene) te odgovori iz upitnika i intervjua provedenih sa studentima ispitanicima, koji daju uvid u kriterije kojima se prevoditelji vode u odabiru prijevodnih rješenja.

KLjučne riječi: *kriteriji odabira prijevodnog rješenja, individualni i kolektivni čimbenici*

1. Uvod

U ovome radu promišlja se o problemu suodnosa kolektivnog i individualnog znanja o jeziku i znanja o svijetu¹ u kontekstu prevođenja. Naime, svaki prijevod teksta iz izvornog u ciljni jezik mjesto je izravnog supostavljanja dvaju jezika i propitivanja njihovih izražajnih mogućnosti, pri čemu se otvara potreba i pruža prilika za rasvjetljavanje inherentnih gramatičkih razlika između dvaju jezika, kao i razlika u značenju koje proizlaze iz odabira pojedinih prijevodnih rješenja u ciljnome jeziku i kulturi. Kritičko promišljanje odabira prijevodnih rješenja i njihovih komunikacijskih implikacija jedna je od osnovnih zadaća prevoditeljskih studija, pri čemu je studentima ponekad upravo najteži zadatak postići ravnotežu između individualnih prevoditeljskih preferencija i kolektivnih očekivanja, imajući na umu *skopos* konkretnog prijevodnog zadatka (vidi Nord 1997) i čitav kontekst u kojem se odvija prijevodni proces. Ovim radom želimo dati prilog raspravi o tome kako se u samom činu prevođenja ispresijecaju kolektivne sheme ili pretpostavljene prijevodne norme (vidi Toury 1995), odnosno znanja o primjerenosti prijevodnog rješenja komunikacijskoj situaciji, s individualnim predodžbama

1 Ove pojmove koristimo u smislu u kojem ih uvodi Žic Fuchs (1991).

i preferencijama pojedinog prevoditelja. Vodeći se spoznajama autora koji ističu prevoditeljev habitus (Meylaerts 2008) i iskustvo kao ključne čimbenike u procesu pronalazjenja ravnoteže između „intuicije“ i „racionalnosti“ (Chesterman 2000) te kolektivnih i individualnih silnica u prijevodnom procesu, u istraživanju smo analizirali prijevodna rješenja i rezon odlučivanja dvije skupine prevoditelja – profesionalnih književnih prevoditelja i studenata prevoditeljskog studija anglistike. Doprinos ovog istraživanja prvenstveno vidimo u osvješćivanju potrebe za korištenjem pomne analize izvornog teksta i prijevodnih problema koji se otvaraju u procesu prijevoda (vidi Trosborg 2002), kao i kritičke analize postojećih prijevoda (uključujući i revidirane prijevode) u obrazovanju budućih prevoditelja da bi ih se naučilo kritički promišljati i vrednovati sve individualne i kolektivne čimbenike koji se aktiviraju u procesu prevođenja i odabira prijevodnih rješenja.

2. Istraživački problem, istraživačka pitanja i metodologija analize

2.1. Istraživački problem i analizirani korpus tekstova

Kao polazište za istraživanje ciljano je odabran prijevod književnog teksta jer smo pretpostavili da će analizom književnog prijevoda kao izrazito autorskog čina biti lakše dobiti uvid i u individualne osobnosti prevoditelja i individualna (a ne samo kolektivna) znanja i preferencije kao važne čimbenike u prijevodnom procesu. Analizirani su prijevodi klasičnog djela engleske književnosti, kratke priče *Sretni princ* Oscara Wildea, izvorno objavljene u zbirci *The Happy Prince and Other Tales* 1888. godine. Radi se o tekstu koji se u Hrvatskoj od 1968. godine čita kao obavezna lektira u višim razredima osnovne škole,² zbog čega postoji tržišna potreba za većim brojem različitih prijevoda i izdanja toga teksta na hrvatskome jeziku, što je omogućilo uvid u veći broj prijevodnih rješenja kojima su pribjegli različiti književni prevoditelji.

Kao konkretan istraživački problem odabran je prijevod roda dvoje likova u epizodi udvaranja u priči *Sretni princ*. Poblize, radi se o personificiranim likovima lastavice i trske/šasa, koji se u izvorniku zovu *Swallow* i *Reed*. Prvome liku (lastavici) autor pridijeva muško rodno određenje, a drugome (trsci) žensko. S obzirom da su u engleskome jeziku opće imenice *swallow* i *reed* rodno obilježene kao srednji rod, Wildeov odabir muške lastavice i ženske trske zacijelo je autorski promišljen. Čitava epizoda počiva na dinamici odnosa između muškoga lika lastavića i ženskog lika trske, kojoj se on udvara. Lik lastavića, prikazan u maniri frivolnog viktorijanskog mladića koji voli putovanja i zanimljive razgovore, zaljubljuje se u trsku,

2 Prema popisu lektirnih naslova u hrvatskoj osnovnoj školi, koji su izradile Smiljana Narančić Kovač i Ivana Milković u sklopu projekta BIBRICH UIP-2014-09-9823 Hrvatske zaklade za znanost; dostupno na <http://bibrich.ufzg.hr/lektira/>, zbirka *Sretni princ* i druge priče najprije je 1968. uvrštena u popis obaveznih lektirnih naslova za 5. razred osnovne škole, dok se od 1972. do danas nalazi na popisu lektire za 6. razred.

koja ga je privukla svojim tankim strukom. Međutim, ona mu ubrzo dosadi jer joj nalazi čitav niz zamjerki: ima premalo imovine, a previše rodbine, zbog čega nije baš poželjna udavača, previše je koketna, povija se kako vjetar puše, s njom se nema o čemu razgovarati, te, konačno, previše je statična i provincijalna, što njemu kao „svjetskom putniku“ smeta. Zbog svega toga lastavić brzo gubi interes i odleti dalje, da bi se u konačnici sprijateljio s kipom Sretnog Princa i kroz odnos s njim spoznao što je prava ljubav.

U prijevodu te epizode na hrvatski, gdje je generička imenica *lastavica* gramatički obilježena kao ženski rod, jednako kao i imenica *trska*, prevoditelj je suočen sa sljedećim izborom: odabrati najkonvencionalniju imenicu kojom se u hrvatskoj leksikalizira dotični referent (*lastavica*) te pritom preuzeti gramatički rod te imenice u hrvatskoj jeziku i odstupiti od izvornika, ili pak iznaći manje konvencionalno prijevodno rješenje kako bi se sačuvao rod koji je pisac dodijelio liku (primjerice, *lastavić*, *lastan* i slično).

Korpus analiziranih tekstova obuhvaća prijevode dvije skupine prevoditelja – profesionalnih književnih prevoditelja i studenata prevoditeljskog diplomskog studija. Da bismo dobili što iscrpniji uvid u način odabira prijevodnog rješenja i suodnos individualnih i kolektivnih jezičnih i društvenih čimbenika u prijevodnom procesu, analizirane su dvije skupine tekstova – sami hrvatski prijevodi predmetne epizode u priči, s posebnim naglaskom na prijevod imena i roda likova, te paratekstualni dodaci, tj. prevoditeljske napomene i bilješke uz tekst prijevoda, kao i odgovori iz upitnika koji su ispunjavali studenti ispitanici te skupnog intervjua koji je proveden nakon toga.

2.2. Istraživačka pitanja

U svrhu istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koja su prijevodna rješenja u prijevodu roda likova u ovoj priči odabrali prevoditelji u izabranim objavljenim hrvatskim prijevodima ovoga teksta? Kojim su se rezonom vodili u svojim prevoditeljskim postupcima i odabiru prijevodnih rješenja?
2. Koja prijevodna rješenja u prijevodu roda likova u ovoj priči odabiru studenti prevoditeljskog studija? Kojim se rezonom vode i što sve utječe na njihov odabir prijevodnog rješenja?
3. Koje se razlike naziru između prijevodnih rješenja i objašnjenja koja nude profesionalni prevoditelji i studenti prevoditeljskog studija?

2.3. Metodologija

2.3.1. *Analiza objavljenih prijevoda i paratekstualnih dodataka*

Da bi se odgovorilo na prvo istraživačko pitanje, analizirano je osam izabranih hrvatskih prijevoda epizode udvaranja iz priče *The Happy Prince*. Što se tiče vremenskog raspona, korpus je sastavljen tako da su obuhvaćeni i najraniji i najsvremeniji prijevodi, kako bi bili zastupljeni različiti društveno-kulturni konteksti u kojima prijevodi nastaju. Što se tiče suvremenih prijevoda, odabrani su prijevodi renomiranih prevoditelja, što se smatralo jamstvom dobre kvalitete prijevoda. Kao što je ranije naznačeno, analizirani su sami tekstovi prijevoda epizode udvaranja, s posebnim obzirom na prijevod imena i roda dvoje likova, te paratekstualni dijelovi koji su pratili prevedeni tekst u pojedinim izdanjima (predgovori, pogovori, prevoditeljske napomene i bilješke), u kojima prevoditelji eksplicitno objašnjavaju svoje prevoditeljske postupke ili na temelju kojih se može izvesti zaključak o čimbenicima koji su utjecali na prevoditeljev odabir. Popis analiziranih izdanja nalazi se u popisu literature, pod naslovom Primarni izvori.

2.3.2. *Analiza studentskih prijevoda i odgovora iz upitnika i intervjua*

Da bi se dobili odgovori na drugo istraživačko pitanje, provedeno je ispitivanje u tri koraka. Ispitanici su bili 26 studenata prevoditeljskog smjera diplomskog studija anglistike. Studenti su najprije dobili zadatak da pomno prouče epizodu udvaranja iz priče *Sretni princ* u izvornom obliku i prevedu je za domaću zadaću, vodeći pritom dnevnik prevođenja u kojemu su trebali odgovoriti na ciljana pitanja (primjerice, o kakvoj se vrsti teksta radi, kome je tekst namijenjen, o čemu trebaju voditi računa pri prijevodu takvog teksta, s kojim su se prijevodnim problemima susreli u prevođenju, itd). Studenti su dobili izričitu uputu da ne konzultiraju postojeće prijevode teksta jer smisao zadatka nije u ocjeni gotovog prijevoda nego u promišljanju prijevodnog procesa. Studenti su svoje prijevode u zadanome roku trebali predati na mrežnu platformu Omega. Na sljedećem satu studenti su dobili su upitnik u kojem su trebali u pisanome obliku odgovoriti na ciljana pitanja o odabiru prijevodnih rješenja za rod likova u priči (koja su moguća prijevodna rješenja, koje su prednosti i nedostaci pojedinih rješenja te za koje su se rješenje odlučili u svome prijevodu i zašto). Nakon što su prikupljeni i analizirani odgovori iz upitnika, proveden je i skupni intervju u kojem se pokušalo dobiti širi uvid i dodatno razjasniti način promišljanja i proces donošenja odluka u odabiru prijevodnih rješenja koja su ispitanici ponudili.³ U skupnom intervjuu krenuli smo od pitanja koja su se ticala promišljanja samog izvornog teksta i njegove poetike

3 Nakon što je proveden istraživački dio, studentima su pokazana prijevodna rješenja koja su koristili renomirani prevoditelji, kao i objašnjenja koja su ponudili za svoja rješenja, nakon čega smo u zajedničkoj diskusiji pokušali osvijestiti spoznaje i izvesti zaključke do kojih smo došli na temelju zadatka u istraživanju.

u odabiru prijevodnih rješenja (primjerice, koje odlike muževnosti i ženstvenosti krasi likove lastavića i trske u izvornome tekstu i koliko su te osobine važne za karakterizaciju likova i dinamiku odnosa u priči). Nakon toga uslijedila su pitanja o izvantekstualnim utjecajima (primjerice, o čemu sve prevoditelj treba voditi računa u odabiru prijevodnih rješenja, koliko je važna ciljna publika kojoj je prijevod namijenjen, tko sve sudjeluje u izdavačkom procesu, ima li prevoditelj potpunu slobodu odabira, itd.). Zaključno, i u ovom dijelu istraživanja analizirane su dvije vrste teksta – tekstovi studentskih prijevoda i paratekstovi, odnosno odgovori iz upitnika i usmenog skupnog intervjua.

3. Rezultati i rasprava

3.1. Rezultati analize izabranih objavljenih prijevoda

U Tablici 1 prikazana su prijevodna rješenja koja su prevoditelji u analiziranim izdanjima odabrali u prijevodu imena dvoje predmetnih likova.

Tablica 1. Prijevodna rješenja u izabranim objavljenim prijevodima

Lastavica	Lastavić	Lastan	Trska/Trstika	Šaš
Harambašić (1911.) Velikanović (1918.) Paljetak (1994.) Bauer (2008.)	Gregorić (1993.) Paljetak (2000.)	Krešić (1955.) Raos (2002.)	Velikanović (1920.) Krešić (1955.) Gregorić (1993.) Paljetak (1994. i 2000.) Raos (2002.)	Harambašić (1911.) Bauer (2008.)

Poblježe ćemo prikazati rezultate analize svih izdanja obuhvaćenih korpusom.

Prvi hrvatski prijevod priče *Sretni princ* potpisuje hrvatski pravaški političar i književnik August Harambašić, koji 1911. godine s njemačkoga prevodi i u vlastitoj nakladi izdaje Wildeovu zbirku pod hrvatskim naslovom *Priče*. Kako navodi Grubica (2010: 271), u Hrvatskoj toga doba manji je broj ljudi čitao na engleskome, pa su se s Wildeovim djelima uglavnom upoznivali preko njemačkih prijevoda, što je vjerojatno i razlog zbog kojega Harambašić, bečki đak, prevodi upravo s njemačkoga. Sam prijevod nije popraćen nikakvim paratekstualnim dodacima koji bi implicitno ili eksplicitno ukazivali na neke prevoditeljske strategije. Umjesto toga, Harambašić piše crticu o Wildeovoj biografiji, u kojoj se prilično emotivno osvrće na tragične događaje koji su zauvijek promijenili tijek Wildeova života.⁴ U

⁴ U ovom je kontekstu zanimljiv podatak da je neposredno nakon Wildeove smrti (krajem studenoga 1900. u Parizu) o Wildeovu djelu, ali i o skandalu, sudskom procesu i utamničenju koje je uslijedilo nakon što je otkrivena njegova homoseksualna veza, prvi i „iz prve ruke“ u hrvatskim medijima pisao A. G. Matoš, u pismu iz Pariza koje je objavljeno u novinama Hrvatsko pravo u siječnju 1901. (vidi Grubica: 271–272). Ako uzmemo u obzir da je August Harambašić redovito objavljivao priloge u Hrvatskome pravu od 1900. do 1903. godine, može se pretpostaviti da se za Wildeovo djelo primarno zainteresirao upravo zbog Matoševa nadahnutu prikaza. U biografskoj

Harambašićevu prijevodu dvoje likova nazvani su *Lastavica* i *Šaš*, dakle njihove su izvorne rodne uloge izokrenute, što dovodi do zanimljivog obrata u dinamici odnosa među likovima. Za razliku od izvornika, u Harambašićevom prijevodu ženski lik lastavice je taj koji „oblijeće“ oko muškog lika šaša, kojeg napušta jer se s njime „zlo čavrlja“, jer „nema novaca, a ima mnogo i premnogo rodbine“, jer uvijek „ljubaka s vjetrom“ i jer je previše „uz tlo vezan“, zbog čega ne može poći s lastavicom na jug. Zbog nepostojanja eksplicitne prevoditeljske napomene ne možemo sa sigurnošću zaključiti zašto se Harambašić odlučio na ovakvu intervenciju, iako je legitimno pretpostaviti da je na njegov prijevodni odabir utjecao i njemački tekst s kojega je prevodio, imajući u vidu da je u njemačkome jeziku lastavica ženskog roda.

Kronološki drugi hrvatski prijevod, onaj Ise Velikanovića, prvi je put objavljen u nakladi knjižare Mirka Brevera iz 1918., pod naslovom *Mladi kralj i druge pripovijesti*, s ilustracijama Ljube Babića. U Velikanovićevu prijevodu naslovni lik princa na hrvatski je preveden kao *vladar*, a likovi u epizodi udvaranja kao *lastavica* i *trska*. Epizoda se uvodi tako da se kaže da su prijateljice male lastavice „prije šest tjedana otputovale u Egipat, ali ona je zaostala jer se zaljubila u prekrasnu trsku“. Iako trska ima neke privlačne osobine („priznajem da je kućevna“), lastavica brzo gubi interes za nju jer, između ostaloga, „Trska nema novaca, a i previše rođaka“. Posebnih prevoditeljskih napomena u Velikanovića nema pa možemo samo pretpostavljati da nije smatrao spornim da izvorno muškome liku dodijeli ženski rod uporabom generičke imenice za lastavičju vrstu, koja je u hrvatskome gramatički određena kao ženski rod.

Treći hrvatski prijevod Wildeovih priča potpisuje Stjepan Krešić. U knjizi naslovljenoj *Bajke*, koju je 1955. objavila izdavačka kuća Mladost u biblioteci Svjetski klasici, objavljene su zbirke *Sretni kraljević i druge bajke* i *Kuća mogranja*. Izdanje je urednički pripremio Grigor Vitez, a zanimljivo je i po tome što je dvojezično. Na lijevoj strani tiskan je izvorni engleski tekst, a na desnoj prijevod na hrvatski. U pogovoru, koji potpisuje prevoditelj Stjepan Krešić, najprije se daje kratak pregled Wildeova života i djela te se raspravlja o njegovoj poetici, uz objašnjenje što njegove priče (engl. *tales*) čini bajkama. Prevoditelj se zatim osvrće na razloge objave izdanja s usporednim engleskim i hrvatskim tekstom, za koje smatra da je „ponajprije brz, prikladan i uspješan način učenja engleskog jezika, a zatim se čitaocima pruža zgodna prilika da na jednom umjetničkom tekstu podrobno usporede

---

crtici u predgovoru svoga hrvatskog izdanja Wildeovih Priča Harambašić piše: „Otac mu je bio liječnik za usta i zube, a i sam je učio medicinu u Glasgowu, ali se je dosta rano dao na književnost i nesumnjivo spada među najglasovitije pjesnike i pisce cijeloga svijeta. Oskar je imao i mladju sestru i starijega brata, a bio bi i jedan od najsretnijih ljudi na svijetu, da ga nije zadesila užasna katastrofa, što se je upustio u homoseksualne odnošaje s nekim engleskim lordom, te je za to pretrpio dvije godine teške tamnice u tvrdjavi Reading Gaol!“

izražajne mogućnosti dvaju jezika.⁵ Krešić u pogovoru potanko objašnjava svoje prevoditeljske postupke i način odlučivanja u odabiru upravo prijevodnih rješenja koja se tiču imena (i roda) likova:

Imena životinja, drveća, cvijeća, zvijezda, vjetrova, pa apstraktne imenice Wilde često personificira i pridaje im prirodni rod, kakav mu u pojedinoj bajci pristaje. Tako je i u ovoj bajci *Swallow* (Lastan) muškoga roda, a *Reed* (Trstika) ženskoga. Katkada se nismo mogli upravljati prema piscu, jer mi nemamo posebnog oblika za to (na pr. *Death* je u Wildeu je muškoga roda, a u nas je Smrt ženskoga) ili pak nismo negdje htjeli (na pr. Wilde hoće da *Nightingale* bude *Slavujka*, a ne Slavuj, a mi smo ipak ostali pri Slavuju jer ženka ne pjeva, a u bajci je baš sva draž u Slavujuju pjevu). Osim toga, da istakne naročitu važnost i individualnu pojavnost pojedinih bića ili poj-mova, piše ih Wilde velikim slovom. Toga smo se i mi držali u prijevodu. (Oscar Wilde, *Bajke*, Mladost 1955., Pogovor; istaknula I. B.)

Kao što je vidljivo iz citata, Krešić ističe dva osnovna kriterija kojima se upravlja u odabiru prijevodnog rješenja – vjernost izvornom tekstu i izražajne mogućnosti hrvatskoga jezika. Međutim, jasno se izdvaja i treći čimbenik u odlučivanju, prevoditeljeva autorska preferencija. Krešić jasno kaže da se na nekim mjestima nije htio „upravljati“ prema piscu jer je, primjerice, na temelju svoga enciklopedijskoga znanja o pticama odlučio promijeniti rod liku čija je pjesma pokretač radnje u pri-či. Upravo taj posljednji kriterij, individualna autorska preferencija, koju odlikuje visok stupanj kreativne slobode i proizvoljnosti, izdvaja se kao prominentan i u prevoditeljskim napomenama (predgovorima i pogovorima) koje prate sva ostala izdanjima obuhvaćena našim korpusom, s iznimkom prijevoda Pavela Gregorića iz 1993. godine, u izdanju Eminexa, u kojem prevoditelj eksplicitno navodi jedi-no da je za nastanak njegova prijevoda „Velikanovićeve prijevoda bio od dragocjene pomoći“.⁶ Iako se poziva na Velikanovića, za razliku od njega Gregorić se u prije-vodu imena dvoje likova odlučuje za *lastavića* i *trsku*, čime čuva izvorne rodne ulo-ge likova. Međutim, za razliku od izvornika, gdje su imena likova pisana velikim slovom, Gregorić (kao i Velikanović) piše ih malim slovom. Izravnoga spomena

5 Ovdje treba napomenuti da se upravo u razdoblju neposredno nakon 2. svjetskog rata engleski jezik počinje institucionalno učiti u školama u Hrvatskoj (u srednje škole uveden je 1945. godine). U situaciji u kojoj je nedostajalo kvalificiranih nastavnika engleskoga jezika i kad su se tražili svi raspoloživi načini približavanja engleskoga jezika i kulture hrvatskome čitateljstvu (vidi studiju Rudolfa Filipovića „Počeci anglistike u Hrvatskoj“ i tekst Ive Vidana „Kratka povijest Odsjeka za anglistiku“, dostupno na <http://www.ffzg.unizg.hr/anglist-stari/history.htm>), objavljivanje dvoje-zičnog izdanja klasika engleske književnosti, i to književnosti za djecu, čini se dobro promišljenim izdavačkim pothvatom.

6 Zanimljivo je napomenuti da prevoditelj Gregorić u svome predgovoru navodi da je njegov prijevod „već drugi prijevod na hrvatski jezik“, navodeći da je prvi prijevod onaj Ise Velikanovića, koji je doživio dva izdanja (1920. i 1986.). Ako već ne spominje Harambašićev prijevod, s obzirom da on nije prevodio iz izvornog jezika, neobično je da Gregorić ne zna za prijevod Stjepana Krešića.

problema prijevoda imena (i roda) likova u Gregorićevom prijevodu nema, iako na nekim mjestima prevoditelj koristi fusnote u svrhu objašnjenja prevoditeljskih postupaka u prijevodu imena.⁷

Prevoditelj Luko Paljetak oba svoja prijevoda (u izdanju Znanja iz 1994. i Školske knjige iz 2000.) prati opširnim pogovorima u kojima, između ostaloga, objašnjava svoje prevoditeljske postupke. Izuzetno je zanimljivo da u prijevodu iz 1994. Paljetak izvorno muški lik prevodi kao *Lastavica*, iako u pogovoru napominje: „(...) na engleskome jeziku ta je imenica muškog roda, što opet baca posebno wildeovsko svjetlo na odnos Kraljevića i Lastavice“, da bi u prijevodu iz 2000. ime lika preveo kao *Lastavić*, za što u pogovoru nudi sljedeće objašnjenje:

U svim dosadašnjim prijevodima Lastavica je bila u ženskom rodu.⁸ Iz izvornika je, međutim, vidljivo, da je riječ o lastaviću, pa sam tako i preveo. Upravo takav odnos (muški) između glavnih likova te bajke karakterističan je za cjelokupni Wildeov homoerotski kompleks koji prožima gotovo sva njegova djela pa tako i bajke. S druge pak strane, u bajci Slavuj i ruža, Slavuj je u izvorniku lik u ženskom rodu, tj. Slavujica, ali to ipak nisam mijenjao (...) zato što mislim da to nije toliko presudno za smisao cijele bajke, premda se odnos između Mladića i Slavuja ponešto mijenja činjenicom da je onaj tko ga razumije i tko mu pomaže zapravo žena, što onda stoji u izravnoj suprotnosti s bešćutnošću mladićeve djevojke. (Sretni princ i druge bajke, Školska knjiga 2000⁹, istaknula I. B.)

Kao i Krešić u svome prijevodu, Paljetak se u objašnjenju svoga prevoditeljskog izbora najprije poziva na vjernost izvorniku (objašnjavajući opravdanost Wildeova odabira da liku lastavića dade muški rod i smislenost takvog postupka u okviru čitave Wildeove poetike), da bi se u prijevodu imena lika slavuja iz druge priče pozvao na slobodu svoje autorske prevoditeljske procjene, iako izražava određeno kolebanje u izboru.¹⁰

Kriterij autorske slobode i individualne preferencije još je izraženiji u prevoditeljskoj napomeni u izdanju *Sretni princ i druge priče*, Mozaik knjiga, 2002., gdje prevoditelj Predrag Raos piše:

7 Primjerice, kod imena palače Sans-souci prevoditeljska napomena u fusnoti kaže da je ime palače znakovito jer znači 'bez brige', 'bez patnje', zbog čega „bi se ime palače na hrvatski moglo prevesti kao 'Bezbriznica'.

8 Iz ovoga se može zaključiti da ni Paljetak ne zna za Krešićev prijevod (ili ga nije dobro proučio), a ne zna ni za prijevod Pavela Gregorića, jer u oba ta prijevoda izvorno muški lik preveden je kao muški (*Lastan* i *lastavić*).

9 Glavni lik priče (lik po kome je i čitava zbirka priča dobila ime) Paljetak u svome prvom prijevodu naziva *Sretnim kraljevićem*, a u drugome mijenja njegovo ime u *Sretni princ*, za što također u pogovoru nudi prevoditeljsko objašnjenje.

10 Zanimljiv uvid u problem revidiranih prijevoda (engl. *retranslations*) djela iz dječje književnosti daje Veselica-Majhut (2019).

Prevedeći ovu profinjenu knjižicu, našo se pred neočekivanim, takorekuć, „spolnim problemom“. Engleski je, naime, u svojoj dugoj evoluciji negdje usput praktički pogubio gramatičke rodove, zbog čega je Wilde bio slobodan da svojim basnovitim likovima (životinjama i stvarima) dade spol kako mu se sviđi. U hrvatskom nije tako, jer gramatički rod ujedno i određuje spol (...). I tako je, gle, Wildeova „lastavica“ muškog, a „slavuj“ ženskog spola, a da i ne govorimo o muškoj „raketi“! Raniji su prevoditelji, koliko mi je poznato, to riješili tako da su junacima priča promijenili spol. Uhu možda ugodnije – ali ako je Wilde svojim likovima (nesputan gramatičkim rodom!) mogao slobodno birati spol – nije to učinio slučajno, i to valja respektirati! Jer kakva je to „Lastavica“ koja se udvara „Trsci“ (žensko ženskom!) ili sentimentalni „Slavuj“ koji se žrtvuje za iskrenu ljubav, ili „Raketa“ koja isijava tipičnu mušku nadutost? Spol nije lako mijenjati ni u kirurgiji, u književnosti je to još teže! Zato sam se radije priklonio neologizmima („Raketan“) nego promjeni spola, držeći da je bolje da neko ime u prvi čas malo zastruže uši nego da mi likovi hramlju makar i na samo jednu stranu! (*Sretni princ i druge priče*, Mozaik knjiga, 2002., Prevodiočeva napomena, istaknula I. B.)

Kao što je vidljivo iz citata, Raos se poziva na potrebu vjernosti izvorniku, ali pritom vrlo jasno izražava osobne ideološke stavove i predodžbe o spolno-rodnim ulogama, koje su bile ključne u njegovom autorskom odabiru prijevodnog rješenja. Što se tiče samog prijevoda imena dvoje predmetnih likova, Raos se u svome prijevodu vraća *Lastanu*, koji se „zaljubi u ponajljepšu“ *Trsku*, što je zapravo (iako Raos to ne navodi) prijevodno rješenje koje je prvi upotrijebio Stjepan Krešić.

U najrecentnijem prijevodu koji je analiziran, onome Ludwiga Bauera, objavljenom u dvojezičnom izdanju *Novoga Profila* iz 2008. pod naslovom *Bajke*, prevoditelj okreće izvorni rod likova (kao što je bio slučaj i u Harambašićevom prijevodu) i likovima nadijeva imena *Lastavica* i *Šaš*. Međutim, za razliku od Harambašićeva prijevoda, u kojem nema paratekstualnog dodatka koji bi objasnio takav prevoditeljski postupak, Bauer u opširnome dodatku objašnjava:

Posebno valja skrenuti pozornost na probleme s gramatičkim rodom pri prevođenju bajki koje ovdje donosimo. U engleskome jeziku opće imenice kojima se označavaju životinje, biljke i stvari – imaju u pravilu srednji gramatički rod. Ako se zna spol životinje, tada ta životinja dobiva onaj gramatički rod koji odgovara spolu. (...) Oscar Wilde u svojim bajkama antropomorfa biljke i životinje pa im, prema svome nahođenju, a ne prema unaprijed zadanim pravilima – pridaje gramatički rod koji izražava spol; time bića, a ponekad i predmetni svijet, postaju bliži čitatelju, tj. gube dio one distancirane *neutralnosti* koju predstavlja gramatički srednji rod, *neutrum*. U hrvatskome jeziku za to nema potrebe, a smanjene su i mogućnosti, jer u velikoj mjeri postoji podudarnost između gramatičkoga roda i spola. (...) U tekstu *The Happy Prince – Sretni princ* kod Wildea lastavica je muškoga

roda, tj. nije *it* nego je *he*. (...) U hrvatskome jeziku opća imenica za tu pricu ima gramatički rod pa ga ne moramo izmišljati. Lastavica je uobičajena riječ, a hipotetičko *lastan* ili *lastavac* zvuči ishitreno pa i nakaradno (...) U istoj bajci lastavica u jednom trenutku razmišlja o braku s biljkom. U pitanju je biljka engleskog naziva *reed*, a ta je imenica, dakako, u engleskome jeziku srednjega roda. Oscar Wilde dao joj je ženski rod i spol kako bi se u priču mogao uplesti mogući brak između *he-swallow* i *she-reed*. Neki su *reed* prevodili kao *trska*, a ja sam se odlučio za *šaš* (Filipovićeve rječnik smatra oba prijevoda jednako valjanima). Hipotetički brak između ženske lastavice, za koju nisam imao povoda pretvarati je u lastavca, i muškog šaša, smatram neobilježnim, pa stoga i logičnim rješenjem. (Bajke, Novi Profil, 2008., Napomene uz engleski tekst)

Za razliku od ranijih prevoditelja, u napomenama Ludwiga Bauera vjernost izvorniku ne nameće se kao važan kriterij u odabiru prijevodnog rješenja. Bauer se najprije poziva na gramatičke datosti hrvatskoga jezika kao najvažniji čimbenik u odluci o prijevodnome rješenju, da bi u konačnici izdvojio vlastitu procjenu prikladnosti „neobilježenog“ rješenja, heteroseksualne veze između dvoje likova, kao konačni čimbenik u odluci.

3.1.1. *Zaključno o rezultatima analize objavljenih prijevoda*

Rezultati analize izabranih objavljenih hrvatskih prijevoda priče *Sretni princ* Oscara Wildea i paratekstualnih dodataka kojima prevoditelji objašnjavaju svoje prevoditeljske postupke pokazali su da u prijevodu imena (i roda) dvoje predmetnih likova prevoditelji pribjegavaju različitim rješenjima – od prevođenja neutralnim generičkim imenicama *lastavica* i *šaš* (čime se mijenjaju izvorne rodne uloge likova) ili *lastavica* i *trska* (čime se izvorno jedan muški i jedan ženski lik mijenjaju u dva ženska) do smišljanja muškog oblika imenice za lastavicu u hrvatskome (čime se čuvaju izvorni rodovi likova). Dva kronološki najstarija hrvatska prijevoda (Harambašić i Velikanović), kao ni Gregorićev prijevod iz 1993., ne sadrže paratekstualne dijelove iz kojih bi se mogao eksplicitno iščitati prevoditeljev način donošenja odluke u prijevodu imena dvoje likova. Svi ostali analizirani prijevodi sadrže prilično opsežne prevoditeljske napomene iz kojih se jasno nazire da su prevoditeljeva intuicija i osobna preferencija, ponekad naizgled prilično proizvoljne, izuzetno važan čimbenik u odabiru prijevodnog rješenja, što je u skladu s Chestermanovim (2000: 79) postavkama, prema kojima emancipirane stručnjake odlikuje viši stupanj intuitivnosti i emocionalnosti u donošenju odluka u prijevodnom procesu, za razliku od početnika, kod kojih je naglašenija racionalnost i promišljenost.

3.2. Rezultati analize studentskih odgovora iz upitnika i intervju

Tablica 2 pokazuje prijevodna rješenja koja su u svojim prijevodima ponudili ispitanici studenti.

Tablica 2. Prijevodna rješenja u studentskim prijevodima

Lastan	Lastavić	Lastavica	Trska	Trstika
15	8	3	24	2

Kao što se vidi u Tablici 2, prijevodna rješenja koja su odabrali studenti ispitanici premoćno su na strani prijevoda koji izvorno muškome liku ostavljaju izvorno dodijeljeni muški rod, pri čemu je najzastupljenije prijevodno rješenje *Lastan*, a nakon toga *Lastavić*. Prijevodno rješenje koje liku dodjeljuje ženski rod, *Lastavica*, zastupljeno je u samo tri odgovora. Što se tiče prijevoda imena drugog lika, studenti ispitanici svi su se odlučili za prijevodno rješenje *Trska*, odnosno *Trstika*, koje također zadržava izvorno ženski rod lika.

U analizi odgovora iz upitnika jasno se naziru tri kriterija kojima su se ispitanici vodili u odabiru prijevodnog rješenja, odnosno tri čimbenika koja su značajno utjecala na odabir prijevodnog rješenja: najzastupljeniji je čimbenik vjernost izvorniku, nakon čega slijede svijest o izvantekstualnim utjecajima i normama u odabiru prijevodnog rješenja te osobna subjektivna preferencija kao konačni čimbenik u odluci. Odabranim primjerima studentskih odgovora i objašnjenja ilustrirat ćemo svaki od navedenih čimbenika.

1. Vjernost izvorniku

- a) U svome bih prijevodu zadržao rodove likova koje oni imaju u originalu. Time ostajem vjeran originalu, a mislim da je to i najvažnije.
- b) Ja bih se držala Wildeove izvorne ideje te bih zadržala rod izvornih likova unatoč jezičnim ograničenjima hrvatskog jezika.
- c) Ostavila bih rodove kao što su navedeni u izvorniku. Swallow bi ostao muškog, a Reed ženskog roda. Uvođenjem udvaranja ženskoga lika muškom u tekst se unose konotacije kojih u izvorniku nije bilo, što ne mora nužno biti pogrešno, no u ovom slučaju mislim da je nepotrebna i prevelika intervencija.
- d) Liku Swallow bih dodijelila muški rod jer je u izvornome tekstu previše naglašen da bih ga zanemarila. U skladu s time, liku Reed bih dodijelila ženski rod kako bi taj odnos ostao jasan i vjeran originalu.

2. Svijest o izvantekstualnim utjecajima i normama

- a) Kada bih imala prijevodnu slobodu, odabrala bih ostaviti rod takav kakav je kako bih ostala što vjernija originalu jer smatram da je Wilde s razlogom odabrao mušku lastavicu i ženski šaš. Kad ne bih imala izbora, prevela bih onako kako klijent traži.

- b) Trska izgleda kao najočitiiji izbor ali problem leži u tome što su tada obje imenice ženskoga roda. (...) Osobno nemam problema s bilo kakvim konotacijama o seksualnosti ovih antropomorfiziranih elemenata iz prirode ali sam svjesna da živimo u društvu gdje određene organizacije vole stvarati probleme oko ovakvih narativnih izbora, pogotovo u dječjoj literaturi. Možda bi se moglo uvjeriti urednika da je bijes udruge U ime obitelji ustvari pozitivna reklama. (...) Dakle: osobno, ostavila bih i trsku i lastu u ženskom rodu, ne mijenjala nikakve komentare, dopustila djevojčicama da pročitaju priču o lezbijkama gdje činjenica da je riječ o lezbijkama nije nikako komentirana. Ali budući da ne mogu nadići vlastiti politički kontekst i potrebu za novcem, prevela bih Trsku kao Rogoz.
  - c) Osobine predstavnice ženskog i muškog roda postavljene su u kontrast. Također, predstavljaju stereotype o muškom i ženskom rodu. Možda su bitne književniku za fabulu, no stereotipi sami po sebi nisu pozitivna stvar, tako da bi neki (djeca) te generalne „osobine“ mogli krivo interpretirati.
3. Osobna subjektivna preferencija kao konačni čimbenik u odluci
- a) U hrvatskom se o lastavicama najčešće govori u ženskom rodu (lastavica), a u tekstu se radi o lastavici muškog roda. Na Hrvatskom jezičnom portalu sam pronašla da se mužjak lastavice na hrvatskom naziva lastavić, što me oduševilo jer zvuči vrlo simpatično i prikladno za lika iz priče za djecu. Stoga, *Swallow* ću prevesti kao Lastavić. Po istoj logici, *Reed* sam prevela kao Trska.
  - b) S imenom *Swallow* problem je također što ono označava vrstu ptice koja u engleskom jeziku nema mušku i žensku inačicu. U hrvatskom je jeziku neutralna inačica ženskoga roda (lastavica), no kako je u nastavku teksta očito da se radi o ptici muškoga roda, to je svojstvo moralo biti naglašeno. Lastan u hrvatskom jeziku ima svoju povijest koja se tiče upravo dječje literature, stoga je taj oblik naposljetku odabran kao adekvatno rješenje.
  - c) U tekstu su imena/vrste ptica pisane velikim početnim slovom (*Swallow*, *Reed*) pa sam se i ja odlučio za tu varijantu. Smatram da se djeca lakše mogu povezati s likovima kada imaju imena. Ne znam je li *Wilde* pisao imena velikim početnim slovom jer se likovi stvarno tako zovu (po svojoj vrsti) ili postoji neki drugi razlog. Umjesto imena vrste odlučio sam im dati vlastita imena koja ih razlikuju od drugih lastavica (...) Na pamet su mi pala imena Lastan, Lastić i Lastavić. Na kraju sam se odlučio za Lastavića jer mi najljepše zvuči, a Lastana sam prvog otpisao jer već postoji u Modroj lasti.

Odgovori i rasprava u skupnom usmenom intervjuu pokazali su da studenti izrazito bitnim čimbenikom u odabiru prijevodnih rješenja u prijevodu književnog teksta smatraju izvornu autorsku namjeru i da drže da prijevod književnog teksta u tome smislu treba biti što vjerniji izvorniku. Kao drugi bitan čimbenik naveli su ciljnu publiku i namjenu teksta, a tek nakon toga naručitelja prijevoda i suradnike u izdavačkoj industriji. Zanimljivo, u skupnom usmenom intervjuu ispitanici nisu eksplicitno istaknuli osobne prevoditeljske autorske preferencije kao jedan od najbitnijih čimbenika pri odabiru prijevodnih rješenja, dok se iz njihovih odgovora u upitniku moglo zaključiti da su upravo njihove osobne preferencije, često prilično proizvoljne, ponekad donijele odlučujuću prevagu u odabiru.

3.2.1. *Zaključci o rezultatima analize studentskih odgovora iz upitnika i intervjua*

Rezultati analize studentskih odgovora iz upitnika i intervjua djelomično potvrđuju Chestermanove (2000) postavke, prema kojima je kod početnika prevoditelja u donošenju odluka u prijevodnom procesu najnaglašeniji racionalni moment i pridržavanje pravila. Naime, iz studentskih se odgovora iščitava izrazit osjećaj odgovornosti i nužnost poštivanja normi prevođenja. Studenti pokazuju visok stupanj svijesti o važnosti promišljanja namjene teksta i mogućeg utjecaja prijevodnog rješenja na ciljnu publiku (prvenstveno djecu). Naglašena je i svijest o tome da prevoditelj nema potpunu slobodu u odlučivanju te da će naručitelj u konačnici biti taj koji će odobriti neko rješenje ili ga osporiti. Međutim, studentski odgovori, kao i sama prijevodna rješenja za koja su se odlučili u svojim prijevodima, pokazuju da nakon što se razmotre svi vanjski utjecaji i kolektivna znanja i očekivanja ključni čimbenik u konačnoj odluci između dvaju prijevodnih rješenja koja su procijenjena kao legitimna ipak ostaje individualna autorska procjena temeljena na individualnim ideološkim i estetskim procjenama samog prevoditelja.

4. **Zaključak**

Analiza prijevodnih rješenja i prevoditeljskih bilježaka etabliranih prevoditelja i studenata prevoditeljskog studija pokazala je da su obje skupine prevoditelja u pronalaženju prijevodnih rješenja u prijevodu imena i roda likova lastavića i trske najprije uočavale inherentne gramatičke razlike između dvaju jezika, nakon čega su, u većoj ili manjoj mjeri, razmatrane datosti žanra i namjena teksta te prijevodne norme kojima bi se trebalo upravljati u prevođenju takvog teksta. Konačno, kod obje skupine prevoditelja kao ključan čimbenik koji na kraju presuđuje u odabiru između dvaju ili više prijevodnih rješenja koja su procijenjena kao legitimna ističe se individualna autorska procjena, temeljena na subjektivnim autorskim ideološkim i estetskim preferencijama, koje ponekad odlikuje visok stupanj proizvoljnosti. Rezultati ovog istraživanja upućuju na važnost uključivanja kritičkog čitanja

i analize tekstova prijevoda u obrazovanje budućih prevoditelja, kako bi se u što većoj mjeri osvijestila spoznaja o kognitivnoj kompleksnosti prijevodnog procesa i brojnim kolektivnim i individualnim jezičnim i vanjezičnim znanjima i predodžbama koje se simultano aktiviraju u tome procesu.

Popis literature

Primarna literatura

Oscar Wilde

Priče. 1911. Preveo August Harambašić. Zagreb: Vlastita naklada.

Mladi kralj i druge pripovijesti. 1918. preveo Iso Velikanović. Zagreb: Naklada knjižare Mirka Breyera.

Sretni kraljević i druge bajke. 1955. preveo Stjepan Krešić. Zagreb: Mladost.

Sretni kraljević i druge pripovijesti. 1993. preveo Pavel Gregorić. Zagreb: Eminex.

Sretni kraljević i druge pripovijesti. 1994. preveo Luko Paljetak. Zagreb: Znanje.

Sretni princ i druge bajke. 2000. preveo Luko Paljetak. Zagreb: Školska knjiga.

Sretni princ i druge priče. 2002. preveo Predrag Raos. Zagreb: Mozaik knjiga.

Bajke. 2008. preveo Ludwig Bauer. Zagreb: Novi Profil.

Sekundarna literatura

Chesterman, Andrew (2000) „Teaching strategies for emancipatory translation.“ U *Developing Translation Competence*, ur. Schäffner, Christina; Adab, Beverly, 77–90. Amsterdam i Philadelphia: Benjamins.

Grubica, Irena (2010) „The ‘Byron of Kipling’s England’: Oscar Wilde in Croatia.“ U *The Reception of Oscar Wilde in Europe*, ur. Evangelista, Stefano, 270–284. London: Continuum.

Meylaerts, Reine (2008) „Translators and (their) norms. Towards a sociological construction of the individual.“ U *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury*, ur. Pym, Anthony; Shlesinger, Miriam; Simeoni, Daniel, 91–102. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.

Nord, Christiane (1997) *Translating as a purposeful activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.

Toury, Gideon (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam i Philadelphia: Benjamins.

Trosborg, A. (2002) „Discourse Analysis as Part of Translator Training.“ U *The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training*, ur. Schäffner, Christina, 9–53. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters Ltd.

Veselica-Majhut, Snježana (u tisku) „Why retranslate? From text to context and back: the case of *Robinson Crusoe in Croatia*.“ U *Prijevodni dječje književnosti: pogled iz Hrvatske*, ur. Narančić Kovač Smiljana. Zagreb: Učiteljski fakultet.

Žic Fuchs, Milena (1991) *Znanje o jeziku i znanje o svijetu. Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: Sol.

What gender are the characters in the Croatian translations of Oscar Wilde's *The Happy Prince*?

This paper discusses the collective and individual knowledge and considerations that govern the translator's choice of translation solutions in the target language. The research problem analysed is the translation of the names and gender of two characters in Oscar Wilde's tale *The Happy Prince*, those of *Swallow* and *Reed*. The analysis includes translation solutions by two groups of translators – professional literary translators and students in the translation studies graduate program. Apart from the target text translations, the analysis also covers paratexts in the selected Croatian translations and the students' answers from the questionnaire and the interview, which shed light on the criteria that govern the choice of the translation solutions.

Key words: criteria for choosing a translation solution, collective and individual considerations

MIRJANA ŠNJARIĆ
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
msnjarić@ffzg.hr

MIRJANA BORUCINSKY
Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
mborucin@pfri.hr

Prototipnost općeznanstvenih glagolsko-imeničkih kolokacija njemačkoga, engleskoga i hrvatskoga jezika

Ovaj rad bavi se kontrastivnom analizom transdisciplinarnih glagolsko-imeničkih kolokacija i njihovih značenja u području općeznanstvenoga jezika (njem. *wissenschaftliche Alltagssprache*, *alltägliche Wissenschaftssprache*, Ehlich, 1993) kao važnom sastavnom dijelu znanstvenoga jezika. Uspoređuju se i analiziraju odabrani primjeri kolokacija njemačkoga i engleskoga jezika kako bi se utvrdile karakterističnosti značenjskih inačica glagola koje nastaju u kolokacijskom suodnosu s imenicama tipičnim za općeznanstveni jezik. Krajnji cilj međujezične usporedbe dvaju općeznanstvenih jezika jest izrada kontrastivnih korespondenata glagolsko-imeničkih kolokacija u hrvatskome općeznanstvenom jeziku. S obzirom na to da se ispituje nedovoljno istraženo područje hrvatskoga znanstvenog jezika rad se može smatrati doprinosom istraživanjima značenja leksika i leksičkih relacija ove važne, ali zanemarene sastavnice znanstvenoga jezika. Radom se također ukazuje na značenjsku problematiku koja nastaje prilikom utvrđivanja prijevodnih istovrijednica na kolokacijskoj razini u hrvatskome općeznanstvenom jeziku te se nude prijedlozi prijevodnih rješenja koji bi, prema mišljenju autorica, trebali biti obuhvaćeni dvojezičnim rječnikom.

Ključne riječi: općeznanstveni jezik, općeznanstvene glagolsko-imeničke kolokacije, njemački, engleski i hrvatski jezik.

1. Uvod

U radu se istražuju i uspoređuju leksička obilježja rekurentnih, transdisciplinarnih glagolsko-imeničkih (G-I) kolokacija kao važne sastavnice općeznanstvenoga jezika koja ima ključnu ulogu u diskurzivnom prikazu znanstvene djelatnosti. Analiziraju se G-I općeznanstvene kolokacije triju jezika te se na primjeru analize leksi-kografskog prikaza imeničkih kolokacija glagola *heranziehen* obrazlaže potreba da se dvojezičnim receptivnim rječnicima za jezični par njemački-hrvatski obuhvate i prikažu kolokacijske inačice značenja u kojima dolazi do jezičnog ostvarenja specifičnih tipova znanstvene djelatnosti.

Pristup analizi značenja G-I kolokacija u trima jezicima temeljen je na pretpostavci o postojanju transdisciplinarnog opće značenjskog leksičkog fonda u znanstvenom jeziku. Radi se o važnom području znanstvenoga jezika koji se u jednom dijelu ranije provedenih jezikoslovnih istraživanjima naziva *allgemeinwissenschaftlicher Wortschatz* ‘opći leksik’ (usp. Schepping 1976), dok se u recentnijim istraživanjima u skladu s njegovim tvorcem Ehlichom (1993 i 1999) naziva *alltägliche Wissenschaftssprache* ili *wissenschaftliche Alltagssprache* ‘svakodnevni znanstveni jezik’ ili ‘znanstveni jezik svakodnevnice’. U jezikoslovnj literaturi engleskog govornog područja u recentnijim istraživanjima rabi se naziv *common language of science* (usp. Rheindorf i Huemer 2015) iako su već i ranije postojala istraživanja jezičnih specifičnosti znanstvenih tekstova engleskoga jezika koja se nisu odnosila na terminologije u užem smislu (usp. Howarth 1996) već na leksička sredstva općega jezika koja se primjenjuju i u znanstvenom diskursu. Tako je primjerice Meyer (1997)¹ u svojoj studiji *Coming to know* na temelju potvrda u korpusu Lancaster Oslo/Bergen (LOB) analizirao čestotne ključne riječi *see* ‘uvidjeti’, *find* ‘pronaći’, *realize* ‘shvatiti’, *show* ‘prikazati’ itd. kojima se tematizira proces spoznavanja u akademskom engleskom jeziku.

U naslanjanju na kategorizaciju znanstvenog pojmovlja² i činjenicu da se radi o sredstvima preuzetim iz standardnoga jezika u znanstveni gdje se sredstva općega jezika prilagođavaju potrebama znanosti, odabran je naziv *opće znanstveni jezik* (OZJ) i *opće znanstvene glagolsko-kolokacije* (G-I), a naziv *opći* odnosi na činjenicu da se radi o *transdisciplinarnim* jezičnim sredstvima zajedničkim svim autorima u znanstvenom pisanju unutar svih znanstvenih disciplina.

Polazi se od pretpostavke da su znanstveni jezik i jezična sredstva oblikovanja (formuliranja) znanstvenoga teksta strogo formalizirani i reproduktivni te da se sastoje od već gotovih, unaprijed zadanih jezičnih obrazaca kojima se autor rutinski koristi u izradi teksta, tj. idiomatski-ustaljenih jezičnih izraza/izričaja čiji su sastavni dio i značenjski prozirne ili poluprozirne opće znanstvene, transdisciplinarne kolokacije. U ranijim istraživanjima već je potvrđeno da područje opće znanstvenoga jezika obiluje rutinskim, unaprijed zadanim sredstvima oblikovanja teksta (njem. *Formulierungsroutinen*), (usp. Fandrych 2006), ali i brojnim kolokacijama i apstraktnim značenjima na kolokacijskoj razini (usp. Fandrych 2006). Kombiniranje pojedinih kolokacijskih sastavnica i preferiranost odabira kolokatora uvjetovana je specifičnim oblježjima jezika u određenoj jezičnoj i znanstvenoj zajednici s odgovarajućom kulturološkom pozadinom koja se nalazi u temelju razlika u odabiru jezičnih sredstava oblikovanja znanstvenih činjenica. Takve razlike

1 Meyer (1997: 191) je već i u ranijim korpusno utemeljenim istraživanjima znanstvenih tekstova u kojima analizira pojedinačne lekseme utvrdio da je upravo opći leksik u znanstvenom jeziku, a ne terminologija u užem smislu ona sastavnica koja znanstveni tekst čini znanstvenim.

2 Silić (2006) znanstveno pojmovlje dijeli na usko znanstveno, srodnoznanstveno i opće znanstveno pojmovlje.

posebice dolaze do izražaja u međujezičnoj usporedbi na kolokacijskoj razini što se odražava na potrebu leksikografskog opisa kolokacija i obuhvaćanja njihovih funkcionalnih prijevodnih istovrijednica u znanstvenom kontekstu.

2. Općeznanstvene glagolsko-imeničke kolokacije u dvojezičnim rječnicima

Kolokacije u naslanjanju na autore poput Hausmanna (1984 i 1985) smatraju se tipičnim i karakterističnim kombinacijama dvodijelnog (i trodijelnog) ustroja uobičajenim u znanstvenom pisanju. Sastoje se od jedne autosemantičke (samoznačne), značenjski autonomne riječi koja definira samu sebe, tj. osnove (imenice) i jedne sinsemantične riječi, kolokatora kojoj je za definiciju značenja potrebna odgovarajuća osnova. Tipičnost i proizvoljnost kolokacijskih preferencija, tj. preferencija odabira kolokatora temeljenih na konvenciji znanstvenog pisanja dolazi do izražaja tek u usporedbi s drugim jezikom jer je njihova osnovna karakteristika kontrastivna nepredvidivost (idiosinkratičnost) i višeznačnost jedne od sastavnica, kolokatora. Njegovo se značenje može definirati samo u ovisnosti o osnovi s kojom se supojavljuje u određenom tekstu. U znanstvenom kontekstu glagol *herausheben* primjerice gubi svoje općenito, konkretno značenje 'izvući van na površinu, iskopati' te u suodnosu s apstraktnom imenicom u znanstvenom jeziku dolazi do modifikacije značenja (einen *Gegensatz herausheben* 'istaknuti suprotnost', *einen Aspekt herausheben* 'istaknuti aspekt'). Analiza značenjske razine u znanstvenom tekstu pokazuje da su kolokacijske preferencije dodatno uvjetovane i tipom znanstvene djelatnosti poput referiranja autora, primjerice u uvodima znanstvenih radova: *Fragestellung / Problematik / Thematik (wieder) aufgreifen* ('prihvatiti/prihvaćati u svoj rad i dalje se baviti nekim pitanjem / tematikom / problematikom') u kojima autor obrazlaže odabir vlastite teme. To ovisi i o specifičnostima jezičnih sredstava kojima se u pojedinim jezicima konceptualiziraju znanstveni sadržaji.

Zbog potreba analize leksikografskog opisa općeznanstvenih kolokacija glagola *heranziehen* u rječniku Hansen-Kokoruš i dr. (2005) kao rječniku s receptivnom korisničkom funkcijom i s njemačkim kao izvornim prema hrvatskom kao ciljnom jeziku slijedi kratki osvrt na različite tipologije rječnika.³ Receptivni rječnik ima važnu ulogu za korisnika s hrvatskim kao materinskim jezikom jer je naviknut njime se koristiti u različitim svakodnevnim situacijama. Od rječnika se očekuje da će ponuditi prijevodno rješenje u svojim značenjskim dvojbama pa analiza koja se provodi u radu treba dati odgovor na pitanje je li to doista u svim korisničkim situacijama tako. Polazi se od mišljenja da dvojezični rječnici imaju važnu ulogu

3 Tipologija rječnika služi kao pokazatelj korisniku o potencijalnom sadržaju rječnika i omogućuje sistematizaciju i klasifikaciju postojećih rječnika. Na taj način se korisniku olakšava snalaženje među postojećim rječnicima kojima se može poslužiti u različitim korisničkim situacijama i doprinijeti tome da rječnik dobije jednoznačan i jasan, općerazumljiv naziv.

u razumijevanju teksta koji potencijalni korisnik čita, ali i pronalaženju cjelovitih prijevodnih istovrijednica. U skladu s tim bi trebali biti koncipirani tako da pokriju potrebe specifičnog tipa korisnika (usp. Bergenholtz i Tarp 2002, 2003) u odgovarajućim tipovima korisničkih situacija koje dovode do pretraživanja rječnika. Stoga leksikograf prilikom koncipiranja rječnika mora biti usredotočen na predviđene situacije i kontekste u kojima će budući potencijalni korisnik ovisno o smjeru prijevoda (J1 – J2) ili (J2 – J1) posezati za rječnikom u potrazi za rješenjem značenjskih nedoumica. Nakon što se odredi korisnički profil rječnika i predvide korisničke situacije mogu se utvrditi funkcije (receptivna ili produktivna) rječnika kao pomoćnog sredstva za provjeru.

Zbog kompleksnosti dvojezičnog rječnika i zahtijeva koji se postavljaju pred leksikografa kada se uspoređuju dva različita jezika važno je da se i kolokacijskim značenjima i unosu kolokacija u njima pristupa na način koji je u skladu s funkcijom i svrhom rječnika⁴. Tako Hausmann (1988: 138) smatra da rječnici imaju važnu funkciju u prevođenju pa razlikuje rječnike s *pasivnom funkcijom* prevođenja sa stranog na materinski jezik i s *aktivnom funkcijom* prevođenja s materinskog na strani. Također i ostali autori upotrebljavaju naziv aktivni i pasivni rječnik (usp. Kromann, Riiber i Rosbach 1984) pri čemu imaju u vidu potrebe izvornoga govornika. *Pasivni* je rječnik onaj rječnik kojemu je izvorni jezik rječnika strani prema materinskom kao ciljnom jeziku korisnika (J2 – J1), dok je *aktivni* rječnik onaj kojemu je materinski jezik izvorni prema stranom kao ciljnom jeziku korisnika rječnika (J1 – J2). Međutim katkad se recepcija (prijam) teksta ne svodi samo na pasivno razumijevanje značenja kolokacije jer je i prevođenje sa inog na vlastiti materinski jezik produktivan čin i zahtjeva vrlo aktivnu misaonu djelatnost prevoditelja i aktiviranje jezičnih znanja povezano uz pronalaženje odgovarajuće prijevodne istovrijednice za primjenu na konkretnom mjestu u tekstu. Zbog takvih prevoditeljskih potreba u profesionalnom radu kolokacije smatraju cjelovitim značenjskim i prijevodnim jedinicama koje se moraju obuhvatiti jer zahtijevaju cjelovit, a ne djelomičan prikaz u strukturi rječničkog članka.

---

4 Općenito se smatra da se kolokacijama u receptivnom dvojezičnom rječniku (J2 – J1) ukida višeznačnost rječničke natuknice i uspostavlja sintagmatska istovrijednost značenjskih varijanti (semema) u ciljnome jeziku. Pri tome se razlikuju potrebe ciljne korisničke skupine rječnika. Ako se promatra s gledišta potreba izvornoga govornika hrvatskoga jezika, drugačije im mjesto pripada u pasivnom rječniku, a drugačije u aktivnom. Zbog jezične kompetentnosti i sigurnosti izvornog govornika koji ima izgrađen umni rječnik s kolokacijama vlastitog jezika, lakše će razumjeti i otkriti njemačku kolokaciju čak i skrivenu (tipografski neistaknutu) u primjerima s pojašnjenjem i opisom značenja rječničke natuknice. Međutim to se ne može primijeniti na G-I kolokacije u općeznanstvenom jeziku jer ih je zbog specifičnosti značenja teško otkriti.

3. Metodologija i ciljevi rada

U nastavku će se pomoću njemačkog mrežnog rječnika *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache* (DWDS) istražiti kolokacije strukturnog tipa glagol + imenica i glagol + imenica u znanstvenom diskurzu. Istraživanje se provodi polazno od glagola *heranziehen* i njegovih imeničkih kolokacija kako bi se usporedili kolokacijski obrasci te istaknula potreba da se kolokacijske inačice u općeznanstvenom jeziku leksikografski obuhvate i opišu. Potom slijedi analiza imeničkih kolokacija odabranih glagola, polazeći od njihova prikaza i opisa u općem dvojezičnom njemačko-hrvatskom rječniku (Hansen-Kokoruš i dr. 2005) kako bi se utvrdilo jesu li strukturom rječničkog članka obuhvaćeni svi tipovi općeznanstvene djelatnosti koji se ostvaruju u tim kolokacijama i kako su pokrivene funkcionalne značenjske istovrijednice njemačkih kolokacija u hrvatskom općeznanstvenom jeziku. Naposljetku, na temelju uvida u englesko-hrvatski mrežni rječnik *Glosbe* te engleski i hrvatski korpus utvrdit će se i ponuditi funkcionalne prijevodne istovrijednice u engleskom i hrvatskom općeznanstvenom jeziku.

4. Analiza i rezultati

U nastavku se ispituje leksikografski prikaz kolokacijskih inačica glagola *heranziehen* u kojima se jezično ostvaruje i oblikuje specifična općeznanstvena djelatnost. Cilj je ispitati i provjeriti utemeljenost potrebe da se u natukničkom članku u ciljnom jeziku općega rječnika obuhvate i prikažu cjelovite prijevodne istovrijednice kolokacija s odgovarajućom značenjskom funkcijom u općeznanstvenom jeziku.

4.1. Leksikografski prikaz imeničkih kolokacija glagola *heranziehen* u općeznanstvenom jeziku

Za natuknicu *heranziehen* pronađeno je pet vrsta značenjskih obavijesti. Prve četiri obavijesti obuhvaćaju denotativna značenja glagola u izvornom jeziku za koja rječnik nudi prijevodne istovrijednice u ciljnom jeziku, a pod brojem pet dvije imeničke kolokacije glagola i funkcionalno značenje koje glagol dobiva u suodnosu s imenicom u znanstvenom diskursu, tj. funkcionalna prijevodna istovrijednica kolokacije *Quellen heranziehen* 'proučiti/proučavati izvor' na hrvatskom jeziku. Kolokacija je masno istaknuta i uočljiva za korisnika. Vanjski izgled rječničkog članka, dakle, korisnicima olakšava snalaženje. Njegova struktura u cijelom je rječniku takva da optički pogoduje pretraživanju jer su osim natuknice masno podebljana i obročana pojedinačna značenja s konkretnim primjerima jezične uporabe:

heranziehen (nepr. gl.: hat/ist **1** *privući/privlačiti, primaknuti/primicati, dovući/dovlačiti* **2** *približiti/približavati se, [na]dolaziti*, **3** ....**5** *savjetovati, (konzultirati) sämtliche Quellen heranziehen* *proučiti izvore, etw. zum Vergleich heranziehen* *usporediti/uspoređivati što*

Pod brojem 5. u rječničkom članku pojavljuju se dva primjera pojašnjenja jezične uporabe koja sadrže dvije kolokacijske inačice karakteristične za općeznanstveni jezik. Obje podebljane crnom bojom no tipografski nisu istaknute kao kolokacije i izjednačene su s ostalim primjerima pojašnjenja uporabe rječničke natuknice.

4.2. Tekstualne i značenjske funkcije kolokacija glagola *heranziehen* u općeznanstvenom jeziku

Rezultati provedene analize pokazuju da glagol *heranziehen* ima brojna konotativna značenja i postaje metaforičan u dodiru s imenicama u apstraktnom znanstvenom okruženju što nije slučaj s engleskim glagolom (*to use arguments* ‘koristiti se argumentom’) koji u znanstvenom jeziku ne dobiva dopunsko, apstraktno značenje.

Analizom su utvrđene brojne značenjske i tekstne funkcije imeničkih kolokacija višeznačnog glagola *heranziehen* u općeznanstvenom jeziku koje zahtijevaju detaljan leksikografski opis. Preuzet iz općega jezika glagol se prilagođava potrebama znanstvenoga jezika i u kolokacijskom suodnosu s imenicama dobiva dopunska, metaforična značenja koja imaju odgovarajuću funkciju na određenim mjestima u znanstvenom tekstu.

Imeničkim kolokacijama glagola *heranziehen* jezično se ostvaruju različiti tipovi znanstvene djelatnosti. Nalaze se npr. u uvodima znanstvenih članaka u kojima autor opisuje odabir pristupa istraživanju (*einen Aspekt heranziehen* ‘uzeti u obzir gledište’), obrazlaže odabir metodologije (*Methoden heranziehen* ‘primijeniti metodu’) na temelju koje dolazi do znanstvenih rezultata u vlastitom radu, referira se na ostale autore, citira znanstvene izvore i gradi vlastitu teoriju u naslanjanju na ranije radove koji proučavaju istu tematiku (*Wissenschaftler heranziehen* ‘konzultirati/citirati autore’) te argumentirano utvrđuje vlastito mjesto u odnosu na ostala kontroverzna znanstvena mišljenja i stavove. Sve su to brojni konteksti uporabe kolokacija glagola *heranziehen*. Radi se o vrlo specifičnom načinu primjene rutinskih kolokacijskih obrazaca za koje se jedino na temelju provjere u suvremenim znanstvenim korpusima može utvrditi u kakav su funkcionalni kontekst uklopljene i kakvu značenjsku funkciju preuzimaju u znanstvenom tekstu. Autori se njima primjerice koriste kod referiranja na znanstvene izvore i obrazloženja kriterija i argumenata kojima potkrjepljuju vlastitu tezu što je razvidno iz primjera (1), (2) i (3) potvrđenih u korpusu DWDS-a:

- (1) *Zur Untermauerung dieser These **ziehen** die Verfasser die grundlegende Weisung des Apostels Paulus **heran**.* [Die Zeit, 23.09.1999, Nr. 39]
- (2) *In erster Linie den Kampf um Nürnberg schildert in seiner »Die Anfänge der völkischen Bewegung in Franken« betitelten Dissertation H. Preiß <1452>, der alle irgendwie erreichbaren **Quellen herangezogen hat**.* [Jahresberichte für deutsche Geschichte, 1940, S. 294]

- (3) *Entscheidend ist – da man im allgemeinen kein statistisches Kriterium heranzieht – das „psychologische Gewicht“ der einzelnen Aufgabe im Rahmen des gesamten Testes.* [Lienert, Gustav A.: Testaufbau und Testanalyse, Weinheim: Beltz 1961, S. 57]

Međutim, takve značenjske funkcije u širem sintagmatskom okruženju u većini slučajeva nisu obuhvaćene i prikazane u općem, tiskanom rječniku koji zbog svoje koncepcije i ograničenosti prostorom ne može prikazati sve različite načine primjene u kojima u kolokacijskom odnosu dolazi do jezičnog ostvarenja pojedinih tipova specijalizirane i apstraktne općeznanstvene djelatnosti. Stoga dio rekurentnog općeznanstvenoga leksika i kolokacijskih inačica s prikazom načina primjene u znanstvenom diskurzu ostaje nepokriveno općim dvojezičnim rječnicima za jezični par njemački i hrvatski, a time i nedostupno za korisnika što je pokazalo istraživanje koje je provela (Šnjarić, 2018). Kriterij za kojim se vodilo u istraživanju bile su cjelovite prijevodne istovrijednice njemačkih G-I kolokacija u strukturi rječničkog članka u hrvatskom kao ciljnom jeziku rječnika. Od ukupno 175 analiziranih kolokacija, 24 jest uneseno pod kolokatorom (glagolom) kao natuknicom, a samo 6 pronađeno pod osnovom kao natuknicom. Ostale nisu pronađene ni pod osnovom ni pod kolokatorom.

4.3. Analiza G-I kolokacija u njemačkom, engleskom i hrvatskom općeznanstvenom jeziku

Tablica 1. G-I kolokacije s kolokatorom *heranziehen*

KOLOKATOR	OSNOVA	G-I KOLOKACIJA NA ENGLESKOME JEZIKU	G-I KOLOKACIJA NA HRVATSKOME JEZIKU
heranziehen	Argument(e)	(to) apply / use / consider arguments	upotrijebiti / upotrebljavati / koristiti (se) argumentom
	Aspekt(e)	(to) take (an aspect) into account / to consider (an) aspect	uzeti u obzir gledište
	Beleg(e)	(to) use evidence / to consider / examine findings	upotrijebiti / razmotriti dokaz
	Erkenntnis(se)	(to) consider findings	razmotriti znanstvene spoznaje; izraditi u naslanjanju na (znanstvene) spoznaje ostalih autora
	Kriterien	(to) use / (to) rely on / (to) apply criteria	primijeniti kriterije

KOLOKATOR	OSNOVA	G-I KOLOKACIJA NA ENGLESKOME JEZIKU	G-I KOLOKACIJA NA HRVATSKOME JEZIKU
heranziehen	Quelle(n)	(to) use sources (to) use as / (to) cite / (to) quote (a) source	proučiti/proučavati izvor
	Methode(n)	(to) use a method	upotrijebiti / upotrebljavati / primijeniti metodu
	Wissenschaftler	(to) consult scientists	konzultirati, citirati (druge) autore

Na temelju frekvencijskih podataka iz rječnika DWDS, odabrane su imenice *Argument, Aspekt, Beleg, Erkenntnis, Kriterium, Quelle, Methode, Wissenschaftler* koje tvore kolokacijsku svezu s kolokatorom *heranziehen* (Tablica 1), a koje pripadaju općeznanstvenom jeziku i koje su specifične za oblikovanje znanstvene misaone djelatnosti. Iako je njihovo značenje korisniku rječnika poznato, u spoju s glagolom postaju neprozirne. Kao što je već navedeno, korisnik čiji materinski jezik jest hrvatski u dvojezičnom općem rječniku neće pronaći prijevodne istovrijednice navedenih kolokacija te će vjerojatno posegnuti za dostupnim mrežnim rječnicima. Pretraga mrežnih rječnika *Langenscheidt Deutsch-Kroatisch*⁵ i *Glosbe*⁶ pokazala je da se do prijevodnih istovrijednica ne može doći izravnim putem već preko prijevodnih memorija, tj. postojećih prijevoda unesenih u bazu. Naime, za natuknicu *heranziehen* u prvom mrežnom rječniku ponuđena su četiri značenja, a u potonjem čak dvadeset, no ni jedno ne pokriva značenje konzultirati.

Iz tablično prikazanih rezultata analize međujezične usporedbe G-I kolokacija triju općeznanstvenih jezika razvidno je da u brojnim primjerima kolokacija njemački glagoli dobivaju apstraktno, dopunsko i specijalizirano značenje u kolokacijskom odnosu s imenicom u znanstvenom kontekstu. Stoga je do prijevodne istovrijednice kolokacije u hrvatskom kao ciljnom jeziku jednostavnije doći pomoću engleskoga kao jezika posrednika nego putem dvojezičnog njemačko-hrvatskog rječnika. Razlog tomu jest što engleski, za razliku od njemačkoga općeznanstvenog jezika, ima više izravnih prijevodnih istovrijednica na kolokacijskoj razini u hrvatskom jeziku.

Međutim, valja naglasiti da činjenica da izvorni govornik u svom umnom rječniku ima pohranjene cjelovite kolokacije vlastitog materinskoga jezika te mu receptivni rječnik služi samo kao podsjetnik ne znači da se prijevodne istovrijednice kolokacija sa specijaliziranim značenjima u općeznanstvenom jeziku smiju izostaviti ili izbaciti iz prikaza u rječničkim člancima u rječnicima sa smjerom prijevoda strani (J2) materinski jezik (J1)

5 de.langenscheidt.com

6 <https://de.glosbe.com/de/hr>

5. Zaključna promišljanja

Namjera je ovog rada na primjerima triju jezika ukazati na sličnosti i razlike te problematičnost jezičnog oblikovanja sredstvima (opće)znanstvenoga jezika s kojom se susreću autori s hrvatskim kao materinskim jezikom u situacijama recepcije (prijava) znanstvene literature na njemačkom ili engleskom jeziku, bilo da se radi o čitanju i razumijevanju teksta na stranom jeziku (J2) bilo o prevođenju sa stranog na materinski (J1) kada su mu potrebne gotove prijevodne istovrijednice za primjenu u konkretnom tekstu. Nedoumice djelomično proizlaze iz nedovoljnog poznavanja ili neprepoznavanja uobičajenih glagolsko-imeničkih kolokacija i ustaljenih kolokacijskih značenja te idiomatski-stabilnih, prethodno zadanih struktura jezika uvjetovanih različitim koncepcijama znanstvene i jezične djelatnosti dvaju jezika u pozadini kojih se nalaze različita kulturna obilježja. Istraživanje je provedeno polazno od primjera glagola kojima se služe autori njemačkih znanstvenih članaka i glagolsko-imeničkih kolokacija za koje smo pomoću njemačko-engleskog općega rječnika i na temelju uvida u engleski korpus tražili funkcionalne prijevodne istovrijednice u engleskom općeznanstvenom jeziku. Semantički profil odabranog glagola izrađen je pomoću jednojezičnog njemačkoga rječnika *digitales Wörterbuch der deutschen Sprache* (DWDS) i općeg dvojezičnog njemačko-hrvatskoga rječnika (Hansen-Kokoruš i dr. 2005). Odabran je uži lingvistički, semantički pristup kolokacijama kao prozirnim i poluprozirnim rekurentnim kombinacijama s različitim stupnjevima stabilnosti strukture i nezamjenjivosti pojedinih sastavnica, zbog čega se ne mogu nazivati formulama.

Zbog uloge koju kolokacije imaju u znanstvenom pisanju valja naglasiti potrebu popisa i iscrpnijeg opisa stabilnih kolokacija kao pomoć autorima u izradi teksta. U perspektivi dvaju jezika prikazana je uloga kolokacija kao ustaljenih značenjskih i prijevodnih jedinica uvjetovanih znanstvenim diskurzom. Razlike se ogledaju u semantici glagola i u kolokacijskim obrascima dvaju jezika.

Preuzete iz općeg jezika neki glagoli konkretnog, doslovnoga značenja pokazuju dopunska, specifična značenja uvjetovana sintagmatskim okruženjem u znanstvenom tekstu i stabilne kolokacijske obrasce. Stoga bi se trebalo težiti izradi novih mrežnih dvojezičnih, ali i trojezičnih kolokacijskih rječnika (njemački – engleski – hrvatski) općeznanstvenoga jezika koji bi pored značenjskih inačica koje nastaju u kolokacijskom suodnosu glagola i imenice u općeznanstvenom jeziku sadržavali i kontekst uporabe (te način primjene pojedinog tipa znanstvene djelatnosti koji proizlazi iz kolokacijskog suodnosa).

Literatura

- Bergenholtz, Henning; Tarp, Sven (2002) „Die moderne lexikographische Funktionslehre. Diskussionsbeitrag zu neuen und alten Paradigmen, die Wörterbücher als Gebrauchsgegenstände verstehen.“ U *Lexicographica – International Annual for Lexicography / Internationales Jahrbuch für Lexikographie*, ur. Go-uws, Rufus i dr., 253–263. Berlin: de Gruyter.
- Bergenholtz, Henning; Tarp, Sven (2003) „Two Opposing Theories: On H.E. Wiegand’s Recent Discovery of Lexicographic Functions.“ https://www.researchgate.net/publication/281096011_Two_Opposing_Theories_On_HE_Wiegand%27s_Recent_Discovery_of_Lexicographic_Functions (pristupljeno 1. 9. 2019.)
- Ehlich, Konrad (1993) „Deutsch als fremde Wissenschaftssprache.“ *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 19: 13–42.
- Ehlich, Konrad (1999) „Alltägliche Wissenschaftssprache.“ *INFO DaF* 26 /1: 3–25.
- Erk, Heinrich (1972) *Zur Lexik wissenschaftlicher Fachtexte: Verben, Frequenz und Verwendungsweise. Schriften der Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik des Goethe-Instituts*. München: Hueber Verlag.
- Fandrych, Christian (2006) „Bildhaftigkeit und Formelhaftigkeit in der allgemeinen Wissenschaftssprache als Herausforderung für Deutsch als Fremdsprache.“ U *Die Wissenschaft und ihre Sprachen*, ur. Ehlich, Konrad; Heller, Dorothee, 39–61. Frankfurt am Main: Lang Verlag.
- Hausmann, Franz Joseph (1984) „Wortschatzlernen ist Kollokationslernen.“ *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 4: 395–406.
- Hausmann, Franz Joseph (1985) „Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels.“ U *Lexikographie und Grammatik*, ur. Bergenholtz, Henning; Mugdan, Joachim, 118–129. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Hausmann, Franz Joseph (1988) „Grundprobleme der zweisprachigen Wörterbücher.“ U *Symposium on Lexicographie III Proceedings of the third international Symposium on Lexicographie, Lexicographica Series Maior* 19, ur. Hyldgaard-Jensen, Karl; Zettersten, Arne, 137–154. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Howarth, Peter Andrew (1976) *Phraseology in English Academic Writing. Some language learning and dictionary making*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Kromann, Hans-Peder; Riiber, Theis; Rosbach, Poul (1984) „Active and passive bilingual dictionaries: The Scerba Concept Reconsidered.“ U *Proceedings of LEXeter* 83, vol. 2, 207–215. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Meyer, Paul Georg (1997) *Coming to know: studies in the lexical semantics and pragmatics of academic English*. Tübingen: Gunter Narr.

- Rheindorf, Markus; Huemer, Birgit (2015) „Developing a German-English Dictionary of the Common Language of Academia.“ *Journal of Academic Writing* 5/1: 29–41. doi: dx.doi.org/10.18552/joaw.v5i1.163 (pristupljeno 15. 5. 2019.)
- Schepping, Heinz (1976) „Bemerkungen zur Didaktik der Fachsprache im Bereich des Deutschen als Fremdsprache.“ U *Didaktik der Fachsprache. Beiträge zu einer Arbeitstagung der RWTH Aachen vom 30.9. bis 4.10.1974*, ur. Rall, Dietrich; Schepping; Heinz; Schleyer, Walter, 13–34. DAAD: Bonn-Bad Godesberg.
- Sinclair, John (2004) *Trust the text: language, corpus and discourse*. London i New York: Routledge.
- Šnjarić, Mirjana (2018). Glagolsko-imeničke kolokacije u općeznanstvenom hrvatskom i njemačkom jeziku. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet. Zagreb

Rječnici

- DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. <http://zwei.dwds.de/r> (pristupljeno 28. 4. 2019.)
- Glosbe* – <https://de.glosbe.com/de/hr> (pristupljeno 28. 4. 2019.)
- Hansen-Kokoruš i dr. (2005). *Njemačko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Naknadni zavod Globus.
- Langenscheidt – de.langenscheidt.com

Prototypical verb-noun collocations of the German, English and Croatian language of science

This paper is a contrastive analysis of transdisciplinary verb-noun collocations of the common language of science (germ. *wissenschaftliche Alltagssprache, alltägliche Wissenschaftssprache*, Ehlich, 1993) as an important component of scientific writing. Selected German and English verb-noun collocations are compared and analyzed to determine the specific meanings of verbs that arise from collocational patterns, i.e. in combinations with nouns prototypically found in the common language of science. The ultimate goal of comparing and contrasting the two national scientific languages is finding translation equivalents of verb-noun collocations in the Croatian common language of science.

The Croatian common language of science is a topic which has been excluded from much of the research literature. Hence, this paper is a contribution to research on vocabulary and lexical relations of this very important, yet neglected component of scientific writing. Furthermore, this paper illustrates problems of determining the correct meaning of verb-noun collocations and finding proper translation equivalents in the Croatian common language of science. Finally, translation equivalents that should, according to the authors, be included in bilingual dictionaries are presented.

Key words: language of science and academy, German, English, Croatian, collocations

DRUŠTVENA ZNAČENJA JEZIČNIH STRUKTURA

IVANA ŠPIRANEC

*Tehničko veleučilište u Zagrebu, Graditeljski odjel**ivanaspiranec1@gmail.com*

O predodžbenim metaforama u gradbi terminologije

Cilj je ovog rada bio redefinirati prvotnu definiciju predodžbene metafore (Lakoff 1987a) te ponuditi njezinu proširenu podjelu na primjerima imeničkih terminoloških složenica iz područja građevinarstva. Željelo se ispitati do koje mjere predodžbene metafore mogu sudjelovati u rasuđivanju te prikazati različite podvrste mentalnih slika. Analiza je pokazala da predodžbena metafora ne strukturira znanje na način na koji to čini strukturno konceptualna metafora, što istovremeno ne znači da ne može biti manje ili više konceptualna, konvencionalizirana ili kulturološki obojena.

Ključne riječi: predodžbena metafora, termin, mentalna slika

1. Uvod i ciljevi rada

Danas je općeprihvaćena teza da postoji više načina konceptualne organizacije (Ogden i Richards 1923, Lakoff i Johnson 1980) jer ona je uvjetovana različitim iskustvenim, biološkim i kulturološkim čimbenicima. Uzmimo za primjer kolokaciju *meet tight deadlines*, koja se u hrvatskom prevodi *završiti što u kratkom roku*, dok bi doslovni neovjereni prijevod bio **ići ususret kratkom roku*. Doslovni prijevod osvještava tu konceptualnu razliku u kretanju jer prvi jezični izraz sugerira kretanje ususret cilju tj. biti nasuprot cilju, dok u drugom slučaju osoba „trči“ za ciljem nastojeći ga dostići.

Danas znamo da je većina termina nastala upravo metaforičkim proširenjima pojmova iz općega jezika jer se nastojalo pojmiti novo pomoću već poznatoga. **U teorijskom smislu cilj je ovoga rada predodžbene metafore (*image metaphors*) jasnije odrediti naspram strukturno-konceptualnih metafora (*conceptual metaphor*)** koje strukturiraju znanje te generiraju metaforičke izraze, o čemu je detaljno pisao Stanojević (2009). Naime, analiza je građevinske terminologije s posebnim naglaskom na imeničke složenice (Špiranec 2011) dokazala da se manji dio terminoloških složenica može analizirati rabeći konceptualnu metaforu **GRAĐEVINE SU LJUDI**, koja čini mogućim da se doživljaj ljudskoga tijela „prenese“ na doživljaj građevine, dok je veći dio složenica razvrstan prema tipovima metaforičke konceptualizacije od kojih je najfrekventnija ona na relaciji konkretno-konkretno te su u preslikavanje uključeni koncepti bazne razine. Upravo su te složenice poslužile kao povod za promišljanje svrsishodnoga kognitivnog alata koji bi omogućio

cjelovitiju raščlambu terminoloških složenica općenito. Čini se da bi to bilo moguće pomoću predodžbene metafore ako se ona redefinira. Slikovite terminološke složenice općenito su pogodne za takvu vrstu analize jer sastavnice predstavljaju izvornu i ciljnu domenu. Primjerice, u endocentričnoj složenici *dovetail joint* – *lastin vez*; *dovetail* predstavlja izvornu domenu koja se preslikava na ciljnu domenu *joint*. U uporabi je uvriježena i egzocentrična složenica *dovetail* s istim značenjem, dakle ciljna domena nije prisutna u jezičnom izrazu iako se podrazumijeva te se na temelju metaforičkog preslikavanja gradi značenje složenice.

O **kreativnim složenicama** u općemu jeziku koje značenje grade pomoću različitih kognitivno-jezičnih mehanizama opširno je pisala Benczes (2006) te rasvijetlila načine na koje metafore, metonimija i idealizirani kognitivni model grade njihovo značenje. U ovom radu **cilj je prikazati na koje sve načine predodžbena metafora oblikuje značenje terminološke složenice**. Pritom krećemo od polazišne postavke da je opće ili središnje znanje strukturirano oko prototipova (Žic-Fuchs 1991: 80), baš kao i znanje o struci (Špiranec 2011). Konkretnije, **u teorijskom dijelu rada operacionalizirat će se pojam predodžbena metafora tako da može uključiti širi spektar mentalnih slika i različite vrste preslikavanja te kao takva u istraživačkom dijelu poslužiti kao kognitivni alat za analizu odabranoga korpusa imeničkih terminoloških složenica**.

Analizirani **korpus** temelji se prvenstveno na engleskim imeničkim terminološkim složenicama iz područja građevinarstva, ali ne isključuje i relevantne primjere pridjevskih i glagolskih složenica. Ekscerpiran je iz časopisa *Civil Engineer* (2019), dopunjen prigodnim primjerima iz Ilustriranog rječnika (1997) te doktorske disertacije, kao i recentnim primjerima s nastave. Bit će izloženi i primjeri iz općega jezika koji upošljavaju predodžbene metafore jer poznato je da se značenja iz općega jezika isprepleću za značenjima u jeziku struke budući da je znanje o struci dio širega enciklopedijskog znanja. Nadalje, **konvencionalne mentalne slike** koje su u podlozi enciklopedijskoga znanja trebale bi imati važnu ulogu i u oblikovanju značenja unutar jezika struke, dakle one bi mogle biti svojevrsna poveznica odnosno dokaz njihova međudjelovanja.

Istaknimo da istraživanja predodžbenih metafora nisu novost. One se analiziraju na primjerima terminologije u radovima autora kao npr. Caballero (2003), Ureña i Faber (2010), ali i u analizi idiomatskih izraza u općemu jeziku (Deignan 2007). Gibbs i Bogdonovich (1999) dokazali su da su one također konceptualne, dok su Mendoza i Perez (2011:171–172) te spomenuta istraživanja Caballero i Deignan pokazala da postoji razlika između jednokratnih predodžbenih metafora (*'pure' image metaphors*) koje podrazumijevaju preslikavanje nekoga specifičnog obilježja koje je vizualnog tipa; za razliku od strukturnih predodžbenih metafora (engl. *image-based structural metaphors*) koje su manje predodžbene, a više konceptualne jer mogu uključiti i neke druge vrste preslikavanja te sudjeluju u rasuđivanju.

2. O definiciji predodžbene metafore – neka teoretska razmatranja

Kod predodžbenih metafora preslikava se jedna konvencionalna mentalna slika na drugu konvencionalnu mentalnu sliku zahvaljujući njihovoj unutarnjoj strukturi. **Mentalne slike** koje se preslikavaju usvojene su uglavnom nesvjesno i automatski tijekom godina unutar određene kulturološke zajednice (Lakoff 1987a: 219–220). Riječ o konceptualnom preslikavanju, ali se preslikava jedan koncept ili mentalna slika tj. njihova struktura, a ne mreža koncepata kao što je to slučaj kod strukturnih konceptualnih metafora.

Vežano uz **unutarnju strukturu** možemo se zapitati sljedeće: Što imaju zajedničko leptir, šator, kišobran, školjka ili sedlo s krovom? Svi se ti koncepti rabe da bi se pojmiio oblik krova u sljedećim imeničkim terminološkim složenicama, npr. *butterfly roof*, *umbrella roof*, *shell roof*, *saddle roof* itd. Bitno je istaknuti da se kod „prenošenja“ značenja preslikava neki aspekt ili dio strukture jednog entiteta na neki aspekt ili dio strukture drugog entiteta (Lakoff i Turner 1989:91), što dovodi do zaključka da one su po svojoj prirodi metonimijske kao i ostale vrste metafora (Taylor 1989: 124). Nadalje, ako analiziramo primjere *zebra crossing* i *zebrawood*, jasno je da rabimo različite mentalne slike zebre. Primjerice, *zebra crossing* podrazumijeva bijele pruge na crnoj podlozi, dok se *zebrawood* odnosi na svijetlu podlogu s tamnim prugama. Čini se da je naša mentalna slika zebre fleksibilna te modificira fiksnu unutarnju strukturu primjerice dodavanjem/oduzimanjem obilježja, ili pojačavanjem/smanjivanjem njihova intenziteta. Umrežavanjem s drugim konceptima koji su prisutni kao sastavnice u složenici u svakoj se novoj kombinaciji osvjetljava neki drugi aspekt ili detalj tehničkog pojma zahvaljujući konceptualnoj metonimiji CATEGORY FOR SALIENT PROPERTY te se aktualizira novo značenje.

Slijedi detaljnija **analiza prvotne definicije predodžbenih metafora** te kratak osvrt.

U svojem članku *Image metaphors*, Lakoff (1987b) prvi put definira ovu vrstu metafora te nabraja njezina obilježja citirajući primjer pjesme Andréa Bretona (1931):

My wife whose hair is a brush fire
Whose thoughts are summer lightning
Whose waist is an hourglass

Lakoff (1987b) izlaže sljedećih 6 obilježja predodžbenih metafora:

1. one podrazumijevaju „*one-shot mappings*“ ili jednokratna preslikavanja, dakle ne upotrebljavaju se iznova jer nisu konvencionalizirane kao što su to strukturno-konceptualne metafore
2. one se ne rabe u svakodnevnom rasuđivanju

3. ne postoji sustav riječi ili idiomatskih izraza u jeziku čije se značenje temelji na njima
4. one preslikavaju strukturu mentalne slike, a ne propozicionalnu strukturu
5. njima se ne koristi da bi se pojnilo apstraktno pomoću konkretnoga, dakle uključuju samo preslikavanja konkretnih mentalnih slika, a ne apstraktnih procesa
6. one nisu utemeljene u iskustvu i enciklopedijskom znanju (*commonplace knowledge*) koje određuje što se preslikava na što.

U primjeru „*My wife... whose waist is an hourglass*“ dolazi do preslikavanja mentalne slike pješčanoga sata na mentalnu sliku pjesnikove žene, tj. preslikava se središnji uski dio pješčanoga sata na struk supruge. Pjesnik ističe tanak struk supruge (ciljna domena) usporedivši ga s uskim dijelom pješčanoga sata (izvorna domena). S druge strane, primjer „*whose thoughts are summer lightning*“ Lakoff ne smatra predodžbenom metaforom jer nije prisutna konkretna ciljna domena, već apstraktna (*thoughts*), što onemogućuje preslikavanje iz izvorne domene – *summer lightning*. Tu je riječ o strukturno-konceptualnoj metafori UNDERSTANDING IS SEEING, koja omogućuje da se enciklopedijsko ili opće znanje o munji preslika na suprugine misaone procese, koji su nepredvidljivi i briljantni. No pitanje je kako pojasniti one primjere vezane uz temu intelektualnog rasta koje pomoću ove „globalne“ metafore ne uspijevamo protumačiti, kao npr. *brainstorming, to throw dust into one's eyes, It struck me, It dawned on me, to know by heart?*

U ovome radu predodžbenu metaforu stoga definiramo šire, dakle polazišna je postavka da ona može uključiti i preslikavanja iz konkretne izvorne domene u apstraktnu ciljnu, kao i obrnuto, tj. predodžbe ili mentalne slike mogu uključiti konkretne i apstraktne pojmove te psihološke i intelektualne procese. „Pogledajmo“ sada je li moguće primjer „*whose thoughts are summer lightning*“ razložiti mentalnom slikom. Ako uzmemo u obzir da se *summer lightning* odnosi na munje tijekom ljetnih večeri koje nisu popraćene gromovima, već se dogode iznenada i osvijetle cijelo dotad mračno nebo, nameće se zaključak da je za razumijevanje toga stiha potrebno posjedovati **opće znanje o procesima u prirodi**. Osoba koja je to doživjela, ima pohranjenu **dinamičnu vizualnu mentalnu sliku**. Prema tome, dinamični vizualni proces osvijetljavanja mračnoga neba rabi se kako bi se pojnilo spoznajni proces dobivanja uvida, odnosno prirodni proces u vanjskom svijetu rabi se da bi se pojnilo naš unutrašnji proces intelektualno-psihološkoga procesiranja. Zanimljivo je da je '*lightning*' skraćeni oblik od '*lightening*' koji se nekad bilježio i kao *light'ning*, ali danas ovisno o kontekstu može označiti *munju* te arhaično i *proces duhovnoga prosvjetljenja*. Kao glagol '*lighten*' može značiti *olakšati što, osvijetliti nebo*, te *duhovno prosvjetliti*, dakle ovo preslikavanje izvanjezičnoga svijeta u čovjekov unutrašnji psihološki prostor posredstvom konvencionalne mentalne slike

segmentirano je i u jeziku. Spomenimo ovdje dva uvriježena metaforična izraza iz općega jezika – *I see!* koji zapravo znači *Shvaćam! / Razumijem!* // Ovo je primjer sinestezije jer se pomoću osjetila vida označava duhovna ili psihološka spoznaja tj. 'izjednačavaju' se pa kompariraju ta dva procesa kako bi se iskristalizirale razlike, ali da bi uopće bilo moguće pojmiti značenje usporedbom, ova dva procesa u podlozi bi trebala imati istu mentalnu sliku dakle dijeliti nešto zajedničko. Postoje i drugi primjeri koji ukazuju na drugačiji pogled ili mišljenje na određenu situaciju, npr. *vidjeti svijet drugim očima* ili *dječjim očima*. Može se zaključiti da su u tim primjerima funkcionalna oba kognitivna alata, i redefinirana predodžbena i strukturno-konceptualna metafora UNDERSTANDING IS SEEING. No, to nije slučaj i u primjeru *It dawned on me that... – Napokon sam shvatio!* u kojem se proces svitanja rabi da bi se pojmio proces spoznaje, a ni u primjeru *to know by heart – znati na pamet*, gdje se umjesto očiju rabi srce kao organ kojim se 'zna' ili 'vidi'. Zanimljiv primjer sinestezije, ili zamjene osjetila jest *see the stars – vidjeti sve zvijezde*, koja označava doživljaj nakon udara glavom koji podrazumijeva određene senzacije – vizualne i fizičke.

Drugim riječima, u primjerima kreativnih složenica (te moguće i idioma) koje se ne mogu svesti pod zajednički nazivnik primjerice „globalne“ metafore UNDERSTANDING IS SEEING ili neke druge strukturno-konceptualne metafore primijenit ćemo u raščlambi redefiniranu predodžbenu metaforu.

Za usporedbu, zgodan primjer iz općega jezika jest *brainstorming*, čije se značenje generira pomoću mentalne slike koja podrazumijeva iznenadni nalet kiše, vjetra, munje i gromova i koja se rabi da bi se pojmio apstraktni proces generiranja oluje ideja. Ni u tome primjeru nije moguće tako jednostavno, jasno i slikovito proniknuti u značenje pomoću strukturno-konceptualne metafore kao što se može pomoću mentalne slike, iz koje je izniknuo i metaforični izraz *It struck me*.

S druge strane, postoje i drugi idiomatski izrazi koji opisuju proces stjecanja uvida ili intelektualne spoznaje, a koje se ne mogu objasniti strukturno-konceptualnom metaforom UNDERSTANDING IS SEEING u hrvatskom jeziku. Primjerice, *upalila mi se lampica, palo mi je na pamet*. U prvom je primjeru uposlena dinamična vizualna mentalna slika paljenja lampice da bi se pojmio proces intelektualne spoznaje; a u drugom je moguće u podlozi slike jabuke koja pada sa stabla iz anegdote o nastanku teorije gravitacije koju je formulirao Newton.

Kreativne terminološke složenice zapravo su reducirane rečenice koje grade značenje umrežavanjem starih i novih značenja sastavnica (npr. pomoću metaforičkih proširenja ili specijalizacijom značenja), nekog aspekta sastavnice u predatribuciji i osnovne imenice itd. Odlikuje ih visoka leksička i semantička gustoća te se hrvatskom lingvistu naizgled mogu činiti netransparentne odnosno nemotivirane. U tom smislu one pokazuju određenu sličnost s idiomima, a to su okamenjeni izrazi motivirani konvencionaliziranim znanjima pomoću kojih strukturiramo

izvanjezičnu realnost. Ako se složimo da je moguće da su neki idiomi utemeljeni u pričama, zgodama, prirodnim procesima koje je čovjek vidio, osjetio, iskusio na svojoj koži, tada su vjerojatno u podlozi mnogih idioma sačuvane mentalne slike analiza kojih rasvjetljuje motiviranost značenja. Je li moguće da neki idiomatski izrazi i terminološke kreativne složenice u podlozi dijele iste mentalne slike koje omogućuju konceptualna preslikavanja te nama lingvistima razotkrivaju motiviranost ukupnoga značenja, tek treba istražiti, ali logično bi bilo da barem izrastaju iz istoga kulturološkog taloga koji je dio akumuliranoga općeg znanja.

Potica za analizu predodžbenih metafora jest rad o terminu *bulldozer* (Špiranec 2016). U nastanku značenja složenice ključnu ulogu ima idealizirani kognitivni model bika koji apostrofira njegovu razornu snagu i moć kao najupadljivije ili prototipno obilježje, zatim je prisutna i kulturološka nijansa (ritualne borbe s bikovima u kojima bik gura protivnike) te naposljetku predodžbena metafora koja se temelji na mentalnoj slici stroja koji gura materijal/ *dozira* do oko 100 metara, a nekada je glagol *bulldoze* označavao i dovoljno jaku *dozu* lijeka ili pak bičevanja (hrv. *doza za konja ubiti*). Splet tih zgusnutih značenja ključan je i u reproduciranju novoga specijaliziranog značenja u kontekstu građevinarstva. Nadalje, termin *bulldozer* predstavlja podlogu za nastanak termina *calldozer* koji ima manju snagu, a u općemu jeziku imamo i glagol *to bulldoze* sa značenjem metaforički (*pre*)*gaziti nekoga*. Jezična analiza posredstvom mentalnih slika omogućila je da se eksplicitnije rasplete motiviranost značenja. Ona je očito kao konvencionalizirano znanje imala relevantnu ulogu u kreiranju značenja te preslikavanju iz opće domene u stručnu i obrnuto. Za nju je specifično da ona zahvaća uži spektar leksičkih jedinica za razliku od strukturalno-konceptualnih metafora tj. formulaičnih izraza koji mogu objasniti motiviranost šireg dijapazona vokabulara.

Zanimljiv primjer povezanosti značenja tehničkih termina i općega jezika jest *log cabin* koja označava ne samo drvenu kućicu, što je bio prvi oblik gradnje, već priziva i koncepte kao što su priroda, toplina, vatra, sigurnost, smirenost i tišina. Pretpostavlja se da je upravo ta mentalna slika sudjelovala u izgradnji značenja idioma *sleep like a log* – čvrsto spavati, što je primjer somaestetičke slike, iako danas ne mora nužno podrazumijevati spavanje u drvenoj kući. Zanimljivo je spomenuti i idiomatični izraz *knock on wood* koji u doba kada nekome sve ide prema planu priziva i dalje dobru sreću ako se poprati kucanjem po drvetu, a prvotno se vjerojatno rabio kako bi otjerao zle duhove za koje se smatralo da nastanjuju šumu (*the wood*).

Dakle, redefinirana predodžbena metafora ne podrazumijeva isključivo jednokratna preslikavanja, već u podlozi može sadržavati konvencionalizirane mentalne slike koje se mogu rabiti iznova, ali ne u takvu opsegu kao što to može strukturalno-konceptualna metafora. Ona nadalje uključuje različite vrste preslikavanja na relaciji apstraktno-konkretno, može opisivati proces rasuđivanja, može generirati sustav općih riječi i termina te idiomatskih izraza i utemeljena je na iskustvu kao i

enciklopedijskom znanju o prirodnim procesima koji su zajednički svim ljudima na zemlji, ali uz svijest o postojanju kulturoloških različitosti. Naposljetku, čini se da redefinirana predodžbena metafora može uključiti preslikavanje različitih vrsta mentalnih slika, što će biti izloženo u sljedećem poglavlju. Bitno je istaknuti da ovdje nije riječ o sveobuhvatnom istraživanju (koje tek treba provesti da bi se dodatno učvrstila ova teza), već ćemo s obzirom na zadana ograničenja opsega rada opisane teorijske postavke tek ilustrirati odabranim primjerima i interpretacijama iz korpusa.

3. Prijedlog podjele mentalnih slika

Redefinirana predodžbena metafora obuhvaća različite mentalne slike s obzirom na vrste osjetila (*senses*) koje čovjek rabi u procesu spoznavanja. Pa i sam proces spoznaje, vraćanja u stvarnost ili izoštravanja osjeta živopisno je oslikan u idiomatskom izrazu *come to your senses*. Ipak, mentalne slike nisu samo utjelovljene već su i oblikovane kulturom (Ning Yu 2008). Prema tome, predlaže se proširena i rafiniranija podjela mentalnih slika koja uključuje sljedeće podvrste: **vizualne, motoričke, somaestetičke, kinestetičke, taktilne, gustatorne, olfaktorne, auditorne**, kao i **emocionalno-spoznajne** te **kulturološki** obojene.

3.1. Vizualne predožbene metafore

Podrazumijevaju zamišljanje objekta ili scene koja nije direktno vidljiva okom ili kolokvijalno „*seeing with the mind's eye*“ te mogu biti **statične** ili **dinamične**.

Evo nekih primjera **jednokratnih** preslikavanja **statičnih vizualnih mentalnih slika**: *moon bridge* (oblik), *dwarf wall* (visina); *red maple, silver maple, salmon brick* (boja); *zebra crossing* (uzorak), *spectacle stone* (sjaj), *cat's eye* (svojstvo refleksije), *bird's eye view* (perspektiva), od kojih su neke više detaljističke, npr.: *dog's tooth* (vrsta ornamenta), *herringbone pattern* (uzorak slaganja).

U drugima je prisutno prepletanje više vrsta mentalnih slika, npr.: *blind attack* (položaj i vrsta prostorije), *black metallurgy* (vrsta materijala, tehnologija obrade), *balloon framing* (lakoća, prozračnost konstrukcije).

Drugu podskupinu čine **dinamične vizualne mentalne slike**: *caterpillar vehicle* – način gibanja gusjenice preslikava se na način gibanja istoimenog vozila.

U toj podskupini nalazi se termin *cat slide* – visokostrešni krov. Uvidom u fotografiju čak je i nestručnjaku jasna motivacija jer zamišljamo mačku koja se spušta niz krov. Jasno je da je u izgradnji toga značenja ključan idealiziran kognitivni model mačke te u užem smislu **konvencionalizirana mentalna predodžba** mačke na krovu, posredstvom koje se generiraju i drugi termini, npr. *cat ladder* – ljestve uzduž građevine, *catwalk* – uzak prolaz. Spomenimo i kulturološku podlogu koja „podržava“ taj konceptualni model, a koja je ovjekovječena u filmskim klasicima – *Cat on a hot tin roof* te *Catwoman* u kojem mačka ima natprirodna, tj. mitska obilježja.

Razvidno je da se predodžbena metafora može gradirati s obzirom na stupanj konvencionaliziranosti, primjerice:

- *moon bridge, salmon brick* – jednokratna
- *dogleg stair/dogleg brick, honeycomb brick/bond/beam* – generira više naziva
- *catslide, bulldozer* – više konceptualna i konvencionaliziranija dakle strukturalno-predodžbena metafora.

3.2. *Motoričke predodžbene metafore*

Obuhvaćaju zamišljanje procesa slaganja, ras/klapanja predmeta, načina na koji rabimo alate, glazbene instrumente, i slično, naprimjer: *sleeve joint, tube-in-tube structure, scissors bridge, scissors lift, accordion door, fork lift, shotcrete, slide rule, bricklayer, paperhanger*.

Primjerice, *fork lift* – *viličar* označava stroj koji na prednjoj strani ima nastavke u obliku vilice kojima se hidraulički upravlja kako bi se određena paleta podigla, prevezla na željeno mjesto te spustila.

3.3. *Osjetilo dodira*

3.3.1. *Kinestetičke mentalne slike*

Podrazumijevaju zamišljanje pozicije tijela, ne/kretanja ili pritiska u mišićima i zglobovima, npr. *concrete creep, crawl space, drip cap, jaw crusher, cripple rafter, inert gas*. U terminu *jaw crusher* – *čeljusna drobilica* način na koji rabimo čeljust tijekom drobljenja hrane pomaže „na prvu“ pojmiti proces drobljenja ili usitnjavanja. U primjeru *cripple rafter* upadljiva je perceptivna podloga jer označava gredu koja je kraća od drugih, a ukazuje i na kulturološku općeprihvaćenu važnost skladnog hoda, dakle ovdje imamo više vrsta konceptualnih preslikavanja.

3.3.2. *Somaestetičke mentalne slike*

Odnose se na zamišljanje položaja dijelova tijela ili cijelog tijela, osjećaja npr. za toplo/hladno kao i osjećaja boli: *headache ball, concrete bleeding, wall sweating, self-healing concrete, smart cracks, live load, dead load, self-sensing material, airtight*. Riječ je o (pasivnoj) percepciji našega tijela.

Headache ball koji označava napravu kojom se u građevinarstvu ruše zidovi, a naziv je nastao preslikavanjem osjećaja glavobolje (udaranje, pulsirajuća glavobolja) na konkretan proces rušenja zidane konstrukcije.

3.3.3. *Taktilne¹ mentalne slike*

Podrazumijevaju zamišljanje dodira rukom, npr. *wood flour, glass wool, popcorn concrete, alligator crack, satin finish* i *wrinkle finish*.

Primjer perceptivne i iskustvene utemeljenosti koja je uvjetovana kulturnim staništem jest *alligator crack*. Riječ je o životinji koja nije tipična za hrvatski krajo-lik, ali ako rukom dotaknemo asfaltne pukotine možemo i obrnuto – steći opći dojam o aligatorovoj koži.

3.4. *Gustatorne mentalne slike*

Podrazumijevaju zamišljanje isprobanih okusa, teksture i kompozicije hrane, npr. *spaghetti bridge, popcorn concrete, sandwich panel, filter cake*.

Primjerice, *popcorn concrete* pored taktilne obuhvaća također i gustatornu mentalnu sliku tj. teksturu kokica.

3.5. *Olfaktorne mentalne slike*

Odnose se na zamišljanje mirisa tj. „*smelling with the mind's nose*“, npr. *freshly minted bricks, newly minted gallery, freshly plastered ceiling*.

Također, *wood shavings* osim što ukazuje na tehnologiju obrade asocira na mi-riše, kao i *wood dust*; te složenica *weep hole* koja implicira miris vlage.

3.6. *Auditorne mentalne slike*

U složenici *drum sound* zvuk bubnja se preslikava na zvuk objekta koji udara o pod. Nadalje, u terminu *popcorn noise* zvuk kokica koje „pucaju“ tijekom zagrija- vanja dok se pripremaju rabi se da bi se pojmiio taj zvuk u poluvodiču. Naposljetku, *Seneca guns* je kulturološki specifičan – riječ je o buci koja se obično pojavljuje blizu vode, a inicijalno se termin rabio za imenovanje zvukova koji su se mogli čuti na obalama jezera Seneca u Državi New York.

3.7. *Emocionalno-spoznajne mentalne slike*

Podrazumijevaju evociranje poznatih emocija, uvida i senzacija, ili kolokvijalno „*imagining the feel of*“, npr. *lead-free, carbon neutral*.

Iz određenog arhetipa koji predstavlja univerzalni simbol koji je odraz kolektivnoga nesvjesnog mogu se pojmiti narodni običaji, rituali i vrijednosti koje odre-đena kulturološka zajednica smatra bitnima ili ih idealizira. Zanimljiv primjer je *widow's walk*, koji označava platformu u gornjem dijelu kuće gdje su nekad žene dočekivale svoje muževe nadajući se da će se s putovanja vratiti živi i zdravi. Če-kanje voljenog i nada simboli su koji grade taj arhetip tipičan za krajeve uz more, dakle prisutna je emocionalna obojenost, ali i kulturološka specifičnost.

1 Popova (2005: 399–400) ističe da se osjetilo dodira može podijeliti u 3 osjeta: kinestetički, haptički te somaestetički. Slijedeći tu podjelu, navodimo definicije i primjere.

3.8. *Kulturološki obojene mentalne slike*

Odnose se na neke aspekte koji su povezani za sociološkim, povijesnim ili filozofskim momentima koji se u određenoj kulturi percipiraju bitnima te koji omeđuju ponašanje određene kulturne zajednice jer su općeprihvaćeni ili nametnuti kao društvena norma. Riječ *kultura* izvedena je iz latinske riječi *cultura*, koja je prvotno označavala obrađivanje zemlje, njegu tijela i duha te oplemenjivanje. Prema Tyloru (1871), kultura označava znanje, vjeru, umjetnosti, moral običaje te zakone.

Kada je riječ o socio-kulturološkoj specifičnosti, spomenimo primjer *saltbox house*, tipičnu američku kolonijalnu kuću, koja se gradila između 1700. i šezdesetih godina 18. stoljeća. Oblik soljenke koji se tada rabio u britanskim kolonijama preslikan je na oblik kuće.

Sličan primjer je i *dutchmen repair*, koji je nastao kao odraz nategnutih odnosa između Nizozemske i Engleske, pa je takav način „krpanja“ drvene građe i sl. nekad smatran jeftinim i površnim. Subjektivni doživljaj nacije u određenom povijesnom trenutku utkan je u gradbu termina, a danas se to značenje izgubilo ili nama nije razvidno. Slična mentalna slika gradi značenje idiomatskoga izraza *to go Dutch – podijeliti trošak* te dokazuje povezanost značenja idioma u općemu jeziku i termina. Primjer je također dokaz da se s vremenom emocionalna nabijenost može izgubiti kada nestane motivacija za njezino održavanje, stoga je šlampavost i površnost zamijenjena štedljivošću tj. neutralnijim konceptom. Ujedno je to i trag povezanosti općih i stručnih koncepata.

Naposlijetku, spomenimo primjer *horseshoe arch*, koji označava vrstu luka. Zanimljivo je da se rabi potkova, za koju se smatra da donosi sreću u određenim kulturama baš kao i djetelina s četiri lista – *cloverleaf junction*.

4. Umjesto zaključka

Analiza je odabranih primjera engleskih imeničkih složenica u građevinarstvu iznjedrila više podvrsta predodžbenih metafora s obzirom na različite vrste mentalnih slika te pokazala da može biti manje ili više konceptualna, konvencionalizirana i kulturološki obojena.

Literatura

- Benczes, Réka (2006) *Creative Compounding in English: The Semantics of Metaphorical and Metonymical Noun-Noun Combinations*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Caballero, Rosario (2003) „Talking about Space: Image metaphor in architectural discourse.“ *Annual Review of Cognitive Linguistics* 1: 89–108.

- Deignan, Alice (2007) „Image metaphors and connotations in everyday life.“ *Annual Review of Cognitive Linguistics* 5(1), 173–192.
- Gibbs, Raymond, W. Jr.; Bogdanovich, Josephine M. (1999) „Mental imagery in interpreting poetic metaphor.“ *Metaphor and Symbol* 14 (1). 37–44.
- Lakoff, George (1987a) „Image Metaphors.“ *Metaphor and Symbolic Activity*, 2 (3). 219–222.
- Lakoff, George (1987b) *Women, fire and dangerous things*. Chicago: University of Chicago.
- Lakoff, George; Johnson, Mark (1980) *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George; Turner, Mike (1989) *More than a cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: Chicago University Press.
- Mendoza, Francisco J. Ruiz; Pérez-Hernández Lorena (2011). „The Contemporary Theory of Metaphor: Myths, Developments and Challenges.“ *Metaphor and Symbol* 26 (3), 161–185.
- Ogden, Charles Kay; Richards, Ivor Amrmstrong (1923) *The Meaning of Meaning*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Philbin, Tom (1997) *The Illustrated Dictionary of Building Terms*. The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Popova, Yanna (2005) „Image schemas and verbal synesthesia.“ U *From perception to meaning: Image schemas in Cognitive Linguistic*, ur. Hampe, Beate, 395–419. Berlin i New York: Mouton de Gruyter.
- Stanojević, Mateusz Milan (2009) „Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova.“ *Suvremena lingvistika*, 339–369.
- Špiranec, Ivana (2011) *Višečlani nazivi u engleskom građevinskom nazivlju s posebnim osvrtom na imenske složenice*. PhD thesis. Zagreb: Faculty of Arts and Humanities.
- Špiranec, Ivana (2016) „Kakve veze ima bik s buldožerom? I kako se tu uklapaju metafora i metonimija?“ *Hrvatski jezik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 3 (4): 6–9.
- Taylor, John R. (1989) *Linguistic Categorization*. Oxford: Clarendon Press.
- Tylor, Edward Burnett (1871) *Primitive Culture*. Volume 1. London: John Murray.
- Ureña, José Manuel; Faber, Pamela (2010) „Reviewing imagery in resemblance and non-resemblance metaphors.“ *Cognitive Linguistics* 21(1): 123–149.
- Yu, Ning (2008) „Metaphor from Body and Culture.“ In *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ur Gibbs, Raymond W. Jr., 247–261.
- Žic-Fuchs, Milena (1991) *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Zagreb: SOL.

On image metaphors in terminological compounds

The aim of the article was to redefine the initial definition of image metaphor (Lakoff 1987a) and offer its refined classification using nominal terminological compounds from the field of civil engineering. The article was aimed at revealing to what extent image metaphors take part in reasoning, and giving examples for various types of mental images. The analysis has shown that image metaphors do not structure encyclopaedic knowledge as structural-conceptual metaphors do, which does not necessarily imply that they cannot be more or less conceptual, conventional or culturally coloured.

Key words: image metaphor, terminology, mental images

IVANA PETROVIĆ

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
ipetrovic@ffst.hr

MAJA BEZIĆ

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
mbezic@ffst.hr

Metafora u medijskom diskursu o migracijama

U diskursu o migracijama uloga je medija istovremeno informativna i performativna – izvještavajući o migracijama i migrantima mediji jezikom oblikuju stajališta o njima, pri čemu se metafora izdvaja kao jedno od osnovnih oblikovnih sredstava. Upotrebom metafore, kao diskursne strategije, pojačava se stereotipno vrednovanje društvenih aktera te se ističu njihove poželjne ili nepoželjne odlike kao pripadnika određene društvene skupine, najčešće s ciljem pozitivne konstrukcije prikaza *Sebe* utemeljene na negativnoj konstrukciji prikaza *Drugog* (Reisigl i Wodak 2001). Polazeći od teorije konceptualne metafore (*CMT – Conceptual Metaphor Theory*) (Lakoff i Johnson 1980) i oslanjajući se na spoznaje iz područja kritičke analize metafore (*CMA – Critical Metaphor Analysis*) (Charteris-Black 2004), u ovom radu proučava se upotreba metafora u medijskom diskursu o tzv. migrantskoj krizi¹. Korpus za analizu čine novinski članci na temu migranata i migrantske krize objavljeni u mrežnim izdanjima britanskih, talijanskih i hrvatskih dnevnih listova u drugoj polovici rujna 2015. godine.

Ključne riječi: konceptualna metafora, kritička analiza metafore, migracije, migranti, migrantska kriza, medijski diskurs

1. Uvodne napomene

Teorija konceptualne metafore uči nas da su jezične strukture odraz kognitivnih procesa u ljudskom mozgu te da su kognitivni procesi strukturirani pomoću konceptata, odnosno da su uglavnom metaforičke prirode (Lakoff i Johnson 1980). Stoga, prema CMT-u, metafora nije samo figura riječi, nego i kognitivni alat za konceptualizaciju ljudskog iskustva koji bitno određuje kako mislimo. Konceptualna metafora zasniva se na preslikavanju konceptata na temelju njihovih sličnosti, odnosno na uspostavljanju veze između izvorne domene i ciljne domene (*source*

---

1 Termin *migrantska kriza* upotrebljava se kao prepoznatljiv naziv koji se ustalio u medijskom diskursu o masovnim migracijama u Europsku uniju, preko Mediterana i jugoistočne Europe, uz ogradu od svih negativnih konotacija koje termin nosi.

domain and target domain) (Lakoff i Johnson 1980). Većina konceptualnih metafora ima svoje uporište u biologiji ili se temelji na fizičkom iskustvu te se isti uzorci metafora mogu naći u različitim jezicima. Međutim, različito kulturno okruženje utječe na načine razmišljanja koji se odražavaju u jeziku pa time i u načinu upotrebe metafora (Boers 1999, Kövecses 2005).

Cilj je ovoga rada utvrditi modele metaforičke konceptualizacije migracija u člancima objavljenim u britanskim, talijanskim i hrvatskim dnevnim novinama, zatim proučiti i objasniti ulogu metafora u diskursu o migracijama kao društvenom fenomenu te ispitati jezično-kulturološke razlike u konceptualizaciji dvaju središnjih društvenih aktera, tj. migranata i Europe, u okviru šireg diskursa o migracijama kojim dominira slika Europe ugrožene nezaustavljivim migrantskim valom.

2. Teorijski okvir i dosadašnja istraživanja

Dosadašnje spoznaje o konceptualnim metaforama, dobivene brojnim istraživanjima koja se provode od 80-ih godina 20. st., pokazale su da se apstraktne pojave u pravilu konceptualiziraju preko izvornih domena vezanih uz ljudsko tijelo, biljni i životinjski svijet, prirodne sile, kretanje i rat (Lakoff i Johnson 1980, Kövecses 2010). Proučavanje metafora u diskursu, u okviru tzv. kritičke analize metafore (CMA) (Charteris-Black 2004), vrlo je važan aspekt kognitivnolingvističkog pristupa kritičkoj analizi diskursa. Charteris-Black (2004) naglašava trodimenzionalnost metafore; uz kognitivnu i semantičku dimenziju metafora ima i komunikacijsku dimenziju, gdje do izražaja dolazi tzv. pragmatička uloga metafore, njezin persuzivni potencijal. Upravo zbog toga važna je značajka metafore njezina svrhovitost, odnosno učinak koji se ostvaruje upotrebom određene metafore u diskursu (Charteris-Black 2012). U studijama medijskog diskursa o migracijama, društvenoj pojavi koja je u središtu interesa ovoga rada, posebno se izdvaja česta upotreba metafora vode (Santa Ana 2002, Gabrielatos i Baker 2008, Kövecses 2010, Montali i dr. 2013, Taylor 2009, Orrù 2017, Radanović Felberg i Šarić 2017) te metafora rata i prirodnih katastrofa (O'Brien 2003, Montali i dr. 2013, Orrù 2017). Kako navodi KhosraviNik (2010), zabilježena je i upotreba metafora izvanzemaljaca, zagađenja, zaraze, životinja, robe i ekonomije. Odabirom i upotrebom navedenih metafora intenzivira se doživljaj emocije straha i tako se ostvaruje namjerni učinak metafore (Charteris-Black 2012). Drugim riječima, metafora bitno oblikuje određeni javni ili medijski diskurs te, posljedično, razumijevanje svijeta koji nas okružuje kao i oblike našeg osobnog i društvenog djelovanja.

Posljednjih godina u Velikoj Britaniji objavljeni su brojni članci i istraživanja koji se bave analizom medijskog diskursa o migracijama te ispitivanjem utjecaja jezika medija na društvenu percepciju migranata, kao npr. Baker i dr. 2008, Gabrielatos i Baker 2008, KhosraviNik 2010, KhosraviNik i dr. 2012. Među različitim

pristupima proučavanju javnog i medijskog diskursa o toj temi posebice izdvajamo studije posvećene ispitivanju upotrebe i uloge metafora. Primjerice, Charteris-Black (2006) istražuje ulogu metafora u političkoj komunikaciji o imigrantskoj politici te identificira prisustvo metafora prirodne katastrofe i metafora spremnika pod pritiskom. Musolff (2016) se pak bavi ispitivanjem komunikativne funkcije metafora u političkom diskursu te predstavlja rezultate istraživanja utemeljenih na kritičkoj analizi diskursa i teoriji konceptualne metafore. Tako, između ostalog, istraživanje upotrebe dehumanizirajućih metafora u britanskim tiskanim i mrežnim medijima pokazuje postojanje konceptualne metafore *IMIGRANTI SU PARAZITI* (Musolff 2016: 83).

U hrvatskom kontekstu tema prikaza migranata u medijima postala je aktualna tek relativno nedavno, a među istraživanjima o načinu izvještavanja o toj temi izdvaja se studija Radanović Felberg i Šarić (2017). Navedeno istraživanje proučava diskursnu konstrukciju migranata na mrežnim portalima hrvatske i srpske javne televizije (HRT i RTS) za vrijeme migrantske krize 2015. i 2016. godine, uz osvrt na ulogu i upotrebu metafora kod prikaza društvenih aktera. Analiza korpusa pokazuje da se o migrantima uglavnom izvještava pozitivno, ali se taj pozitivan prikaz upotrebljava kako bi do izražaja došla oprečnost između pozitivnog prikaza sebe i negativnog prikaza susjednih zemalja. Uz rad Radanović Felberg i Šarić (2017), valja spomenuti i rad Peran i Raguž (2019). U radu autorice analiziraju novinske objave u trima najtiražnijim hrvatskim dnevnim novinama s ciljem utvrđivanja načina medijskog izvještavanja o izbjeglicama i migrantima te zaključuju da je većina tekstova informativne prirode bez senzacionalističkog pristupa temi.

U Italiji, u kojoj počeci recentnih migracija sežu u devedesete godine prošloga stoljeća, brojni radovi bave se medijskim prikazom fenomena migracija. Riječ je o radovima u kojima se taj složeni društveni fenomen proučava ponajviše sa sociološkog i s antropološkog stajališta, dok je značajan broj studija nastao u okviru projekata posvećenih analizi medija. Međutim, manje su brojni radovi koji se bave proučavanjem uloge jezika u konstrukciji slike migranta i migracija u talijanskim medijima (Maneri 1998, 2001, 2009, 2011; ter Wal 2000, 2001, 2002; Faloppa 2000, 2004; Taylor 2009; Montali i dr. 2013; Orrù 2017). Govoreći o upotrebi metafore u medijskom diskursu, među tim radovima, potrebno je svakako izdvojiti studije Montali i dr. (2013) te Orrù (2017). U studiji prikaza migranata u talijanskom tisku temeljenoj na kritičkoj analizi diskursa, Montali i dr. (2013: 242–244) izdvajaju metaforu kao jedno od izražajnijih diskursnih sredstava u konstrukciji negativne slike o migrantima, a kao najbrojnije metafore navode metafore kretanja, metafore rata i metafore životinja. Upotrebu metafore u konstrukciji negativne slike o migracijama u talijanskom tisku potvrđuje i Orrù (2017) u svojoj kritičkoj analizi diskursa. Orrù bilježi upotrebu metafora protoka vode i prirodnih katastrofa koje pridonose stvaranju osjećaja trajnosti i nezaustavljivosti, metafora

rata kojima se naglašava prijetnja i opasnost te metafora kvantifikacije upotrebom kojih se migranti prikazuju kao brojevi i kao homogena masa lišena identiteta.

S obzirom na dosadašnje spoznaje te uzimajući u obzir društveni i politički kontekst migracija u Europi, pretpostavka je da će se u ekscerpiranom korpusu migracija i migranti, kao ciljne domene, metaforički konceptualizirati kroz izvorne domene vode, rata i trgovine. Koncept Europe, kao sastavni premda i oprečni dio slagalice, metaforički će se rekonstruirati pomoću izvorne domene građevine (usp. Kövecses 2010: 290). Polazeći od činjenice da se u različitim jezicima načini konceptualizacije istih fenomena često preklapaju s obzirom na to da se zasnivaju na iskustvu čovjeka kao društvenog bića, no da mogu i varirati s obzirom na pripadnost različitim kulturama (Boers 1999, Kövecses 2005, Stanojević 2013), može se pretpostaviti da će se uz uopćene modele konceptualnih metafora u engleskom, talijanskom i hrvatskom korpusu, utvrditi i različitosti u upotrebi i konstrukciji metaforičkih izričaja u trima jezicima.

3. Korpus i metodologija

Korpus obuhvaća članke koji govore o migrantima i migrantskoj krizi preuzete iz mrežnih izdanja britanskih, talijanskih i hrvatskih dnevnih novina u razdoblju od 15. do 30. rujna 2015. godine (*Tablica 1.*). U to vrijeme migrantska kriza doživjela je vrhunac, o čemu svjedoči i službena statistika UNHCR-a prema kojoj je u 2015. godini u zemljama Europe broj izbjeglica i migranata porastao za 41 % u odnosu na 2014. godinu.²

Tablica 1: Članci o migrantima u britanskim, talijanskim i hrvatskim dnevnim novinama

Naziv	Broj članaka	Broj riječi
<i>The Telegraph</i>	80	59 673
<i>The Times</i>	70	46 069
<i>Corriere della Sera</i>	105	62 475
<i>la Repubblica</i>	133	88 482
<i>Jutarnji list</i>	183	99 709
<i>Večernji list</i>	149	113 141

Korpusi su analizirani s obzirom na dvije ciljne domene, migracija/migranti i Europa, odnosno s obzirom na dva temeljna koncepta uokvirena migrantskom krizom kao zajedničkim nazivnikom. Pri analizi se nastojalo u okviru iste izvorne domene uspostaviti veze između načina metaforizacije koncepta migracije i migranata, a koncept je Europe promatran kao svojevrsni protukoncept kroz čiju se metaforizaciju također oblikuje prikaz migracije i migranata.

2 UNHCR: *Statistical Yearbook 2015*. <https://www.unhcr.org/statistics/country/59b294387/unhcr-statistical-yearbook-2015-15th-edition.html> (20. 9. 2019.)

U rujnu 2015. mediji su bili preplavljeni slikama migranata u srazu s vojskom ili policijom, migranata zaustavljenih ogradama ili žicama, migranata koji vise ili vire iz prenapučenih vlakova, kamiona, brodova. Iako te slike šalju negativnu poruku, potrebno je napomenuti da bi se na osnovi jezične analize medijskog diskursa moglo steći mišljenje da je u hrvatskim medijima i društvu prevladavala empatija prema migrantima, vrlo vjerojatno potaknuta iskustvom rata i izbjeglištva u Hrvatskoj. Naime, tada se pri nominaciji došljaka najčešće upotrebljavao termin *izbjeglice*³, dok se kriza nazivala *izbjegličkom*. Dakle, migranti, kako ih se danas najčešće uopćava u hrvatskim medijima, odnosno 'oni koji migriraju', bili su tada 'oni koji su izbjegli iz svoje domovine'. Zanimljivo je da su već tada engleski i talijanski mediji najčešće koristili neutralniji termin *migrant* (tal. *migrante*⁴, engl. *migrant*⁵), a krizu nazivali *migrantskom* (tal. *crisi migratoria*, engl. *migrant crisis*), što je moguće objasniti uzevši u obzir činjenicu da je riječ o dvjema useljeničkim zemljama. Naime, Velika Britanija tradicionalno je useljenička zemlja, dok se Italija još sedamdesetih godina 20. stoljeća preobrazila iz tradicionalno iseljeničke u useljenički zemlju, a danas se svrstava među najpopularnije useljeničke zemlje Europske unije (Berry i dr. 2015, Taylor 2009).

4. Rezultati i diskusija

U ekscerpiranom korpusu najbrojnije su i najslikovitije metafore vezane uz priljev prijeteće i nezaustavljive vode. Pomoću njih konstruira se fenomen migracije kao ciljne domene (usp. Santa Ana 2002, Gabrielatos i Baker 2008, Kövecses 2010, Montali i dr. 2013, Taylor 2009, Orrù 2017, Radanović Felberg i Šarić 2017) te se migracija poima kao *val*, *priljev*, *plima*, *poplava*, *rijeka*, *more*, *tsunami* u hrvatskom korpusu, odnosno *wave*, *influx*, *tide*, *flow*, *stream*, *sea*, *tsunami* u engleskom korpusu, te *flusso*, *afflusso*, *deflusso*, *influsso*, *onda*, *ondata*, *marea*, *tsunami*, *fiume* u talijanskom korpusu. Ona ima *izvor*, *dotok* i *protok*, *prelijeva se*, *preplavljuje*, *zapljuskuje* (tal. *la sorgente del flusso migratorio*; engl. *huge influx of migrants*, *flood of people flowing north*, *flowing tides of migrants*), što je vidljivo u prvih sedam primjera niže u tekstu.

U najvećem broju primjera riječ je o „opasnoj“ vodi, a upotrebom raznih elemenata koji su u službi pojačavanja značenja opasnost i nezaustavljivost dodatno se naglašavaju, kao primjerice u hrvatskim izrazima *novi veliki valovi*, *nekontrolirani*

3 U korpusu hrvatskih dnevnih novina zabilježeno je ukupno 2776 pojava termina *izbjeglica*, 864 pojava termina *migrant*, 177 pojava termina *imigrant*, 75 pojava termina *tražitelj azila*, 59 pojava termina *azilant* te 36 pojava termina *prognanik*.

4 877 pojava u analiziranom korpusu talijanskih dnevnih novina; slijede *profugo* (423), *rifugiato* (236), *straniero* (120), *immigrato* (112), *richidente asilo* (90).

5 717 pojava u analiziranom korpusu britanskih dnevnih novina; slijede *refugee* (548), *asylum seeker* (92), *immigrant* (26).

priljev izbjeglica, najveći val migracija u posljednjih 70 godina, kaotični priljev migranata, golemi migrantski val, u engleskim izrazima *heavy influx, massive influx, overwhelming flow, unrelenting flow*, te u talijanskim izrazima *l'ondata più grande di profughi, grande ondata migratoria, un flusso massiccio, un flusso enorme di persone in transito, un flusso in crescita, forte afflusso di profughi, l'immenso flusso di chi scappava dalle persecuzioni e dalla violenza, un flusso interminabile di persone*.

- (1) *Toliko se stara i bogata dama preznojava i drhti pred plimom izbjeglica koji u valovima dolaze s Bliskog istoka, kao da se nikada u svome životu nije brčkala u takvoj vodi.* (Večernji list, 19. 9. 2015.)
- (2) *Rijeka izbjeglica krenula prema Hrvatskoj.* (Večernji list, 25. 9. 2015.)
- (3) *Izbjeglički val koji već tjednima zapljeskuje granice europskih država očekivano je stigao i do Hrvatske.* (Jutarnji list, 19. 9. 2015.)
- (4) *Officials used to dealing with a steady trickle of migrants are being overwhelmed by the influx of tens of thousands of travellers.* (The Telegraph, 18. 9. 2015.)
- (5) *Croatia has struggled to cope with the wave of humanity that has diverted into its territory from Serbia.* (The Times, 18. 9. 2015.)
- (6) *Tutto questo accade nel giorno in cui l'Europa, spaventata e impreparata a quella che è ritenuta la più importante ondata migratoria e di rifugiati dalla Guerra di Jugoslavia, ripristinava i controlli ai confini di Germania, Austria, Olanda e Slovacchia...* (Corriere della Sera, 15. 9. 2015.)
- (7) *Proseguono le rappresaglie tra i Paesi dell'Europa orientale travolti dallo tsunami di migranti.* (la Repubblica, 24. 9. 2015.)

Potrebno je napomenuti da u hrvatskom korpusu u nekim slučajevima dolazi do preklapanja s izvornom domenom rata, kao primjerice u izrazima *barbarska invazija koja se prelijeva i udarni val* (8).

- (8) *Dok jedni zanemaruju očite sigurnosne i sociološke rizike, drugi vide samo barbarsku invaziju koja se prelijeva prema njima poput tsunamija, prijeteci izbrisati njihov način života, što god to bilo. A Hrvati su do sada zapravo bili u fazi u kojoj se more pred njima samo povlačilo. Sad će i oni osjetiti udarni val.* (Večernji list, 17. 9. 2015.)

Vrlo plodna izvorna domena conceptualizacije migracije je i rat (O'Brien 2003, Montali i dr. 2013, Orrù 2017). Upotrebom ratne terminologije migracija se conceptualizira kao opasnost i prijetnja pomoću riječi *invazija, borba, obrana, proboj, prodor, navala, udar, napad, fronta, prijetnja, linija obrane, opasnost, marširati* u hrvatskom korpusu, riječi *march, invade, attack, defend* u engleskom korpusu, te riječi *marcia, marciare, invasione, impatto, assedio, fronte, prima linea, minacciare, difendere* u talijanskom korpusu:

- (9) *Schengen puca po šavovima, Bruxelles traži rješenje za invaziju izbjeglica.* (Večernji list, 15. 9. 2015.)
- (10) *Krene li razvoj situacije u tom smjeru, da Hrvatska bude izložena proboju izbjeglica na nekoliko pravaca ... to naše policijske snage neće uspjeti izdržati i kanalizirati. A to onaj tko preusmjerava izbjeglice dobro zna i razvlači naše snage, kao što se sada zbiva kod Strošinaca.* (Večernji list, 27. 9. 2015.)
- (11) *...sada tisuće marširaju prema Starom kontinentu, no ako se ne riješi izvor, Sirija, marširat će njih stotine tisuća.* (Jutarnji list, 29. 9. 2015.)
- (12) *It also redoubled migrants' attempts to invade the Channel tunnel.* (The Times, 28. 9. 2015.)
- (13) *Il sole picchia a oltre 40 gradi e le 7-8 mila persone che assediano la piccola stazione di Tovarnik, borgo agricolo lungo il confine tra Serbia e Croazia, esplodono con altre urla e fischi assordanti.* (la Repubblica, 18. 9. 2015.)
- (14) *Una scelta importante per questo piccolo borgo che vive di agricoltura. Nel giro di tre giorni è stato letteralmente invaso da un fiume umano mai visto.* (la Repubblica, 20. 9. 2015.)

Metaforički jezični izrazi u kojima je rat izvorna domena najbrojniji su i najraznovrsniji u hrvatskom korpusu. Učestalost i raznovrsnost metaforičkih izraza iz izvorne domene rata u hrvatskom korpusu potrebno je promotriti u kontekstu tadašnje kulminacije migrantske krize na istoku Hrvatske. Na granici sa Srbijom sraz s migrantima pretvorio se u politički sukob te time i priliku za skupljanje bodova za nadolazeće parlamentarne izbore. Stejeće se dojam da su migranti poput eksploziva u rukama hrvatskih i srpskih političara koji se njime dobacuju međusobno se optužujući u nadi da će eksplodirati u rukama onog drugog. Upotrebom ratne terminologije pojačava se ozbiljnost migrantske krize, ali i produbljuje sukob Hrvatske i Srbije koji se često nalazi u prvom planu u člancima o krizi (usp. Radanović Felberg i Šarić 2017):

- (15) *Ako Hrvatska nije sposobna izboriti se sa 6.000 migranata, Srbija je spremna poslati joj pomoć i ljude koji su se posljednjih mjeseci izborili sa 140.000 mirnih i civiliziranih ljudi koji nisu napravili niti jedan incident“, rekao je Vulin, dodajući kako mu je „žao što je Hrvatska humanost i solidarnost trajala samo dva dana“.* (Jutarnji list, 18. 9. 2015.)

Pronađene su i metafore u kojima se migranti poimaju kao roba, a zabilježene su u člancima u kojima se govori o međusobnoj razmjeni i preraspodjeli migranata pa se oni tako *transportiraju, distribuiraju, dijele, vraćaju, šalju i izvoze* (tal. *trasportare, (re)distribuire, ripartire, ricollocare*; engl. *transport, distribute, relocate*), u primjerima 16 – 21. Poimanje migranata kao robe može se povezati s metaforičkom

konstrukcijom ljudskih bića kao robe ili proizvoda kojima se trguje, koji imaju (ili nemaju) određenu vrijednost (Goatly, 2007).

- (16) *Ukrcaj će izbjeglice koji se nalaze u Belom Manastiru i Tovarniku te ih poslati u Mađarsku.* (*Večernji list*, 18. 9. 2015.)
- (17) *Može li Hrvatska vratiti izbjeglice Srbiji i Grčkoj?* (*Večernji list*, 24. 9. 2015.)
- (18) *...nakon što dođu do Njemačke izbjeglice će trebati raspodijeliti po Europi, u čemu će morati sudjelovati i Hrvatska.* (*Jutarnji list*, 15. 9. 2015.)
- (19) *The refugees have to be distributed across all member states.* (*The Telegraph*, 15. 9. 2015.)
- (20) *The EU's relocation programme envisages 66,400 refugees to be taken from Greece and shared out across other European countries over the next two years.* (*The Times*, 24. 9. 2015.)
- (21) *...è urgente trovare un accordo su un modo permanente di ricollocare i profughi, perché l'Europa sta attualmente affrontando «una migrazione senza precedenti».* (*Corriere della Sera*, 18. 9. 2015.)

U engleskom i talijanskom korpusu zabilježen je metaforički izraz *ljudski teret* (engl. *human cargoes*, it. *carcio umano*), primjeri 22 i 23. U talijanskom korpusu zabilježeni su i izrazi *partita* ('količina (robe)'), *tranche* ('tranša'), *contingente* ('kontingent'), kojima se izražava količina neke robe ili proizvoda, a koji su ovdje upotrijebljeni za izražavanje „količine“ migranata, u primjerima 23, 24 i 25.

- (22) *His operation is thought to have made hundreds of thousands of pounds from human cargoes.* (*The Times*, 30. 9. 2015.)
- (23) *È la stessa «partita» di migranti per la quale Parini ha catturato Said Arafa, messo eccezionalmente dalla famiglia alla guida della «nave madre» che doveva condurre il carico umano fino alle coste siciliane.* (*Corriere della Sera*, 17. 9. 2015.)
- (24) *Gli eritrei sono il terzo contingente di questa ondata migratoria dopo i siriani e gli afghani: fuggono dal regime repressivo dell'Asmara.* (*Corriere della Sera*, 17. 9. 2015.)
- (25) *Sul tavolo la proposta della Commissione di ripartire tra tutti, dopo una prima tranche di 40mila richiedenti asilo, altri 120mila migranti arrivati in Italia, Grecia e Ungheria.* (*la Repubblica*, 21. 9. 2015.)

Pojam Europe najčešće se konceptualizira pomoću izvorne domene građevine (kuće) koja ima *zidove*, *prozore*, *vrata*, *dovratnik* i *temelje* (engl. *wall*, *door*, *door-step*; tal. *muro*, *porta*, *finestra*), a posebno je česta upotreba riječi *vrata* (usp. Kövecses 2005). Zabilježeni su izrazi poput *open doors*, *the door slams shut*, *not just banging on our door, they are breaking it down* u engleskom korpusu; *alle porte dell'Ue*,

le porte aperte dell'Europa, bussa alle porte d'Europa, non possiamo spalancare le porte u talijanskom korpusu; *te otvorena vrata, zatvorena vrata, kucati na vrata, zalupiti vratima, zatvoriti vrata* u hrvatskom korpusu. Potrebno je istaknuti da među navedenim primjerima dominira simbolika navale migranata koji kucaju na zatvorena vrata Europe:

- (26) *Ako širom otvorimo vrata, kao što mnogi emocionalno zagovaraju, postavlja se pitanje koliko ljudi smo spremni prihvatiti i uzdržavati?* (Večernji list, 21. 9. 2015.)
- (27) *Možemo mi biti protiv žica, ali tko se zadnji zatvori, nastradao je.* (Večernji list, 25. 9. 2015.)
- (28) *Tresu se temelji Europske unije, schengenski i dublinski sporazumi su suspendirani.* (Jutarnji list, 21. 9. 2015.)
- (29) *But as the group reached Serbia this week, Europe began shutting its doors.* (The Telegraph, 20. 9. 2015.)
- (30) *Una riflessione che parte dal piano di accoglienza lanciato nei giorni scorsi da Palazzo d'Accursio, che ha invitato anche i singoli cittadini a partecipare per aiutare i profughi che spingono alle porte dell'Europa.* (la Repubblica, 19. 9. 2015.)

5. Zaključak

Može se zaključiti da su u analiziranom engleskom, talijanskom i hrvatskom korpusu najbrojniji metaforički izričaji u kojima se migracija vezuje uz izvornu domenu vode, koja je često nezaustavljiva, opasna ili prijeteća, te uz izvornu domenu rata, što je potvrđeno i u dosadašnjim istraživanjima. Zastupljeni su i metaforički izričaji iz izvorne domene trgovine pomoću kojih se migrante poima kao robu koja se otprema i doprema, razmjenjuje i raspodjeljuje. S druge strane, Europa se prikazuje kao kuća u kojoj domaćini, prema potrebi, otvaraju ili zatvaraju vrata i dižu zidove.

Među navedenim metaforama za hrvatski korpus specifični su metaforički izričaji vezani uz rat, upotreba kojih zasigurno izaziva snažne emocije kod domaće publike zbog iskustva rata u Hrvatskoj. S obzirom na specifičnost hrvatskog iskustva s ratom te na kulminaciju migrantske krize na istoku Europe u rujnu 2015., ne iznenađuje činjenica da u engleskom i talijanskom korpusu primjeri metaforičke konceptualizacije migracije preko izvorne domene rata nisu toliko brojni i raznovrsni.

Pomoću zabilježenih konceptualnih metafora možemo konstruirati sliku žicom i zidovima ograđene Europe, koja otvara i zatvara svoja vrata prilivu migranata koji navire u valovima, dok europske države vraćaju jedna drugoj migrante te ih međusobno dijele i distribuiraju.

Priloženi rezultati potvrđuju pretpostavku o postojanju uopćenih modela konceptualnih metafora o migraciji, o migrantima i o Europi u engleskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, kao i pretpostavku o utjecaju kulture na varijacije u upotrebi i strukturi metaforičkih izričaja.

Literatura

- Baker, Paul; Gabrielatos, Costas; KhosraviNik, Majid; Kryzanowski, Michal; McEnery, Tony; Wodak, Ruth (2008) „A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press.“ *Discourse and Society*, 19 (3): 273–306.
- Berry, Mike; Garcia-Blanco, Inaki; Moore, Kerry (2016) „Press coverage of the migrants crisis in the EU: A content analysis of five European countries. Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees.“ <https://www.unhcr.org/56bb369c9.html>
- Boers, Frank (1999) „When a Bodily Source Domain Becomes Prominent: The Joy of Counting Metaphors in the Socio-Economic Domain.“ U *Metaphor in Cognitive Linguistics*, ur. Gibbs W. Raymond W.; Steen Gerard, 47–56. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.
- Charteris-Black, Johnatan (2004) *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Basingstoke: Palgrave-MacMillan.
- Charteris-Black, Johnatan (2006) „Britain as a Container: Immigration Metaphors in the 2005 Election Campaign.“ *Discourse and Society* 17 (5): 563–581.
- Charteris-Black, Johnatan (2012) „Forensic deliberations on purposeful metaphor.“ *Metaphor and the Social World* 2 (1), 1–21.
- Faloppa, Federico (2000) *Lessico e alterità, la formulazione del „Diverso“*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Faloppa, Federico (2004) *Parole contro. La rappresentazione del „diverso“ nella lingua italiana e nei dialetti*. Torino: Garzanti.
- Gabrielatos, Costas; Baker, Paul (2008) „Fleeing, sneaking, flooding: A corpus analysis of discursive constructions of refugees and asylum seekers in the UK press 1996–2005.“ *Journal of English Linguistics* 36 (1): 5–38.
- Goatly, Andrew (2007) *Washing the brain: Metaphor and hidden ideology*. Amsterdam: John Benjamins.
- KhosraviNik, Majid (2010) „The representation of refugees, asylum seekers and immigrants in the British newspapers: a critical discourse analysis.“ *Journal of Language and Politics* 9 (1): 1–28.
- KhosraviNik, Majid; Kryzanowski, Michal; Wodak, Ruth (2012) „Dynamics of Representation in Discourse: Immigrants in the British Press.“ U *Migrations:*

- Interdisciplinary Perspectives*, ur. Messer Michi, Schroeder Renée, Wodak Ruth, 283–295. Vienna: Springer.
- Kövecses, Zoltán (2005) *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán (2010) *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, George; Johnson, Mark (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Maneri, Marcello (1998) „Lo straniero consensuale. La devianza degli immigrati come circolarità di pratiche e discorsi.“ *U Il nemico e lo straniero: materiali per l'etnografia contemporanea*, ur. Dal Lago Alessandro, 236–272. Genova: Costa & Nolan.
- Maneri, Marcello (2001) „Il panico morale come dispositivo di trasformazione dell'insicurezza.“ *Rassegna italiana di sociologia XLII* (1): 5–40.
- Maneri, Marcello (2009) „I media e la guerra alle migrazioni.“ *U Razzismo democratico. La persecuzione degli stranieri in Europa*, ur. Palidda Salvatore, 66–85. Milano: Agenzia X.
- Maneri, Marcello (2011) „Media discourse on immigration. Control practices and the language we live by.“ *U Racial Criminalization of Migrants in the 21st Century*, ur. Palidda Salvatore, 77–93. Farnham: Ashgate.
- Montali, Lorenzo; Riva, Paolo; Frigerio, Alessandra; Mele, Silvia (2013) „The Representation of Migrants in the Italian Press. A Study on the Corriere della Sera (1992–2009).“ *Journal of Language and Politics* 12 (2): 226–50.
- Musolff, Andreas (2016) *Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios*. London: Bloomsbury Academic.
- O'Brien, Gerald V. (2003) „Indigestible Food, Conquering Hordes, and Waste Materials: Metaphors of Immigrants and the Early Immigration Restriction Debate in the United States.“ *Metaphor and Symbol* 18 (1): 33–47.
- Orrù, Paolo (2017) *Il discorso sulle migrazioni nell'Italia contemporanea. Un'analisi linguistico-discorsiva sulla stampa (2000–2010)*. Milano: Franco Angeli.
- Peran Suzana; Raguž, Andrea (2019) „Prikaz kretanja izbjeglica preko teritorija Republike Hrvatske u dnevnom tisku (Večernji list, Jutarnji list, 24 sata).“ *Nova prisutnost* 17 (1): 29–46.
- Radanović Felberg, Tatjana; Šarić, Ljiljana (2017) „In Transit: Representations of Migrations on the Balkan Route. Discourse Analysis of Croatian and Serbian Public Broadcasters (RTS and HRT Online).“ *Journal of Language Aggression and Conflict* 5 (2): 227–250.
- Reisigl, Martin; Wodak, Ruth (2001) *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London: Routledge.

- Santa Ana, Otto (2002) *Brown Tide Rising: Metaphors of Latinos in Contemporary American Public Discourse*. Texas: University of Texas Press.
- Stanojević, Mateusz-Milan (2013) *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Taylor, Charlotte (2009) „The representation of immigrants in the Italian press.“ *CIRCaP, Occasional Papers* No. 21/2009. Siena: Università di Siena. *The representation of immigrants in the Italian press. CIRCaP, Occasional Papers* No. 21/2009, Siena: Università di Siena.
- ter Wal, Jessika (2000) „Comparing Argumentation and Counter-Argumentation in Italian Parliamentary Debate on Immigration.“ U *The Semiotics of Racism*, ur. Wodak Ruth, 129–154. Wien: Passagen Verlag.
- ter Wal, Jessika (2001) „Minacce territoriali, socio-economiche e di sicurezza. L'immagine degli immigrati nella stampa quotidiana.“ *Incontri* 16: 67–78.
- ter Wal, Jessika (ur.) (2002) *Racism and Cultural Diversity in the Mass Media. An Overview of Research and Examples of Good Practice in the 15 EU Member States*. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.

Mrežni izvori

- Corriere della Sera* – <https://www.corriere.it/> (3. 12. 2015.)
- Jutarnji list* – <https://www.jutarnji.hr/> (3. 4. 2019.)
- la Repubblica* – <https://www.repubblica.it/> (15. 11. 2015.)
- The Times* – <https://www.thetimes.co.uk/> (13. 10. 2015.)
- The Telegraph* – <https://www.telegraph.co.uk/> (26. 10. 2015.)
- UNHCR: *Statistical Yearbook 2015*. – <https://www.unhcr.org/statistics/country/59b294387/unhcr-statistical-yearbook-2015-15th-edition.html> (20. 9. 2019.)
- Večernji list* – <https://www.vecernji.hr/> (25. 3. 2019.)

Metaphor in the discourse on migration

In the discourse on migration, the role of the media can be seen as both informative and performative. When reporting on migration and migrants, the media shapes the perception of the public via the language used, with metaphor being one of the essential structuring devices. The use of metaphor as a discourse strategy increases the stereotypical qualification of social actors by purposefully highlighting their positive or negative characteristics as members of a particular social group, most often with the aim of positive Self-presentation based on negative Other-presentation (Reisigl and Wodak 2001). Starting from *Conceptual Metaphor Theory* (CMT) (Lakoff and Johnson 1980) and drawing on insights from the field of *Critical Metaphor Analysis* (Charteris-Black 2004), this paper examines the use of metaphor in the media discourse on the so-called migrant crisis. The corpus for analysis consists of news articles on the topic of migrants and migrant crisis published in online editions of British, Italian, and Croatian dailies in the second half of September 2015.

Key words: conceptual metaphor, critical metaphor analysis, migration, migrants, migrant crisis, media discourse

GORDANA JELIĆ
ICT College
gordana.jelic@ict.edu.rs

GORDANA VEKARIĆ
University of Belgrade, Faculty of Sport and Physical Education
gordana.vekaric@fsfv.bg.ac.rs

Elliptical constructions in SMS communication

Short Message Service (SMS) communication introduced in the late 1990s has grown into a true socio-cultural phenomenon with specific linguistic expressions. Recently, linguists have attempted to describe different linguistic resources deployed in texting, as it has widely overcome the technological limitations of the medium and has taken the form of a language variety. The aim of this paper was to describe ellipsis in SMS text messaging through linguistic innovations in orthography, but also to present and describe different forms of elliptical constructions on syntactic and pragmatic levels. We analysed the examples of situational, textual and structural ellipses as well as elliptical questions, whose occurrence confirmed the existence of interlocutors' common knowledge and demonstrated creativity in informal and concise expression of this communication aspect. Also, the results of our analysis indicate that at the graphology level, combining of punctuation marks (emoticons) has become a powerful means of expression, i.e. a very effective way to improve interpretation of modality. By analysing elliptical linguistic forms, both the ones taken from the spoken language (speech-like ellipsis) as well as those recognised as specific features of this language variety (text-specific ellipsis), we wanted to clarify superficial evaluations and wrong criticism often heard about the language of texting.

Key words: short messages, elliptical constructions, language variety

1. Introduction

Originally, texting was considered a side product of the mobile industry. However, several reasons led to the flourishing of SMS communication, making it a part of global social culture rather than a pure technological innovation. Short messages were a safer and more reliable way in establishing communication than phone calls, which were regularly interrupted due to bad signals and weak network coverage. Consequently, the exchange of short messages became more practical for both participants in an interaction. Another vital reason was privacy. Davie et al.

(2004) underline that short messages offer greater privacy to teenagers who want to ‘chat’ with their friends or to flirt and, generally, to all those who want to have private ‘conversation’ in a public place.

Having in mind the omnipresence of texting language in our lives, both in private or business activities, an increasing number of linguistic studies tends to describe linguistic and discourse features of this communication medium and to determine its specificities with regard to other genres of both written and spoken language. Additionally, there has been a public debate on the harmful impact of the SMS language on standard language, especially in literacy levels of the younger generation i.e. digital natives. Therefore, it is necessary to take a close view of texting language from multiple aspects in order to enlighten its full potential, on the one side for practical and economic everyday communication, and on the other side for enriched linguistic expressions that have evolved thanks to inventive, creative and often humorous ways of expressing.

2. Methodology

This paper is a part of broader research¹ aimed at explicably describing the language used in this communication medium by applying combinations of various approaches. Given that we start from the presumption that the language of texting is a language variety, we based our research on the authentic linguistic material and consequently we opted for the corpus-driven investigation as the main methodological principle of our analysis. The analysed corpus included 20,000 short messages, collected in the period from January 2011 to October 2014. A total of 19 persons of different age (15-70 years) and profession (students, various professionals, retirees) gave their messages for the analysis. In order to describe linguistic features of texting, we deployed a descriptive model of *spoken grammar* by Carter and McCarthy (2006). We also stated the grammar rules and definitions of the Serbian language (Piper, Klajn, 2015). Although SMS language formally represents written language, many of its features resemble speech, especially everyday informal speech production and thus we also used the method of conversation analysis with its respective analytic terms and categories (Stević, 1997). By deploying the inductive method, in the course of the research process we attempted to identify potential linguistic novelties and specificities in SMS language and that way we categorised all different types of elliptical constructions so as to describe and justify their use in text messaging, which is the topic of this paper.

---

1 The paper resulted from a part of an unpublished doctoral dissertation by Gordana Jelić entitled ‘Linguistic Features and Discourse Structure of SMS Text Messaging’.

3. Elliptical constructions: Theoretical background

In Carter and McCarthy (2006: 902) ellipsis is defined as “the non-use of words or phrases whose meanings are understood or implied between speakers and hearers, or are recoverable from the immediate text or context”. The authors make a clear distinction among situational, textual or structural ellipsis, yet they point out that although the overall term of ellipsis implies grammatical omission, “in reality nothing is ‘missing’ from elliptical messages; they contain enough for the purposes of communication.” Quirk (1985: 884) also distinguishes the above-mentioned three types of ellipsis and further clarifies the concept of ellipsis through the principle of verbatim recoverability, i.e. precisely the same words omitted from the elliptical sentence must be recoverable. However, he suggests recognising different degrees of ‘strength’ in identifying the examples of ellipsis, since not all elliptical constructions may be defined as ellipsis in the strictest sense. As a similar, yet different phenomenon, Quirk (1985: 884) uses the term semantic implication to describe the sentences in which it is not possible to say exactly what words were omitted from the sentence.

In Piper and Klajn (2015: 422–423) an elliptical sentence is described as an incomplete simple sentence in a narrow sense of the term. It refers to a sentence in which some integral and obligatory part is omitted, yet its understanding can be obtained from grammatical and semantic properties of the neighbouring parts in the sentence. The examples given include sentences without an explicitly stated subject, object or verb phrase. However, an incomplete sentence in a broader sense of the term refers to an elliptical sentence in which the omitted part can be understood on the basis of context or speech/dialogue situation. This latter type of elliptical construction is what is typically called a situational ellipsis, though the term intersentential ellipsis has also been used to describe contextual ellipsis in a dialogue which comprises “the use of a sentence fragment (a syntactically incomplete utterance), along with the context established by the preceding dialogue, to communicate a complete thought and accomplish a speech act” (Carberry, 1989).

The occurrence of elliptical constructions in texting has been analysed as a part of more comprehensive linguistic and discourse analyses of SMS features in English (Tagg, 2009; 263–272) and Serbian (Jelić, 2016: 110–116). Tagg (2009; 271) summarises that “while much ellipsis characteristic of texting construes an informal speech-like language, elsewhere we see the construal of non-speech-like language through medial ellipsis and use of copular *be* without its subject.” In this paper, we argue the presence of constructions, being either a part of an SMS message or a whole message, in which we perceive elliptical way of expression. All three types of ellipsis as well as some text-specific innovations have been analysed, primarily having in mind the communicative goals that authors of SMS text messages want to convey by choosing to write syntactically and semantically incomplete sentences.

4. Analysis

Both in spoken and written language there is a tendency to leave out words that are unnecessary or even redundant for proper understanding. Ellipsis (Greek: *él-leipsis* = *absence, lack*) is often defined as the omission of a fragment in a sentence for the sake of emphasis, style or economical way of expression, containing enough information for the purpose of successful communication, whereas the complete sentence would require more effort to convey the same discourse goal. The prolific presence of elliptical constructions in SMS texting shows the informality of this type of communication, thus representing one more indicator proving SMS texting to be a transitional form between speech and writing.

Situational ellipsis. As Quirk (1985: 895) points out “... some types of ellipsis are not dependent on the linguistic context for their interpretation. In such cases, the interpretation may depend on knowledge of a precise extralinguistic context. [...] The term situational ellipsis can apply to such cases of weak ellipsis, and also to other cases where it happens to be quite clear what has been omitted.” Situational ellipsis is possible only when the situation or the context enable proper understanding of the utterance despite the omitted information. Due to its informal nature, situational ellipsis is widely used in spoken language. Its presence in texting confirms the existence of common knowledge about external reality between the participants in a particular SMS communication. The omitted information mostly refers to people, events and comments highly relying on the immediate situation of the conversation. Therefore, these elliptical constructions cannot be understood in isolation from the context in which they occur.

Examples (1)

a)	[Ko?]	Zvali	da	[Ko?]	podigne	pasos
		Call PST. 3PL	that		collect	passport
	[Who?] 'Called to [Whom?] collect passport'					
b)	[Ko?]	Krecemo.	Zovem	[Koga?]	posle	
		Leave PRS.3PL	Call PRS.1SG		later	
	[Who?] 'Leaving. Calling [Whom?] Later'					

In these examples² (1) neither proper names nor any other identification of persons being the subject of the conversation are mentioned in the message, which implies that both participants in communication are familiar with the person they are talking about.

2 Square brackets [ ] shall contain the question words indicating the omitted part of the example.

Examples (2)

a)	:-)	Kreten	[Ko?]	bas.	Gledamo se	u	subotu	[Kad/Gde?].	:-*
	:-)	Idiot		really.	See PRS.1PL.REFL		Saturday		:-*
	':-) Idiot [Who?], really. See you Saturday [When/Where?]. :-*'								
b)	Ok.	Onda	u	pola 4	[Šta/Gde?]				
	Ok.	Then	in	half 4					
	'Ok. Then at 3:30 [What/Where?]'								
c)	Neki	raspadnuti	[Šta?]	na	zadnjim	sam	vratima		
	Some	beaten up		at	back	be PRS. 1SG	door.		
	'An old one [What?], I'm at back door.'								

In these examples (2) elliptical constructions refer to different events, such as appointments or meetings planned for the near future or to some recent events. The omitted fragments are often answers to question words, e.g. *who*, *what*, *where*, *when*, etc.

Examples (3)

a)	Naravno.	To	sam	i	mislila						
	Sure.	That	be AUX	also	think PST.1SG.F						
	'Sure. I thought so!'										
b)	E, bas,	mi	je	zao.	Navrati	na	sednicu	da	se	vidimo	;))
	Ah, really	to me	be PRS. 3SG	sorry.	Stop by	to	meeting	that	our-selves	see PRS. 1PL	;))
	'Ah, I'm really so sorry. Stop by the meeting to see each other ;)'										

Very frequently, authors start their replies by giving some comment in the form of so-called responsive tokens to received messages. We classified these examples (3) as elliptical expressions since their reference can be fully recovered only by knowing wider context and preceding communication.

Textual ellipsis. Textual ellipsis refers to 'leaving out' parts of the sentence which are either already mentioned in the sentence or can be precisely recovered from the content. Both lexical words and grammatical constructions can be omitted in case their repetition would be redundant in an economical way of communication such as text messaging and not necessary for proper interpretation of the message. Textual ellipses are mostly used in complex sentences after conjunctions (*and*, *but*), and in abbreviated relative and adverbial clauses. Realisation of textual ellipsis can have two references, anaphoric and cataphoric. As in Quirk (1985: 895), anaphoric ellipsis is also the dominant type of textual ellipsis in our corpus of short messages. For example, in the following sentences:

Examples (4)

a)	A:	A	koliko	kifli,	da li	duplu	meru,	manje	[kifle]
		And	how many	croissants,	Q.AUX	double	order	smaller	[croissants]
		ili	vece	[kifle]?					
		or	bigger	[croissants]?					
		'And how many croissants, shall I double the order, smaller [croissants] or bigger [croissants]?'							
B:	Manje	[kifle],	duplu	meru.					
	Smaller	[croissants],	double	order.					
	'Smaller [croissants], double order.'								
b)	Poljupci	za	decu	i	jedan	mali	[poljubac]	za	tebe.
	Kisses	for	kids	and	one	small	[kiss]	for	you.
	'Kisses for kids and one small [kiss] for you.'								

The omitted words are the exact words (although some might be in slightly different grammatical forms, e.g. plural *kisses* vs. singular *kiss*) already used in the sentences. The retyping of the mentioned words would unnecessarily require additional time and effort and would probably be perceived by the recipients as a marked way of communicating.

Examples (5)

a)	[Javljam vam se/ Pišem vam Šaljem vam poruku]				<i>Samo</i>	<i>da</i>	<i>pitam</i>	<i>kako</i>	<i>ide</i>	<i>prevodjenje</i>
	[I'm contacting you/ writing to you/ sending you this message]				<i>just</i>	<i>that</i>	<i>ask PRS. 1SG</i>	<i>how</i>	<i>go PRS. 3SG</i>	<i>translation</i>
	<i>i</i>	<i>da</i>	<i>ponovo</i>	<i>ponudim</i>	<i>pomoc</i>		<i>;-)</i>			
	<i>and</i>	<i>that</i>	<i>again</i>	<i>offer PRS. 1SG</i>	<i>assistance</i>		<i>;-)</i>			
	'[I'm contacting you/writing to you/sending you this message] Just to ask you about the translation and offer my assistance again ;-)'									
b)	<i>Htedoh</i>	[da	posaljem/napisem]	<i>ovaj</i>	<i>smajli</i>	<i>;-)</i>				
	<i>Want PST. 1SG</i>	[that	send/write]	<i>this</i>	<i>smiley</i>	<i>;-)</i>				
	'Wanted [to send/write] this smiley :-)'									

Examples (5) are different compared to examples (4) since they illustrate the omission of clauses, which, although not mentioned in the sentence, successfully convey their conversational meaning. In (5a), the elliptical clause *Samo da pitam...* (*Just to ask...*) is an example of a discourse marker used in both spoken and written language as an introduction to some question or request and as such has also become a specific way of starting a conversation in texting. The message in (5b) is an example of self-repair in which the author explicitly corrects their mistake, obviously made in the preceding message, thus making the potential missing verb easily recoverable.

Structural ellipsis. Structural ellipsis occurs at morphological and syntactical levels comprising the omission of grammatical words, such as auxiliary verbs, pronouns, question words and prepositions. This type of ellipsis is typical of some written styles and is commonly known in literature as ‘headline’ and ‘telegraphic’. By omitting the parts of the sentence of little informational value, the language of SMS text messaging largely resembles the telegraphic style of writing, thus accomplishing the brevity of this way of communicating while not losing the clarity of expression.

In the Serbian language, it is common to omit personal pronoun since the person, number and gender of the subject are seen in the flective form of the verb (e.g. *Videla sam poruku, javicu se kasnije*; ‘Saw the message, call you later’).

Examples (6)

a)	<i>Mili,</i>	<i>ja</i>	[sam] <i>krenula</i>	<i>sad</i>	<i>s</i>	<i>posla,</i>	<i>cekam</i>	<i>te</i>	<i>tamo!</i>	:-*	
	<i>Honey,</i>	<i>I</i>	[am] <i>leave</i> <i>PST.1SG.F</i>	<i>now,</i>	<i>from</i>	<i>work</i>	<i>wait PRS.</i> <i>1SG</i>	<i>you</i>	<i>there!</i>	:-*	
	<i>'Honey, [I'm] off work now, I'll be waiting for you there! :-*'</i>										
b)	<i>Ostaje</i>	<i>li</i>	<i>nedelja</i>	[u]	<i>18:15?</i>						
	<i>Stay PRS.3SG</i>	<i>Q</i>	<i>Sunday</i>	[in]	<i>18:15?</i>						
	<i>'Still Sunday [at] 18:15?'</i>										
c)	<i>Jovanovic</i>	[je] <i>postao</i>				<i>deda!</i>					
	<i>Jovanovic</i>	[has] <i>become</i> <i>PRS.PRF.3SG</i>				<i>grandpa!</i>					
	<i>'Jovanovic [has] become grandpa!'</i>										

By highlighting the informational content, structural ellipsis often emphasises the expressive effect of the message. In example (6c), elliptical construction makes up for the absence of prosody that in the case of speech would more effectively express the delight at sharing this information.

4.1. Ellipsis in questions

Text messages can be isolated, sent as pure information, not requesting a reply. However, in the majority of cases, the messages develop into shorter or longer conversation sequences. The structure of such conversations indicates that the pairing of turns is often established in a form of a question-answer sequence. Given that a high frequency of questions in SMS text messaging has been confirmed in literature (Ling, 2005; Faulkner and Culwin, 2005), we paid critical attention to the occurrence of different elliptical constructions in questions. Elliptical questions included all types of ellipses, from structural, where the question words *da li*, and/or auxiliary verbs were omitted to the situational ones, where the meaning was generated from common knowledge, context or formulaic paired turns.

Structural elliptical questions. Omitting question words *da*, *li* and/or auxiliary verbs often results in interrogatives in the form of a statement functioning as a question, and thus requiring a question mark at the end.

Examples (7)

a)	Kupio	novine?
	Buy PST.1SG	newspapers?
	'Bought newspapers?'	

b)	Sto	ode	sa	fejasa?	Sta	radis,	jesi	jos	u	selu?
	Why	leave PST. 2SG	from	Facebook?	What	work PRS. 2SG	be PRS. 2SG	still	in	village
	'Why you left facebook? What's up, <i>still in the village?</i> :-*'									

Regardless of their elliptical structure, all questions are easily understood and do not cause obstacles in communication. Such questions indicate close and friendly relationships between the participants in communication, featuring an informal conversational style.

Anaphoric reference of elliptical questions. Elliptical questions are often used anaphorically, i.e. they refer to a previous statement or question within the same text message or they refer to a previously received message. Elliptical questions are often in the form of a short statement or they consist of one word only.

Examples (8)

a)	Ođaj	mi	tajnu	kako	si	tako	smrsala.	Zaljubila	se?	:-)
	Reveal IMP.2SG	me	secret	how	be AUX	so	slim PST. 3SG.F	Fall in love PST.2SG.F	self?	:-)
	'Tell me your weight-loss secret. <i>Fallen in love?</i>:-)'									

b)	Sve	ok.	Radim	popodne.	Ti?	Posalji	mail
	Everything	ok.	Work PRS.1SG	afternoon.	You?	Send IMP.2SG	mail.
	'Everything OK. Work afternoon. <i>You?</i> Send mail.'						

Most often, such examples are generated at the very beginning of an SMS conversation. In example (8b) we can identify the existence of common knowledge, context and formulaic paired turns at the beginning of the interaction (e.g. what's up/what's happening/what are you planning and alike).

Contrary to examples (8), where the elliptical statement refers to the preceding part within the same turn, questions can be elliptical with reference to the previous conversation:

Examples (9)

a)	Pola	dva,	onda?	<i>Gde</i>	<i>je</i>	<i>predavanje?</i>
	Half	two,	then?	<i>Where</i>	<i>be PRS.3SG</i>	<i>lecture?</i>
	'Half past one, then? Where is the lecture?'					
b)	<i>Ha, ha.</i>	Ako	se	opet	ukocim?	
	<i>Ha, ha.</i>	if	self	again	get pain in back? PRS.1SG	
	'Ha, ha. What if I get pain in my back again?'					

The above examples imply that the interlocutors share common knowledge and that the messages were preceded by some agreement (9a) or experience (9b).

One word = one question = one message. In the following examples, although the questions are expressed by one word only, often combined with the grapho-stylistic innovations characteristic of SMS language, they are sufficiently informative to be unambiguous and explicit to the message receiver.

Examples (10)

a)	Vec?
	Already?
	'Already?'
b)	Ozbbb? :O
	Srssly? :O
	'Srssly? :O'
c)	Stvaarno? <i>Hahahahhahh</i>
	Really? <i>Hahahahhahh</i>
	'Really? Hahahahhahh'

Semantically speaking, these questions seem incomplete; however, they are clear to the participants in the interaction. This may be accounted for by Grice's (1975) notion of conversational implicature which is the essential discourse feature and whose basic postulate is contained in the cooperative principle³.

Substandard ellipsis. This group of questions represent substandard stylistic features of youth communication. As well as on the lexical level, the young want to establish generation identification on syntactical level, transposing an intentionally elliptical and informal nature of speech into the language of text messaging in order to be entertaining and not to be taken too seriously. When discussing texting habits with students, we have found out that formally, grammatically accurate questions can be interpreted as a sort of aloofness, excessive seriousness or even anger.

3 Grice (1975): "Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged."

Examples (11)

a)	Si	dobro?	Ja	cu	evo	sad	da	rucam...			
	Be PRS.2SG	well?	I	AUX.FUT	right	now	that	have lunch PRS.1SG			
	'Doin' well? I'm going to have lunch...'										
b)	Mala,	ces	skoro	kuci,	da	perem	beli	peskir,	sa	tvog	kreveta?
	Babe,	AUX.FUT	soon,	home	that	wash PRS.1SG	white	towel,	off	your	bed?
	'Babe, coming home soon, shall I wash the white towel, on your bed?'										

In these examples, we see the use of enclitics at the beginning of the statement. The questions in which the sender intentionally makes a spelling or grammar mistake are frequent phenomena in the youth population, while adults rarely make similar mistakes intentionally in their questions.

Clause of purpose as a question. These types of question represent an elliptical form of question because they lack the interrogative form *da li*. Questions starting with to+infinitive are yet another way of informal asking and their interpretation significantly relies on extralinguistic situation and context. They are frequently deployed in spoken language.

Examples (12)

a)	Da	obujemo	starke?	:D							
	That	wear PRS.1PL	chucks	:D							
	'To wear chucks? :D'										
b)	Idem	kuci.	Da	te	zovem	za	10	ili	si	sprecen?	:-('
	Go PRS.1SG	home	That	you	call PRS.1SG	for	10	or	be PRS.2SG	prevented?	:-('
	'Going home. Call you back in 10 or you're busy? :-('										

As for the content, the majority of such clauses of purpose contains a proposal for which the senders seek an approval from the receiver, e.g. "Do you want me to do that?" or "How about me doing it?". Elliptical questions with to+infinitive largely resemble dependent clauses of purpose ultimately serving as accomplishments of goals agreed by the participants in communication.

4.2. Grapho-stylistic features

Grapho-stylistic innovations in SMS text messaging are the way to overcome the restrictions of mobile phones as a communication medium and to compensate for the lack of prosody and intonation, pauses and interruptions in speech, logical accents in a sentence, mimics and gestures, as integral parts of spoken language. More detailed analyses of innovations which have become a distinctive feature of this written genre can be seen in Crystal (2008) and Jelić (2016). For this paper,

we selected three dots as a standard way of marking the omitted, elliptical parts of a sentence and emoticons, which are not considered an ellipsis in the narrow sense of the word, but which, due to its compact meaning can be analysed from graphological, semantic and pragmatic aspects.

Three dots. In line with the orthographic rules, three dots are placed to indicate that there is an interruption of speech and that something remained unsaid and incomplete.

Examples (13)

a)	<i>E</i>	<i>Kajo,</i>	<i>mi</i>	<i>krenuli</i>	<i>na</i>	<i>zimovanje...</i>	<i>Cujemo se</i>				
	<i>Hey</i>	<i>Kaja,</i>	<i>we</i>	<i>leave PRS.1PL</i>	<i>to</i>	<i>winter vacation...</i>	<i>Call PRS.1PL. REFL</i>				
	<i>kad</i>	<i>se vratimo...</i>		<i>Ljubim</i>	<i>vas...</i>						
	<i>when</i>	<i>return PRS.1PL.REFL</i>		<i>Kiss PRS.1SG</i>	<i>you...</i>						
	<i>'Hey Kaja, we just left for winter vacation... Call you when we're back... Kisses...'</i>										
b)	<i>Ma</i>	<i>tu</i>	<i>mi</i>	<i>je</i>	<i>usb...</i>	<i>U</i>	<i>svakom</i>	<i>slučaju</i>	<i>dobijas</i>	<i>to</i>	<i>сутра...</i>
	<i>Well,</i>	<i>here</i>	<i>me...</i>	<i>be PRS. 3SG</i>	<i>usb...</i>	<i>In</i>	<i>every</i>	<i>case</i>	<i>get PRS. 2SG</i>	<i>it</i>	<i>tomorrow...</i>
	<i>'Well, usb is with me... In any case you'll get it tomorrow...'</i>										
c)	<i>Ne mogu,</i>		<i>kod</i>	<i>staske</i>	<i>sam...</i>						
	<i>Can MOD.NEG</i>		<i>at</i>	<i>staska</i>	<i>be PRS.1SG</i>						
	<i>'I can't, I'm at staska's...'</i>										

However, the usage of three dots in SMS texting can have a special communicative purpose since by using three dots instead of a full stop at the end of a statement senders may mitigate their message or signal that further communication is to follow.

Emoticons. Combining punctuation marks into emoticons has become a powerful means of expression, i.e. an effective way of improving the modality of a statement. Very often short messages contain only one emoticon (e.g. :-*), which alone conveys the meaning of the message.

Examples (14)

a)	<i>Jooj</i>	<i>ja</i>	<i>sam</i>	<i>tebi</i>	<i>potpuno</i>	<i>zaboravio</i>	<i>da</i>	<i>odg</i>	<i>:/</i>	<i>...sry</i>	<i>i</i>
	<i>Ooops</i>	<i>I</i>	<i>be PRS. 1SG</i>	<i>you</i>	<i>completely</i>	<i>Forgret PST.1SG.M</i>	<i>that</i>	<i>rply</i>	<i>:/</i>	<i>...sry</i>	<i>and</i>
	<i>nadam se</i>	<i>da</i>	<i>te</i>	<i>necu probuditi ;)</i>	<i>...elem</i>	<i>dobio</i>	<i>sam</i>	<i>9</i>	<i>:D ...</i>		
	<i>hope PRS. 1SG.REFL</i>	<i>that</i>	<i>you</i>	<i>wake up FUT. 1SG.NEG</i>	<i>;) ...alas</i>	<i>get PST. 1SG.M</i>	<i>be PRS. 1SG</i>	<i>9</i>	<i>:D ...</i>		
	<i>'Ooops I've completely forgotten to rply :/...sry and I hope I won't wake you up ;) ...alas I got 9 :D ...'</i>										
b)	<i>Lakuu</i>	<i>noocc</i>	<i>:D</i>	<i>i</i>	<i>ti</i>	<i>isto</i>	<i>lepo</i>	<i>spavaj</i>	<i>.*</i>	<i><33333333333333</i>	
	<i>Good</i>	<i>niiightt</i>	<i>:D</i>	<i>and</i>	<i>you</i>	<i>same</i>	<i>nice</i>	<i>dream IMP.2SG</i>	<i>.*</i>	<i><33333333333333</i>	
	<i>'Good niiightt :D sweet dreams you too .* <33333333333333'</i>										

c)	:p	e	paaa...	dobro	:O	:D	:p
	:p	oh	welll...	alright	:O	:D	:p
	:p oh welll... alright :O :D :p'						

Regardless of the ever diversified emoticons offered by our smart phones, the most frequently used are the ones expressing basic emotions such as joy, happiness or love, compassion or confusion, sorrow or anger, by smiling, blinking or frowning faces. Younger generations often play with emoticon usage by ending each individual sentence within a message with an emoticon (14a) or they put a sequence of the same emoticon (14b) or different ones (14c).

5. Conclusion

The given examples confirm that the existence of common knowledge largely enhances understanding, speeds up communication and enables economic and concise linguistic expression, welcome in this type of interaction. The message sender relies on a certain situation or context familiar to the receiver, which makes the repetition of known information unnecessary or even redundant, resulting in frequent usage of statements with syntactically and lexically elliptical constructions. From a pragmatic aspect, elliptical constructions often substitute the absence of prosody thus highlighting the expressiveness of the message as well as the interpretation of modality. As for the elliptical questions, all analysed types, largely relying on conversational implicature, feature the informality of SMS language, referring to either shared extralinguistic context or previous conversation. Our paper also showed that the authors of SMS messages always make a selection of the most useful emoticons for communication to achieve their discourse goals in this technologically conditioned communication medium.

The results of this paper provide better insight into different elliptical constructions and the range of communicative functions they accomplish in texting, opening possibilities for further follow-up of evolution, not only in the language of texting but also in the language of electronic communication in general.

References

- Carberry, S. (1989) "A Pragmatics-Based Approach To Ellipsis Resolution." *Computational Linguistics* 15/2. 75–96.
- Carter, R.; McCarthy, M. (2006) *Cambridge Grammar of English: a Comprehensive Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B.; Haspelmath, M.; Bickel, B. (2008) *The Leipzig Glossing Rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses*. Department of

- Linguistics of the Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology & the Department of Linguistics of the University of Leipzig.
- Crystal, D. (2008) *Txtng: the Gr8 Db8*. Oxford: Oxford University Press.
- Davie, R.; Panting, C.; Charlton, T. (2004) "Mobile phone ownership and usage among pre-adolescents." *Telematics and Informatics* 4, 359–373.
- Faulkner, X.; Culwin, F. (2005) "When fingers do the talking: a study of text messaging." *Interacting with Computers* 17/2: 167–185.
- Jelić, G. (2015) *Lingvistička obeležja i diskursna struktura kratkih poruka u mobilnoj telefoniji*. Filološki fakultet, Beograd (unpublished doctoral dissertation)
- Ling, R. (2005) "The socio-linguistics of SMS: An analysis of SMS use by a random sample of Norwegians." In *Mobile communications: Renegotiation of the social sphere*, edited by R. Ling and P. Pedersen. 335–349. London: Springer.
- Quirk, R.; Greenbaum, S.; Leech, G.; Svartvik, J. (1985) *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
- Piper, P.; Klajn, I. (2015) *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Stević, S. (1997) *Analiza konverzacije*. Monografije/Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Tagg, C. (2009) *A Corpus Linguistics Study of SMS Text Messaging*. Ph.D. dissertation, University of Birmingham.
- Thurlow, C.; Brown, A. (2003) "Generation Txt? Exposing the sociolinguistics of young people's text-messaging." *Discourse Analysis Online* 1/1.

Eliptičnost jezičnoga izraza u e-komunikaciji na primjeru jezika kratkih poruka

Komunikacija kratkim porukama javila se potkraj devedesetih godina prošloga stoljeća te je danas prerasla u socio-kulturološki fenomen specifičnoga jezičnog izraza. U novije vrijeme lingvisti nastoje opisati različite aspekte jezika koji se upotrebljava u pisanju kratkih poruka i to kako uvelike nadmašuje tehnološka ograničenja medija i poprima svojstva jezičnoga varijeteta. Cilj je ovoga rada opisati eliptičnost jezičnoga izraza u jeziku kratkih poruka kroz jezične inovacije na planu ortografije, ali i prikazati te opisati različite vrste eliptičnih konstrukcija na sintaktičkoj i pragmatičkoj razini. Analizirali smo primjere situacijskih, tekstnih i strukturnih elipsi te eliptična pitanja, čija pojava potvrđuje postojanje zajedničkoga znanja sudionika u komunikaciji i opravdava kreativnost u neformalnom i sažetom izrazu toga vida komunikacije. Također, rezultati analize ukazuju na to da je na planu grafologije kombiniranje interpunkcijskih znakova (emotikoni) postalo moćno sredstvo izražavanja, odnosno vrlo učinkovit način poboljšanja tumačenja modalnosti. Analizom eliptičnoga jezičnog izraza, koji je, s jedne strane, preuzet iz svakodnevnoga govornog jezika (*speech-like ellipsis*), a s druge strane, nastao je kao specifično obilježje toga jezičnog varijeteta (*text-specific ellipsis*), želimo razjasniti površne ocjene i pogrešne kritike koje se mogu često čuti na račun jezika kratkih poruka.

Ključne riječi: kratke poruke, eliptične konstrukcije, jezični varijetet

NEJLA KALAJDŽISALIHović
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
nejla.kalajdzisalihovic@gmail.com

On the usage of the English first person pronoun

According to recent research done in linguistics, an absence or presence of the English first person pronoun in discourse is attributed to stylistic aspects of authorship, as well as emotional and psychological aspects of language production. The paper gives a brief review of contemporary research on the usage of the English first person singular as a proximal or distal deictic expression, the conclusions reached so far, and offers suggestions for future research. The paper observes the English first person pronoun as a function word, an indexical and a deictic expression that may or may not be overtly expressed based on which certain conclusions have been proposed.

Key words: contemporary English, first person singular, function words, usage

1. Introduction

In relation to research on the first person pronoun ('I') in the English language, a question that will be discussed in this paper is its usage in different contexts and genres when it is observed as a marker of style in the function words category. The usage of function words, in this case the English first person singular, is often not pre-planned, and function words, being in the immediate surrounding of non-function (or content) words, are not always paid attention to in language production even though skilled speakers and writers tailor linguistic content due to the metalinguistic awareness and sometimes play with the possibility of linguistic disguise (Chaski 1997: 19). Even with metalinguistic awareness involved of not only skilled writers but also bilinguals, for instance, according to research done by Pennebaker and Tausczik (2010), the presence or absence of certain parts of speech, pronouns in particular, may be analysed when discussing how it may reflect the psychological state of the subject or a proximal or distal relationship with the addressee.

2. The English First Person Pronoun as a Proximal or Distal Deictic Expression

2.1. *Academic Writing*

In the English language, in which there is one explicit form for the first person pronoun, conveying self-reference by means of the first person pronoun ('I') is, in the case of some written genres, also a choice (Jaszczolt 2013). In addition, function words may be regarded as the stable fabric of text, as the need to replace them often does not arise (or they cannot be replaced (e.g. articles), unlike in some academic texts (e.g. when students are advised to avoid the first person singular in academic essays). The so-called "stable instances of the fabric of text" (Forbes 2003 in Stamatatos 2009: 545) are often referred to in research done on the presence or absence of person deixis in academic writing and scholarly papers. For instance, Hyland (2002) claims that writers in the humanities tend to have a stronger projection of their individual identity, expressed through the usage of first-person pronouns due to the need to establish an author stance or the need to personalize the results (Buckingham 2016: 145):

Hyland (2002) related pronoun use to the writer's negotiation of his/her identity within the written text, noting that disciplinary differences exist. An examination of 240 research articles from eight different disciplines revealed that writers in the humanities and social sciences tend to have a stronger projection of their individual identity, expressed through the use of first-person pronouns, compared to writers from disciplines in the hard sciences. Indeed, 75 per cent of all such pronoun use occurred in the soft sciences. Hyland (2002) explained this frequency of usage in terms of the greater subjectivity in the research process and the lesser degree of precision when creating knowledge; projecting a strong, authoritative author stance through the use of personal pronouns can strengthen the presentation of a claim or its interpretation.

Furthermore, in terms of texts produced in an academic setting, the usage of first person pronouns in students' essays may be an indicator of L1 interference or even mosaic plagiarism in which content words are preserved and only some function words replaced, often resulting in ungrammatical sentences. If authors are given instructions to express their own views or opinions by means of a certain number of arguments in, for instance, an argumentative essay, or by means of the passive voice or a different pronoun (e.g. 'we'), in the case the first person singular does occur in spontaneously produced sentences, it may also be observed as a marker introducing originally produced – and not copied – text which can be used for placing more emphasis on those grammatical categories that need more focus in terms of instruction (e.g. relative clauses, conjunctions, prepositions, etc.) as in:

(1) What I can now conclude after researching for this paper is that homesickness can pose a real problem to persons who are unable to cope with leaving their home and family.

(2) Dear Professor,

I am D.S., Your student from class 'General English for Aviation.' I am contacting You with the hope that You will explain in more detail the steps and exercises of our mid-term exam. I am concerned about the listening part of our exam. First of all I am anxious of not hearing the tape correctly. In other words what I am asking is how strict are You? Is there any room for making those kind of mistakes if the answer is correct? Thank You for Your time and I hope I did not overstep any boundaries with contacting you regarding this matter. I have to say writing this was not easy and I used google translate a lot, mostly to check, maybe find a better word and of course for spelling. (I would put a sad emoticon here but it would not be professional.) I am very interested in writing you some more emails, maybe next one with a motivational letter and CV. I really hope I am not bugging you and that you have time, energy and will to read my letters and give me some advice. See you in class tomorrow.

However, even though the first person pronoun is frequently used in example (2), one should take into account the fact that most research so far has been done on the usage of the first person pronoun either by native speakers of English or, in some cases, it is not mentioned whether the authors are native speakers of English or are writing in English as a foreign language. At the same time, if writers are writing in English as a second or foreign language, the conclusions on the usage or presence of the first person pronoun (and other pronouns as well) should also be based on the theoretical approaches discussing different pronoun systems or the pronoun systems in which there is no clear distinction between the first person pronoun category and a personal name (especially interesting are the (pro)noun systems of e.g. Japanese, Malay, Vietnamese). The same applies to parts of speech in different languages, for example Chinese in which "parts of speech do not exist from a semantic point of view" (Kristeva 1989: 73).

2.2. *The first person pronoun as a marker of proximal and distal in discourse*

In one paper, Pennebaker claims that people pay attention to themselves if they are "in pain, self-conscious or self-aware" (2011), but if they are distancing themselves from the topic of discussion, they will not use the first person singular.

Still, Pennebaker's and Scheibman's (2002) theoretical approaches and findings are based on English language corpora and the following categories – as labelled by Pennebaker – will use the first person singular more frequently: truth-tellers

(vs. liars), followers (vs. leaders), young people (vs. the elderly), depressed or sick people (vs. people who suffer no physical pain or ailment) (see: Pennebaker, 2011, I-Exam Test [online]). This can also be confirmed when it comes to the research done on the language of individuals diagnosed with antisocial personality disorder (Gawda 2009) and the narcissistic superiority expressed by a “grandiose estimation of the self” (Almela et al. 2015: 562).

The presence or absence of the first person singular to indicate authenticity is inconclusive as there are opposing views on whether the usage of the first person pronoun is an authentic ‘authorship marker’. For instance, Newman (2003) claims that in fake online reviews (hotel reviews, for instance) authors rarely use the first person singular as to distance themselves from the language content aimed to portray an experience. This is also confirmed by Olsson (2004: 123) when he refers to Frank Kuecken’s statement:

Why does the speaker drop the first person pronoun in ‘Went in and ripped the kid off...’ This appears to be a distancing feature.

Other research, however, claims that the presence of the first person singular compensates for the absence of the author in fake reviews (Yoo and Gretzel 2009).

What is also interesting to observe is how the translation of the first person pronoun may be perceived in different cultures. For instance, the translator may choose to replace the first person singular used in the English language (‘I’) with another pronoun when translating for a collectivist culture. Mona Baker (2012) refers to the translation of L’Oréal’s commercial “Because I’m worth it” translated into both “Because I’m worth it” and “Because you’re worth it”, depending on the target culture being individualistic or collectivistic. Other relevant findings on the usage of pronouns pertain to the analysis of sizeable corpora conducted by Pennebaker and Stone in 2003 on the increase and decline of the first-person pronouns over the course of the life span.

Furthermore, the first person pronoun in the English language occurs frequently in hedged language together with the main verbs such as ‘think’, ‘believe’, ‘be sure’ and ‘guess’ (the so-called ‘introductory’ verbs) which are used to express politeness, uncertainty or hesitation. In such examples, the first person pronoun functions as a discourse strategy that allows the writer to express “hedged assertion” (Kauppinen 2010: 438) as in:

(3) I believe the keys are in the car.

On the other hand, ellipsis of the first person singular may indicate that the writer is writing in a less formal setting and to express a more proximal relationship with the recipient of the message as in:

(4) Got the money

(5) will do.

In social perspective taking, for instance, the usage of the first person pronoun and other pronouns may be analyzed to refer to different ways in which people use their perspective taking skills (PT) to read the social world and navigate social relationships (La Russo et al. 2016), which is another reason why the usage of pronouns, and the first person pronoun, in particular, needs to be given more attention in any language course or study or when reaching conclusions on the presence or absence of linguistic content produced in different genres by different age groups or speakers of different languages.

3. Suggestions for further research

It is generally accepted that deixis is an egocentric system in that the speaker chooses his or her own perspective when integrating personal, temporal, and spatial information into the message because the speaker is observed as ‘the central person’, ‘the central time’ is the time at which the speaker encodes the message, and ‘the central place’ is the speaker’s location at coding time (Strazny 2005: 291). However, although personal, temporal and spatial information is encoded by the speaker or writer regardless of the first person pronoun, for instance, being or not being overtly present and expressed as a sign or indexical, this system needs to be frequently reassessed especially with the new emerging genres and language produced by multilingual speakers and writers. So far, there have been numerous studies published on the usage of the first person singular in academic writing (Buckingham 2016; Hyland 2002; Hardwood 2005; Bašić and Veselica-Majhut, 2016) and the first person pronoun in general. In recent research, more attention is being given to the usage of ‘I’ or its ellipsis as a marker of style in the English language, e.g. the usage of first-person singular (and plural) in private and public accounts of relationship break-ups, personal narratives on domestic abuse and the distribution of pronouns (e.g. I, you, he, she), the usage of the first (or second person pronoun) in self-talk to enhance performance, the usage of first person singular (and plural) in online reviews, the usage of not only the first person, but also other pronouns, in Social Perspective Taking Acts, etc. As there are inconclusive results on the presence or absence of the first person pronoun being a marker of authorship and style that expresses a distal or a proximal relationship in discourse, the aim of this paper was to inspire future research on this topic.

References

- Almela, Angela; Alcaraz-Marmol, Gema; Cantos, Pascual (2015) "Analysing Deception in a Psychopath's Speech: a Quantitative Approach". *DELTA Documentação de Estudos em Lingüística Teórica e Aplicada*, 31(2): 559–572.
- Baker, Mona (2012) "Translation as Renarration" Workshop held at International Burch University, Sarajevo.
- Bašić, Ivana; Veselica-Majhut, Snježana (2016) "Explicit Author Reference in Research Articles in Linguistics in English and Croatian". *Linguistics and Literature Studies*, 4(4): 233–242.
- Buckingham, Louisa (2016) *Doing a Research Project in English Studies—A Guide for Students*. New York: Routledge.
- Chaski, Carole (1997) "Who Wrote It? Steps towards a Science of Authorship Identification." *National Institute of Justice Journal*: 15–23. U.S. Department of Justice. Retrieved July 22nd 2018 from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/jr000233.pdf>.
- Gawda, Barbara (2009) "Syntax of Emotional Narratives of Persons Diagnosed with Antisocial Personality" *Journal of Psycholinguistic Research*, 39: 273–283.
- Greenbaum, Sidney; Quirk, Randolph (1998) *A Student's Grammar of the English Language*. Edinburgh: Longman.
- Hyland, Ken (2002) "Options in Identity in Academic Writing." *ELT Journal*, 56 (4): 351–358.
- Jaszczolt, Kasia (2013) "First Person Reference in Discourse: Aims and Strategies." *Journal of Pragmatics*, special issue 'Focus on the Speaker'. Cambridge: University of Cambridge.
- Kaupinnen, Antti (2010) "The Pragmatics of Transparent Belief Reports". *Analysis*, 70(3): 438–446.
- Kristeva, Julia (1989) *Language the Unknown – An Initiation into Linguistics*. New York: Columbia University Press.
- LaRusso, Maria; Kim, Ha Yeon; Selman, Robert; Uccelli, Paola; Dawson, Theo; Jones, Stephanie; Donovan, Suzanne & Catherine Snow (2016) "Contributions of Academic Language, Perspective Taking, and Complex Reasoning to Deep Reading Comprehension". *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 9(2): 201–222.
- Mauranen, Anna (1997) "Hedging in Language Reviser's Hands". In *Hedging and Discourse*, edited by Markkanen, Raija, 115. New York: De Gruyter.
- Newman, Matthew; Pennebaker, James; Berry, Diane S; Richards, Jane (2003) "Lying Words: Predicting Deception from Linguistic Styles". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(5): 665–675. New York: SAGE Publishing. Retrieved February 13th 2017. from <http://www.albany.edu/~zg929648/PDFs/Newman.pdf>.

- Olsson, John (2004) *Forensic Linguistics—An Introduction to Language, Crime and the Law*. New York: Continuum.
- Pennebaker, W. James (2011) *The Secret Life of Pronouns*. Exercises. Retrieved June 23rd 2018 from <http://secretlifeofpronouns.com/>.
- Pennebaker, W. James; Stone, D. Lori (2003) “Words of Wisdom: Language Use over the Life Span.” *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2): 291–301.
- Scheibman, Joanne (2002) *Point of View and Grammar: Structural Patterns of Subjectivity in American English Conversation*. The Netherlands: John Benjamins.
- Stamatatos, Efstathios (2009) “A Survey of Modern Authorship Attribution Methods.” *Journal of the American Society for Information, Science and Technology, Sage Journals*, 538–556.
- Strazny, Phillip (2005) *Encyclopaedia of Linguistics*. New York: Fitzroy Dearborn.
- Tausczik, Yla, R.; Pennebaker, James (2010) “The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods”. *Journal of Language and Social Psychology*. Sage Publishing. Retrieved June 24th 2019 from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261927X09351676>.
- Yoo, Kyun-Hyan.; Gretzel, Ulrike (2009) “Comparison of Deceptive and Truthful Travel Reviews”. *Information and Communication Technologies in Tourism*, edited by Höpken, Wolfgang; Gretzel, Ulrike; Law, Rob, 37–47. Vienna: Springer.

O uporabi zamjenice za prvo lice jednine u engleskom jeziku

U nedavno objavljenim radovima iz lingvistike prisutnost ili odsutnost zamjenice za prvo lice jednine u engleskom jeziku pripisuje se stilskim aspektima autorskoga, kao i emocionalnim ili psihološkim aspektima u jezičnoj produkciji. U radu se daje kratak pregled današnjih istraživanja o uporabi zamjenice za prvo lice jednine u engleskom jeziku kada se tretira kao proksimalni ili distalni deiktički izraz stila, predstavljaju se rezultati istraživanja do kojih se dolazilo do danas te se sugeriraju teme za buduća istraživanja. U radu se engleska zamjenica za prvo lice jednine analizira kao funkcionalna riječ, indeksni i deiktički izraz koji ne mora biti iskazan, a o čijoj se prisutnosti ili odsutnosti sugeriraju određeni zaključci.

Ključne riječi: suvremeni engleski jezik, prvo lice jednine, funkcionalne riječi, uporaba

SARA BRODARIĆ ŠEGVIĆ

*Poslijediplomski doktorski sveučilišni studij humanističkih znanosti**Filozofskoga fakulteta u Splitu**sara.brodaric@gmail.com*

English-language elements in the chrematonymy of Croatian musical groups

In *An Introduction to Croatian Onomastics*, Petar Šimunović (2009) dedicates the last chapter to chrematonymy, a more recent branch of onomastics. Rogošić and Alfrević (2010) define chrematonyms as names for objects of material and intangible culture with a broad range of applications. Among the chrematonyms of social organizations in a broader sense, Šimunović (2009) also mentions the names of music groups and draws attention to the omnipresence of foreign chrematonyms in the Croatian language as a result of globalization. This paper analyzes the occurrence of English-language elements in the chrematonymy of Croatian music bands. Given the growing presence of English in all media, we can also notice the impact of this language in the names of Croatian musical groups. The analyzed corpus includes musical groups' names which were selected by consulting the list of currently active artists signed by renowned Croatian record labels, performers nominated for the Croatian music award *Porin*, and the Croatian performers' rights collecting society's official lists of most-played songs over the past five years. Out of the collected chrematonyms, those containing English words or expressions, elements of English origin and Anglicisms were selected and analyzed, while this part of the corpus was also divided into several groups according to the various ways in which the chrematonyms make use of the English language. The results show that a substantial part of the corpus consists of English-language names or names containing English elements. The aim of this paper is to draw attention to the number of English-language elements in the chrematonymy of Croatian musical groups, to determine which musical genres they are most prominent with and gain insight into the various ways in which they are created.

Keywords: chrematonyms, globalization, English

1. Introduction

Chrematonymy is classified as a recent branch of onomastics (Šimunović 2009) and chrematonyms can be defined as names for objects of material and intangible culture with a broad range of applications (Rogošić and Alfrević 2010). Nowadays, chrematonyms are becoming increasingly apparent due to their massive growth in the economic, commercial, social, and cultural field (Galkowski 2015). The rise in

the presence of foreign chrematonyms has been pointed out as a sign of globalization in other countries (Radu and Cotoc 2016) as well as in Croatia (Šimunović 2009). As an effect of the process of globalization, English has undeniably prevailed as the language of media, technology and the entertainment industry (Rogošić and Alfrević 2012). It is therefore not hard to notice its powerful influence in the Croatian language in general, as well as in the chrematonymy of Croatian music bands – a matter explored, analyzed and discussed in the present research.

1.1. Literature review

Past research related to the names and naming of musical groups is scarce and shows terminology inconsistencies when seeking a definition of this lexical group, as is the case when approaching the field of chrematonymy. Throughout research which analyses the approaches to studying music band's denotation, the names of bands have been defined as *ergonyms*, in which case the musical group is perceived as a type of association of people; as well as *musiconyms*, as they are related to the field of music (Kurushina 2014). *The International Council of Onomastic Sciences* defines chrematonyms as “names of a politico-economic or commercial or cultural institution or thing; a catch-all category” where we could also place the names of musical groups, as Šimunović (2009) does, by classifying them as “chrematonyms of social organizations in a broader sense”. Rogošić and Luketin Alfrević (2012) cite Ćosić and Ćosić-Mahnić (2001: 18) by stating that regardless of their miscellaneous definitions, chrematonyms make up a large part of the vocabulary of any language, as they represent a dynamic category and can be seen as indicators of cultural and linguistic creativity. Hence, the omnipresence of foreign chrematonyms in the Croatian language can be observed as a result of globalization. The growing presence of English in all media has also had its impact on the names of Croatian musical groups. This trend can easily be accounted for as musicians strive for a band's name that will appeal to the more English language-oriented younger generations, while having an English band name might also give them more possibilities of placing their music on a world market.

The name of the music group plays an extremely important role and can be seen as a trademark for their music. When discussing names and the naming process, Lehrer (1992: 127) states that “most names [...] provide some information about the referent. [...] if one knows the name for someone or something, one can usually make reasonable inferences about the referent”. Therefore, when it comes to names for rock bands, “the naming practices fall in place with other unconventional practices associated with rock musicians” (Lehrer 1992: 132). In a study on the names of Polish music bands, Naruszewicz (1998) mentions that in the 1970s bands' names used to be Polish and even manifest national affiliation, whereas the late 1990s saw an increase in foreign names, consciously stylized to be or sound English.

The present study focuses on the chrematonyms of Croatian musical groups with the intention of shedding a light on the extent to which and various ways in which English-language elements are used in the process of naming music bands.

2. The study

2.1. Aim

This study aims to investigate the occurrence of the English language in the chrematonymy of Croatian musical groups. Accordingly, the research questions addressed in the present study are:

1. What is the percentage of English-related chrematonyms of Croatian musical groups?
2. What is the percentage of English-related chrematonyms of Croatian musical groups per musical genre?
3. What are the different ways in which the English language is used to create Croatian musical groups' chrematonyms?

2.2. Corpus

The corpus for this research consists of 248 chrematonyms and was collected by consulting specifically selected data bases chosen with the aim of obtaining a list of currently active, performing and recording Croatian musical groups, whose impact is shown through higher positions reached in airplay charts. Care was also taken to include representatives of a variety of genres. The corpus was collected by consulting: 1) The list of currently active, recording artists signed by the leading Croatian record labels (Croatia Records, Dallas Records, Aquarius Records, Dallas Records, Scardona); 2) the list of performers nominated for the Croatian music award *Porin* over the past five years (2015 – 2019); 3) HUZIP's¹ official lists of the most broadcasted songs over the past five years (2015 – 2019).

The present research aims to gain insight into the occurrence and the different types of English-language elements that are found in the chrematonymy of Croatian musical groups which are likely to reach a wide Croatian-speaking audience through radio and television broadcasting, live performances and recent recording materials. Thus, the following names found within the aforementioned data bases were not included in the corpus: the descriptive names of folk ensembles, cultural and artistic folklore associations; the names of groups performing specific Croatian traditional music genres such as “a cappella” *klapa* groups² and *tamburitza*

---

1 Croatian performers' rights collecting society

2 The chrematonyms of *klapa* groups are often linked to another foreign language – Italian, through the frequent usage of lexical items from the Dalmatian dialect, historically associated with Italian language and culture.

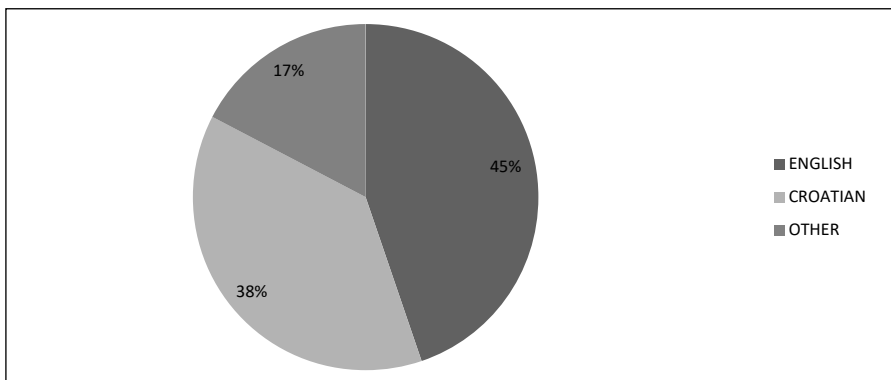
traditional ensembles, as well as classical music ensembles and orchestras. Solo artists' stage names are also not part of this corpus.

2.3. Corpus Analysis

The total corpus of 248 collected chrematonyms was examined and divided into three categories based on the languages they use: 1) Croatian, 2) English and 3) other. The 111 items containing English words or expressions, elements of English origin and Anglicisms were selected and further analyzed. This part of the corpus was then sorted into different music genres (on the basis of the Porin award nomination categories). The English-language chrematonyms were also divided into several groups according to the different ways in which they make use of the English language. This classification was chosen after observing the collected corpus and on the basis of the most prominent examples.

2.4. Results and discussion

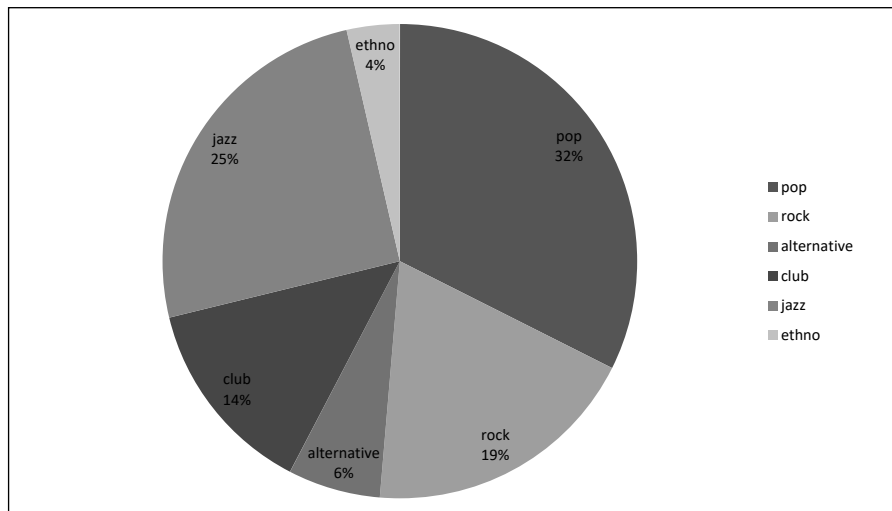
To determine the percentage of English chrematonyms, the total of collected chrematonyms ($N = 248$) were taken into account, observed and divided according to their language, i.e. the language they predominantly make use of.

Figure 1: The percentage of English-language chrematonyms of Croatian musical groups

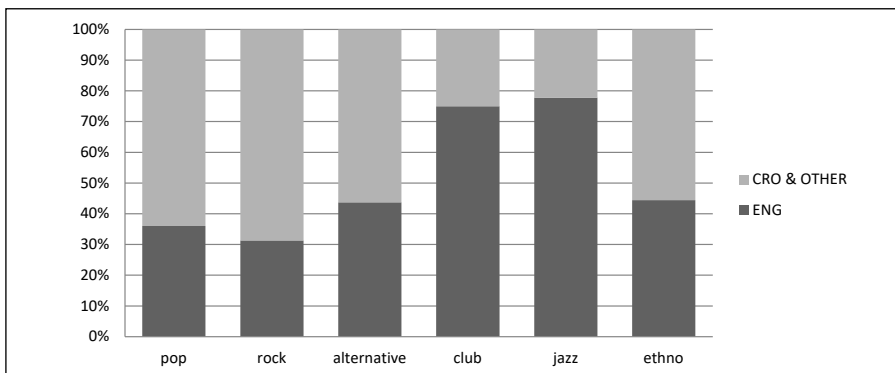
As can be observed in *Figure 1*, the results reveal that approximately half of the corpus (45%) consists of English-language chrematonyms, created by using exclusively English words (e.g. *Elemental*, *The Beat Fleet*, *Jinx*), or containing different English-language elements (e.g. *Headoneast*, *Darkvud*, *Zwouk*, *Fiumens*), which will be discussed later. Interestingly, the Croatian-language chrematonyms were found to be less numerous (38%), while the least present (17%) are chrematonyms formed by using other languages. This last category includes names that consist of numbers, Latin words, Ancient Greek words, words from other foreign languages such as French, Spanish and others (e.g. *Fluentes*, *Cubismo*, *Adastra*).

The second research question addressed the percentage of English chrematonyms of Croatian musical groups considered separately per genre. For the purpose of analysis the total of English-language chrematonyms ($N = 111$) were sorted into six different music genre categories: pop music, rock music, alternative, club music, jazz and ethno music.

Figure 2: The percentage of genre presence in the total of English-language chrematonyms.

The pie-chart in *Figure 2* represents English-language chrematonyms of Croatian music groups and their distribution across music genre categories. The chart shows that the majority of English-language chrematonyms belong to bands performing pop music (32%) and jazz music (26%) followed by rock bands (19%), while this language does not seem to be that frequently represented with other genres. Even though accurate, these results are somewhat misleading as they do not take into account the corresponding amount of Croatian or other language chrematonyms present in each genre. Pop music, for instance, is the most represented genre in the total corpus ($N = 100$), therefore it is not surprising that the highest number of English-language chrematonyms are found precisely in this genre.

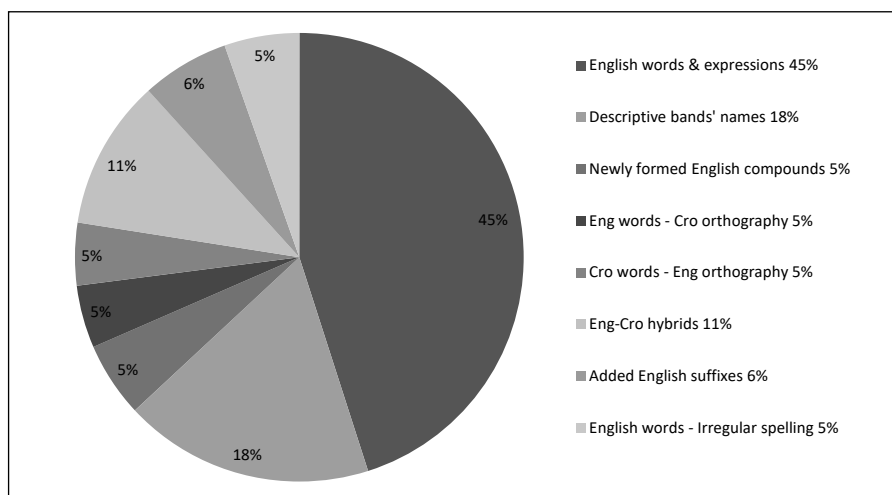

Figure 3: English-language chrematonym distribution compared to Croatian and other languages chrematonym distribution per musical genre.

To gain a clearer understanding of this distribution, and learn where the English-language seems to be predominant, the chart shown in *Figure 3* takes into consideration the total of collected chrematonyms. By observing the chart, we can easily see that the English language proved to be most dominant within the jazz genre, with up to 78% being related to the English language. Similarly, 75% of chrematonyms denoting Croatian bands performing club music are also in English. Walkowiak (2013: 220) points out that in branding “the name of the product reflects the values held dear by the society, or at least by its section perceived as the target of the advertising campaign”. With this in mind, an interpretation of the results above could be that club music³, and consequently the names of bands representing this genre, are targeted for the most part at an audience of younger generations, which are generally more and more inclined towards the everyday use of the English language. On a different note, jazz is not a mainstream genre and usually aspires to communicate internationally. Therefore, the presence of English in the chrematonyms of jazz ensembles seems called for. English proved to be in fact least present with pop music (36%) and rock music bands (31%).

Finally, in order to explore the various ways in which the English language is used to create Croatian musical groups’ names, the English-language chrematonyms were divided into eight categories according to the use of different English language elements, even-though some degree of overlapping is present.

3 In the present categorization the notion of *club music* includes *rap*, *hip-hop*, *dance* and *electronic music*, as well as other genres generally played in clubs.

Figure 4: The percentage of chrematonyms according to the different use of English-language elements.

As can be observed in *Figure 4*, the most numerous chrematonyms (45%) belong to the category of “English-language words and expressions” - musical groups’ names that use one or more original, unaltered English words. The second most prominent are “Descriptive bands’ names” (18%), followed by “English-Croatian hybrids” (11%). The remaining categories are evenly distributed across the chart and include “Newly formed English-language compounds” (5%), “English words with Croatian orthography” (5%), “Croatian words with English orthography” (5%), “Words with added English suffixes” (6%), “English words with irregular spelling” (5%).

2.4.1. *English words and expressions*

Slightly fewer than half of the chrematonyms in the corpus (45%) that feature the English language are original, unaltered words and expressions of the English language. This category includes common nouns (in their singular and plural form): *Jinx, Father, Flyer, Detour, Gump, Overflow, Swingers, Rivers, Bender, Waveform*; adjectives: *Elemental, Atmospheric, Prohibited*; verbs: *Insert, Connect*, existing or imaginary personal names, with or without titles: *Jonathan, Dosh Lee and Miss Bing, Mister No, Mr. Lee & IvaneSky, DJ Fresh Jay & D’Knock, Queen of Sabe*; acronyms: *T.B.F.* (for *The Beat Fleet*), *EoT* (for *Eclipse of Time*), noun phrases: *Brain Holidays, Belfast Food, Black Coffee, Black Mama, Clone Age, Fast Food, Hard Time, Justin’s Johnson, Lucky Day, Mental Blue, October Light, Peach Pit, Ten Directions, The Ant, Salty Trails, Scharf Club, Roppongi Red*; and finally, nouns combined in various creative ways: *Pips, Chips & Videoclips, Bow vs. Plectrum, Bang Bang, Lines and Colours, White on White*.

2.4.2. *Descriptive band names – a definition of the groups' member composition*

The second most numerous type of English-language chrematonyms in the corpus proved to be the many band names that make use of the English language for that part of the name carrying an identifying function, i.e. offering, most frequently, a description of the member composition of the band in question. Some are created by using the personal names referring to specific individuals, most often the first and last names of band leaders, followed by common nouns defining the number of members or the nature of the music formation: *Šimun Matišić Sextet*, *Vedran Ružić Trio*, *Davor Križić Experiment*, *A.J. Jazz Quintet*, *Simply Brass Quintet*, *Rundek Cargo Trio*, *Tamara Obrovac & Transhistrion Ensemble*, *Vorih Blues Band*, *Zvezdan Ružić Sextet*, *Mirokado (Miro Kadoić) Quartet*.

Other chrematonyms in this category consist of a common English nouns, adjectives or noun phrases followed once more by common nouns specifying the number of group members: *Boilers Quartet*, *The Night Express Band*, *Blagdan Band*, *Acoustic Project*, *More Love Ensemble*, *Finger Snap Trio*, *Bad Blue Boys and Mungos Brothers Blues Band*, *Jazz Ex Tempore Orchestra*, *Jazzy Nyul Project*, *Kaiser Blues Company*, *Zagreb Jazz Portrait*.

A peculiarity of this group of chrematonyms is the deliberate use of English (*band*, *quartet*, *sextet*, *ensemble*, etc.) rather than Croatian variants such as the loanwords *bend* (< eng. *band*), *ansambl* (< fr. *ensemble*), *kvintet* (< it. *quintetto*), etc.

Another characteristic of this group is the use of English word order. An example is the use of the English-language specific noun phrases with premodification by nouns, as in the case of *Davor Križić Experiment*, in preference to the Croatian word order that would read “Eksperiment Davora Križića”. In the English language “noun premodifiers are often so closely associated with the head as to be regarded as compounded with it” (Greenbaum and Quirk 1990: 387). The latter noun phrase consists of two components: *experiment* - representing the head of the noun phrase “around which other components cluster” and the premodification *Davor Križić* - “comprising of all the items placed after the head” (Greenbaum and Quirk 1990: 363).

2.4.3. *English – Croatian hybrids*

Hybrids are the third most numerous English-related chrematonyms in the corpus, where English and Croatian are at times combined by simply using words from both languages - *Postolar Tripper*, *Lado Electro*, *Big Strip Gorila* (< eng. *gorilla*); by mixing Croatian words with Anglicisms - *Skaut Riječni Pas* (< eng. *scout*), *3ki Stil* (< eng. *tricky* transcribed in Croatian in texting abbreviation-style) or English words with other English words spelled following Croatian spelling rules - *Radio Aktiv* (< eng. *radioactive*), *Leut Magnetik* (< eng. *magnetic*); by creating English-style compounds with the Croatian language - *Kinoklub*, *Kozmodrum*; and examples of

wordplay – *Singrllice* (< eng. *sing* + *girl* /gɜ:l/) where the *-ice*, a Croatian suffix, is used for feminine plural instead of the English *-s* suffix, *Delyricum* (< eng. *lyric* within the word *delirium*) and *St!llness* (< eng. *stillness*) which also features the shortened form for the city of Split (*ST*) adding thus the meaning of “Split illness”.

2.4.4. Newly formed English compounds

Some chrematonyms in this group are formed as regular English noun + noun compounds – *Songkillers* (< eng. *song* + *killers*), *Nipplepeople* (< eng. *nipple* + *people*), others by joining more English words into one – *Nonoamenofame*, *Sexy-motherfuckers*. More complicated examples are also present, such as *Mangroove* (< eng. *man* + *groove*) based on the phytonym *mangrove* /'mɑŋgrəʊv/, as well as *Headoneast* (< eng. *head* + *on* + *East*) possibly meaning “heading towards the East” or “with an Eastern orientation” while also attempting to act as a homophone of the Croatian word *hedonist*, which differs from its corresponding UK (/ 'hed.ə.n.ɪst/) and American (/ 'hē-də-nɪst/) pronunciation.

2.4.5. English words with Croatian orthography

Some examples in the corpus are English words that make use of Croatian orthography: *Darkvud* (< eng. *dark* + *wood*), *Bluvinil* (< eng. *blue* + *vinyl*), *Vobler* (< eng. *wobbler*), *Hi fju* (< eng. *hi/high* + *few*) which also resembles *hi-fi*, a commonly used clipped version of “high fidelity”. The chrematonym *Šo! Mazgoon* unquestionably evokes the English phrase *the show must go on*, while also featuring the Croatian dialectal exclamation *Šo!* (eng. *shoo*) used to drive or frighten away a person or animal, and the Croatian dialectal zoonym *mazgun* (< cro. *mazga*), meaning “hinny” but also carrying a figurative meaning of “resistant or stubborn person”, spelled as *Mazgoon* as to simulate the English double *o* pronunciation /u:/.

2.4.6. Croatian words with English orthography

Analogous to the previous group, the corpus also consists of Croatian words that use English orthography: *Zwouk* (< cro. “zvuk” = *sound*), *Chui* (< cro. “čuj” = the imperative form of the verb *to listen*), *Kameny* (*kamen* + *-y*) < cro. “kameni” which can be translated into *stone* with a characteristically English suffix *-y* added to nouns in order to form adjectives, also present in *De Fidely* where the Latin phrase is stylized to appear English.

In the chrematonym *The Chwenger* (< cro. dialect “čvenger”) the English suffix *-er* which is normally added to verbs, denotes a person or thing that does an action indicated by the verb, while the structure (article + noun) imitates short names beginning with “The” and a common noun, an obvious pattern from the mid-twentieth century and strong style in music band naming (Luu 2016).

2.4.7. *Words with added English suffixes*

Some chrematonyms make use of different suffixes to create the impression of English language:

Such is the plural -s in *Fiumens*, *Meritas*, *Mildreds*, the possessive -s in *Borna Šercar's Jazziana Croatica*, and the informal -o suffix, of uncertain origin, used to make nouns like *kiddo*, *sicko*, or *weirdo* (Algeo 2013) as seen in *Psihomodo Pop* and *Studio Frendo*.

2.4.8. *English words with irregular spelling*

This final category includes chrematonyms that, in their own different ways violate the original English spelling of the given words: *Quasarr*, *god.name*, by using the informal -z instead of -s for a plural form – *The Bastardz*, by creating language-play – *Mega Bite*, and through the use of (English texting abbreviations) – *4head*, *2Cellos*, *4IN3+1*.

3. Conclusion

This study has attempted to investigate the frequent occurrence of English-language elements used to create Croatian music bands' names. The answers to all research questions can be interpreted as evidence proving that the presence of the English language in this category is, as predicted, indeed dominant. It can be noted that the English-related chrematonyms in the collected corpus outnumber those that are given exclusively related to Croatian or other languages. The results show that most English chrematonyms consist of English words or English expressions, descriptive names and English-Croatian hybrids.

By relying solely on these results, it is hard to reach a conclusion in terms of finding a reason behind such dominance of the English language in this lexical group. However, its function might be perceived as analogous to the presence of the English language in foreign branding. Analysing foreign chrematonyms and anthroponyms in Poland, Walkowiak (2013: 225) points out that "in many cases of foreign branding, English (unlike Italian or French) does not seem to be a carrier of cultural (British/American/Australian etc.) values and connotations, but merely a prestige enhancer and a symbol of the international aspirations of the manufacturer". Even though some of the Croatian musical groups in question (e.g. *2cellos*, *Bow vs. Plectrum*) have achieved international careers, we could argue that other artists who "assume foreign names, do not necessarily make it at the international arena – nor do they intend to. A foreign name simply lends more prestige to their stage image" (Walkowiak 2013: 224). As reported in an interview for the music portal Muzika.hr (Bedić 2016) the frontman of rock and pop punk band *Psihomodo Pop* confirms that they liked the name *Psihomodo*, a coin of the

Cockney Rebel album title *Psychomodo*, and added *pop* because of Iggy Pop and Andy Warhol's pop art. It is also true, as discussed by Naruszewicz (1998) that names are not always the result of long-term reflections and team discussions in order to represent the band's image. Sometimes they are determined by chance, spontaneous verbal behaviour or through a fun association. On yet another note, the visible present-day trend of resorting to the English language in the chrematonymy of musical groups in Croatia, as well as other non-English speaking countries, can find its roots in what is described in a letter named "Foreign names for English musicians", written by the British composer Algernon Ashton (1897) to the editor of a 19th century monthly journal of musical news. The musician states:

... if I were only to change my name into Algernoni Ashtoni, it would bring me instant success as a composer, whereas if I retained my simple English name ... I should have to wait years before gaining proper recognition. ... we unfortunately all know of instances where an English musical artist *has* changed his or her name into a foreign-sounding one, in the hope of becoming popular more easily than otherwise.

This letter can be seen as a sign of the times, as it shows how the roles of particular languages can be reversed over time. Following the well-trodden ground of their predecessors, Italian composers of the late 19th century were more likely to succeed in gaining fame and being recognized by having Italian or German names, than composers with British names. Nowadays however, most of the music listened to on an international scale contains English-language lyrics and is mainly created, recorded, produced and released in English-speaking countries. Therefore, in the music world, the English language, perhaps intuitively, now stands for quality, professionalism and the possibility of gaining recognition on an international market.

Regardless of a limited corpus, the findings lead us to the conclusion that a noticeable amount of Croatian musical groups opt for English chrematonyms either to meet their international aspirations, to communicate more effectively with younger generations, or merely inspired by the omnipresence of this language, which they use in many creative ways.

Further research analysing the presence of English-language elements in the chrematonymy of Croatian musical groups over a longer period of time, as well as a comparison with previous decades, could provide more insight into the reasons for the occurrence of the English language with this lexical group.

References

- Algeo, John; Butcher, Carmen Acevedo (2013) *The origins and development of the English language*. Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.
- Ashton, Algernon (1897) "Foreign names for English musicians." *The Lute: a monthly journal of musical news, 1883–1899*. London 180: 662–662. Retrieved April 6th from <https://search.proquest.com/openview/c33f2089ab36a66f/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2686>
- Bedić, Leonora (2016, November 20th) "Davor Gobac (Psihomodo pop): Prvi put je samo jednom i tad si najzbuđeniji". *Muzika.hr*. Retrieved April 4th from <https://www.muzika.hr/davor-gobac-psihomodo-pop-prvi-put-je-samo-jednom-i-tad-si-najzbuđeniji/>
- Gałkowski, Artur (2015) "La crematonimia come classe "non convenzionale" dell'onimia." In *Name and naming. Proceedings of The Third International Conference on Onomastics "Name and Naming". Conventional / Unconventional in Onomastics*, ed. Felecan. Oliviu 25–36. Cluj- Napoca: Editura Mega – Editura Argonaut.
- Greenbaum, Sidney; Quirk, Randolph (1990) *A student's grammar of the English language*. London: Longman
- Курюшина, Марина Анатоліївна (2014) "Назви музичних гуртів: розмаїтість підходів до термінопозначень в українській та зарубіжній ономастиці." *Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*, 19 (1138).
- Lehrer, Adrienne (1992) "Names and naming: Why we need fields and frames." In *Frames, Fields, and Contrasts: New essays in Semantic and Lexical Organization*, ed. Kittay, Eva and Lehrer, Adrienne, 123–142. New York: Taylor & Francis Inc.
- Luu, Chi (2016, July 13th) "The Linguistics of My Next Band Name." *JSTOR Daily*. Retrieved April 10th 2019 from <https://daily.jstor.org/the-linguistics-of-my-next-band-name/>
- Naruszewicz, Alina (1998) "Nazwy współczesnych polskich zespołów muzycznych. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie." *Prace Językoznawcze* 2 : 38–44.
- Radu, Anamaria; Cotoc, Alexandra (2016) "Foreign chrematonyms in a globalised society. A case study." In *The Proceedings of the International Conference Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity. Section: Language and Discourse*, 3, ed. Boldea, Iulian, 111–123. Tîrgu-Mureş: Arhipelag XXI Press.
- Rogošić, Andrea; Luketin Alfrević, Antonia (2010) "Elementi di origine italiana nei crematonimi della città di Spalato." In *Adriatico/Jadran ; Rivista di cultura tra le due sponde. Atti del V Congresso Internazionale della Cultura Adriatica /*

Giammarco, M., ed. Šimunković, Ljerka, 322–331. Pescara: Fondazione Ernesto Giammarco.

Rogošić, Andrea and Luketin Alfirević, Antonia (2012) “Alloglottic elements in the chrematonymy of the wider Split area.” In *XXV. međunarodni skup HDPL-a – Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici*, ed. Pon, Leonard; Karabalić, Vladimir; Cimer, Sanja, 157–170. Osijek: HDPL.

Šimunović, Petar (2009) *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden Marketing–Tehnička knjiga.

Walkowiak, Justyna B. (2013) “Foreign branding in Poland: Chrematonyms and anthroponyms.” In *Proceedings of the Second International Conference on Onomastics “Name and Naming”. Onomastics in Contemporary Public Space*, ed. Felecan, Oliviu 218–227. Cluj-Napoca: Editura Mega, Editura Argonaut

Corpus

<http://porin.org/> April 22nd 2019

<https://www.huzip.hr/> April 7th 2019

<https://www.crorec.net/> October 20th 2018

<https://www.dancingbear.hr/hr/> October 22nd 2018

<https://www.aquarius-records.com/> October 22nd 2018

<https://hr.dallas.si> October 28th 2018

<https://www.scardona.hr/> October 29th 2018

Engleski jezični elementi u krematonimiji hrvatskih glazbenih sastava

U *Uvodu u hrvatsko imenoslovlje* Petar Šimunović (2009) zadnje poglavlje posvećuje krematonimiji, mladoj grani onomastike. Rogošić i Alfirević (2010) krematonime definiraju kao imena za objekte materijalne i duhovne kulture, koji obuhvaćaju izuzetno široko područje. Među krematonimima društvenih udruga u širem smislu Šimunović (2009) navodi i imena glazbenih skupina i skreće pozornost na sveprisutnost stranih krematonima u hrvatskom jeziku kao odraz globalizacije. U ovom radu analiziraju se engleski krematonimi u nazivima hrvatskih glazbenih sastava. S obzirom na rastuću prisutnost engleskog jezika u svim medijima, bilježi se njegova velika zastupljenost i u nazivima hrvatskih glazbenih grupa. Kao korpus za analizu odabrana su imena prikupljena konzultiranjem popisa aktualnih izvođača najpoznatijih hrvatskih diskografskih kuća, izvođača nominiranih za hrvatsku glazbenu nagradu *Porin*, te službenih rang-lista najizvođenijih skladbi Hrvatskog društva za zaštitu izvođačkih prava u proteklih pet godina. Od prikupljenih krematonima izdvojeni su i analizirani oni koji sadrže engleske riječi ili izraze, elemente engleskoga podrijetla i anglicizme, te je taj dio korpusa podijeljen u više skupina uzimajući u obzir različite načine na koje je engleski jezik prisutan u tim krematonimima. Rezultati pokazuju da se znatan dio korpusa sastoji od naziva na engleskom jeziku ili sadrži engleske elemente. Svrha ovog rada jest ukazati na mnogobrojnost engleskih krematonima u nazivima hrvatskih glazbenih sastava, utvrditi u kojim su glazbenim žanrovima najprisutniji te steći uvid raznovrsne načine njihove tvorbe.

Ključne riječi: krematonimi, globalizacija, engleski jezik

IVA GRUBIŠIĆ ĆURIĆ
 iva.grubisic@gmail.com

Što je u imenu? Analiza hrvatskih prijevoda imena u Hoffmannovu *Janku Raščupanku*

Poznata njemačka slikovnica *Janko Raščupanko* autora Heinricha Hoffmana objavljena je 1845. godine i njezin se kanon sastoji se od deset ilustriranih priča koje prikazuju groteskno preuveličane posljedice nepoželjnog ponašanja djece. Cilj je ovoga rada prikazati analizu imena u trima prijevodima te slikovnice na hrvatski jezik. Prvi, prijevod Slavka Vereša (HR-SV), objavljen je 1925., prijevod Ise Velikanovića (HR-IV) 1938., a prijevod Gorana Kauzlarića (HR-GK) 1993. godine. Analiza se temelji na klasifikaciji strategija za prevođenje imena u dječjoj književnosti koju predlaže Van Coillie (2006). Analiza je pokazala da prevladavaju zamjena imena u izvornom tekstu drugim imenom u ciljnom jeziku (npr. *Ludwig* postaje *Janko* u HR-SV, *Ivo* u HR-IV i *Luje* u HR-GK) te kombinacija navedenog rješenja i prijevoda opisnog imena općom imenicom ili neologizmom (npr. *Hans Guck-in-die-Luft* je *Bero Zurilo* u HR-SV i *Ivica Sanjalica* u HR-GK). Nadalje, neka su imena zamijenjena ekvivalentom u ciljnom jeziku (npr. *Paulinchen* je *Pavlica* u HR-GK, a *Kaspar* je *Gašpar* u HR-GK). Jedno je ime zamijenjeno općom imenicom, tako je *Gretchen* postala *mama* u HR-SV i *djevojka* u HR-IV. Važno je istaknuti da nijedno ime nije ostalo istovjetno onome u izvornom tekstu, što potkrjepljuje tvrdnju o prilagodbi imena ciljnoj kulturi pri prevođenju dječje književnosti (Van Coillie 2006). Valja primijetiti da su se sva tri prevoditelja na hrvatski jezik u pojedinim slučajevima odlučila za imena koja se rimuju (npr. *Janko Raščupanko*), što je zanimljivo, s obzirom da se niti jedno ime u izvornom tekstu ne rimuje (npr. *der Dامنlutscher* je *Ivić Dudlić* u HR-SV i *Branko Sisanko* u HR-GK).

Ključne riječi: Janko Raščupanko, dječja književnost, prevođenje imena, prijevodna rješenja

1. Uvod

Slikovnica *Janko Raščupanko* (njem. *Der Struwwelpeter*) Heinricha Hoffmanna klasik je njemačke dječje književnosti. Prvo je izdanje objavljeno 1845. godine pod autorovim pseudonimom Reimerich Kinderlieb i naslovljeno *Vesele priče i šaljive slike s petnaest lijepo obojanih crteža za djecu od 3 do 6 godina* (njem. *Lustige Geschichten und drollige Bilder mit fünfzehn schön kolorirten Tafeln für Kinder von 3–6 Jahren*). Taj je naslov u trećem izdanju iz 1846. godine postao podnaslovom, a naslov slikovnice od tada glasio je *Der Struwwelpeter* (Sauer 2003: 243).

Knjiga se sastoji od deset ilustriranih priča u stihu. Priče na karikiran način prikazuju posljedice nepoželjnog ponašanja djece te se čitatelj u toj slikovnici susreće, primjerice, s djevojčicom koja je izgorjela jer se igrala sa šibicama, dječakom koji je umro jer je odbijao jesti juhu ili pak dječakom kojem je krojač odrezao palčeve jer ih je dječak sisao. Tekst slikovnice popraćen je i ilustracijama koje predočuju prizore opisane u pričama. Sam je tekst slikovnice poprimio svoj kanonski oblik u petom izdanju iz 1847., a konačni je oblik ilustracije lika Janka Raščupanka definiran 1861.¹ Valja napomenuti da navedeni lik resi naslovnice svih triju hrvatskih izdanja, u kojima se ilustracije razlikuju jedino po koloritu.

Predmetom su ove analize prijevodi osobnih imena u trima hrvatskim prijevodima Hoffmannova *Janka Raščupanka*. Prvi je prijevod izdan 1925. godine, a potpisuje ga Slavko Vereš, drugi je prijevod Ise Velikanovića objavljen 1938., a treći Gorana Kauzlarića 1993.²

2. Funkcije i prevođenje imena

Lyons (1977: 216) u svakodnevnoj uporabi imena razlikuje njihove dvije funkcije – referencijalnu i vokativnu. Osobna su imena nedeskriptivna, ali informativna (Nord 2003: 183). Tako, primjerice, govornik hrvatskog jezika kada pročita ili čuje ime *Iva* zna da je referent osoba ženskog spola i pripada istom govornom području, ali ako je riječ o imenu *Vice*, referent je osoba muškog spola, pri čemu se može razaznati i regionalno podrijetlo nositelja imena, u ovom slučaju Dalmacija. Nadalje, ime može otkriti i dob referenta, primjerice, u slučaju pomodnih imena na čiji odabir utječu poznate osobe, filmovi, društvene prilike itd. (Nord 2003: 184). Bertills (2003: 41–42) ukazuje na činjenicu da su osobna imena uglavnom dijelom postojećeg inventara imena, ali imena likova u književnim djelima ne odabiru se nužno na isti način i ona posljedično ispunjavaju raznolikije funkcije. Nadalje, imena u književnosti obilježena su umjetničkom kreativnošću i jezičnim inovacijama (ibid.). Bertills (2003: 45) razlikuje sljedeće kategorije imena u književnim djelima: konvencionalna osobna imena, izmišljena imena i skupinu u koju ubraja klasična, povijesna, univerzalna ili književna imena.

Lyons (1977: 222) pojašnjava da je prevođenje osobnih imena kompleksno i da „ne postoji jedinstven princip njihovog prevođenja s jednog na drugi jezik” (ibid. 223 [prev. a.]). Nadalje navodi da nije uvijek prikladno rabiti ekvivalent osobnog imena kada on postoji u ciljnom jeziku. Iako se tvrdnja o neprevođenju osobnih imena doima poput općepoznatog pravila³, iz književnih prijevoda razvidno je da

1 Detaljan pregled Struwwelpetreova „rođenja i odrastanja“ daje Sauer (2003).

2 U daljnjem će se tekstu za navedene prijevode rabiti sljedeće kratice: HR-SV (Vereš 1925), HR-IV (Velikanović 1938) i HR-GK (Kauzlarić 1993).

3 Cimer i Liermann-Zeljak (2012: 259) navode rezultate ankete o (ne)prevođenju imena na internetskom forumu, u kojoj se više od 75 % sudionika izjasnilo da imena ne treba prevoditi.

prevoditelji s imenima postupaju različito (Nord 2003: 182). Tako Van Coillie (2006: 123 [prev. a.]) navodi da su „imena sveta, ali nisu takva u dječjim knjigama” i smatra da se imena pri prevođenju dječjih književnih djela uglavnom prilagođavaju ciljnoj kulturi. Navedenoj tvrdnji u prilog govori i činjenica da bi velik broj stranih imena, stranih fonema ili grafema mogli nepovoljno utjecati na razumljivost teksta među čitateljima pripadnicima mlađih dobnih skupina.⁴

3. Prijevodni postupci, strategije i rješenja

Pri prevođenju kulturoloških elemenata, što osobna imena jesu, Ivir (2004) navodi sljedeće postupke: posuđivanje, definiranje ili parafraziranje, doslovno prevođenje, supstituiranje, supstituiranje neologizmom, dodavanje i izostavljanje. Za prevođenje imena u okviru književnog prevođenja, Nord (2003: 182) nabraja nekoliko strategija: neprevođenje, neprevođenje koje dovodi do drugačijeg izgovora u ciljnom jeziku, transkripcija ili transliteracija, morfološka adaptacija ciljnom jeziku, kulturološka adaptacija, supstitucija itd. Van Coillie (2006: 125–129) nabraja deset strategija: neprevođenje, neprevođenje uz dodatno objašnjenje, zamjena osobnog imena općom imenicom, glasovna ili morfološka adaptacija ciljnom jeziku, zamjena ekvivalentom u ciljnom jeziku, zamjena poznatijim imenom iz izvorne kulture ili međunarodno poznatim imenom koje ispunjava istu funkciju, supstitucija drugim imenom u ciljnom jeziku, prevođenje imena s određenom konotacijom, zamjena imenom s drugom ili dodatnom konotacijom, izostavljanje.⁵

Škiljan (1992: 167) u slučaju prevođenja imena govori o postupcima supstitucije na trima razinama – transfonemizaciji, transmorfemizaciji i transsemantemizaciji, kojima dodaje pojavu importacije, a razlikuje četiri stupnja adaptacije.

4. Korpus i analiza

Analiza izložena u ovom radu obuhvaća prijevode imena likova preuzetih iz triju hrvatskih izdanja slikovnice *Janko Raščupanko* (HR-SV, HR-IV i HR-GK). Budući da su osobna imena u izvornom tekstu uglavnom njemačkog podrijetla, a riječ je o dječjoj književnosti, prva je pretpostavka da su takva imena supstituirana imenima uobičajenim na hrvatskom govornom području, a s obzirom na vremenski razmak između navedenih izdanja (1925., 1938. i 1993.), očekivane su i određene promjene u osobnim imenima. Rubel i Rosman (2003: 10) navode da promjene u povijesnom ili kulturološkom kontekstu mogu dovesti do promjena u ponovnom

4 Puurtinen (1998: 2) objašnjava da koncept čitljivosti teksta uključuje i prikladnost teksta za tečno čitanje naglas. Za razliku od književnosti za odrasle, karakteristika je dječje književnosti da odrasli djeci čitaju naglas dok djeca nisu sposobna samostalno čitati.

5 Iako citirani radovi daju pregled prevoditeljskih postupaka, odnosno strategija, u ovom će se radu rabiti termin *rješenja*, budući da su predmetom analize rezultati prijevodnog procesa, a ne sam process (Pym 2011).

prijevodu istog teksta. Navedeno bi moglo objasniti uporabu osobnih imena koja bi u vremenu nastanka prijevoda bila učestalija, odnosno popularnija.

Većina osobnih imena u izvornom tekstu starovisokonjemačkog su podrijetla (npr. *Friedrich, Ludwig, Konrad*), a njihova etimološka značenja naizgled nisu povezana s osobinama likova.⁶ Stoga se može pretpostaviti da je Hoffman za protagoniste svojim priča birao osobna imena koja su bila uobičajena ili popularna u vrijeme nastanka slikovnice. Analiza prijevoda imena u nastavku podijeljena je prema pričama u kojima se pojavljuju.⁷ Iz analize je izostavljena priča o hrabrom lovcu jer ne sadrži osobna imena.

4.1. Der Struwwelpeter ‘Raščupani Petar’

Za razliku od novijih izdanja u kojima je priča o *Raščupanku* prva po redu, Sauer (2003: 228) navodi da je u rukopisu slikovnice iz 1844. godine Struwwelpeter zadnja po redu, i to pod naslovom *Das Struwwel – und Nagelkind* ‘dijete raščupane kose i dugih noktiju’ te primjećuje da Hoffmann *Raščupanku* u prvoj inačici rukopisa nije nadjenio ime. Leksem *Nagelkind* ‘dijete dugih noktiju’ u rukopisu je precrtan i nadopisano je ime *Peter*, koje je prethodno bilo dodijeljeno dječaku koji je sisao palac, a on je od tog trenutka preimenovan u *Konrada* (ibid. 231). U trećem izdanju izvorni naslov *Vesele priče i šaljive slike s petnaest lijepo obojanih crteža za djecu od 3 do 6 godina* postaje podnaslovom, a *Struwwelpeter* naslovom. Od petog izdanja iz 1847. godine, priča o *Janku Raščupanku* s kraja slikovnice dolazi na drugu stranicu odmah nakon Prologa (ibid. 244). Sauer (2003: 229) navodi da je leksem *Strubbelpeter* i prije objave te slikovnice rabljen kao nadimak, a u natuknici u Brockhaus enciklopediji ističe se da je leksem popularizirala upravo ta slikovnica. U dvama hrvatskim izdanjima naslov je identičan i glasi *Janko Raščupanko* (HR-SV i HR-GK, u HR-IV naslov glasi *Raščupanko*), što bi bila kombinacija dviju vrsta rješenja. Osobno ime – *Peter*, sastavnica njemačke složenice, zamijenjeno je imenom *Janko*, a sastavnica *struwwel* – ‘raščupan’ prevedena je općom imenicom *raščupanko* sa značenjem ‘raščupana osoba, čupavko’. Također je riječ o imenu čije se sastavnice rimuju, što je zanimljivo rješenje, jer u izvornom tekstu nema primjera koji se rimuju. U HR-IV *Struwwelpeter* preveden je kao *Raščupanko*, dakle osobno ime *Peter* iz izvornog je teksta izostavljeno. Prevoditeljska *licentia poetica*, odnosno kreativnost, moguće je objašnjenje takvih rješenja u hrvatskim prijevodima, što nije neuobičajena pojava u prevodenju dječje književnosti. Činjenica da je naslov ostao nepromijenjen u dvama izdanjima daje naslutiti da su prevoditelji možda

6 Ta tvrdnja ne odnosi se na deskriptivna imena koja se također nalaze u tekstu: *Struwwelpeter, Suppen-Kaspar, Zappel-Philipp* i *Hans Guck-in-die-Luft*.

7 Osim ako u tekstu rada nije drugačije navedeno, sva su značenja njemačkih imena preuzeta iz Kohlheim i Kohlheim (2016), a značenja njemačkih leksema iz *Duden online*. Značenja hrvatskih imena i leksema preuzeta su s *Hrvatskog jezičnog portala* (HJP).

poznawali tekst prethodnog prijevoda. Pri izboru naslova postoji i mogućnost utjecaja izdavača, ali u slučaju hrvatskih prijevoda vremenski je razmak razmjerno velik, a različiti su i nakladnici: HR-SV izdanje je naklade „Naša gruda“, HR-IV knjižare St. Kugli, a izdavač prijevoda HR-GK je ITP „Andromeda“. Tvrdnju da su prevoditelji bili upoznati s prethodnim izdanjem potkrepljuje i podudarnost u prijevodu jednog naslova priče u HR-IV i HR-GK (*Die Geschichte vom bösen Friederich* > *Priča o Mirku Nemirku*).

4.2. *Die Geschichte vom bösen Friederich* ‘Priča o zločestom Friederichu’

Druga je priča o dječaku koji je zlostavljao životinje, zbog čega ga je na kraju ugrizao pas, pa je završio u krevetu i morao je piti gorki lijek. Sintagma *böser Friederich* ‘zločesti Friederich’ iz naslova priče prevedena je u HR-SV kao *Pero Razbijalo*. Njemačko ime *Friederich* supstituirano je imenom *Pero*, koje je jedno od imenskih likova imena Petar, a atribut *böser* ‘zločest’ leksemom *Razbijalo*. HJP u značenju ‘onaj koji razbija, lomi ili mrvli’ navodi jedino leksem *razbijač*, stoga se leksem *Razbijalo* možda može tumačiti kao neologizam. U HR-IV i HR-GK *böser Friedrich* postaje *Mirko Nemirko*. Ime *Mirko* (od imenice *mir*) sugerira sličnosti s imenom *Friedrich*, čije je etimološko značenje otprilike ‘vladar koji čuva mir’. U HR-IV pronađen je i primjer dodavanja imena, odnosno supstitucija opće imenice imenom, u ovom slučaju neologizmom (1a).

- (1) Der Friederich, der **Friederich**.
Das war ein arger **Wüterich!** (Hoffmann)
- (1a) Ime mu je pravo **Mirko**,
Al pravije još **Nemirko**. (HR-IV)

Leksem *Wüterich* ‘bjesomučnik’ opća je imenica i u primjeru (1a) supstituiran je imenom, odnosno neologizmom *Nemirko*.

Drugo je ime u ovoj priči *Gretchen*, koje je hipokoristik od *Grete*, odnosno skraćeni oblik imena grčkog podrijetla *Margarete*. O ovom se liku iz samog teksta ne saznaje mnogo:

- (2) Und höre nur, wie böse er war:
Er peitschte seine **Gretchen** gar! (Hoffmann)
- (2a) Ljudima se starim smije –
pače svoju **mamu** bije! (HR-SV 1925)
- (2b) A da čuješ, kakav li je,
I **djevojku** bičem bije. (HR-IV 1938)
- (2c) Zločesto imao lice,
Bičevo **Maru** do krvi. (HR-GK 1993)

U (2a) i (2b) riječ je o supstituciji osobnog imena općom imenicom (*Gretchen* > *mama*, *Gretchen* > *djevojka*). Jedino je u HR-GK ime *Gretchen* supstituirano imenom *Mara*. Na ovom mjestu valja napomenuti i važnost ilustracija, odnosno da „prijevod mora funkcionirati pored ilustracija” (Oittinen 2000: 5). Na ilustraciji priče vidljiv je ženski lik lica zaklonjenog rupčićem i čini se da plače, ali odjeća nalikuje uniformi, što sugerira da je možda riječ o dadilji.

4.3. Die gar traurige Geschichte mit dem Feuerzeug ‘Tužna priča s upaljačem’

U ovoj se priči djevojčica igrala šibicama i naposljetku izgorjela. Njezino ime *Paulinchen* hipokoristik je od imena latinskog podrijetla *Paula*, odnosno *Pauline*. U HR-SV riječ je o supstituciji drugim imenom u ciljnoj kulturi (*Paulinchen* > *Zorka*), a o supstituciji ekvivalentom riječ je u HR-IV (*Pava*) i HR-GK (*Pavlica*). U toj se priči također pojavljuju i dvije mačke, *Minz* i *Maunz*, koje djevojčicu nekoliko puta upozoravaju da se ne smije igrati šibicama i na kraju je oplakuju. U slučaju mačjih imena vjerojatno je riječ o fonetskom simbolizmu, budući da leksemi *Miez/Mieze* ‘maca’ označavaju mačku, *miez*, *miez* ‘mic, mic’ zvuk kojim se doziva mačku, a *maunzen/mauzen* i *miauuen* ‘mjaukati’ glasanje mačke. U HR-SV jedna je mačka nazvana *Cica*, a druga *Maca*, dakle jedno je ime supstituirano dječjim nazivom za mačku, a drugo općom imenicom. U HR-IV imena mačaka supstituirana su familijarnim izrazom za mačku *mica-maca* (Mica i Maca), dakle općim imenicama, a u HR-GK *Pepo* (hipokoristik od Josip) i *Pape*.

4.4. Die Geschichte von den schwarzen Buben ‘Priča o crnim dječacima’

Ova je priča o trima dječacima koji su ismijavali tamnoputog dječaka, a za kaznu su bili uronjeni u divovsku tintarnicu.

- (3) Da kam der **Ludwig** hergerannt
 Und trug sein Fähnchen in der Hand.
 Der **Kaspar** kam mit schnellem Schritt
 Und brachte seine Bretzel mit;
 Und auch der **Wilhelm** war nicht steif
 Und brachte seinen runden Reif. (Hoffmann)

- (3a) I najednom, evo **Janka**,
 sa zastavom trči vanka.
 Eto **Stipe** sa perecom,
 da se i on igra s djecom.
 Još dotrči mali **Pera**,
 koji vazda obruč tjera. (HR-SV 1925)

- (3b) Al evo trči mali **Ivo**,
 I zastavicom maše živo,

U ruci **Stipo** perec drži
I nagnuo u korak brži,
I **Anto** nije spor ni trom,
Već vitla kolut stazicom. (HR-IV 1938)

- (3c) Dotrčao tad je **Luje**
Noseći u ruci stijeg.
Brzi **Gašpar** sad se čuje
S kiflom davši se u bijeg.
I **Vinko** nije bio krut,
S obručem bješe ovaj put. (HR-GK 1993)

Iz primjera (3a) razvidno je da su imena *Ludwig*, *Kaspar* i *Wilhelm* zamijenjena imenima *Janko*, *Stipe* i *Pera*, a u (3b) imenima *Ivo*, *Stipo* i *Anto*. *Ludwig* je ime starovisokonjemačkog podrijetla, a etimološko mu je značenje 'slavni ratnik'. *Wilhelm* je također starovisokonjemačkog podrijetla i među omiljenim je muškim imenima od srednjeg vijeka do 20. stoljeća. Za razliku od (3a) i (3b), u (3c) nije u svim tri- ma slučajevima riječ o supstituciji, budući da je *Luje* ekvivalent imenu *Ludwig*, a *Gašpar* imenu *Kaspar*. Zanimljivo je da je ime *Ludwig* u HR-SV zamijenjeno ime- nom *Janko*, koje je u dvama hrvatskim izdanjima ime raščupanog dječaka koji krasi naslovnici slikovnice. U ovom je slučaju (2a) vjerojatno odabir imena uvjetovan rimom (*Janka – vanka*).

Osim imena triju dječaka, u priči se pojavljuje i odrasla osoba koja dječake ka- žnjava uranjanjem u crnu tintu.

- (4) Da kam **der große Nikolas**
Mit seinem großen Tintenfass. (Hoffmann)
- (4a) I sred strašne ove vike –
evo ovdje **svetog Nike!** (HR-SV 1925)
- (4b) Al evo **strica Nikole**
I tintarnice velike! (HR-IV 1938)
- (4c) **Veli Niko** tada stiže
Sa buretom tinte bliže (HR-GK 1993)

I na ovom je mjestu nužno podsjetiti na važnost ilustracija i elemenata kulture. Ilustracije prikazuju bradatog muškarca odjenutog u halju opasanu konopom i s kapom na glavi, stoga je upitno prepoznaju li u tom liku čitatelji s hrvatskog govornog područja svetog Nikolu (čak i u vrijeme nastanka prijevoda HR-SV). Običaji za blagdan Sv. Nikole u Hrvata pojavili su se nakon Drugog svjetskog rata (Dragić 2015) i uglavnom je riječ o prikazu svetog Nikole u biskupskom ruhu i u pratnji

Krampusa.⁸ Također, sveti Nikola poznat je kao zaštitnik djece i uz njega se vezu- je običaj darivanja djece, a uz Krampusu kažnjavanje neposlušne djece. U HR-IV riječ je o *stricu Nikoli*, što eliminiira značenje sveca jer se može svesti na značenje ‘očeva brata’ ili ‘dječjeg obraćanja odrasloj osobi muškog spola’. U HR-GK *großer Nikolas* ‘veliki Nikola’ postaje *veli Niko*, što je kombinacija izraza koji naglašava veličinu lika iz ilustracije i hipokoristika od Nikola.

4.5. Die Geschichte vom Daumenlutscher ‘Priča o dječaku koji je sisao palac’

To je priča o dječaku koji je sisao prst unatoč majčinoj zabrani te mu je naposljetku velikim škarama oba palca odrezao krojač. U priči se pojavljuje ime dječaka – *Konrad*. To je ime starovisokonjemačkog podrijetla i u srednjem je vijeku bilo među omiljenim njemačkim imenima. Leksem koji se pojavljuje u naslovu priče, *Daumenlutscher*, opća je imenica sa značenjem ‘dijete koje sisa palac’. Tako je u HR-SV naslov *Die Geschichte vom Daumenlutscher* preveden kao *Ivić Dudlić*, odnosno je- dino je leksem *Daumenlutscher* supstituiran imenom *Ivić*, hipokoristikom od Ivan i leksemom *Dudlić*, od glagola *dudlati*. To je rješenje zanimljivo jer se komponente imena rimuju, a takvih primjera u izvornom tekstu nema. U tekstu se imena *Ivo*, *Ivić* i *Dudlić* izmjenjuju:

- (5) Mama reče: „Pazi **Ivo!**“
Tati idem sad po pivo. (HR-SV)
- (5a) Cvili **Ivić**, plače glasno,
ali sada već je kasno. (HR-SV)
- (5b) Palaca već **Ivo** nema,
odrezani su posvema. (HR-SV)
- (5c) Al istu još minutu –
Dudlić dudla prst u kutu! (HR-SV)

Slično je rješenje i u HR-GK, gdje je leksem *Daumenlutscher* preveden kao *Branko Sisanko*. Tako je u HR-GK ime *Konrad* supstituirano imenom *Branko*, a u HR-IV imenom *Rado*. Valja napomenuti da je leksem *Daumenlutscher* u HR-IV preveden kao *dječak Ližipalac*, što je vrlo vjerojatno neologizam.

8 Iako je danas uvriježen prikaz svetog Nikole s mitrom i biskupskim štapom, Boerma (2008: 25) u analizi prikaza svetog Nikole u nizozemskim slikovnicama iz 18. i 19. stoljeća navodi da jedno izdanje prikazuje svetog Nikolu s kapom na glavi umjesto mitre, što objašnjava mogućim njemačkim utjecajem. Navedeno možda govori u prilog tomu da se *großer Nikolaus* zaista odnosi na svetog Nikolu.

4.6. Die Geschichte vom Suppen-Kaspar ‘Priča o Kasparu koji nije jeo juhu’

U priči dječak odbija jesti juhu, zbog čega umre. Sam je naslov u HR-SV preveden jednim leksemom – *Jušić*. *Kaspar* je ime perzijskog podrijetla, koje je u srednjem vijeku postalo popularno u Njemačkoj. Navedeno je ime u HR-SV supstituirano leksemom *Jušić*, a s obzirom na to da postoji naselje Jušići i prezime Jušić, prevoditelj je možda za ime upotrijebio upravo to prezime. Također na jednom mjestu uvodi i dodatno ime *Sušić*:

(6) Am dritten Tag, o weh und ach!
Wie ist der **Kaspar** dünn und schwach! (Hoffmann)

(6a) Trećeg dana mali **Jušić**,
mogao bi se zvati **Sušić**. (HR-SV)

U HR-GK ime *Kaspar* supstituirano je ekvivalentom *Gašpar*, a u HR-IV njegovim hipokoristikom *Gašo*. Složenica *Suppen-Kaspar* sadržava leksem *Suppe* ‘juha’, što je u HR-IV prevedeno složenicom *Juhomrzac*, a u HR-GK leksemom *Juško*.

4.7. Die Geschichte vom Zappel-Phillip ‘Priča o nemirnom dječaku’

Na internetskim stranicama Dudenova rječnika pod natuknicom *Zappelphillip* navodi se značenje ‘nemirno dijete’, a u Brockhausovu rječniku kao etimološko podrijetlo leksema *Zappelphillip* navodi se upravo Hoffmannova slikovnica. Složenica *Zappel-Phillip* sadržana u naslovu prevedena je sintagmom *cupkalo Filip* u HR-IV i rimovanim imenom u HR-GK (*Paško Nestaško*). Navedeni je leksem sadržan jedino u naslovu, a u priči o nemirnom dječaku koji se za stolom ljulja na stolici i u padu sruši sve sa stola, navedeno je samo ime *Phillip*.

(7) „Ej, **Zvrkane**, kud se prtiš!
Na tom stolu što se vrtiš?” (HR-SV)

(7a) A i mama gleda mrko,
što to radi njezin **Zvrko**. (HR-SV)

(7b) „Pametnije bi tebi bilo,
Da miruješ za stolom, **Filo!**” (HR-IV)

(7c) Ali **Filip** slabo mari,
Što savjetuju njega stari, (HR-IV)

U HR-IV (7b) i (7c) ime *Phillip* zamijenjeno je ekvivalentom *Filip*, odnosno *Filo*, što je vjerojatno uvjetovano rimom (7b). U HR-SV izmjenjuju se imena *Zvrko* i *Zvrkan*, dakle leksemi koji su dijelom hrvatskog leksika – prvi je leksem prezime, drugi označava ‘šašavu ili ćaknutu osobu’. U HR-GK ime *Phillip* supstituirano je imenom *Paško*.

4.8. Die Geschichte vom Hans Guck-in-die-Luft ‘Priča o Hansu koji je gledao u nebo’

Hans Guck-in-die-Luft, dječak koji je upao u rijeku jer nije gledao kamo ide, u HR-SV zove se *Bero Zurilo*, u HR-IV *dječak Derioblak*, a u HR-GK *Ivica Sanjalica*. Hans je najčešći hipokoristik od Johannes, imena hebrejskog podrijetla. Bero je, pak, hipokoristik od narodnog imena Berislav. HJP navodi da je *zurilo* pejorativan naziv za osobu koja zuri. Pretraga rječnika i interneta nije polučila nijednim rezultatom za leksem *derioblak*, što sugerira mogućnost da je riječ o neologizmu, odnosno hapaksu. Ivica je hipokoristik od Ivan, što bi bio ekvivalent imena *Hans*, a *sanjalica* ili sanjar osoba je koja često sanjari te je u ovom slučaju opet riječ o rimovanom imenu. U tekstu prijevoda HR-IV pojavljuje se ime svetačkog podrijetla *Rok*, odnosno *Roko*.

4.9. Die Geschichte vom fliegenden Robert ‘Priča o letećem Robertu’

Leteći je *Robi* prema priči po nevremenu izišao iz kuće pa ga je olujni vjetar otpuhao u nebo. Sintagma *fliegender Robert* ‘leteći Robert’ u HR-SV prevedena kao *Vlado Zrakoplovac*, dakle ime njemačkog podrijetla *Robert* supstituirano je imenom *Vlado*, a leksem *zrakoplovac* ima značenje ‘pilot, avijatičar, letač’. U HR-IV sintagma *fliegender Robert* supstituirana je složenicom *Letidječak*, dakle neologizmom, a u tekstu je ime *Robert* supstituirano imenom *Štef*, hipokoristikom od Stjepan. U HR-GK ime *Robert* supstituirano je imenom *Robi*, što je također hipokoristik od Robert.

5. Rezultati

Analiza prijevoda pokazala je da je u HR-SV dominantna vrsta prijevodnih rješenja supstitucija, dakle većina imena iz izvornog teksta zamijenjena je drugim imenom u ciljnoj kulturi (npr. *Wilhelm* > *Pera*, *Paulinchen* > *Zorka*, *Konrad* > *Ivo*). Neka su imena zamijenjena općom imenicom (*Gretchen* > *mama*, *Maunz* > *Maca*), a pronađeni su i primjeri neologizama (*Daumenlutscher* > *Dudlič*), uz napomenu se u ovom slučaju radi i o dodavanju imena jer je *Daumenlutscher* opća imenica.

I u HR-IV prevladava supstitucija imena (*Ludwig* > *Ivo*, *Konrad* > *Rado*, *Wilhelm* > *Anto*). Pronađeni su i primjeri neologizama (*Daumenlutscher* > *Ližipalac*), odnosno kombinacije rješenja (*Suppen-Kaspar* > *Gašo Juhomrzac*, *Zappel-Phillip* > *Cupkalo Filip*), ali i supstitucije ekvivalentom (*Paulinchen* > *Pava*).

U HR-GK identificirani su primjeri supstitucije (*Gretchen* > *Mara*, *Konrad* > *Branko*), zamjene ekvivalentom u ciljnom jeziku (*Paulinchen* > *Pavlica*, *Ludwig* > *Luje*, *Kaspar* > *Gašpar*), ali i kombinacije rješenja (*Suppen-Kaspar* > *Gašpar Juško*, *Zappel-Phillip* > *Paško Nestaško*).

U sva je tri prijevoda kod dvočlanih imena riječ o kombinaciji rješenja. U tim je slučajevima osobno ime uglavnom supstituirano ili drugim imenom ili ekvivalentom u ciljnoj kulturi, a u drugoj je sastavnici riječ o neologizmu ili supstituciji općom imenicom. U toj su se analizi neologizmima smatrali isključivo leksemi koji nisu potvrđeni rječničkim natuknicama i pretragom interneta.

6. Zaključak

Budući da u uzorku nije pronađen nijedan primjer reprodukcije imena iz izvornog teksta, pretpostavka da su osobna imena njemačkog podrijetla supstituirana imenima uobičajenim na hrvatskom govornom području u potpunosti je potvrđena. Kod navedenih su imena vidljive i očekivane promjene koje je moguće pripisati vremenskom razmaku između prijevoda. Što se prijevodnih rješenja tiče, zanimljivo je primijetiti da su u svim trima prijevodima pronađena imena koja se sastoje od dvaju leksema koji se rimuju (HR-SV: *Janko Raščupanko, Ivić Dudlić*; HR-IV: *Mirko Nemirko*; HR-GK: *Janko Raščupanko, Mirko Nemirko, Branko Sisanko, Paško Nestaško, Ivica Sanjalica*). Iako u izvornom tekstu prevladavaju tradicionalna njemačka imena, supstitucija ekvivalentom nije uvijek rješenje kod onih njemačkih imena koja imaju ekvivalente u hrvatskom jeziku (npr. *Hans > Ivan, Ivica, Ivo*). Iako se kod prevođenja deskriptivnih imena možda očekuje veći stupanj kreativnosti prevoditelja, u pojedinim su primjerima drugi faktori potencijalno uvjetovali odabir imena, primjerice rima. Budući da su predmetom ovog rada isključivo prijevodna rješenja, a ne prijevodni proces, ove će napomene ipak ostati na spekulativnoj razini, budući da se, kako i Pym (2011: 89) upozorava, analizom proizvoda ne mogu sa sigurnošću izvoditi zaključci o kognitivnim procesima koji djeluju za vrijeme samog prijevodnog procesa.

Literatura

- Bertills, Yvonne (2003) *Beyond Identification: Proper Names in Children's Literature*. Åbo: Åbo Akademi University Press
- Boerma, Nicolaas (2008) „Sankt Nikolaus auf niederländischen Bilderbogen.“ U *Arbeitskreis Bild Druck Papier: Tagungsband Amsterdam*, ur. Brückner, Wolfgang; Vanja, Konrad; Lorenz, Detlef; Milano, Alberto; Nagy, Sigrid. Münster/New York/München/Berlin: Waxmann
- Cimer, Sanja; Liermann-Zeljak, Yvonne (2012) „Djed Neumijko i prevođenje imena u bajkama.“ U *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici*, ur. Pon, Leonard; Karabalić, Vladimir; Cimer, Sanja, 259–272. Osijek: HDPL.
- Dragić, Marko (2015) „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica* 22 (1): 5–42.

- Ivir, Vladimir (2004) „Translation of Culture and Culture of Translation.“ *SRAZ* 47–48: 117–126.
- Nord, Christiane (2003) „Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point.“ *Meta* 48 (1–2): 182–196.
- Oittinen, Riita (2000) *Translating for children*. NY/London: Garland Publishing Inc.
- Puurtinen, Tiina (1998) „Syntax, Readability and Ideology in Children’s Literature.“ *Meta* 43(4): 524–533.
- Pym, Anthony (2011) „Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute.“ U *Translation Research Projects* 3, ur. Pym, Anthony, 75–110. Tarragona: Intercultural Studies Group.
- Rubel, Paula G.; Rosman, Abraham (2003) *Translating Cultures: Perspectives on Translation and Anthropology*. Oxford: Berg.
- Sauer, Walter (2003) „A Classic Is Born: The ‘Childhood’ of ‘Struwwelpeter.’“ *The Papers of the Bibliographical Society of America* 97 (2): 215–263.
- Škiljan, Dubravko (1992) „Gazikelj ili o prevođenju vlastitih imena.“ *Strani jezici* 21 (3–4): 165–174.
- Van Coillie, Jan (2014) „Character Names in Translation: A Functional Approach.“ U *Children’s Literature in Translation: Challenges and Strategies*, ur. Van Coillie, Jan; Verschueren, Walter P., 123–140. Abingdon, Oxon/New York: Routledge.

Izvori

- Drosdowski, Günther (1995) *Brockhaus-Enzyklopädie: Bd. 28 Deutsches Wörterbuch Bd. 3 Reh-Zz*. 18. izdanje. Mannheim: F. A. Brockhaus GmbH.
- Hoffmann, Heinrich (1844) *Der Struwwelpeter: oder lustige Geschichten und drollige Bilder für Kinder von 3-6 Jahren*. 400. izdanje. Frankfurt am Main: Rütten & Loening Verlag, https://de.wikisource.org/wiki/Der_Struwwelpeter (pristup 1. 9. 2019.)
- Hoffmann, Heinrich (1925) *Janko Raščupanko*. Zagreb: „Naša gruda“.
- Hoffmann, Heinrich (1938) *Raščupanko: Vesele pričice i smiješne sličice za djecu od treće do šeste godine*. Zagreb: St. Kugli.
- Hoffmann, Heinrich (1993) *Janko Raščupanko: ili vesele priče i šaljive slike za djecu od 3 do 6 godina*. Rijeka: ITP Andromeda.
- Hrvatski jezični portal* (HJP) – <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>
- Kohlheim, Rosa; Kohlheim, Volker (2016) *Duden Lexikon der Vornamen*. 7. izdanje. Berlin: Dudenverlag.
- Wörterbuch Duden online – <https://www.duden.de/woerterbuch>

What's in a name? An analysis of the Croatian translations of names in Hoffmann's *Struwwelpeter*

The famous German children's book *Struwwelpeter* by Heinrich Hoffmann was published in 1845, and its canon comprises ten illustrated stories describing grotesquely exaggerated consequences of unwanted behaviour in children. The aim of this paper is the analysis of names in the book's three translations into the Croatian language. The first translation by Slavko Vereš (HR-SV) was published in 1925, the second by Iso Velikanović (HR-IV) in 1938, and the third by Goran Kauzarić (HR-GK) in 1993. The analysis is based on the classification of strategies for translating names in children's literature by Van Coillie (2006). The analysis shows that the most frequent solution is the substitution of a source text name with a target culture name (e.g. *Ludwig* becomes *Janko* in HR-SV, *Ivo* in HR-IV and *Luje* in HR-GK), as well as a combination of the aforementioned solution and the translation of names with connotations by substituting them with a common noun or lexical creation (e.g. *Hans Guck-in-die-Luft* is *Bero Zurilo* in HR-SV and *Ivica Sanjalica* in HR-GK). Some names were replaced by counterparts in the target language (e.g. *Paulinchen* is *Pavlica* in HR-GK, *Kaspar* is *Gaspar* in HR-GK). One name was replaced by a common noun, i.e. *Gretchen* became *mum* in HR-SV and *girl* in HR-IV. It is worth pointing out that there were no instances of non-translation, which speaks in favour of the claim that the names are usually adapted when translating for children (Van Coillie 2006). All three translators opted in some cases for rhyming names (e.g. *Janko Raščupanko*), which is interesting because there were no rhyming names in the source text (e.g. *der Daumenlutscher* is *Ivić Dudlić* in HR-SV and *Branko Sisanko* in HR-GK).

Key words: *Struwwelpeter*, children's literature, translation of names, translation solutions

JOSIP GALIĆ

*Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku
jgalic@unizd.hr*

MAGDALENA NIGOJEVIĆ

*Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
magda@ffst.hr*

Frazemi u Brešanovoj drami *Predstava 'Hamleta' u selu Mrduša Donja* i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt

U radu se donosi kontrastivna analiza frazema u drami Ive Brešana *Predstava 'Hamleta' u selu Mrduša Donja* (1965), napisanoj pretežno novoštokavskim ikavskim dijalektom, i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt iz 2017. godine (*La rappresentazione dell'Amleto nel villaggio di Merduscia di Sotto*). Idiomi kojima su ispisani tekstovi pripadaju korpusima hrvatskoga i talijanskoga jezika, pa je to i doprinos kontrastivnoj analizi tih dvaju genetski različitih jezika (jednoga slavenskog i jednoga romanskog). Polazeći od Brešanova izvornika, pokušavaju se utvrditi sličnosti i razlike u strukturiranosti frazema te u pozadinskim slikama na kojima su oni utemeljeni u hrvatskome i talijanskome (istromletačkome) tekstu. U strukturnoj se analizi polazi od danas uobičajene podjele na minimalne frazeme, frazeme sveze riječi i frazemske rečenice (usp. Vidović Bolt i dr. 2017: 8). U pogledu pozadinskih slika s kojima su povezani, utvrđuju se tri tipa odnosa između frazema u izvorniku i prijevodu: frazemi s identičnim pozadinskim slikama, frazemi sa sličnim pozadinskim slikama i frazemi s različitim pozadinskim slikama.

Ključne riječi: dijalektalna frazeologija, *Predstava 'Hamleta' u selu Mrduša Donja*, *La rappresentazione dell'Amleto nel villaggio di Merduscia di Sotto*, novoštokavski ikavski dijalekt štokavskoga narječja, istromletački dijalekt

1. Uvod

Istraživanja dijalektalne frazeologije u posljednjih su dvadesetak godina doživjela snažan uzlet. Još 1995. g. Josip Matešić u radu „Frazeologija i dijalektologija“ ukazivao je na nezastupljenost frazeoloških istraživanja u hrvatskoj dijalektologiji te na nužnost da se krene s popunjavanjem te velike praznine. Dvadesetak godina kasnije može se reći da je stanje u navedenom pogledu stubokom izmijenjeno u odnosu na ono iz sredine devedesetih godina prošloga stoljeća. Frazeološka istraživanja hrvatskih organskih idioma u proteklome su razdoblju obuhvatila govore svih triju hrvatskih

narječja,¹ a svojevrstu su kulminaciju u prošleme desetljeću doživjela objavljivanjem rječnika frazema pojedinih mjesnih govora, odnosno čitavih dijalekata. Menac-Mihalić (2005) objavila je rječnik frazema novoštokavskih ikavskih govora, u suautorstvu rječnik frazema splitskoga govora (usp. Menac-Mihalić i Menac 2011) i rječnik frazema križevačko-podravskih kajkavskih govora (Maresić i Menac-Mihalić 2008).

Odnos između (standardnojezičnih) hrvatskih frazema i frazema iz drugih jezika (osobito slavenskih, ali i neslavenskih) vrlo je često bio predmet interesa hrvatskih istraživača (usp., npr., Ribarova i Vidović Bolt 2005; Turk i Opašić 2008; Bunk i Opašić 2010; Opašić 2010; Jelaska 2014; Mijić i Bartulović 2016). S druge strane, u istraživanjima dijalektalnih frazema kontrastivne su analize i komparativni aspekti općenito ostali podzastupljeni. Među radovima koji (barem donekle) sadrže (i) komparativnu dimenziju može se spomenuti istraživanje talijanizama u splitskim frazemima Bezić i Kalebić (2014) te istraživanje elemenata venecijanskoga dijalekta u frazeologiji suvremenih bračkih pjesnika Menac i Menac-Mihalić (1997). Slaba zastupljenost komparativno-kontrastivnih pristupa hrvatskoj dijalektalnoj frazemačkoj građi iznenađuje tim više kada se imaju u vidu činjenice o utjecajima stranih sustava na hrvatske organske idiome, odnosno činjenica da su frazemi kulturno-povijesno uvjetovani, tj. da su „ogledalo životne zbilje“ (Frančić i Menac-Mihalić 2013: 83) te da su tijesno povezani s posebnostima, navikama i običajima zajednice koja rabi određeni idiom (usp. Turk i Opašić 2008: 19). Ovim se istraživanjem tom aspektu hrvatske dijalektalne frazeologije želi dati skroman doprinos, i to kontrastivnom analizom frazema u drami Ive Brešana *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* i u njezinu prijevodu na istromletački dijalekt.

Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja Brešanov je dramski prvijenac, napisan 1965. godine, a premijerno izveden šest godina kasnije u Teatru ITD. Kako je poznato, riječ je o travestiji Shakespeareova *Hamleta* koja je obogaćena brojnim aluzijama na domaće društveno-političke prilike nakon Drugoga svjetskog rata. Radnja „groteskne tragedije“, kako je određuje njezin autor, smještena je u Dalmatinsku zagoru, a takvo je ambijentiranje i jezično signirano, s obzirom na to da je djelo pretežno (konkretno, replike svih likova osim Škunce) ispisano idiomom novoštokavske ikavske fizionomije, i to onakve kakva je po prilici svojstvena govorima šibenskoga zaleđa.² Istromletački prijevod Brešanove drame nastao je 2017. godine, i to iz pera tadašnje ravnateljice Talijanske drame Hrvatskoga narodnog kazališta Ivana pl. Zajca u Rijeci Rosanne Bubole i drugih članova Talijanske drame.³

1 Za istraživanja frazema u čakavskim govorima v. npr. Turk 1997, 1998; Matešić 2006; Kovačević i Bašić 2012. O istraživanjima frazema u štokavskim govorima v., među ostalim, Bošnjak Botica 2004; Menac-Mihalić 2007; Vukša Nahod i Malnar Jurišić 2016. O frazemima u kajkavštini v. npr. Maresić 1994; Malnar 2011; Frančić i Menac-Mihalić 2013; Malnar Jurišić i Vukša Nahod 2015.

2 O tome v. u Nigoević i Galić (u tisku).

3 Talijanskoj drami Hrvatskoga narodnog kazališta Ivana pl. Zajca u Rijeci zahvaljujemo što nam je neobjavljeni prijevod ustupila za potrebe istraživanja.

2. Ciljevi i metodologija

Primarni je cilj rada, kako je istaknuto, polazeći od Brešanove *Predstave 'Hamleta' u selu Mrduša Donja*, kontrastivno analizirati frazeme u izvorniku i njegovu recentnom prijevodu na istromletački dijalekt. Konkretno, analizom se žele utvrditi sličnosti i razlike u strukturiranosti frazema te u *pozadinskim slikama* na kojima su oni utemeljeni u dvama tekstovima. U strukturnoj se analizi polazi od – u hrvatskoj frazeološkoj literaturi – danas uobičajene podjele frazema na minimalne frazeme, frazeme sveze riječi i frazemske rečenice (usp. Vidović Bolt i dr. 2017: 8).

Pod pozadinskom slikom (ili *semantičkim talogom*; usp. Fink-Arsovski 2002: 6–7) razumijeva se slika koju desemantizirane slobodne sveze riječi od kojih je sačinjen frazem ostavljaju u našoj svijesti (usp. Fink-Arsovski 1994: 74; Turk i Opašić 2008: 19^F). Pozadinske slike s jedne strane pomažu „pri formiranju frazeološkog značenja“ (Fink-Arsovski 2002: 7) s obzirom na to da se „s nivoa pojedinačnog“ uzdižu na „nivo općeg, uopćenog“ (Fink-Arsovski 1994: 74) te tim uopćavanjem postaju primjenjive na različite ljude, predmete, situacije i sl., dok s druge strane upućuju na samo frazemsko značenje, odnosno pomažu „pri njegovu dešifriranju“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Nasljedujući postojeće kontrastivne analize pozadinskih slika frazema u (standardnome) hrvatskome i drugim jezicima (usp. Turk i Opašić 2008; Opašić 2010), u ovome će se radu razlikovati tri tipa odnosa između frazema u izvorniku i prijevodu: frazemi s identičnim pozadinskim slikama, frazemi sa sličnim pozadinskim slikama i frazemi s različitim pozadinskim slikama

3. Struktura frazema

Strukturna analiza frazema može obuhvaćati proučavanje njihova leksičkog sastava, sintaktički dominantne sastavnice i opsega frazema. U nastavku ćemo prikazati kriterije pri određivanju opsega frazema analizirajući detaljnije minimalne frazeme, frazeme sveze riječi i frazemske rečenice.

3.1. Minimalni frazemi

Minimalni frazemi podrazumijevaju svezu jedne punoznačnice s jednom nepunoznačnicom (ili s više njih), koje zajedno čine naglasnu cjelinu. Ti frazemi se najčešće sastoje od prijedloga i imenice (*s nogu, na brzinu, do daske, u principu*), ali zabilježeni su i drugi strukturni tipovi: čestice i imenice (*ni riječi, ni govora, i bog, i točka*), čestice i priloga (*ni blizu, ni slučajno*), prijedloga i pridjeva (*bez daljnjeg*), prijedloga i broja (*za pet*) i dr. (usp. Menac-Mihalić 2005: 105; Fink 2000: 97). Postoje različiti stavovi o tome treba li sveze sa strukturom fonetske riječi ubrajati u frazeme. Matešić (1982), primjerice, frazem definira kao spoj najmanje dviju punoznačnih riječi, što znači da svezama sa strukturom fonetske riječi, tj. minimalnim frazemima, ne priznaje status frazema. Fink (2000) ih smatra dijelom uže

frazеologije zato što sveze sa strukturoм fonetske riječi imaju sve osobine frazema, tj. „imaju staln i jedino moguć leksički sastav, ne stvaraju se u govornom procesu i kao cjelina se uključuju u kontekst, imaju čvrstu strukturu“, a komponente su im uglavnom „djelomično ili potpuno desemantizirane“ (2000: 94–95). Minimalni su frazemi u našem korpusu potvrđeni samo u izvorniku (1), dok u prijevodu takvi frazemi izostaju.

- (1) a. hrv. *Ne možeš ti tute na račun džigerice izmicati.*
 tal. *No ti pol cavartela con la scusa del fegato epatico.*
 b. hrv. *Eto, drugovi i drugarice, sad recite po duši, šta sam ja tute kriv!*
 tal. *Eco, democratici e democratiche, 'desso disè voi cossa che c'entro mi in tuto questo!*
 c. hrv. *Pa, za nevolju dobro je i ovdje.*
 tal. Ø
 d. hrv. *Nego šta si tija, da ga milujem onako po gospodsku ki ti: komadić po komadić, pa pinjurom u usta.*
 tal. *Perché, cossa dovevo far? Farghe le moine come ti e magnar in punta de piron?*

3.2. Frazemi sveze riječi

Frazemi ekscerpirani iz analiziranih tekstova najčešće imaju strukturu sveze riječi, tj. najčešće se sastoje od dviju ili više samostalnih riječi (odnosno naglasnih cjelina). Sveze riječi, s obzirom na svoju unutrašnju povezanost, mogu biti neovisne i ovisne (usp. Menac-Mihalić 2005: 105; Menac-Mihalić i Menac 2011: 21). Neovisne su sveze riječi u korpusu rijetko potvrđene. Dva su hrvatska primjera (*ni pet ni šest; niko i ništa*) navedena u (2). Vrijedi primijetiti da je u talijanskome (istromletačkome) tekstu u drugome primjeru upotrijebljena ovisna sveza *bon de niente*.

- (2) a. hrv. *I moj brte, uni ti, ni pet ni šest, izašli prida nj.*
 tal. *E quei, bei mii, ne due né tre, i se presenta davanti al re.*
 b. hrv. *I taj ti je kralj, drugovi, ima brata koji je bija niko i ništa.*
 tal. *'Sto re, democratici, el gaveva un fradel hic bon de niente.*

Među ovisnim svezama riječi izrazito prevladavaju glagolske, tj. sveze u kojima glagol određuje oblik drugih (obično imenskih) sastavnica frazema (3). Pritom je najčešće riječ o svezama prijelaznoga glagola i izravnoga objekta (3a-c), no potvrđene su i druge mogućnosti, primjerice sveze glagola, prijedloga i neakuzativnoga kosog padeža (3d) i sl.

- (3) a. hrv. *sući rukave bez diskusije*
 tal. *Tiremose su le manighe e via!*
 b. hrv. *Osvitlaj obraz radnog naroda!*
 tal. *Ilumina el viso del popolo dei lavoratori!*

- c. hrv. *Čovik bi tija sve najbolje, izmuči se ki stoka, i onda mora još na kraju govna isti.*
 tal. *Uno vol far le robe per ben, el se dana come una bestia, e ala fine el devi anche magnar merda!*
- d. hrv. *A Amlet, jadtik umra od stra!*
 tal. *E Amleto, povereto, el xe morto de paura!*

Neglagolske su ovisne sveze riječi u korpusu potvrđene znatno rjeđe od glagolskih. Među takvim je svezama najviše primjera za imenske (4).

- (4) a. hrv. *je bila stara koka, ali jope, bilo je tute i friškoga mesa*
 tal. *la jera si una galina vecia, ma ghe iera anche de la carne fresca*
 b. hrv. *Pa, s obzirom da je to za nas sitna riba, moglo bi već za mjesec dana.*
 tal. *Mah, tegnindo conto che per noi xe una roba de niente, disessi...circularcirca fra un mesetto...*

U izvornome je Brešanovu tekstu potvrđen i jedan primjer pridjevske sveze riječi (5). U talijanskoj (istromletačkoj) inačici drame odgovarajuće mjesto nije prevedeno.

- (5) hrv. *Samo kutriš u kući i skrivaš se od meneka, ki da sam ti posta težak za oči.*

Strukturu sveze riječi obično u analiziranim tekstovima imaju i poredbeni frazemi. Gotovo svi potvrđeni poredbeni frazemi imaju trodijelnu strukturu, tj. sastoje se od sastavnice koja se uspoređuje, poredbenoga veznika i sastavnice s kojom se uspoređuje (usp. Fink-Arsovski 2002: 12). Pritom su uvjerljivo najčešće potvrđeni glagolski poredbeni frazemi, tj. najčešće je sastavnica koja se uspoređuje glagol (6).

- (6) a. hrv. *noćas ću te zgužvati isto ki armoniku*
 tal. *sta note te struco come un limon*
 b. hrv. *nisi ija ki čovik, malo po malo, nego si se, razumiš li me, prižderava ki prase*
 tal. *no ti sa magnar come un cristian, poco ala volta, e ti te ga s'gionfà come un porco*

Od ostalih je tipova poredbenih frazema trodijelne strukture zabilježena tek po jedna potvrda za pridjevske (7), odnosno priložne poredbene frazeme (8).

- (7) hrv. *Bija je pravedan ki sunce*
 tal. *El jera un omo giusto, onesto come el sol*
- (8) hrv. *Uša vam ja, a uno svitlo ki usrid bila dana od puste letrifikacije šta je unutra.*
 tal. *Dentro jera ciaro come de giorno per la gran elettrificazion.*

U korpusu je potvrđen i jedan poredbeni frazem dvodijelne strukture (usp. Fink-Arsovski 2002: 12), tj. s izostavljenom sastavnicom koja se uspoređuje (9).

- (9) hrv. *Nema, ki grom je!*
tal. *El xe come una sajeta!*

3.3. Frazemske rečenice

Frazemskim se rečenicama određuju oni frazemi čiji su sastavni dijelovi temeljni članovi rečeničnoga ustrojstva – subjekt i predikat (usp. Fink-Arsovski 2002: 8; Menac-Mihalić i Menac 2011: 22). Tako strukturirani frazemi potvrđeni su i u izvornome tekstu i u njegovu prijevodu na istromletački (10).

- (10) a. hrv. *mrtvac bi se osladija*
tal. *insoma la gavessi resusitado anca un morto*
b. hrv. *I mrtvi bi ga pili*
tal. *El svejassi anche i morti*
c. hrv. *takve kurvače ki šta si ti još bog nije upamtija*
tal. *un trojon come ti no se lo ricorda gnanca Cristo*

Kao poseban (pod)tip frazemskih rečenica u frazeološkoj se literaturi katkada izdvajaju tzv. usklični frazemi, tj. frazemi „nabijeni emotivnošću“ koji „izriču, u većoj ili manjoj mjeri, pozitivne ili negativne osjećaje i raspoloženja“ (Menac-Mihalić i Menac 2011: 23). Takvi su frazemi razmjerno često potvrđeni u obama tekstovima (11).

- (11) a. hrv. *Aj, lipo u božju strinu, ti i kultura i prosvita!*
tal. *Ma va, va in mona ti, la cultura e l'istruzione!*
b. hrv. *E, usta mu se pozlatila!*
tal. *Santa quella boca! Parole sante!*
c. hrv. *Vidi kurve, sriću joj vrag odnija!*
tal. *Che putana, che ghe vegnissi un colpo!*

4. Pozadinske slike frazema

4.1. Frazemi s identičnim pozadinskim slikama

U većini su zabilježenih primjera u korpusu pozadinske slike frazema u izvornome (hrvatskome) tekstu i njegovu prijevodu na istromletački identične, a frazemi pripadaju istim značenjskim poljima. Frazemske su sastavnice i (posljedično) frazemska pozadinska slika u obama tekstovima potpuno podudarni, primjerice, u frazemima sa značenjima ‘vrlo je sklon komu, čemu’ (12a), ‘imati mnogo novca, biti bogat’ (12b), ‘dobro, kako treba (priliči), kako je red, kako se očekuje, učiniti što na ispravan način’ (12c), ‘ne raditi ništa’ (12d), ‘iskusna žena’ (12e), ‘mlada osoba’ (12e), ‘ukratko prepričati’ (12f), ‘jako se preplašiti’ (12g) itd.

- (12) a. hrv. *Dobar kralj, napredan, socijalistički orijentiran. Dušu bi dâ za radni narod i sirotinju.*
 tal. *Un bon re progressista, orientado verso l'Europa. El gavessi dado l'anima per i lavoratori e la povera gente democratica.*
- b. hrv. *I sad bi tija na milijunima da leži*
 tal. *E desso el volessi dormir sui milioni*
- c. hrv. *Pa lipo, brte, popravi kako bog zapovida, da te vas svit tute u selu razumi.*
 tal. *Te digo mi, brate, 'giustilo come che Dio comanda, che tuti in paese possi capir.*
- d. hrv. *A ja... ja još uvik ne mrdam ni malim prstom.*
 tal. *E mi...e mi ancora no movo un dito.*
- e. hrv. *je bila stara koka, ali jope, bilo je tute i friškoga mesa*
 tal. *la jera si una galina vecia, ma ghe iera anche de la carne fresca*
- f. hrv. *Ja mislim, drugovi, da bi drug Šimurina moga onako u dvi riči pripoviditi šta je vidija tute u toj prestavi.*
 tal. *Mi penso, democratici, che la democratica Šimurina dovessi contarne in due parole cos'che la ga visto in 'sta recita.*
- g. hrv. *A Amlet, jadnik umra od stra'*
 tal. *E Amleto, povereto, el xe morto de paura*

Identične pozadinske slike imaju i frazemi koji su u tekstovima upotrijebljeni u značenju 'glupirati se' u primjerima u (13). U obama je primjerima u (13) to frazemsko značenje povezano sa slikom majmuna koji izvodi pokrete smiješne ljudima.

- (13) hrv. *nije mi jasno zbog čega ti ovdje od sebe praviš majmuna*
 tal. *no capisso perché qua ti te ga messo far el mona*

Vrijedi ipak istaknuti da je u izvorniku u istome značenju potvrđena i frazemska inačica u kojoj je umjesto leksema *majmun* upotrijebljen leksem *budala*. U prijevodu je na odgovarajućem mjestu, kao i u (13), upotrijebljen frazem *far el mona*, dakle s leksemom u značenju 'majmun' (14). U svakom slučaju riječ je o gotovo istim frazeomodelima, koji se razlikuju samo po tome što se u jednome slučaju iza *praviti/far* nalazi zoonim (*majmun/mona*), a u drugome pogrdna odrednica (*budala*).

- (14) hrv. *I umisto da grizem oko sebe, ja od sebe pravim budalu*
 tal. *E al posto de morsigar tuti quei che me sta intorno, son qua a far el pupinoto, rido, fazo el mona*

Otvoreno je pitanje kako se potpuna podudarnost frazemskih pozadinskih slika u primjerima navedenim u ovome potpoglavlju može objasniti. S obzirom na kulturno-povijesnu uvjetovanost frazema te na pripadnost zajednica koje rabe idiome

novostoškavske ikavske, odnosno istromletačke fizionomije istomu (mediteranskom) civilizacijskom krugu, jasno je da se pritom u vidu mora imati mogućnost da su frazemi s podudarnim pozadinskim slikama posljedica neovisnoga razvoja u različitim idiomima (tj. mogućnost poligeneze) (usp. Muljačić 1968: 16; usp. također Turk i Opašić 2008: 28; Opašić 2010: 550). Druga je pak mogućnost ta da je identičnost frazemskih pozadinskih slika rezultat kalkiranja (usp. Turk i Opašić 2008: 28). Jasno utvrđivanje geneze te identičnosti zahtijeva, naravno, podrobnije istraživanje i izlaganje iz uskih okvira jednoga dramskoga teksta.

4.2. Frazemi sa sličnim pozadinskim slikama

Pod frazemima sa sličnim pozadinskim slikama generalno se razumijevaju frazemi identičnoga značenjskoga polja koji se međusobno razlikuju po sastavnicama koje pripadaju istomu asocijativnom polju (usp. Turk i Opašić 2008: 20; Opašić 2010: 551). Djelomične razlike u pozadinskim slikama među frazemima zabilježenim u izvornome i prevedenome tekstu nisu odveć česte, no ne može se reći ni da predstavljaju rijetkost. U izvornome je Brešanovu tekstu, primjerice, u značenju 'pokazati istinski karakter, narav' upotrijebljen frazem *pokazati pravo lice*, dok je na odgovarajućem mjestu u prijevodu drame na istromletački upotrijebljen frazem *far veder vero muso* (doslovno 'pokazati pravu njušku/gubicu')⁴ (15). Razlika je između dvaju frazema, dakle, u sastavnicama *lice* i *njuška/gubica* (tal. *muso*). Kako su te dvije sastavnice u očitoj asocijativnoj vezi (oba pripadaju semantičkomu polju glave), pozadinska se slika frazema upotrijebljenih u dvama tekstovima osjetno ne razlikuje, tj. može se govoriti o sličnim frazemskim pozadinskim slikama.

(15) hrv. *Pokazat ćemo mi narodu tvoje pravo lice.*

tal. *Ghe faremo veder al popolo el tuo vero muso.*

U značenju 'dobro upamtiti; urezati se u pamćenje' u hrvatskome je tekstu upotrijebljen frazem *ostati u pameti*, a u talijanskome *restar in testa* (doslovno 'ostati u glavi') (16). Kako *glava*, uz metonimijski pomak, označava i 'dio tijela koji je sjedište razuma, pameti' (usp. Vajs i Žic Fuchs 1998: 366), jasno je da između sastavnica koje se razlikuju u dvama frazemima (*pamet* – *glava*) postoji asocijativna veza, odnosno da se pozadinske slike u dvama frazemima tek neznatno razlikuju.

(16) hrv. *I eto, drugovi drugarice, ta mi je predstava ostala nikako u pameti*

tal. *Insoma, democratiche e democratici, quella recita la me xe proprio restada qua, in testa*

Sličnost pozadinskih slika svojstvena je i frazemima navedenim u (17), koji imaju značenje 'podučiti *koga*, učiniti *koga* pametnijim'. Između sastavnica *pamet* i *mozak*

4 Figuratивно *muso* može označavati i ljudsko lice.

(tal. *zervel*) u tim frazemima postoji metonimijski veza, a asocijativno su povezane i glagolske sastavnice frazema (*uliti – ficar dentro*).

- (17) hrv. *To pokaži materi svojoj, đubre, nek ti tude ulije malo pameti koje nemaš!*
tal. *Faghelo veder a tu' mare, carogna, che la te fichi dentro un poco de quel zervel che te manca.*

U značenju 'psovati, kleti' u hrvatskome je tekstu upotrijebljen frazem *skidati sve bogove*, a u talijanskome (istromletačkome) tekstu frazem *tirar zo Cristi e Madone* (18). Razlika je između dvaju frazema ponovno u sastavnicama koje pripadaju istomu semantičkom polju (u ovome slučaju religije), pa se stoga i u tom primjeru s punim pravom može govoriti o frazemima sa sličnim pozadinskim slikama.

- (18) hrv. *Otkad su te primili u Partiju, počeva se da glancaš, a prije si socijalizmu sve bogove skida.*
tal. *De quando che i te ga messo in tel Partito ti ga comincià a licarte con lori. Prima ti tiravi zo Cristi e Madone contro la sinistra.*

Djelomično su podudarne i pozadinske slike frazema kojima se u izvorniku i prijevodu izražava da će tko prebiti koga. U hrvatskome je tekstu to značenje izraženo frazemom koji je utemeljen na slici da neće ostati ni mali prst od koga, a u talijanskome tekstu na slici da od koga neće ostati niti crno (nečistoća) ispod noktiju. Različite su sastavnice, dakle, *mali prst i crno ispod noktiju*. Kako i jedno i drugo označava malu količinu, može se reći da su sastavnice u asocijativnoj vezi, a posljednično i da je riječ o frazemima sa sličnim pozadinskim slikama (19).

- (19) hrv. *A kad ga nađem, en ti milost Isusovu, mali prst neće ostat od njega!*
tal. *E co' lo trovo, porca de quela putana, de lu no restarà gnanca el sporco soto le onge!*

Slične pozadinske slike u izvornome i prevedenom tekstu imaju i frazemi sa značenjem 'uzalud se truditi; raditi što beskorisno'. U izvorniku je, naime, u tome značenju upotrijebljen frazem *sedlati prasicu*, dok se na odgovarajućem mjestu u talijanskoj (istromletačkoj) inačici pojavljuje frazem *meter el basto ala cavra* (doslovno 'sedlati kozu') (20).

- (20) hrv. *I šta ćemo sad tute prasicu sedlati!*
tal. *Desso xe inutile meterghe el basto ala cavra!*

Kao i u drugim frazemima sa sličnim pozadinskim slikama, sastavnice po kojima se razlikuju frazemi navedeni u (20) (*prasicu – koza*) asocijativno su povezive, s obzirom na to da pripadaju istomu semantičkom polju. Imajući u vidu činjenicu da su frazemi kulturno-povijesno uvjetovani, različite zoonimske sastavnice u dvama frazemima vjerojatno bi se barem donekle mogle povezati s upućenosti govornikā idiomā kojim su analizirani tekstovi ispisani na pojedine životinje. Slika (sedlanja)

koze (a ne neke druge životinje) u istromletačkome bi se frazemu mogla, naime, objasniti činjenicom da je koza simbol Istre, tj. područja na kojem je istromletački u upotrebi. U nastavku navodimo još nekoliko frazema sa sličnim pozadinskim slikama.

- (21) a. hrv. *Ande, dušo, kad te vidim ovako bublastu, šta mi drugo može doći u glavu...*
 tal. *Andà, anima mia, co' te vedo cussi, cosa pol passarme per la testa?...*
 b. hrv. *Zašto si u zatvor posla čovika kome nisi vridan ni petu polizati?*
 tal. *Perché ti ga fato meter in presòn uno che no ti son gnanca degno de basàr la tera do' che el camina?*
 c. hrv. *Istirat ću ja istinu na sunce.*
 tal. *Farò vegnir fora la verità.*

U (21a) značenje ‘dosjetiti se čega’ u hrvatskome je frazemu povezano s pozadinskom slikom ‘dolaziti u glavu’, a u talijanskome frazemu s pozadinskom slikom ‘prolaziti kroz glavu’. U (21b) značenje iskazivanja (dubokoga) poštovanja u hrvatskome frazemu ima pozadinsku sliku lizanja čije pete, a u talijanskome ljubljenja poda po kojemu tko hoda, pri čemu je jasno postojanje asocijativne veze između sastavnica (*po*)*lizati* – (*po*)*ljubiti*, odnosno *peta* – *zemlja po kojoj se hoda*. Konačno, u (21c) značenje dokazivanja istine u hrvatskome frazemu ima u pozadini sliku istjerivanja (istine) na sunce, a u talijanskom sliku izlaženja (istine) vani.

4.3. Frazemi s različitim pozadinskim slikama

Prethodno smo istaknuli da su frazemi kulturno-povijesno uvjetovani, odnosno da su tijesno povezani „s iskustvom i navikama naroda u kojem su nastali“ (Turk i Opašić 2008: 25). Jasno je stoga da u različitim jezicima frazemi podudarna (ili identična) značenja nisu uvijek povezani s istim pozadinskim slikama (odnosno s istim iskustvima).⁵ O tome svjedoči i stanje u našem korpusu, u kojem je zabilježeno više primjera u kojima se pozadinske slike frazema u hrvatskome i talijanskome (istromletačkome) tekstu osjetno razlikuju.

Značenje odmicanja od teme, odnosno gubljenja niti/fokusa u hrvatskome je tekstu izraženo frazemom koji je povezan s pozadinskom slikom skretanja s linije. Drugačije je u talijanskome tekstu, u kojem frazem odgovarajućega značenja ima pozadinsku sliku mokrenja izvan noćne posude (22).

- (22) hrv. *Ovaj... kako da kažem... mislim da su niki drugovi malo skrenuli s linije.*
 tal. *Beh...eco...come dir, mi me par che certi democratici i ga comincià a pisar fora dela lata.*

5 Za različite pozadinske slike hrvatskih stadardnojezičnih frazema i frazema u engleskome, njemačkome i talijanskome jeziku v. Turk i Opašić 2008; Opašić 2010.

Značenje 'biti lud, blesav' i u hrvatskome je i u (odgovarajućem) talijanskom frazemu povezano sa slikom nedostajanja *čega*. U hrvatskome je tekstu riječ o nedostajanju dasaka komu (ili, konkretnije, o tome da sve daske nisu komu na mjestu), dok je u talijanskome tekstu u navedeno značenje pretočena frazemska pozadinska slika prema kojoj komu u kokošinjcu nisu sve kokoši (23).

- (23) hrv. *Meni se pari da njemu nisu sve daske na mistu.*
tal. *Sto Shakespeare me par che no'l gabi tute le galine casa.*

Da je tko ispravan ili pošten, u hrvatskome je tekstu izraženo frazemom *imati čiste ruke*. Drugačiju pozadinsku sliku frazem istoga značenja ima u talijanskome tekstu, u kojem je ispravnost ili poštenje koga izraženo frazemom koji je utemeljen na slici toga da tko ima savjest na mjestu (24).⁶

- (24) hrv. *A dobro, kad su ti tako čiste ruke, šta ne govoriš?*
tal. *Bon, se ti ga tanto la coscienza a posto, perché no ti parli?*

Poredbenu strukturu u obama tekstovima imaju frazemi figurativnoga značenja 'obaviti spolni odnos'. U hrvatskome tekstu frazem s takvim značenjem ima u pozadini sliku gužvanja harmonike, a u talijanskome sliku cijedenja limuna (25).

- (25) hrv. *En ti oči Gospine, noćas ću te zgužvati isto ki armoniku!*
tal. *Mare mia, sta note te struco come un limon!*

Značenje podučavanja koga (s pejorativnim predznakom) u hrvatskome je tekstu izraženo frazemom koji ima pozadinsku sliku soljenja pameti, a u talijanskome tekstu frazemom s potpuno drugačijom pozadinskom slikom – održavanja prodi-ke/propovijedi (26).

- (26) hrv. *Najprije se ti prosvitli, pa onda namika dođi soliti pamet.*
tal. *Istruissite prima ti, e dopo vien qua tegnirne la predica!*

U značenju 'doskočiti komu', odnosno 'obeshrabriti koga' u hrvatskome je tekstu upotrijebljen frazem s pozadinskom slikom stajanja na rep (komu). Drugačiju pozadinsku sliku ima frazem istoga značenja u talijanskome tekstu. Obeshrabrivanje je, naime, u talijanskome frazemu utemeljeno na pozadinskoj slici spuštanja krila (*komu*) (27).

- (27) hrv. *Stali smo mi na rep Švabi, pa ćemo i tom Englezu.*
tal. *Ghe gavemo fato calar le ale ai tedeschi e ghe le faremo calar anca a 'sto l'inglese.*

U obama su tekstovima potvrđeni sinonimni frazemi sa značenjem 'besposličariti; ne raditi ništa'. U hrvatskome je tekstu to značenje najčešće izraženo frazemima

6 Pritom valja naglasiti da frazem *avere mani pulite* (hrv. imati čiste ruke) postoji u talijanskom jeziku. Najčešće se koristi u novinarsko-političkom stilu i odnosi se na potpuno drugačiju pojavnost u suvremenom talijanskom društvu.

koji u pozadini imaju sliku stražnjice (28a), odnosno stražnjice i/ili spolovila (28b-c). Varijacije među frazemima takvoga značenja i takve pozadinske slike tiču se leksičkih inačica kojima je označena (odnosno može biti označena) stražnjica – u tekstu su potvrđeni leksem vulgarne boje *guzica* i leksem *strina* (s figurativnim značenjem) – te glagolske sastavnice frazema (u dvama se primjerima stražnjica grije, a u jednome hladi). U izvorniku je potvrđen i frazem identičnoga značenja s potpuno drugačijom pozadinskom slikom sjedenja skrštenih ruku (29).

- (28) a. *tvoj čaća je guzicu kraj peći grija*
 b. *Ali svete mi nedilje, nećeš dugo grijati strinu tute kod nas.*
 c. *A prije toga si strinu ladija gorika u Bukovici.*

(29) *ali ja nisam sidija skrštenih ruku gorika u Bukovici*

Frazemi upotrijebljeni na odgovarajućim mjestima u prevedenome tekstu mogu imati identičnu pozadinsku sliku kao i frazem u izvorniku – što je slučaj s frazecom (30), koji je ekvivalent frazemu u (28a). Pozadinske slike, međutim, mogu biti i potpuno drugačije. U dvama je primjerima, naime, značenje ‘besposličariti; ne raditi ništa’ izraženo frazemima koji u pozadini imaju sliku češkanja (31a) (prijevodni ekvivalent frazema u /29/), odnosno grijanja testisa (tal. *bale*; doslovno ‘lopte’) na planinama (31b) (prijevodni ekvivalent frazema u /28c/). Konačno, drugačiju pozadinsku sliku u prijevodu ima i frazem koji se pojavljuje na mjestu frazema u (28c) u izvornu prijevodu je potvrđen i frazem identičnoga značenja s pozadinskom slikom grijanja stolice (32) (kao prijevodni ekvivalent frazemu u /28b/).

- (30) *tu pare stava a scaldarse el cul rente la stufo*
 (31) a. *ma no che stavo a gratarme le bale sui monti*
 b. *Quando se sbarava ti te scaldavi le bale sui monti.*
 (32) *No ti son obligado a scaldar la carega.*

5. Zaključne napomene

Kontrastivnom su se analizom frazema u Brešanovoj *Predstavi ‘Hamleta’ u selu Mrduša Donja* i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt u ovome radu pokušale utvrditi sličnosti i razlike u strukturiranosti frazema te u pozadinskim slikama na kojima su oni utemeljeni u dvama tekstovima. Na strukturnoj razini u prijevodnoj inačici nismo zabilježili minimalne frazeme, dok u drugim dvjema kategorijama (frazemā svezā riječi i frazemskih rečenica) nisu uočene relevantne razlike između frazema u izvorniku i prijevodu. Većina frazema potvrđenih u analiziranim tekstovima podudarna je i u pogledu pozadinskih slika na kojima su utemeljena frazemska značenja. Premda bi detaljnijim istraživanjima (uz nužno izlaženje iz okvira analiziranoga dramskog teksta) geneza takvih podudarnosti tek trebala

biti objašnjena, u načelu se može reći da one nisu posve iznenađujuće kada se u vidu ima činjenica da zajednice koje rabe govore novoštokavske ikavske, odnosno istromletačke fizionomije pripadaju istomu, mediteranskomu civilizacijskom krugu. Za niz je frazema u dvama tekstovima ipak utvrđeno da imaju djelomično ili potpuno različite pozadinske slike. Osim što potkrjepljuje neprijepornu činjenicu o kulturno-povijesnoj determiniranosti frazema, odnosno njihovoj tijesnoj povezanosti s navikama i običajima zajednica (naroda) koje rabe određeni idiom, taj podatak ujedno pokazuje da prijevod Brešanova teksta na istromletački nije bio ropski, nego je načinjen uz uvažavanje kulturnih i drugih posebnosti sredine u kojoj je nastao i za koju je namijenjen.

Literatura

- Bezić, Maja; Kalebić, Lovorka (2015) „Gli italianismi nella fraseologia dialettale croata: il caso della parlata di Spalato.“ *Quaestiones Romanicae* 3 (2): 428–435.
- Bošnjak, Tomislava (2004) „Frazemi u lovrečkome govoru kojima se opisuje izgled.“ U *Lovrečki libar* 6, ur. Šamija, Ivan Branko, 123–132. Zagreb: Društvo Lovrećana Zagreb.
- Bunk, Ana; Opašić, Maja (2010) „Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku.“ *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36 (2): 237–250.
- Fink-Arsovski, Željka (1994) *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Fink-Arsovski, Željka (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- Fink, Željka (2000) „Tipovi frazema-fonetskih riječi.“ U *Riječki filološki dani* 3, ur. Stolic, Dijana, 93–98, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Frančić, Anđela; Menac-Mihalić, Mira (2013) „Istraživanje i leksikografska obrada hrvatske dijalektne leksikografije.“ U *A tko to ide? A xmo mam idze? Hrvatski prilozii XV. međunarodnom slavističkom kongresu*, ur. Turk, Marija, 67–84. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatsko filološko društvo.
- Jelaska, Zrinka (2014) „Animalistički frazemi biblijskoga podrijetla u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima.“ U *Životinje u frazeološkome ruhu*, ur. Vidović Bolt, Ivana, 1–22. Zagreb: FF press.
- Malnar, Marija (2011) „Poredbeni frazemi u čabarskim govorima.“ *Filologija* 57: 155–173.
- Malnar Jurišić, Marija; Vukša Nahod, Perina (2015) „O čovjeku ukrajno – Konceptualna analiza frazema čabarskih govora.“ *Jezikoslovnii zapiski* 21: 121–136.
- Maresić, Jela (1994) „Iz frazeologije govora Podravske Sesvete.“ *Fluminensia* 6 (1–2): 95–98.

- Maresić, Jela (2008) *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matešić, Josip (1995) „Frazeologija i dijalektologija.“ *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9: 83–88.
- Matešić, Mihaela (2006) „Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga.“ *Fluminensia* 18 (2): 37–81.
- Menac, Antica; Menac-Mihalić, Mira (1997) „Elementi venecijanskog dijalekta u frazeologiji suvremenih bračkih pjesnika.“ *Riječ* 3 (2): 54–58.
- Menac-Mihalić, Mira (2005) *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, Mira (2007) „Iz frazeologije slavonskoga dijalekta.“ U *Šokačka rič* 4, ur. Bilić, Anica, 107–123. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije.
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica (2011) *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mijić, Linda; Bartulović, Anita (2016) „Frazemi sa sastavnicom iz semantičkoga polja ‘voda’ u klasičnim jezicima i hrvatskom jeziku.“ *Fluminensia* 28 (1): 123–141.
- Muljačić, Žarko (1968) „Tipologija jezičnoga kalka.“ *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru. Razdio lingvističko-filološki* 7 (4): 5–19.
- Nigoević, Magdalena; Galić, Josip (u tisku) „Strategije intenzifikacije u Brešanovoj drami Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja i njezinu prijevodu na istromletački dijalekt.“ U *Prvi Brešanov svibanj. Međunarodni znanstveni skup o djelu Ive Brešana. Zbornik radova*, ur. Gospić, Ana; Levanat Peričić, Miranda.
- Opašić, Maja (2010) „Hrvatski i talijanski frazemi: podudarnosti i razlike.“ U *Riječki filološki dani 6. Zbornik radova*, ur. Badurina, Lada; Bačić Karković, Danijela, 549–557. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Ribarova, Slavomira; Vidović Bolt, Ivana (2005) „Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku.“ U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. Granić, Jagoda, 643–653. Zagreb–Split: HDPL-
- Turk, Marija (1997) „Prilog proučavanju čakavske frazeologije (na građi iz krčke govora).“ *Suvremena lingvistika* 43–44: 313–324.
- Turk, Marija (1998) „Frazeologija krčkih govora.“ U *Govori otoka Krka*. Turk, Marija; Lukežić, Iva, 263–298. Crikvenica: Libellus.
- Turk, Marija; Opašić, Maja (2008) „Supostavna raščlamba frazema.“ *Fluminensia* 20 (1): 19–31.
- Vajs, Nada; Žic-Fuchs Milena (1998) „Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku.“ *Filologija* 30–31: 363–368.

Vidović Bolt, Ivana; Barčot, Branka; Fink-Arsovski, Željka; Kovačević, Barbara; Pintarić, Neda; Vasung, Ana (2017) *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.

Vukša Nahod, Perina; Malnar Jurišić, Marija (2016) „Gdje vuk podne zvoni, a lisica poštu nosi – Zoonimski frazemi mjesnoga govora Komina.“ *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20: 225–248.

Phrasemes in Brešan's play "Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja" and its translation to the Istrian-Venetian dialect

This study presents, in a cross-linguistic perspective, analysis of the phrasemes from Ivo Brešan's play *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* [The Performance of 'Hamlet' in the Village of Mrduša Donja] (1965), mostly written in the Neoštokavian Ikavian dialect, and from the Istrian-Venetian dialect version (*La rappresentazione dell'Amleto nel villaggio di Merduscia di Sotto*). The idioms used in both texts belong to the varieties of Croatian and Italian languages; the study, therefore, will contribute to the contrastive analysis of these two genetically different languages (one being Slavic and the other Romance). The idioms used in both texts belong to the varieties of Croatian and Italian languages; the study, therefore, will contribute to the contrastive analysis of these two genetically different languages (one being Slavic and the other Romance). Starting from the Brešan's original, the aim is to determine similarities and differences in the phrasemes' structure and in the background images they are based on in Croatian and Italian (Istrian-Venetian) texts. The structural analysis is performed following the usual phraseme classification: minimal phrasemes, phrasemes as multiword expressions and phrasemes as phrases (cf. Vidović Bolt *et al.* 2017: 8). In terms of background images they are connected to, three types of relationships between phrasemes in the original text and their counterparts in the translated text have been identified: phrasemes with identical background images, phrasemes with similar background images and phrasemes with different background images.

Key words: dialectal phraseology, *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, *La rappresentazione dell'Amleto nel villaggio di Merduscia di Sotto*, Neoštokavian Ikavian dialect of Štokavian group of dialects, Istrian-Venetian dialect

VESNA DEŽELJIN

*Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**vdezelji@ffzg.hr*

Komunikacijska funkcija zoonima u hrvatskom i talijanskom jeziku

Zoonimi mogu na osobiti način obilježiti komunikaciju ukoliko se aktiviraju njihova sekundarna značenja. Hrvatskom su jezikoslovlju poznati izolirani radovi u kojima se analizira funkcionalnost naziva za životinje kao sastavnih dijelova frazema sa zoonimskom sastavnicom (Omazić 2002, Vidović Bolt, Crneković 2015), njihova važnost u gradnji teksta i karakterizaciji likova (Deželjin 2012) te u ostvaraju komunikacije među sudionicima u kojoj se sveobuhvatno prožimaju sva raspoloživa sredstva i strategije i svaki izraz sa zoonimskom sastavnicom govori i o izvanjezičnoj stvarnosti u kojoj je nastao (Pinarić 2002).

U ovom se istraživanju govori o uporabi zoonima u hrvatskom i talijanskom jeziku koje izvorni govornici tih jezika različite dobi najčešće izdvajaju kao društveno prihvaćene i prikladne za izražavanje emotivnosti govornika. Uočavanje pragmatičkih funkcija koje zoo-pragmeme mogu vršiti u hrvatskom i talijanskom jeziku govori o njihovu položaju unutar vlastitoga sustava, o podudarnostima i odstupanjima u dva jezika s obzirom na izbor zoonima prikladnih za iskazivanje istoga emotivnoga stava prema sugovorniku ili referentu. Uz to, razmatraju se sličnosti i razlike u formi zoo-pragmema (samostalna riječ, frazem, rečenica).

Gljučne riječi: zoo-pragmeme, hrvatski jezik, talijanski jezik, apelativna funkcija, referencijalna funkcija

1. Uvod

Proučavanje naziva za životinje, zoonima, plodno je područje jezikoslovlja u kojemu se ogleda svekoliko prožimanje ljudske prirode, poimanja svijeta i ojezičavanja izvanjezičnih činjenica. U nas postoje radovi na tu temu (Ljubičić 1994, Deželjin 2012, Vidović-Bolt 2014, Delić 2014, Pintarić i Mironova Blažina 2015, Crneković 2015), a teorijski doprinos na koji se ovaj rad najviše oslanja onaj je N. Pintarić koja zoonime uvrštava u emotivne pragme (Pintarić 2002: 155) jer oni izražavaju pozitivan ili negativan osjećaj prema sugovorniku, samoj komunikacijskoj situaciji te osobama o kojima se govori. Zoonimni pragme figurativni su jezični izrazi koji zrcale konceptualne veze u umu čovjeka i svaki se upire na neku konceptualnu metaforu ili metonimiju (Lakoff i Turner 1989, Kövecses 1986), a njihovo se značenje prepoznaje kao hipokorističnost odnosno kao pejorativnost.

Zoonimi se mogu rabiti u izravnom obraćanju sugovorniku, tj. kao adresativi (Pintarić 2002: 168) ili ih se može uporabiti u razgovoru o nekoj osobi. S obzirom na formu, javljaju se kao samostalne riječi, u različitim tipovima (poredbenih, Omazić 2002) frazema¹ ili su dio rečeničnih izričaja.

2. Cilj rada

Vodeći računa o nekim dosadašnjim rezultatima, u istraživanju se polazi od tri hipoteze: a) u oba će jezika broj pejorativnih pragmea biti veći; b) isto emotivno stanje vjerojatno će biti izraženo sadržajno istim zoo-pragmemom; c) zbog sličnoga načina strukturiranja misli, u jezicima će se vjerojatno podudarati i formalno-jezične strukture u kojima se javljaju zoonimi. Stoga, za razliku od dosadašnjih, cilj je ovoga istraživanja sljedeći: 1) uočiti koje zoonime kroatofoni i italofoni govornici smatraju prikladnima, i stoga najčešće biraju i rabe za izražavanje svoje emotivnosti u živoj komunikaciji; 2) spoznati koji zoonimi u hrvatskom i talijanskom jeziku mogu imati funkciju umilnice, a koji naljutnice; 3) svjesni nekih kognitivnolingvističkih spoznaja o podudarnostima u misaonom strukturiranju znanja i time o univerzalnosti mehanizma mišljenja, tj. metafore (Kövecses 2005), vidjeti rabe li oba jezika iste zoonime za izricanje istoga emotivnog stava prema sugovorniku ili referentu te 4) upozoriti na uočene podudarnosti i odstupanja u uporabi zoo-pragmea u dva jezika.

3. Metoda istraživanja i ispitanici

Ovo je istraživanje provedeno uz pomoć Upitnika (Prilog 1²) na hrvatskom i talijanskom jeziku koji su osmišljeni za ovu prigodu i sastoje se od četiri dijela. Na temelju osobnoga iskustva i leksikoloških izvora i korpusa na raspolaganju³, sastavljen je i nalazi se u prvom dijelu Upitnika za oba jezika popis od 38 zoonima, od kojih se mnogi semantički podudaraju. Ispitanici su bili zamoljeni da u tom

-
- 1 Frazeeološke se teme mogu istraživati iz različitih pravaca. Navedena istraživanja vezana za hrvatski i talijanski jezik temelje se uglavnom na kontrastivnom pristupu, a Deželjin 2012 na pragmatičkoj teoriji. Novija su istraživanja utemeljena na postavkama kognitivne lingvistike i na teoriji konceptualne metafore i metonimije i većinom su vezana za englesku i hrvatsku frazeologiju (npr. Omazić 2002, 2003, 2004, Omazić i Ferčec 2003, Stanojević i Parizoska 2007).
  - 2 Zbog ograničena prostora daje se u cijelosti samo Upitnik na hrvatskom jeziku. Upitnik na talijanskom jeziku podudaran je u formi, a razlika se ogleda u izboru zoonima sukladno relevantnim izvorima za talijanski jezik, što se vidi u popisu: *asino, balena, bue, cagna, cane, capra, cavalla, cavallo, cicala, civetta, coniglio, elefante, formica, galletto, gallina, gatta, gatto, ghira, leone, lumaca, lupo, maiale, mulo, oca, orso, pappagallo, pecora, pesce, porco, pulcino, serepente (serpe), talpa, topolino, toro, vacca, verme, vipera, volpe*.
  - 3 Lapucci 1969; Quartu 2001; Menac i Vučetić 1995; Hrvatski jezični portal: <http://hjp.novi-liber.hr/> (pristup 5. 2. 2019.); *Dizionario dei modi di dire*: <http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/> (pristup 6. 2. 2019.)

dijelu uz svaki ponuđeni zoonim koji u razgovoru rabe, naznače: a) rabe li ga kao adresativ (ostvaruje se apelativna funkcija) i/ili kao element za referiranje o trećoj osobi (radi se o referencijalnoj funkciji) te b) izražava li taj zoonim pozitivan ili negativan stav govornika. Nadalje, ispitanici su zamoljeni da u drugi dio Upitnika dopišu one zoonime koje također rabe u istoj funkciji, a ne nalaze se na popisu. U treći su dio Upitnika ispitanici mogli napisati primjere iskaza (izolirane riječi, frazeme i rečenice) s navedenim zoo-pragmemima te moguća objašnjenja relevantna za značenje i uporabu. U četvrti dio Upitnika ispitanici su unijeli svoje demografske podatke: spol, dob, mjesto rođenja i stanovanja, obrazovanje i zanimanje.

Na temelju unaprijed potvrđene pismene suglasnosti sa svim hrvatskim i talijanskim ispitanicima Upitnici su podijeljeni izravno ili elektronički.

Upitnik je ispunilo 62 ispitanika, 36 kroatofonih (20 mlađih osoba, 19 – 25 godina, i 16 osoba srednje i starije dobi, 37 – 65 godina) i 26 italofonih ispitanika (18 mlađih osoba, 19 – 24 godine, i 10 osoba srednje i starije dobi, 39 – 72 godine). S obzirom na obrazovanje među hrvatskim je ispitanicima, osim 20 studenata, 8 ispitanika visoke stručne spreme (uključujući i dvoje doktora znanosti) i 8 onih srednje stručne spreme. Osim 18 studenata, ostali se talijanski ispitanici po obrazovnoj strukturi razdjeljuju na umirovljenike fakultetski obrazovane (2) i one sa srednjom školom (2) te u radno aktivne osobe visoke (5) i srednje (1) stručne spreme.

Po spolu, kroatofoni se ispitanici razdjeljuju na 20 žena (12 mlađih i 8 starijih) i 16 muškaraca (8 mlađih i 8 starijih), a italofoni na 14 žena (12 mlađih i 2 starije) i 14 muškaraca (6 mlađih i 8 starijih). Iako su svi hrvatski ispitanici trenutačno nastanjeni u Zagrebu, iskazuju pripadnost Dalmaciji (južnoj, 2 i srednjoj 5), Kvarneru (3), Prigorju (1), Slavoniji (2), Zagorju (4) i Zagrebu (19). Talijanski ispitanici potječu s juga zemlje (Apulija, 7), iz središnjega dijela (Abruco, 8, Lacij 2, Toskana, 3) te sa sjevera (Pijemont 4, Lombardija 2, Veneto 2).

Rezultati prikupljeni upitnikom podvrgnuti su kvalitativnoj deskriptivnoj analizi.

4. Analiza rezultata

Rezultati pokazuju da je prvotno ponuđeni popis zoonima za svaki jezik moguće znatnije dopuniti novim elementima: u hrvatskom je popisu ukupno 51 element, a u talijanskome ih je 78⁴.

4 U drugom dijelu hrvatskih upitnika zabilježeni su još: *cvrčak, hrčak, janje, kornjača, lav, maca, medvjed, muha, pavijan, puž, sova, slon, tele*. Talijanski su ispitanici dopisali sljedeće zoonime: *acciuga, alloco, aquila, avvoltoio, bradipo, castoro, cerbiatto, cinghiale, colomba, cornacchia, cucciolo, falco, farfalla, giraffa, gufo, iena, koala, lepre, lucertola, micetto, mosca, orsacchiotto, pachiderma, papero, pavone, passerotto, piccioncina, piccioncino, piovra, porca, pulce, ragno, rospo, scimmia, scorfano, somaro, tartaruga, usignolo, vitello, zanzara*. Zbog ograničena prostora u raspravi se analiziraju samo elementi koje je navelo najmanje troje ispitanika. Zoo-pragmemi navode se prema broju pojavnica.

4.1. Rezultati za hrvatski jezik

Najčešći su hipokoristični zoonimni pragmemi u funkciji adresativa za obraćanje maloj djeci (*ribica*, 9, *mišić*, 8, *žabica*, 5, *bubica*, 4, *mačkica*, 3, pile/ pilence/ picek, 3) i voljenoj odrasloj osobi (*maca*, 4) u vokativu ili nominativu, što ovisi o organskom idiomu ispitanika. Isti deminutivni zoo-pragmemi⁵ znatno su rjeđi u razgovoru o trećoj osobi, a češći je jedino *bubica* jer može označiti i mirnu, tihu odraslu osobu. Ovisno o karakteristici životinje koja se izdvaja i preslikava, hipokoristični mogu biti zoo-pragmemi *bik*, 5 (*Ti si pravi bik.* / *On je pravi bik.*), jer se na čovjeka preslikavaju izdržljivost i upornost), a isto vrijedi i za *vol*, 3. Neočekivani je podatak da *prase* (3) i *prasicica* (3) mogu biti hipokoristični: njima govornik izražava svoju popustljivost prema inače nedopustivom ponašanju ili izvedenim smicalicama sugovornika/osobe uz koje se vežu⁶. Uz zoonim *pas* veže se odanost i ta se značajka visoko cijeni u ljudskim odnosima (*vjeran kao pas*, 3). Pozitivan stav izražavaju *mrav*, 4, *crv*⁷, 4 i *pčelica*, 3 u poredbenim frazemima⁸: *marljiv/vrijedan kao mrav/crv/pčelica*⁹, a slično i *magarac*, *bik* i *vol*, što dokazuje *uporan kao magarac/bik/vol*. Dopisani zoonim *janje* (4) hipokoristik je, što dokazuju frazemi *nevin kao janje*, *umiljat kao janje*, a pozitivan stav o borbenosti lava (4) iskazuje frazem *boriti se kao lav*.

Znatno su brojniji pejorativni zoo-pragmemi: *koza*, 11, *konj*, 10, *majmun*, 10, *svinja*, 10, *guska*, 9, *magarac*, 9, *zmija*, 7, *krmača*, 6, *jarac*, 4, *kobila*, 4, *kokoš* 4, *krava*, 3 i *vol*, 3. Glupost, vezana uz zoonime *koza* i *guska*, preslikava se na žensku osobu i iskazuje u figurativnim izričajima s apelativnom ili referencijalnom funkcijom *Kozo!*, *Gusko jedna!*, *Ti si obična guska!*, *Ona je glupa kao koza/guska/krava*, a slično vrijedi i za zoo-pragmem *kokoš*¹⁰ (*Koja je to kokoš!*)¹¹. Negativan stav prema glupom sugovorniku ili muškarcu općenito najčešće iskazuju zoo-pragmeni *konj*, *majmun* i *vol* (*Konju!*/*Majmune/Vole jedan!*)¹², a kritiku zbog lijenosti izrazit će zoo-pragmem *magarac*¹³. Zoo-pragmemima *svinja*, *prasicica*, 3, (*prase*, ako

5 U izravnu obraćanju i u govoru o trećoj osobi javljaju se *crvić*, *kokica*, *mačić*, *pčelica*, *vrapčić* i *zečić*.

6 Ostali uočeni pozitivno konotirani zoo-pragmemi jesu: *mačak/mačor* (*Baš si mačak! On je stari mačor!*), *janje* (*umiljat/dražestan kao janje*), *cvrčak* (*pjeva kao cvrčak*).

7 Izraz *uporan kao crv* (2) izražava negativan stav ako je *uporan* sinonim za *dosadan* (što je primjer frazeološke antonimije).

8 Primjeri iz upitnika potvrđuju mogućnost supstitucije neke sastavnice poredbenoga frazema čega je posljedica frazeološka sinonimija, odnosno frazemi različiti na planu izraza, a bliski na planu sadržaja (Omazić 2002).

9 *Pčelica* može biti i vrijedna i pametna.

10 Podsmjeh prema ženi zbog izostanka očekivane intelektualne sposobnosti iskazuje zoo-pragmem *kokica*.

11 Takve osobe previše i isprazno govore (*lajav kao guska/kokoš*).

12 Isti se stav izražava i poredbenim frazmemom *glup kao tele*, donekle i zoo-pragmemom *pavijan*, 2 (*Koji si ti pavijan! On ti je pavijan!*).

13 Isto iskazuje i zoo-pragmem *mazga*, 2 (*Koja si ti mazga!*, *Lijen je kao mazga.*).

je riječ o djetetu) kritizira se prljavost i nepristojno ponašanje sugovornika i osobe općenito, kao i debljina (*debeo kao svinja/prasac*), dok zoo-pragmem *krmača*, 6 (*Krmačo!, Pusti, ona je prava krmača!*), uz spomenuto, konotira, poput zoo-pragmema *kobila*, i neprikladno, često vulgarno ponašanje žene koju se oslovljava ili o kojoj se govori. Zoo-pragmem *zmija* iskazuje negativan stav prema podlim, iskvašenim¹⁴ i time opasnim osobama, ženama i muškarcima (*Zmijo!, Koja je ona zmija!, On je prava zmija!*). Neke značajke ponašanja ili fizičkoga izgleda životinja nisu rado videne: uz prepredenost/lukavost veže se *lisica*, 4 (*lukav/prepreden kao lisica*), a pejorativni su i zoo-pragmemi *jarac* (3), *bik* (3), *mazga* (3) i *magarac* jer se uz njih veže tvrdoglavost.

Treći dio upitnika pokazuje da se mnogi zoo-pragmemi rabe češće samo u referencijalnoj funkciji kao dio poredbenog frazema. Osim pridjevskih poredbenih frazema, pri čemu je onih koji izražavaju mane i nedostatke (glup, lijen, tvrdoglav, prepreden, zao, prljav, spor, nespretan, debeo, nezgrapan itd.¹⁵), a time i negativan stav, znatno više, uočeni su i glagolski poredbeni frazemi (usp. bilj. 11): *gegati se / hodati kao patka, raditi kao slon, pamtiti kao slon, srljati kao guska u maglu, skrivati nešto kao što zmija skriva noge*. Denominalni glagoli *klepetati, kokodakati, majmunirati se i usvinjiti se* dolaze u frazemima u niječnom obliku imperativa (*Ne klepeti!, Ne majmuniraj se!*) ili u trećem licu prezenta.

4.2. Rezultati za talijanski jezik

Najčešće navedeni pozitivno konotirani zoo-pragmem s apelativnom i referencijalnom funkcijom, imenica je *volpe*, 8 ('lisica'), jer italofojni govornici visoko cijene lukavost koja se konvencionalno veže uz tu životinju (*Sei una volpe*¹⁶, 'Lisica si!', *Sei furbo come una volpe*, 'Lukav si kao lisica'), što je očita razlika i suprotnost u odnosu na hrvatske podatke. Hipokorističan je i čest, naročito kao adresativ, zoo-pragmem *leone*, 5 ('lav') jer su snaga i srčanost te životinje u borbi zadivljujući (*Sei / È un leone., È forte come un leone.*, 'Lav si/je!', 'Snažan je poput lava.'). *Pulcino*, 3 ('pile') i 7 puta dopisani *orsacchiotto* ('medvjedić'), hipokoristični su adresativni zoo-pragmemi upućeni djeci (drugim je moguće osloviti i muškarca), koji se rabe uz posvojni determinat u izjavnom ili optativnom iskazu (*Sei il mio pulcino! Mio orsacchiotto!*, 'Ti si moje pilence!', 'Moj medvjedić/u!'), kao izolirani vokativ u rečenici *Mi manchi, pulcino!, Sei tenero, pulcino!* ('Nedostaješ mi, piliću!', 'Nježna/nježan si, piliću!') ili u poredbenom frazemu *Sei tenero come orsacchiotto*. ('Nježan si poput medvjedića.'). Adresativna umilnica je i *cucciolo*, 3 ('štene', 'mla-

14 Isto izražavaju zoonimi *crv* (*On je crv, sve nagrizao!*) i *kučka*.

15 Pozitivne su značajke umiljatost, snažnost, upornost, marljivost, borbenost, vjernost, brzina, mirnoća, spretnost, nevinost, mudrost, okretnost.

16 U ovom slučaju, kao i u svim slučajevima s drugim zoo-pragmemima, zabilježeni su i eliptični izričaji bez glagola: *Una volpe!, Furbo come una volpe!*

dunče neke životinje'). Hipokoristični adresativni zoo-pragmemi još su *micetto* 3 ('mačić'), *passerotto*, 3 ('vrapčić'), *topolino*, 3 ('mišić'), uz poticajni imperativ ili u izjavnim rečenicama uz naglašenu posvojnost.¹⁷ Isti zoo-pragmemi u poredbenim frazemima imaju referencijalnu funkciju: *dolcissimo come un topolino*, *tenero come orsacchiotto/cucciolo/passerotto* ('nježan kao medvjedić/štene/vrapčić').¹⁸

Znatno je više zoo-pragmema kojima se iskazuje negativan stav. Ako je riječ o ženi, slično kao u hrvatskom, prednjače zoo-pragmemi *gallina* 10 ('kokoš') i *capra* 9 ('koza') koji, vršeći apelativnu i nešto rjeđe referencijalnu funkciju, iskazuju glupost i neobrazovanost osobe što iskazuju pridjevski (*stupida come una gallina/capra*)¹⁹, 'glupa kao kokoš/koza', *ignorante come una capra*, 'neznalica poput koze') i glagolski (*parlare come una gallina*, 'govoriti kao kokoš, tj. govoriti gluposti) poredbeni frazemi, metonimijski izraz *cervello di gallina!* ('kokošji mozak', usp. Vidović Bolt 2014: 5), metafora *essere una gallina* ('biti kokoš') i imperativni izričaji *Zitta/silenzio, gallina!* ('Tiho/tišina, kokoši!'). Nešto rjeđe naveden zoo-pragmem *oca*, 5 ('guska')²⁰ označava pretjerano naivnu i nesmotrenu žensku osobu. Kritika zbog neznanja i neobrazovanosti muškarca iskazuje se uporabom zoo-pragmema *asino*, 5 ('magarac') u različitim vrstama izričaja: *Studia, asino!* ('Uči, magarče!'), *essere un asino* ('biti magarac'), *ignorante come un asino* ('neznalica poput magarca'). Negativna percepcija veličine i nezgrapnosti sugovornika ili osobe o kojoj se govori, čak i ako je to žena, iskazuje zoo-pragmem *balena*, 6 ('kit') u poredbenom frazemu *grosso/grasso come una balena* ('biti velik/ debeo kao kit') ili u metafori *diventare una balena* ('postati kit'), kao i *elefante*, 3, u izričajima *Sei un elefante* ('Slon si.' = ponašao se / krećeš se kao slon) te *avere la grazia di un elefante* ('imati ljupkost slona'), pri čemu se potonjim na ironičan način negira ono što predikacija izriče. Negativan stav izazivaju sporost, što potvrđuju zoo-pragmemi *lumaca*, 5 ('puž') i *tartaruga* 3 ('kornjača')²¹, i loš vid, i čemu govori zoo-pragmem *talpa*, 6 ('krtica': *Che talpa, che sei!*, 'Kakva/ Koja si ti krtica!'; *ceco come una talpa*, 'slijep kao krtica'). Sugovornika ili osobu nestalna i nepouzdana karaktera poistovjećuje se s crvom (*verme*, 4) ili zmijom (*serpe*, 3) koje je teško uhvatiti i držati u ruci jer se smatra da im je koža ljjigava (*lurido*) i sklizava (*lurido*): *Verme/serpe lurido/viscido!*. Opasnu i zlu osobu talijanski ispitanici, kao i hrvatski, poistovjećuju sa zmijom, što po-

17 *Vieni, topolino!* ('Dođi, mišiću!'), *Calmo, passerotto!* ('Budi miran/mirna vrapčiću!'), *Sei il mio micetto/ topolino/piccioncina/passerotto.* ('Moj si mačić/mišić/golupčić/vrapčić.')

18 U upitnicima se javlja još niz zoo-pragmema, uglavnom u poredbenim frazemima, koji iskazuju pozitivan stav prema uočenoj karakteristici sugovornika i/ili referenta, poput vjernosti (*cane*, 3, 'pas'), marljivosti (*formica*, 3, 'mrav'), snazi (*elefante*, 3, 'slon'), dobrom vidu (*aquila*, 3, 'orao') itd.

19 Koza može biti i inatljiva: *dispettoso come una capra.*

20 Zabilježeni su izrazi *Ehi, sta zitta, oca!* ('Daj, šuti, gusko!'), i *essere un'oca giuliva* ('biti lakomislena guska'). Frazem *pettegola come un'oca* označava brbljavu ženu, tračericu.

21 Ispitanici rabe poredbene frazeme *lento come una lumaca/tartaruga*, 6, ('spor kao puž/kornjača'), *essere una lumaca* ('biti puž'), te uzvik *Veloce, lumaca!* ('Brzo, pužu!') u kojemu zoonim i pridjev u funkciji priloga tvore poticajni uzvik ironična prizvuka.

tvrdjuju izrazi s apelativnom i/ili referencijalnom funkcijom *essere una vipera*²², 4 ('biti zmija'), prikladni za oba spola. Zoonimi *porco* ('svinja', kao epicen) i *maiale*²³ ('prasac', 'krmak') konceptualno se vežu uz prljavštinu, debljinu zbog neumjerenosti u jelu te uz sklonost pretjeranom tjelesnom uživanju pa negativan stav prema sugovorniku ili osobi općenito, iskazuju polisemični izrazi *essere un maiale/porco* ('biti svinja/prasac', tj. biti prljav / biti debeo / biti lascivan i seksualno nezasitan) te poredbeni frazemi *sporco/sudicio come una maiale/porco/porcello* ('prljav poput svinje/prasca'), *mangiare come un maiale/porco* ('jesti kao prasac/svinja'). Iz trećega dijela Upitnika navodimo još neke pejorativne figurativne izraze, poredbene glagolske frazeme *dormire come un bradipo/ghiro*, 3 ('spavati kao ljenivac/puh'), *puzzare come una lepre/pesce*, 4 ('zaudarati kao zec/riba'), i posebno izraz *chiudersi a riccio* ('zatvoriti se kao jež') koji na čovjeka preslikava instinktivno ponašanje ježa u opasnosti, a metafora izražena denominalnim glagolom u imperativu *non gufare* ('nemoj puhati, stenjati', tj. izvoditi zvuk tipičan za čuka), u govoru mladih znači 'ne prizivati zlo'²⁴.

5. Zaključak

Iako je ovdje prezentiran tek dio podataka, u oba je jezika potvrđena uporaba zoo-pragmema, što se najbolje ogleda u mnogobrojnim atemporalnim relacijskim značenjima konceptualnih strukturnih metafora (npr. *biti zmija vs. essere una vipera*), neovisno o načinu realizacije tih značenja (izjavna rečenica, imperativni izričaj, poredbeni pridjevski ili glagolski frazem). Pokazalo se da između hrvatskoga i talijanskoga jezika postoje razlike i podudarnosti u izboru najčešćih zoo-pragmema kojima se izražava pozitivan odnosno negativan stav prema nekoj osobi, no u oba je jezika znatno više negativno konotiranih zoo-pragmema i time je potvrđena prva hipoteza. U hrvatskom je zabilježen veći broj hipokorističnih zoo-pragmema za obraćanje djetetu ili za njegovo opisivanje (*bubica, mačić/mačkica/maca, mišić, pilence, picek, ribica, žabica*) i za obraćanje voljenoj osobi (*maca*), dok u talijanskom tu funkciju uglavnom vrše *orsacchiotto* i *pulcino*, rjeđe *passerotto*, *piccioncina* i *cucciolo*, kao hiperonim, odnosno element shematične razine značenja. Podudarnost, dakle, postoji kod zoo-pragmema *pilence/picek vs. pulcino* i *vrpčić vs. passerotto*, dok talijanski nema ekvivalent za umilnicu *bubica*, a zoonimi *formica, lepre, pesce, rospo, verme* nisu prikladni za obraćanje djetetu te aktiviraju bitno drugačija

22 Riječ *vipera* označava isključivo otrovnicu, za razliku od *serpe*.

23 Oba se leksema prevode na hrvatski 'svinja'. No talijanski jezik razlikuje svinju koja živi slobodna u prirodi (*porco*) i onu koja živi u zatočeništvu radi uzgoja i konzumacije mesa (*maiale*). Devet je ispitanika potvrdilo tu razliku, sedmero ih smatra da samo *maiale* ima denotativnu vrijednost, neovisno o ambijentu u kojemu životinja živi, dok ostali (10) nisu dali objašnjenje, odnosno smatraju da su to potpuni sinonimi.

24 Usp. https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/G/gufare.shtml (pristup 9. 5. 2019.)

hipokoristična i naročito pejorativna značenja: *laborioso come una formica*, ali *puzzare come una lepre/pesce, essere un rospo, viscido come un verme*. U oba jezika zloću i opasnost za druge konotiraju *zmija*, tj. *vipera* (katkad i *serpente*), a nekarakternost *crv*, tj. *verme*. Zoo-pragmemi *prasad* (*prase*) i *prastica*, uobičajeno pejorativi, mogu u prikladnom hrvatskom kontekstu biti i hipokoristici, a njihovi talijanski ekvivalenti *maiale* i *scrofa* isključivo su pejorativi. Nedostatak inteligencije i želje za učenjem u oba se jezika iskazuje zoo-pragmemima *koza, guska, magarac, kokoš*, tj. *capra, oca, gallina, asino*, no u hrvatskom je jeziku u toj skupini i *konj*, dok talijanski ispitanici uopće ne spominju taj zoonim, kao niti zoonime *bue* i *scimmia*, što je važan kulturno-jezični podatak. Najosjetnija je razlika u interpretaciji zoo-pragmema *lisica*, odnosno *volpe*: ista izdvojena kvaliteta ove životinje, lukavost ili prepredenost, u hrvatskom se jeziku interpretira negativno (*prepreden kao lisica!*), a u talijanskom vrlo pozitivno (*furbo come una volpe!*). Na temelju tih podataka proizlazi da oba jezika ne izražavaju isti stav istim zoo-pragmemima, čime je druga hipoteza samo djelomično potvrđena, i to je segment koji bi u nekom budućem istraživanju valjalo podrobnije istražiti.

Neovisno o tomu iskazuje li se pozitivan ili negativan stav, u oba se jezika zoo-pragmemi javljaju u sličnim formalno-jezičnim strukturama i time je potvrđena treća hipoteza. Adresativni zoo-pragmemi dolaze u nominalnim vokativnim izričajima (*Stari lisac!, Asino!*), s glagolom u imperativu (*Dodi, mačiću!, Zitta, gallina!*), u uzvičnim nominalnim rečenicama (*Koji konj!, Che capra!*), u upitnim retoričnim rečenicama u hrvatskom kojima u talijanskom odgovara „frase scissa“ (*Koji si ti konj!, Che talpa che sei!*), u jednostavnim predikacijama (*Ti si moja žabica! Sei la mia piccioncina!*). Zoo-pragmemi koji vrše referencijalnu funkciju u oba se jezika znatno češće javljaju u poredbenim pridjevskim (*uporan kao crv, ignorante come una capra*) i glagolskim frazemima (*gegati se kao patka, mangiare come un maiale*), koji su u hrvatskom ipak brojniji.

Literatura

- Crneković, Mateja (2015) *Frazemi sa sastavnicama mačka, mačak; кошка, кот; gata, gato i njihovim izvedenicama u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku*. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Delić, Margareta (2014) *Animali nella fraseologia italiana ed equivalenze francesi e croate*. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Deželjin, Vesna (2012) „Zoonimi nei testi di Bertoldo è Bertoldino di Giulio Cesare Croce.“ U *Zbornik Međunarodnoga znanstvenog skupa u spomen na prof. dr. Josipa Jerneja (1909-2005)*, ur. Ljubičić, Maslina et al., 351–370. Zagreb: FF Press.

- Kövecses, Zoltán (2005) *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Lakoff, George; Turner, Mark (1989) *More than cool reasons: Afield guide to poetic metaphors*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Lapucci, Carlo (1969) *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Firenze: Valmartina Editore.
- Ljubičić, Maslina (1994) „O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija.“ *Filologija* 22–23: 245–252
- Matešić, Josip (1979) „O funkciji frazema (na primjeru hrvatskoga jezika).“ *Studia Slavica Hungarica* 25: 247–252.
- Menac, Antica; Vučetić, Zorica (1995) *Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Omazić, Marija (2002) „O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku.“ *Jezikoslovlje* 3 (1–2): 99–129.
- Omazić, Marija (2003) *Modifications of phraseological units in English*. Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu.
- Omazić, Marija (2004) „Imagery in phraseology.“ U *Imagery in Language. Festschrift in honour of Professor Ronald W. Langacker*, ur. Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara; Kwiatkowska, Alina, 623–634. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Omazić, Marija; Ferčec, Ivanka (2003) „Metafora i metonimija – dio konceptualne motivacije u procesu razumijevanju frazema.“ U *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*, ur. Stolac, Dijana; Ivanetić, Nada, Pritchard, Boris, 533–543. Zagreb-Rijeka: HDPL.
- Pintarić, Neda (2002) *Pragmema u komunikaciji*. Zagreb: FF press.
- Pintarić, Neda; Blažina Mironova, Irina (2015) „Zajedniči zoonimski korijeni u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku u usporedbi sa staroslavenskim (i praslavenskim).“ *Paisii Hilendrski University of Plovdiv, Research papers* 53 (1, part c): 20–45.
- Quartu, Bruna Monica (2001) *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Hoepli.
- Stanojević, Mateusz Milan; Parizoska, Jelena (2007) „Kulturni modeli i motivacija frazema.“ U *Jezik i identiteti*, ur. Granić, Jagoda, 569–577. Zagreb– Split: HDPL.
- Vidović Bolt, Ivana (2014) „Životinja kao (ne)inteligentan čovjekov prijatelj.“ U *Životinje u frazeološkom rubu*, ur. Vidović Bolt, Ivana, 1–12. Zagreb: FF press.
- Vučetić, Zorica (1992-1993) „O pridjevskom i priloškom frazeologizmu.“ *Filologija* 20–21: 539–546.

Mrežni izvori

Hrvatski jezični portal – <http://hjp.novi-liber.hr/>

Dizionario dei modi di dire – <http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/>

https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/G/gufare.shtml

Prilog 1

U prvoj koloni tablice nalazi se popis naziva za životinje (neki su termini umanjenice).

U kolone 2-4 stavite znak X ukoliko neku od ponuđenih riječi rabite u svakodnevnoj komunikaciji kao element kojim se u situaciji A) izravno obraćate sugovorniku (prijatelju, poznaniku ili potpuno nepoznatoj osobi) i to s nakanom da izrazite svoj pozitivan (+) ili negativan (-) stav prema toj osobi, odnosno B) s istom namjerom, pozitivnom (+) ili negativnom (-), služite razgovarajući o nekoj (trećoj) osobi.

Npr.:

Riječ	Zazivanje, oslovljavanje (+)	Zazivanje, oslovljavanje (-)	Označavanje, pozitivan stav (+)	Označavanje, negativan stav (-)
guska		X		X

Riječ	Zazivanje, oslovljavanje (+), vokativ	Zazivanje, oslovljavanje (-), vokativ	Označavanje (+), nominativ	Označavanje (-), nominativ
Bik				
Bubica				
Crv				
Crvić				
Guska				
Jarac				
Kokica				
Kokoš				
Kobila				
Konj				
Koza				
Krava				
Krmača				
Kučka				
Lisica				
Mačkica				
Mačić				
Mačak (mačor)				

Riječ	Zazivanje, oslovljavanje (+), vokativ	Zazivanje, oslovljavanje (-), vokativ	Označavanje (+), nominativ	Označavanje (-), nominativ
Magarac				
Majmun				
Mazga				
Mišić				
Mravić				
Pas				
Patka				
Pčelica				
Pile (pilence)				
Prase				
Prasica				
Ribica				
Svinja				
Vol				
Vrapčić				
Vuk				
Zec				
Zečić				
Zmija				
Žabica				

II. Navedite dodatne riječi i izraze koje rabite pri obraćanju nekoj osobi ili u razgovoru o njoj! Objasnite značenje tih izričaja ili situaciju u kojoj ih se može rabiti. Npr.: *On je slon* = krupan i nespretan, nezgrapnan.

III. Postoji izraz *Lijen kao mazga* = vrlo lijen i trom.

Navedite još neki strukturno slični izraz u kojemu je imenica koja označava neku životinju! Objasnite uporabu izraza u komunikaciji!

IV. Navedite i sljedeće podatke:

Spol: M   Ž

Dob _____

Zanimanje i završeno obrazovanje

Mjesto rođenja _____

Prebivalište (ako je različite od mjesta rođenja) _____

Od kada živite u aktualnom mjestu boravka _____

Communicative function of zoonyms in Croatian and Italian

Zoonyms can significantly influence the quality of communication by activating their secondary meanings, as demonstrated in research on the functionality of zoonyms (cf. for instance Omazić 2002, Vidović Bolt 2014, Crneković 2015), on their importance in the construction of a literary text and its protagonists (Deželjin 2012) or the value of zoonyms in communication between a speaker and their interlocutor when each phrase containing a zoonym component clearly reflects the extra-linguistic reality that produced it (Pintarić 2002).

This research focuses on the use of zoonyms in Croatian and Italian which the speakers of these languages choose as socially suitable to express a speaker's emotions. The analysis of the forms and the communicative functions that the selected *zoo-pragmemes* can perform in each of these languages enables us to observe the position of each item within its own system and to notice that there are correspondences and dissimilarities in the choice of zoonyms that in Croatian and Italian can communicate the same emotional meaning.

Key words: zoo-pragmemes, Croatian, Italian, appellative function, referential function

IVANČICA BANKOVIĆ-MANDIĆ
 Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
 ibmandic@ffzg.hr

Kolektivna i individualna značenja u hrvatskome kao J2 govornika albanskog jezika

U ovom će se radu ilustrirati sociolingvistički profil studenata tijekom trotjedne izborne nastave hrvatskog jezika na Filološkom fakultetu Hasan Prishtina u Prištini. Iznimno velika motivacija za učenje hrvatskog jezika svakako je vrlo poticajna za nastavnika. Studentima je pak dodatna motivacija za učenje uočavanje zajedničkog leksičkog sloja albanskog i hrvatskog jezika: *tavan, podrum, patlidžan, torta...* Zajednički sloj leksema posljedica je albanskog i hrvatskog jezika u kontaktu s istim jezicima – ponajviše s turskim jezikom i južnoslavenskim jezicima.

Iako je srpski jezik na Kosovu, uz albanski, službeni jezik, danas mlađa populacija na Kosovu uopće ne govori i ne razumije srpski, a ni bilo koji drugi slavenski jezik. Engleski jezik studentska populacija govori i razumije izvrsno, ali manji dio studenata ipak ne govori ni engleski, iako je on dio obaveznog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Uz engleski, neki studenti govore francuski, talijanski i turski. Srpski jezik koji poznaje generacija roditelja polaznika nastave hrvatskog jezika konzervirao je neke riječi koje danas uglavnom ne govore govornici suvremenog srpskog jezika (primjerice *drugarica* u značenju *prijateljica*).

Ključne riječi: hrvatski kao J2, albanski kao J1, sociolingvistički profil

1. Uvod

Kultura sjećanja kao historiografska disciplina (Stanić 2015: 65) nastoji objasniti kako pamtimo i kako zaboravljamo te tako stvaramo priče o sebi. Individualno pamćenje oblikuje vlastiti identitet, a kultura sjećanja jedne države odražava društvenu obavezu u odnosu na grupu i promiče imperativnost što se mora zaboraviti (ili prešutjeti), a što ne smije. Tako nastaju i nestaju državni blagdani, nazivi ulica, riječi postaju obilježene i sl. Assman (2015: 68) tumači kako kroz vlastito kulturno nasljeđe jedno društvo postaje vidljivo za sebe i za druge, a kakvu prošlost kroz to nasljeđe čini vidljivom i koje se vrijednosti javljaju u njegovu identifikacijskom opredjeljenju govori o tome što jedno društvo jest i što želi postići.

Tijekom trotjedne nastave hrvatskog jezika u sklopu kolegija *Hrvatski jezik i kultura* na Filološkom fakultetu Hasan Prishtina u Prištini uočene su jezične i kulturološke zanimljivosti koje mogu oslikati suvremena kolektivna i individualna sjećanja na zajednički kulturni i jezični prostor bivše Jugoslavije. Umjetnici koji

stvaraju izvan granica biše Jugoslavije često izražavaju žaljenje za jugoslavenskim prostorom (Richter 2015). Kakvo je kolektivno pamćenje u bivšim socijalističkim republikama, posebno bivšim jugoslavenskim republikama iz kojih u hrvatski medijski prostor informacije ne dolaze u značajnijoj količini, npr. u novonastaloj državi Kosovo, pokušat će se opisati u ovome radu. Homogeniziraju li se doista zajednice na etno-nacionalnim mitovima (Richter 2015: 181) koje posve uklanjaju kolektivno pamćenje vezano za period komunizma?

U većini tranzicijskih zemalja danas se u vizuri gradova nastoje izbrisati uočljivi elementi socijalizma – uglavnom se uklanjaju spomenici komunizma, mijenjaju se nazivi ulica i ustanova, a dominiraju trgovački centri istih poznatih brendova, saloni automobila, konzumerizam, brza hrana itd.

Slična je situacija i na Kosovu koje je svoju nezavisnost proglasilo 17. veljače 2008. i smatra se najmlađom državom u Europi. Zbog toga su na Kosovu vrlo česti suveniri s natpisima *newborn*¹. Okretanjem modernog kosovskog društva dalekim povijesnim temama opravdana je općenitim potrebama društava za samodefiniranjem, kako to tumači Assman (2015: 156). Naime, da bi jedna kultura razvila integracijsku i asimilacijsku snagu mora izići iz zone samorazumljivosti i učvršćenjem, eksplicacijom i stiliziranjem steći posebnu prepoznatljivost (Assmann 2015: 176). Uočljivo je da se u kosovskom društvu događa tzv. kanoniziranje kulturnog pamćenja. Assmann taj pojam definira iskorjenjivanjem stranog i irrelevantnog te sakraliziranjem onog što je procijenjeno kao značajno.

2. Cilj rada

U radu se želi pokazati koliko je globalizacija – posljednji je proces globalizacije onaj elektronički i nuklearni, prema Žmegačevu mišljenju (2010: 394) – ušla u jednu tradicionalniju sredinu poput kosovske i oblikovala kolektivno sjećanje? Žmegač, interpretirajući rad Safranskog (Žmegač 2010: 397) naslovljen *Koliko globalizacije čovjek može podnijeti*, kao izražena negativna obilježja globalizacije navodi financijske krize i ekološke katastrofe, a kao pozitivne ističe širenje znanstvenih i kulturnih dostignuća u sve dijelove svijeta te informacijsku povezanost. No, Žmegač (2010) izdvaja i fenomene globalnog putovanja, i komuniciranja, ali i globalnog stanovanja. Prva su dva fenomena dostupna svima, ali treći samo imućnima. Ta se interpretacija dijelom može primijeniti i na novu državu Kosovo. Nažalost, zbog trenutčne situacije s (ne)priznanjem države Kosovo, studenti nemaju priliku putovati kao njihovi europski kolege jer su im za europske zemlje potrebne vize koje su, kako kažu, izrazito skupe tako da rijetki konzumiraju Erasmus ili CEEPUS mobilnosti.

1 Možemo primijetiti često korištenje engleskog jezika kao medijatora.

3. Metoda istraživanja

Istraživanje kolektivnih i individualnih značenja na Kosovu provedeno je na temelju razgovora s informantima u Hrvatskoj koji poznaju jezičnu situaciju na Kosovu i s informantima na Kosovu. U skupini ispitanika s kojima je istraživanje provedeno na Kosovu našlo se ukupno njih šezdeset koji se razdjeljuju u dvije skupine. U prvoj skupini okupljeno je osam ispitanika s Kosova i dvoje iz Hrvatske koji poznaju kosovsko društvo u dobi od 30 do 82 godine, 4 žene i 6 muškaraca, različitog obrazovanja i zanimanja. Druga je skupina sastavljena od 50 studenata Filološkog fakulteta u Prištini koji su pohađali kolegij *Hrvatski jezik i kultura*. Skupina je bila dobno ujednačena (od 19 do 24 godine) u kojoj su bile 32 ispitanice i 18 ispitanika. Istraživanje provedeno sa studentima bilo je koncipirano kao vođeni intervju koji se sastojao od 8 pitanja otvorenog tipa:

1. O kojim aspektima života najradije razgovarate?
2. Kako biste opisali svoj način života i koje su vam društvene teme prioritetne?
3. Koji su vaši hobiji?
4. Navedite neke autostereotipe o svojem narodu.
5. Koje su osobe, prema vašem mišljenju, važne za kosovsku kulturu?
6. Koje su važne osobe u vašoj zajednici?
7. Što znate o albanskim migracijama u Hrvatsku?
8. Što znate o Hrvatskoj?

Budući da su pitanja u intervjuu potaknula ispitanike da opširnije govore o nekim temama, dio je tih tema, osim u intervjuima, obrađen i u pisanim zadacima na nastavi ili u samostalnom radu kod kuće. S deset informanata koji nisu studentska populacija, razgovaralo se samo o poznavanju hrvatskog jezika i kulture te općenito o jezičnoj situaciji na Kosovu.

4. Odnos između jezika na Kosovu danas

Iako je srpski jezik na Kosovu, uz albanski, i službeni jezik nove države, današnji mlađa populacija na Kosovu kojima je J1 albanski uopće ne govori i ne razumije srpski, a ni bilo koji drugi slavenski jezik. Današnja dvojezičnost na Kosovu nije dvojezičnost u pravom smislu jer govornici kojima je albanski jezik materinski nemaju obavezu (ni institucionalnu mogućnost) učiti srpski, a ni govornici kojima je srpski jezik materinski, prema uvidu u sustav obrazovanja, nemaju obavezu učiti albanski. Doduše, prava dvojezičnost nije postojala ni prije jer govornici srpskoj jezika u bivšoj Jugoslaviji nisu morali učiti albanski, dok su govornici albanskog kao J1 morali učiti srpski (u ono vrijeme srpsko-hrvatski). Zbog prirodnog procesa raspadanja, odnosno zbog promjene vanjskih okvira uvjeta kao što je raspad

socijalističke Jugoslavije i suživota, makar i otežanog, sa srpskom populacijom čije djelovanje ispitaniци opisuju kao destruktivno, srpski se jezik na Kosovu u albanskoj populaciji potiskuje u zaborav.

Zanimljivo je da je srpski jezik koji poznaje generacija roditelja polaznika nastave hrvatskog jezika na Kosovu sačuvao neke riječi koje danas rjeđe govore i govornici suvremenog srpskog jezika kojima je on materinski jer su te riječi obilježene socijalističkom konotacijom. Jedan je od najboljih primjera za tu sociolingvističku situaciju riječ *drugarica*, u značenju *prijateljica*². Kada se na Kosovu govori o predsjedniku Republike Jugoslavije Josipu Brozu Titu, govornici albanskog jezika koji znaju srpski oslovljavaju ga sa *šokun* Tito, što znači drug Tito³. O njemu se na Kosovu govori sa zahvalnošću i to pokazuje potpuno drugačiju interpretaciju Titove povijesne uloge u odnosu na većinu interpretacija u Hrvatskoj.

Srpski jezik uglavnom ne govore ili ga govore vrlo rijetko samo kosovski studenti koji imaju crnogorsko porijeklo ili žive u sredini u kojoj se može čuti srpski jezik, npr. na sjeveru Kosova. U ovom radu zbog kriterija dostupnosti nije obuhvaćena srpska studentska populacija jer oni ne studiraju na Filološkom fakultetu Hasan Prishtina, gdje je istraživanje provedeno.

Supostojanje televizija – srpske i albanske, pokazuje dominantniju potrebu srpskog televizijskog programa da oživljava povijesne kontekste srpske povijesti, jugoslavenska se pritom uglavnom prešućuje, dok se albanska televizija gotovo i ne bavi prošlošću.

Engleski jezik studenti uglavnom govore i razumiju, često ga i studiraju. Doduše, manji dio studenata ne govori i ne razumije engleski iako je on dio obaveznog obrazovanja. Od drugih stranih jezika studentska populacija govori francuski, njemački, talijanski i turski. Tek pokoji student govori neki slavenski jezik, u tom slučaju poljski i crnogorski.

Informanti iz Hrvatske koji su me upućivali na jezičnu situaciju na Kosovu upozorili su da Albanci na Kosovu ne žele govoriti srpski te je bolje razgovor započeti na engleskom jeziku. No, u albanofonom ambijentu u Prištini moji su sugovornici kojima je albanski J1 bez ustručavanja sami prelazili na hrvatski (odnosno na srpski s elementima samoispravljanja u primjerima refleksa jata).

Poticajno je za nastavnika poučavati motiviranu skupinu polaznika, a takvi su bili studenti i zatim ispitaniци koji su upisali kolegij *Hrvatski jezik i kultura*. Od planiranih dvadesetak studenata apsolutnih početnika u hrvatskome jeziku, kolegij je upisalo i završilo 50 studenata. Studentima je poticajno u učenju hrvatskog

- 2 U hrvatskom su jeziku riječ *drug* i *drugarica* potpuno obilježeni konotacijom socijalističkog režima i posve se potiskuju iz uporabe. Naime, u izdanju *Ježeve kućica* Branka Ćopića iz 2002. stih „za druga ježa na kraju gaja“ zamijenjen je „za dragog ježa na kraju gaja“. Isto izdanje tiskano 2005. ponovno donosi izvorni stih: „za druga ježa“.
- 3 U Hrvatskoj se o Titu danas uglavnom govori bez odrednice *drug*. Dodaju mu se uglavnom negativni opisi – komunistički zločinac, diktator i slične varijante.

jezika bilo prepoznavanje zajedničkog (ili vrlo sličnog) leksičkog sloja albanskog i hrvatskog jezika: *tavan, podrum, patlidžan, torta, bluza, suvenir, parfem, sapun, puder, telefon, radio, televizor, policija, taksi, kravata, čarape, čizme, sandale, dućan, kava, škola, katedrala...* Zajednički sloj leksema posljedica je albanskog i hrvatskog jezika u kontaktu s istim jezicima – ponajviše s turskim jezikom i južnoslavenskim jezicima te posljedica globalizacije koja u većinu jezika, u manjem ili većem opsegu, donosi internacionalizme.

Nedavno održano svjetsko prvenstvo u nogometu na kojem je hrvatska reprezentacija osvojila srebro također je utjecalo na povećanje interesa za upoznavanje hrvatskog jezika i kulture.

5. Diskusija

Analiza ostvarenih intervjua vođenoga tipa omogućila je izdvajanje i zasebni prikaz i analizu podataka koji se odnose na sadržaj intervjua te prikaz i analizu podataka svojstvenih jezičnom iskazu ispitanika, prvenstveno elementima njihova izgovora i morfosintakse, a zatim i ortografije (zahvaljujući analizi pisanih radova ispitanika).

5.1. Analiza sadržaja

Studentima je najzanimljivija nadtema razgovora bila vlastita tradicijska kultura. Uočeno je da su gotova sva njihova imena tradicionalna albanska. Na analiziranoj mikrorazini studentske populacije nema socioantroponomastičkih mijena. Najčešća su imena Adriana, Ardiana, Fathbarda, Marigona, Ardian. Odgovori na prvo pitanje pokazuju da ih ponajviše zanimaju teme iz svakodnevnoga života kao što je obitelj, slobodno vrijeme i kvaliteta života.⁴ Kvaliteta života važna je ispitanicima ne samo kao pojedincima nego kao članovima njihove obitelji i time su potvrdili zapažanje Đurđević i Cvitanušić Tvico (2012) u istraživanju prihvatljivih tema među stranim studentima u Zagrebu, da studenti s Kosova smatraju kako su Hrvati postali otuđen narod, sve bliži Zapadu, što se očituje u njihovu odnosu prema starijim članovima obitelji koje sve više obitelj smješta u domove za starije. Takav način života i postupanja s članovima obitelji i za ispitanike na Kosovu također je neobičan i teže prihvatljiv. Na popisu tema (pitanje 1) našle su se i teme kao što je odjeća i prehrana, posebno tradicionalna odjeća i tradicionalna hrana. Dodajmo da povijest Kosova ili Europske unije kao društvena tema zanima tek rijetke studente. No to je tipična situacija i hrvatskih studenata različitih studija.

Svoj način života (pitanje 2) studenti su uglavnom opisivali kao tradicionalan. Kosovsko je društvo u cjelini, a time i studentska populacija, polarizirano – jedan

---

⁴ Popularnost tema kao što su obitelj, slobodno vrijeme i kvaliteta prisutna je i u drugih neizvornih govornika hrvatskog jezika (Đurđević, Cvitanušić Tvico 2012).

je dio okrenut muslimanskoj tradiciji, a drugi dio čine ateisti koji također poštuju tradiciju, ali i naglašavaju svoju otvorenost prema muslimanskim i kršćanskim tradicijama. Potvrđuje to činjenica da se u prosincu na ulicama Prištine, kao i u većini europskih gradova, obilježava advent.

Odgovori na pitanje o hobiju (pitanje 3) pokazuju da su književnost, kazalište i klasična glazba kosovskoj studentskoj populaciji uglavnom nezanimljivi jer, iako većina polaznika nastave hrvatskog jezika studira albanski jezik ili albansku književnost, književnost i kazalište uglavnom nisu njihov hobi. Potvrđuju to izrijeком u esejima o vlastitim interesima ili u opisivanju svojih prijatelja navodeći da ne vole kazalište. Vole sport i glazbu, posebno afirmirane pjevače na svjetskoj pozornici – kao što su Dua Lipa, Rita Ora. U slobodno vrijeme uglavnom ne čitaju, a kao poznatog kosovskog pisca navode albanskog nobelovca Ismaila Kadareu.

Pri analizi odgovora na pitanje o autostereotipima (pitanje 4), rezultati su usporedivi s istraživanjem autostereotipa i heterostereotipa o albanskim poduzetnicima (Abdija i Fratrić Kunac 2018). Ispitanici su bili albanski (za istraživanje autostereotipa) i hrvatski poduzetnici (za istraživanje heterostereotipa). To je istraživanje pokazalo da su među pozitivnim autostereotipima posebno izdvojene sljedeće karakteristike: radišnost, upornost, komunikativnost, hrabrost i snalažljivost. Autostereotipi su u tom istraživanju uglavnom izjednačeni s heterostereotipima. Gotovo su istim osobinama kao u navedenom članku ispitanici s Kosova opisali albanski narod u cjelini te pripadnike svojih obitelji. Odgovarajući na to pitanje u intervjuu, osim spominjanja osobina navedenih u Abdija i Fratrić Kunac (2018), kosovski su studenti još navodili da njihovi zemljaci svima žele pokazati dobrodošlicu i da su otvoreni prema svima („Kosovo ima prijateljske ljude.“), tj. da su tipična kosovska obilježja ljubaznost i gostoprimstvo te lijepa priroda i tradicionalna hrana.

Redosljed kojim se navode prepoznatljive osobe Prištine kao glavnoga grada i dijelovi grada vrlo je jasan. Na prvom se mjestu izdvaja Majka Tereza i glavni trg, Trg Majke Tereze. Ispitanici nisu upoznati kako se trg prije zvao. Druga često spominjana osoba je Skenderbeg kojega vide kao nacionalnog heroja iako zapravo ne znaju u čemu je njegova važnost. Općenito, mladi vrlo malo znaju o nacionalnoj povijesti. U odgovorima, na trećem mjestu spominju i Ibrahima Rugovu. Ti su odgovori refleksija same vizure grada, u kojemu se uistinu od spomenika nacionalnim junacima može vidjeti skulptura Skenderbega, Ibrahima Rugove te spomenik Majke Tereze i njoj posvećena katedrala. Uz navedene skulpture tu je i nekoliko spomenika žrtava konflikta (tako se naziva sukob sa Srbijom, izbjegava se riječ rat). Spomenik bratstva i jedinstva iz vremena socijalističke Jugoslavije prepoznaju i imenuju samo stariji sugrađani. Zaborav nije posebnost samo Kosova, hiperamnezija posebnost je današnjeg svijeta u cjelini, kako navodi Connerton (2009). Connerton zaborav povezuje s ubrzanim načinom života, konzumerizmom,

urbanom arhitekturom koja nema trajnost, nedovoljno jasnim društvenim vezama. Paradoksalno tom tumačenju, samo je dio tih fenomena vezan za Kosovo, a javni je zaborav na određene povijesne elemente prisutan. Vrlo je izvjesno da je na Kosovu on primarno povezan s traumom iz zajedničke prošlosti o kojoj se spontano nikad ne govori.

Na pitanje da navedu i opišu jednu važnu osobu za kosovsku kulturu i kosovsko društvo u cjelini, njezine interese i karijeru (pitanje 6), studenti su često umjesto poznate osobe iz svijeta politike, sporta i glazbe opisivali članove svoje obitelji i prijatelje. Pri tome su im često članovi obitelji moralni autoriteti i uzori, opravdavajući taj svoj izbor time što su roditelji i članovi obitelji ključni za prenošenje vrijednosti koje čuvaju njihovo društvo. Ako su ipak opisivali poznate osobe, to su uglavnom bile već navedene pjevačice ili sportaši.

O migracijama albanskog stanovništva u Hrvatsku (pitanje 7), studentska populacija uglavnom nije informirana, ali je interes sveučilišne zajednice za promicanje slavenskih jezika na fakultetu bio medijski popraćen te se pokazalo da u individualnim pamćenjima postoji visoka upućenost u veze kosovske i arbanaške zajednice u Zadru (o čemu je govorilo deset informanata ovog istraživanja). Istodobno, nepoznavanje arbanaškog entiteta među studentskom populacijom dijelom i ne čudi jer se i sami Arbanasi danas više deklariraju kao Hrvati ili Talijani, a rjeđe kao Albanci. Slično je i s Arbrešima u Italiji koji se deklariraju kao Talijani.⁵

Informanti iz Đakovice (pitanje 8) s nostalgijom su razgovarali o studentskom dobu na Sveučilištu u Zagrebu apostrofirajući kako su u specifičnim povijesnim prilikama (npr. u vrijeme *hrvatskog proljeća*) bili na hrvatskoj strani – pjevali zabranjene hrvatske pjesme, sudjelovali u demonstracijama i sl. Starija populacija koja se obrazovala na srpskom jeziku naglašava kako jasno uočavaju razlike između hrvatskog i srpskog dajući prednost hrvatskom jeziku „zbog njegove ugodne melodije“, ali sa svojom djecom i unucima nisu govorili srpski ni hrvatski. Iako je nastavni program kolegija *Hrvatski jezik i kultura* obuhvaćao i kulturološke sadržaje, u intervjuima su od brojnih poznatih osoba iz različitih disciplina i dijelova Hrvatske studenti navodili ponajviše tadašnju hrvatsku predsjednicu Kolindu Grabar Kitarović, nogometaša Luku Modrića i znanstvenika Nikolu Teslu. Od znamenitosti većinom su navodili samo Trg bana Jelačića i Zagreb. Naglašavali su da Hrvatsku iznimno cijene, poznaju hrvatske nogometaše i sportaše te da uglavnom prate sportska natjecanja. Hrvatsku glazbu i književnost te općenito kulturu gotovo ne poznaju.

---

5 Hrvatski izvori (npr. Nedić 2015: 60) uglavnom spominju tri vala doseljavanja albanske populacije. Velik dio albanskih obitelji doseljava se iz gospodarskih razdoblja u periodu Mletačke Republike, drugi je povezan s turskim osvajanjima na prostoru Balkana, a treći se dogodio krajem prve polovice i u drugoj polovici 20. st. zbog političkih i gospodarskih razloga.

5.2. Analiza jezičnih izraza u intervjuima

Albanski je jezik indoeuropski sintetički jezik. U literaturi se govori o sličnosti s baltičkim jezicima, a albanski lingvisti najviše govore o ilirskom kontinuumu. Albanski je jezik standardiziran početkom 20. stoljeća u Bitoli (Sjeverna Makedonija), a albanska ortografija standardizirana je 1967. Sljedeće su godine tu ortografiju prihvatili prištinski jezikoslovci.⁶ Godine 1972. na *Ortografskom kongresu* u Albaniji dogovoreno je da su Albanci jedna nacija i imaju jedan jezik.

Većina je imenica u albanskom jeziku u ženskom i muškom rodu, rijetko u srednjem. Albanski ima pet padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ i ablativ), a nastavci za genitiv i dativ su jednaki. Te glavne odrednice stvaraju pretpostavke za odstupanja u morfologiji u hrvatskom kao drugom jeziku. Studenti hrvatskog jezika kojima je albanski materinski hrvatske grafeme često zamjenjuju albanskim grafemima za sličan fonem – u hrvatskome glas *ć* pišu kao <*q*>, glas *š* kao <*sh*>, glas *đ* kao <*xh*> (iako se u priručnicima grafem <*xh*> uspoređuje s hrvatskim <*dž*>, Lekaj Prljaskaj 2017). Za riječi koje su iz albanskog preuzete u hrvatski upotrebljavaju albansku ortografiju: *bakllava* umjesto *baklava*, budući da se glas *l* u albanskome piše kao digram *ll*, dok se glas *lj* bilježi ako *l*. U pisanju na hrvatskom jeziku studenti prenose neke tipične strukture albanskog jezika – pridjev dolazi u poziciji iza imenice. Oni koji dijelom poznaju srpski jezik učestalo upotrebljavaju konstrukcije *da + prezent* u situacijama u kojima se one u hrvatskom standardu ne upotrebljavaju već se upotrebljava infinitiv ili glagolska imenica. Od morfoloških odstupanja najčešće se uočava upotreba nominativa i infinitiva u kontekstima u kojima treba upotrijebiti druge oblike. Kada prepoznaju imenicu u muškom rodu ili je riječ o internacionalizmu (npr. *sistem*), dodaju joj nastavak *-i*, budući da imenice muškog roda u albanskom imaju na kraju nastavak *-i*. Stoga se u govoru i pisanju često javljaju primjeri poput *lijepi šeširi* u značenju muškog roda u jednini. U oslovljavanju nastavnika i u vježbama u kojima se oponaša neka situacija, kao što je, primjerice, razgovor konobara i gosta, studenti često prelaze na *ti-obraćanje* i ne upotrebljavaju vokativ (*Da te pitam, profesorica!, Što ti jedeš?*).

Budući da se u albanskom pravopisu imena naroda ne pišu velikim slovom, studenti to pravilo često prenose i u pisanju na hrvatskom jeziku.

U testovima najbolje su rezultate studenti pokazali u razumijevanju slušanog teksta (85 % – 95 %), nešto slabije u razumijevanju pisanog teksta (75 % – 85 %). Najlošiji su rezultati u pisanoj produkciji (58 % – 70 %). Poznavanje gramatičkih struktura uglavnom je između 65 % i 70 %. Iz toga se može zaključiti da se studenti kojima je albanski jezik materinski u hrvatskome kao J2 više oslanjaju na govor, nego na pisani jezik. Tu interpretaciju potkrepljuju česta ortografska odstupanja – zapisivanje hrvatskih riječi albanskom ortografijom.

6 Navedene su činjenice iz javnog predavanja prof. dr. sc. Bardhija Rugove s prištinskog filološkog fakulteta Hasan Prishtina održanom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u travnju 2019.

6. Zaključne napomene

Pred Kosovom, novom europskom državom velik je izazov. Kao i svim zemljama u tranziciji važno im je (re)konstruirati identitet. U kreiranju identiteta veliku ulogu ima tradicija. Pokazuje to i hrvatski primjer, ali i primjeri drugih zemalja i regija općenito (Škrbić Alempijević 2002/2003) koje su prošle ili prolaze tradicijske promjene pa je posve prirodna prisutnost tradicionalnih tema u suvremenom društvu novonastale države. U kosovskom su modernom društvu prisutna uglavnom dva toposa – slavna povijest Skenderbega te Ibrahim Rugova kao prvi predsjednik samostalne države. Prema Assmanu (2015: 68) izbor prošlosti koje jedno društvo želi učiniti vidljivom govori o tome kakvo je to društvo i kakvo želi postati. Kosovo kao društvo odabralo je dva najvažnija elementa samoidentifikacije – svoju staru slavnu povijest (razdoblje vladavine Skenderbega iz daleke prošlosti) i moment proglašene nezavisnosti kao dio novije povijesti. Možemo zaključiti da se suvremeno kosovsko društvo homogenizira prema etno-nacionalnim mitovima iz daleke povijesti, a da je okosnica novije povijesti proglašenje nezavisnosti 2008. uz nastojanje potiskivanja trauma srpske dominacije u bivšoj Jugoslaviji.

Popularnost studija albanskog jezika među mladima na Kosovu i okrenutost tradiciji u ovome se trenutku čine posve prirodni, imajući u vidu Herderovu interpretaciju (prema Švogler 1998.) da jezik i tradicija oblikuju naciju, što je posebno važno definirati u novonastaloj državi.

No želja akademske zajednice za otvaranjem lektorata hrvatskog jezika i općenito učenje hrvatskog jezika pokazuje otvorenost prema slavenskom okruženju (u ovom trenutku smatramo još je prerano i prema srpskom jeziku). Sa slavenskim su svijetom u povijesti neupitno imali intenzivne kontakte o čemu svjedoči i leksički sloj albanskog jezika u kojem ima puno slavenskih posuđenica te je aktualno otvaranje prema slavenskim jezicima posve opravdano.

Literatura

- Abdija, Arbasa; Fratrić Kunac, Silvana (2018) „Autostereotipi i heterostereotipi prema albanskim poduzetnicima u Hrvatskoj.“ *Obrazovanje za poduzetništvo / Education for Entrepreneurship* Vol. 8, Nr. 1, 61–78.
- Assman, Jan (2015) „Kolektivno sećanje i kulturni identitet.“ U *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, ur. Sládeček, Michal; Vasiljević, Jelena; Petrović Trifunović, Tamara. Beograd: Zavod za udžbenke: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 61–70.
- Connerton, Paul (2009) *How modernity forgets*. New York: Cambridge University Press.

- Ćopić, Branko (2001) *Ježeva kućica*. Zagreb: Naša djeca, tiskano u Splitu: Slobodna Dalmacija d. d., izdanje iz 2005.
- Ćopić, Branko (2002) *Ježeva kućica*. Zagreb: Naša djeca, tiskano u Splitu: Slobodna Dalmacija d. d.
- Lekaj Prljaskaj, Ermina (2017) *Hrvatsko-albanski jezični priručnik*. Rijeka: Zajednica Albanaca PGZ-a.
- Richter, Melita (2015) „Slika Jugoslavije u djelima autora iz egzila.“ U *Tranzicija i kulturno pamćenje*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog simpozija održanog 26. i 27. studenog 2015. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ur. Karlić, Virna; Šakić, Sanja; Marinković, Dušan. Zagreb: Srednja Europa, 175–185.
- Đurđević, Ranka; Cvitanušić Tvico, Jelena (2012) „Učenje jezika kao prostor spoznaje o sebi i ‘drugome.’“ U *Contemporary Foreign Language Education: Linking Theory into Practice*, ur. Akbarov, Azamat; Cook, Vivian. Sarajevo: International Buch University, 175–182.
- Safranski, Rüdiger (2003) *Wieviel Globalisierung verträgt der Mensch*, München, Wien: Carl Hanser Verlag.
- Stanić, Saša (2015) „Narativ društvenog teksta: udio kulture u osmišljavanju vlastite tradicije i nacije.“ U *Tranzicija i kulturno pamćenje*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog simpozija održanog 26. i 27. studenog 2015. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ur. Karlić, Virna; Šakić, Sanja; Marinković, Dušan. Zagreb: Srednja Europa, 65–80.
- Škrbić Alempijević, Nevena (2003) „Značenje tradicijskoga pri konstruiranju istarskih identiteta.“ *Studia ethnologica Croatica*, 14/15, 69–88.
- Švogor Vlasta (1998) „Recepcija Hedera u hrvatskome narodnom preporodu na temelju *Danice ilirske*.“ *Časopis za suvremenu povijest*, 30/3, 455–478.
- Žmegač, Viktor (2020) *Prošlost i budućnost 20. stoljeća – kulturološke teme epohe*. Zagreb: Matica hrvatska.

Collective and individual meanings of Albanian speakers in Croatian as L2

This work will attempt to illustrate the sociolinguistic profile of the students during the three-week Croatian language teaching at the Faculty of Philology, Hasan Prishtina in Prishtina.

A great motivation for learning Croatian language is certainly very encouraging for teachers. Students have an additional motivation to learn Croatian because of some common words (*tavan, podrum, padlidžan, torta* etc.) as result of two languages in contacts with the same languages, mostly with Turkish and South Slavic languages.

Serbian language in Kosovo is official language as Albanian, but today the younger population in Kosovo does not speak and does not understand Serbian, nor any other Slavic language. Student population speaks and understands excellent English language, but fewer students do not speak English even though it is obligated in elementary and secondary education. Some students speak French, Italian and Turkish. Serbian language, known to the generation of student's parents, has preserved some words from period of ex Yugoslavia which are not spoken today by speakers of contemporary Serbian language (e.g. *drugarica* in meaning *prijateljica*).

Key words: Croatian as L2, Albanian as L1, sociolinguistic profile

**IZRAZNI I SADRŽAJNI
ELEMENTI U JEZIČNOM
USVAJANJU I UČENJU**

KATICA BALENOVIĆ

*Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću
kbalenovic@unizd.hr*

MAJA BALIĆ MOTUŠIĆ

maja.balic.motusic@gmail.com

University students' productive knowledge of English collocations

Many studies on the acquisition of collocations by non-native speakers of English mostly focused on investigating collocational errors in general English that indicated learners' poor collocational knowledge (Ellis, 2001; Stubbs, 2002; Nesselhauf, 2003; 2005). Most of EFL learners are not aware of the existence of collocational relations among the words as a kind of "natural order" in the given language which are different than the collocational relations in their mother tongue. Negative language transfer or interference from the learner's L1 is according to some studies (e.g. Chanel, 1981; Durrant&Schmitt, 2009) the crucial factor that has caused the lack of collocational competence among EFL learners. The purpose of this paper is to explore students' productive knowledge of collocations in academic texts. The study was conducted among 46 second-year students of the Department of Teacher Education at the University of Zadar studying English as a part of an EAP (English for Academic Purposes) course. Students were given a collocation test containing sentences which they had to complete. In the first part of the test, students were given the first letter of the word to prompt the production process, and in the second part, students were required to write down the collocation without any assistance. Both grammatical and lexical collocations were proposed. Furthermore, the error analysis has been made according to students' understanding and their knowledge of the meaning and processing of collocations. The study showed that there is a lower level of students' productive knowledge of grammatical collocations in comparison to productive knowledge of lexical collocations. Moreover, it was also shown that in the process of acquiring collocations, students transfer collocational relations from their L1 to L2 mental lexicon, i.e. students are not aware that collocations are acquired as single units of L2 lexical relations which are mostly different than L1 lexical relations.

Key words: collocations, productive knowledge, collocational competence

1. Introduction

As a part of learning a foreign language, many EFL students experience difficulties in acquiring the proper vocabulary necessary for the complete mastery of the foreign language. The use of collocations is connected with learners' language proficiency, especially communicative competence. Various studies have found a positive relationship between collocations and language proficiency (Attar & Al-lami, 2013; Begagić, 2014; Kamal, 2014; Kiaee, Moghaddam & Hosseini, 2013; Yazdandoost, Amalsaleh, & Kafipour, 2014). The acquisition of collocations is one of the signs of high language proficiency.

However, the definition of collocations has not been straightforward. Terms such as lexical bundles, chunks, formulaic language, prefabricated routines; multiword units (Wray, 2002) have been used interchangeably with the term collocation. The term collocation was first introduced by Firth (1957) defining collocations of given words as statements "of habitual or customary places of that word" (p. 81). Other researchers have provided definitions of collocations based on their pattern of occurrence such as Lewis (2000) who defines collocations as "the readily observable phenomenon whereby certain words co-occur in natural text with greater than random frequency (p.8)." According to Sinclair (1991), collocations are words that have stronger chances of being mentioned together and Hill (2000) states that "collocation is a predictable combination of words (p. 51)." Woolard (2000) noted that many definitions of collocations are based on the pattern of occurrence of the words. This frequency of occurrence is the basis of frequency-based approach (Nesselhauf, 2005) used in the analysis of collocations.

Although there are different types of collocations, two major categories are mostly used, namely grammatical and lexical collocations. Grammatical collocations consist of a content word (a noun, an adjective, a verb) and a function word (a preposition or "to +infinitive" or "that clause") as follows:

- Noun + preposition (e.g. *memory of, the reason for*)
- Verb + preposition (e.g. *argue with, believe in*)
- Adjective + preposition (e.g. *afraid of, happy about*)
- Preposition + noun (e.g. *by heart, by accident*)

Lexical collocations do not contain prepositions, infinitives or relative clauses but consist of two content words minimum:

- Adjective + noun (e.g. *big decision, large number*)
- Verb + noun (e.g. *break the law, make a mistake*)
- Noun + verb (e.g. *lions roar, birds sing*)
- Adverb + adjective (e.g. *eternally grateful, seriously ill*)

- Verb + adverb (e.g. *wave frenetically, whisper softly*)
- Adverb + verb (e.g. *strongly argue, completely forget*)
- -Verb + expression (e.g. *ran out of money, burst into tears*)

2. Previous Studies on Collocation Acquisition and Learning Strategies

Due to the influence of their L1, many L2 students face difficulties in acquiring collocations (Swan, 1997). Learning strategy that students most commonly use is language transfer, and many studies indicated the interference of L1, especially at a productive level. In the study by Bahns and Eldaw (1993), German learners of English showed great dependence on their L1 while acquiring collocations. The influence of L1 as one of the most common sources of errors is also shown in the study by Boonyasaguan (2006). Begagić (2014) found that Bosnian, Serbian and Croatian native learners showed limited collocation knowledge due to L1 interference. Furthermore, studies by Phoochaorensil (2011, 2013) revealed that Thai students rely on their L1 and choose incorrect words for English language collocations, especially in the context of lexical collocations.

Another learning strategy that L2 students employ is the use of synonyms. As Biber, Conrad and Reppen (1998) state, synonyms cannot always be used interchangeably in all contexts. The choice of words depends on the context. According to Thornbury (2002), even the slightest substitution of one component of the collocation unit with a synonym or near-synonym results in non-standard English. Many studies confirmed that students tend to use synonymy as a learning strategy (Farghal and Obiedat, 1995; Howarth, 1996, 1998; Zughoul and Abdul-Fattah, 2001; Kuo, 2009). Studies showed that students use open choice principle and replace a word with a synonym disrespecting semantic rules and not taking into account the context producing incorrect English collocations. In their study of written Malaysian English, Hong, Rahim, Hua and Salehuddin (2011) explain learners' use of inappropriate synonyms or near-synonyms with the lack of comprehension of words in L2 resulting in the production of incorrect collocations.

Likewise, as a part of collocation acquisition, L2 learners also use overgeneralization, i.e. extending the application of a grammatical rule to collocations that are excluded from it. This source of incorrect use of collocation represents another characteristic of learner language. In their study, Zughoul and Abdul-Fattah (2001) found that L2 students used overgeneralization and analogy as a learning strategy of collocation acquisition. Students overgeneralized the word *kasaraa.laduw* 'defeated the enemy' to *kasarahuat.tujjai:r* 'traders broke him' (p.10). The extension of the meaning showed poor collocational competence of Arab students.

The present study is a continuation of the research on the acquisition of English collocations carried out by one of the authors of this paper (Balenović and Čuljat,

2019) who investigated lexical and grammatical collocational errors made by business English students of the Polytechnic “Nikola Tesla” in Gospić. The research aimed to gain an insight into Croatian EFL students’ collocational competence by examining the productive and receptive knowledge of grammatical and lexical collocations. The conducted study showed that students were more successful at the receptive than the productive level and they recognised more lexical than grammatical collocation which was in contrast to some other studies (e.g. Malenica and Mustapić, 2015). Because of these contrary findings we want to gain a better insight into university students’ productive knowledge of English collocations.

3. Study Aim and Methodology

This study aims to explore students’ knowledge of lexical and grammatical collocations in academic texts at a productive level. The most common errors are taken into consideration and categorised following various learning strategies. The research provides answers to the following research questions:

1. Can students recognise lexical and grammatical collocations in texts?
2. What are the most common errors according to the learning strategy students use?
3. Is there a correlation between grades and collocational competence?

3.1. Participants and instruments

The study involved 46 second-year students at the University of Zadar, Department of Teacher Education. As a research instrument questionnaire consisting of two parts was used. The first part consisted of personal information such as age, sex, years of studying English language, grade in the English language subject in secondary school and during the study. Participants were asked to specify additional English language learning (e.g. course) as well. The second part of the research consisted of the collocation test at a productive level, including both lexical and grammatical collocations.

The collocation test was divided into two parts. The first part of the test consisted of 15 sentences containing lexical collocations and participants were given the first letter of the word as a prompt. Proposed lexical collocations consisted of the following categories: adjective + noun, verb + noun, noun + noun and verb + expression. In the second part of the test, participants were required to write down correct grammatical collocations without any assistance. The task involved 15 sentences at the productive level of the following categories: noun + preposition, adjective + preposition and verb + preposition. All the collocations were taken from students’ textbook and were regularly taught throughout the course.

Moreover, the research focused on the most common errors done by the participants according to learning strategies: negative transfer of L1, synonymy and overgeneralization that may influence the learning process. Common spelling and grammar mistakes were also taken into consideration as an invalid answer.

The study also indicated that majority of participants had been studying English for 14 years and that their grades are mostly lower at university level (at least one grade lower) in comparison to their grades in the secondary school.

3.2. Results and Discussion

The following tables (Table 1 and Table 2) present participants' answers after having completed thirty sentences containing lexical (first task) and grammatical (second task) collocations at the productive level. The answers are given in the percentage.

Table 1. The first task (lexical collocations) – productive level

Collocation	Correct answer (%)	Incorrect answer (%)	Examples of some errors
1. Teaching methods	56,52%	43,47%	Teacher
2. Pay attention	82,60%	17,39%	Put
3. Take advantage	80,43%	19,56%	
4. Makes a list	21,73%	78,26%	Make
5. Keep under control	76,08%	23,91%	
6. Took a final exam	71,73%	28,26%	Take
7. Does her homework	39,13%	60,86%	Do
8. Gives us some advice	39,13%	60,86%	Give
9. Skipped a class	45,65%	54,34%	Skip
10. Make an effort	86,95%	13,04%	
11. Take your turn	91,30%	8,69%	
12. Solve a problem	76,08%	23,91%	Solve
13. Take some time	95,65%	4,34%	Tell
14. Keep a secret	89,13%	10,86%	Know
15. Peace and quiet	76,08%	23,91%	Pleasure

Table 1 presents the results given from the first task of the collocation test. As can be seen from the table, thirteen out of fifteen collocations were answered correctly. Majority of the lexical collocations were answered correctly at a very high rate (e.g. *take some time* (95,65%) and *take your turn* (91,30%)). Other collocations were also answered correctly (from 56% to 89%). The collocations that were categorised as incorrect are: *makes a list* (78,26%), *does her homework* (60,86%), *gives us some*

time (60,86%) and *skipped a class* (54,34%). The first three collocations were considered incorrect because 53,12% of participants did not add *-s* to the third person singular as required in the sentence.

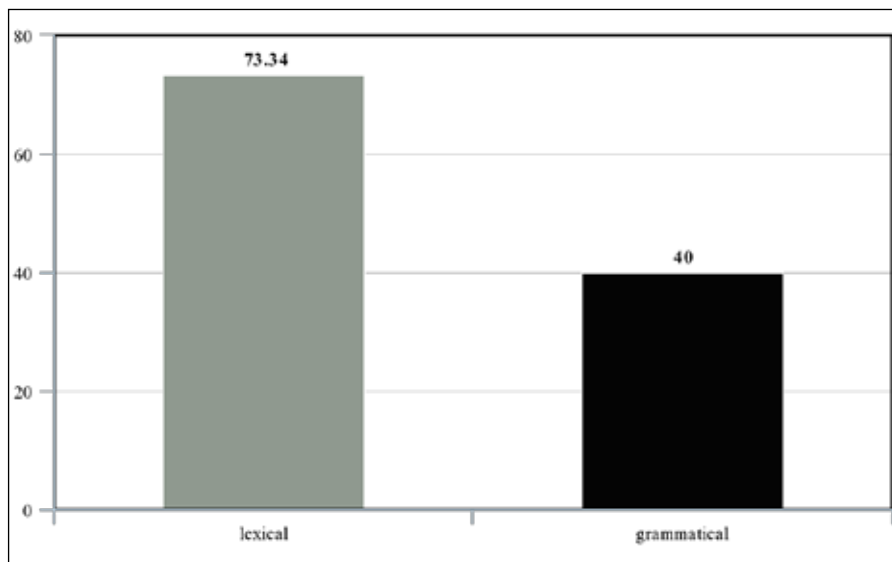
Similarly, 28,12% of participants did not write past participle of the verb *to skip*, although it was required in the sentence. These results indicate students' good knowledge of lexical collocations which is in line with the previously mentioned study by Balenović and Čuljat (2019) who also found a better understanding of lexical rather than grammatical collocations at both receptive and productive level. However, as we already mentioned, these results are in contrast with some research on collocational competence that showed more errors in the usage of lexical collocations at the productive level (Malenica and Mustapić, 2015). Some students wrote *put* instead of *pay attention* or *tell some time* instead of *take some time*. Furthermore, a small ratio of students also wrote *know a secret* instead of *keep a secret* and *pleasure and quiet* instead of *peace and quiet*. Some students showed limited knowledge of spelling rules in the English language e.g. *solwe a problem*. These committed errors can be ascribed to different learning strategies that students employ such as negative L1 transfer, synonymy and overgeneralization.

Table 2. The second task (grammatical collocations) – productive level

Collocation	Correct answer (%)	Incorrect answer (%)	Examples of some errors
1. Quality of	76,08%	23,91%	
2. Absent from	34,78%	65,21%	Absent of/on
3. Range of	30,76%	69,23%	Range on
4. Looked at	30,43%	69,56%	Looked in/into
5. Insisted on	28,26%	71,73%	Insisted of/in
6. Happy for	82,60%	17,39%	
7. Lagging behind	0%	100%	Lagging on/to
8. Change over time	12,82%	89,13%	The/through
9. Lack of	50%	50%	Lack for/to
10. Addressed to	43,47%	56,52%	Addressed on
11. Benefits of	65,21%	34,78%	
12. Participate in	52,17%	47,82%	
13. Lead to	65,21%	34,78%	
14. Good at	23,91%	76,08%	Good in
15. Qualified for	76,08%	23,91%	

Table 2 presents the results given from the second task of the collocation test. The task consisted of 15 grammatical collocations, and the participants answered nine out of fifteen collocations incorrectly. In contrast to the first task, participants were not given any assistance as a prompt. Six out of fifteen grammatical collocations were answered correctly at a very high ratio (from 52,17% to 82,60%).

Moreover, as shown in Table 2, the collocation *lagging behind* was answered incorrectly by every participant (100%). Another collocation that has been answered incorrectly at a high ratio is *change over time* (87,17%). Other collocations were answered incorrectly in a higher percentage (from 53,12% to 87,17%).

Figure 1. Overall percentage of correct lexical and grammatical collocations

As shown in Figure 1, the overall percentage of correct grammatical collocations is lower than of lexical collocations. These results indicate that students have a better understanding of lexical than grammatical collocations. The reason may be in restricted collocations and the fact that proposed collocations are a part of general English rather than English for Special Purposes. Since participants are students of the Department of Teacher Education, throughout the course, they are taught collocations that are connected with psychological and pedagogical competencies required for the teaching job. Another reason that can be taken into consideration is the fact that students had the opportunity to hear, learn and use these simple lexical collocations during their 14 years of study of the English language. The use of the first letter as a prompt in the first task cannot be neglected as well, although here it can be the case of “getting an image” process rather than the real knowledge of collocations. That is, the first letter was given to students to prompt their processing skills and some of them helped to understand the meaning of the context within the sentence, regardless of their real knowledge of collocations.

Errors committed by students indicate different stages of interlanguage development. In the first task of the test errors committed by the students are

grammatical ones (inappropriate use of -s for the third person singular and past participle of the verb *to skip*). Although students completed the task successfully and recognised the majority of lexical collocations, they also demonstrated limited grammar knowledge. Therefore, it can be concluded that teachers should put more emphasis on teaching appropriate use of different tenses while teaching lexical collocations.

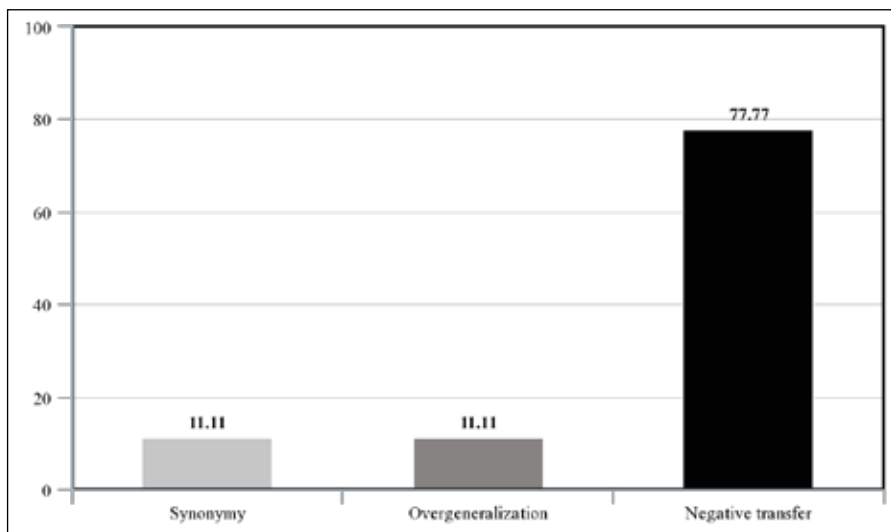
In contrast to the first task, the second task of the test showed limited students' knowledge of grammatical collocations. As shown in Table 3, students mostly wrote incorrect prepositions in verb preposition combination of grammatical collocations. These results are in contrast to Phoochaorensil's (2011) study, which found more errors in the usage of lexical collocations.

Students' errors can be divided into three categories according to the following learning strategies: negative transfer from the learner's L1, synonymy and overgeneralization.

Table 3. Categories of errors according to learning strategies

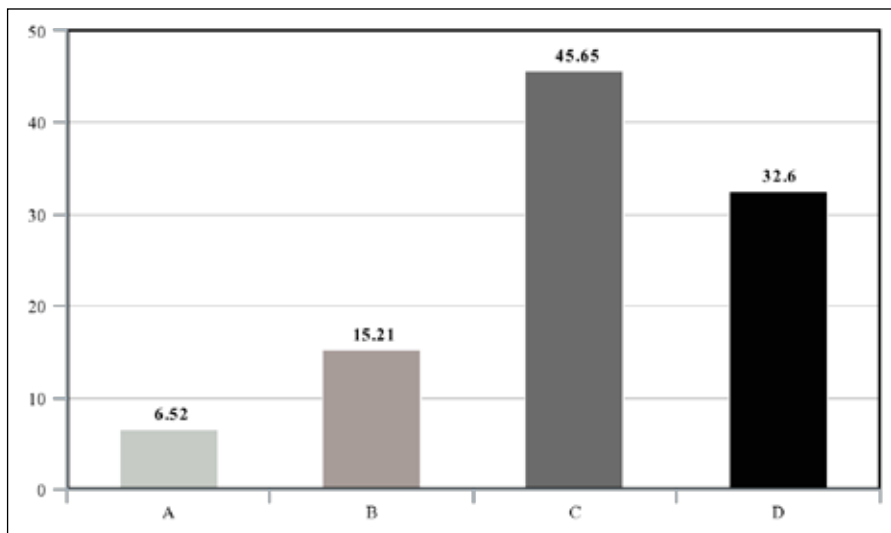
Collocation	Synonymy	Overgeneralization	Negative transfer
1. Absent from			Absent of/on
2. Range of			Range on
3. Looked at		Looked in/into	
4. Insisted on			Insisted of/in
5. Lagging behind			Lagging on/to
6. Change over time	During/through		
7. Lack of			Lack for/to
8. Addressed to			Addressed for/on
9. Good at			Good in

As shown in Table 3, examples such as *absent of* indicate negative transfer or interference from the students' L1 (Chanel 1981; Ellis 2001; Nesselhauf 2003; Durrant and Schmitt 2009). Likewise, incorrect collocations *addressed for/on* or *good in* are examples of negative transfer of L1, and as shown in Figure 2 this is the most common learning strategy used by students at a high ratio of 77,77%. On the other hand, collocation *change during/through time* is an example of synonymy since *during*, *through* and *overtime* have a similar meaning. This learning strategy is used by students at a ratio of 11,11%. Similarly, overgeneralization as a learning strategy was used at a ratio of 11,11% as well. Collocation *looked in/into* can be seen as a type of overgeneralization since preposition *in* is widely used in the Croatian language and as a part of the Croatian language, i.e. the expression "*pogledati u*" is used. Literal translation and insufficient knowledge of English prepositions can be seen as the main reason why L2 students employ this learning strategy.

Figure 2. The most common errors according to the learning strategy

Students' collocational competence corresponds with given grades (mostly those students that had A or B), mostly in terms of lexical collocations. Further analysis showed that both students with higher and lower grades to the same extent did not know appropriate grammatical collocations. Therefore, the analysis showed that there is no correlation between grades and collocational competence. However, the study also showed no correlation between grades and grammatical collocations.

Figure 3. The overall percentage of grades

4. Conclusion

The study aimed to investigate students' knowledge of lexical and grammatical collocations in academic texts at the productive level. The primary objective was to determine whether students of the Department of Teacher Education at the University of Zadar can recognise lexical and grammatical collocations in various texts. Forty-six students completed the questionnaire consisting of two tasks that included both types of collocations. The analysis showed that students are more acquainted with lexical than grammatical collocations which is in line with the previous study conducted by Balenović and Čuljat (2019) but in contrast to some other studies (e.g. Malenica and Mustapić 2015). This can be explained by the fact that all students have been learning English for more than 14 years and have been exposed to various simple collocations from an early age.

On the other hand, the analysis showed limited knowledge of grammatical collocations. The reason why this is the case may be in different learning strategies that students use. The analysis of research results indicated that the most common strategy that students use, and a reason why students make errors is the influence of negative L1 transfer. Other two learning strategies that students employ are synonymy and overgeneralization. These results are in correspondence with previously mentioned studies on collocations and learning strategies. The study also showed that there is a correlation between grades and lexical collocations but there is no correlation between grammatical collocations and grades.

According to the given results, it can be concluded that teachers should pay attention to both lexis and grammar while teaching collocations so that their students can achieve a higher level of proficiency in the English language.

References

- Attar, Elahe; Allami, Hamid (2013) "The effects of teaching lexical collocations on speaking ability of Iranian EFL learners." *Theory and Practice in Language Studies*, 3(6), 1070–1079.
- Bahns, Jens; Eldaw, Moira (1993) "Should we teach EFL students collocations?" *System*, 1(1), 101–114.
- Balenović, Katica; Čuljat, Slađana (2019) "The use of English Collocations among Croatian L1 Polytechnic Students." In *The Proceedings of 10th International Language Conference on the "Importance of Learning Professional Foreign Languages for Communication between Cultures"*, edited by Vičić, Polona; Gajštan, Nataša and Ploš, Alenka. 1–19. Maribor: University of Maribor.

- Begagić Mirna (2014) "English language students' productive and receptive knowledge of collocations." De Gruyter, *ExELL*, 2.1: 46–67. DOI: 10.1515/exell-2016-0003.
- Biber, Douglas; Conrad, Susan; Reppen, Randi (1998) *Corpus linguistics: Investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boonyasaquan, Sirinna (2006) "An analysis of collocational violations in translation." *Journal of Humanities*, 27, 79–91. Bangkok: Faculty of Humanity, Srinakharinwirot University.
- Channel, Joanna (1981) "Applying semantic theory to vocabulary teaching." *English Language Teaching Journal*, 35, 115–122.
- Durrant, Philip; Schmitt, Norbert (2009) "To what extent do native and non-native writer make use of collocations?" *IRAL* 17, 157–177.
- Ellis, Nick. C. (2001) "Memory for Language." In *Cognition and Second Language Instructions*. Robinson, P. (ed.), 33–68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farghal, Mohammed; Obiedat, Hussein (1995) "Collocations: A neglected variable in EFL." *International Review of Applied Linguistics in Language teaching*, 33(4), 315–332.
- Firth, John Rupert (1957) *Papers in linguistics, 1934-1951*. Oxford: Oxford University Press.
- Hill, Jimmie. (2000) "Revisiting priorities: From grammatical failure to collocational success." In *Teaching collocation: Further Development in the Lexical Approach* edited by Lewis Michael. 47–69. London: Commercial Colour Press Plc.
- Hong, Ang Leng; Rahim Hajar Abdul; Hua, Tan Kim; Salehuddin, Khazriyati (2011) "Collocations in Malysian English Learners' Writing: A Corpus-based Error Analysis." *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 17, 31–44.
- Howarth, Peter Andrew (1996) *Phraseology in English academic writing. Some implications for language learning and dictionary making*. Tübingen: Niemeyer.
- Howarth, Peter Andrew (1998) "Phraseology and second language proficiency." *Applied Linguistics*, 19, 24–44.
- Kamal Omneya Hesham (2014) *Investigating the effect of explicit and implicit instruction on the acquisition of verb + noun collocations: a case of L2 Egyptian learners* (MA thesis). School of Humanities and Social Sciences the American University in Cairo.
- Kiaee, Seyyede Samaneh Sadat; Moghaddam, Nona Heravi; Hosseini, Elahe Moheb (2013) "The effect of teaching collocations on enhancing Iranian EFL learners' reading comprehension." *Journal of Advances in English Language Teaching*, 1(1), 1–11.

- Kuo, Chia-Lin (2009) "An analysis of the use of collocations by intermediate EFL college students in Taiwan." *ARECLS*, 6, 141–155.
- Lewis, Michael (2000) *Teaching Collocation: Further Developments in the Lexical Approach*. Hove, English: Language Teaching Publications.
- Malenica, Frane; Mustapić, Emilija (2015) "Acquisition of English Collocations through Productive Skills – Analysis of Translation Errors." *International Journal of English Linguistics*, 5 (4), 42–49. DOI: 10.5539/ijelv5n4p42.
- Nesselhauf, Nadja (2003) "The use of collocations by advanced learners of English and some implications for teaching." *Applied Linguistics*, 24(2), 223–242.
- Phoocharoensil, Supakorn (2011) "Collocational errors in EFL learners' interlanguage." *Journal of Education and Practice*, 2(3), 103–120.
- Phoocharoensil, Supakorn (2013) "Cross-linguistic influence: Its impact on L2 English collocation production." *English Language Teaching*, 6(1), 1–10.
- Sinclair, John (1991) *Corpus concordance collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Swan, Michael (1997) "The influence of the mother tongue on second language vocabulary." In *Vocabulary: Description, acquisition and pedagogy* edited by Schmit, Norbert & McCarthy, Michael, 156–181. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thornbury, Scott (2002) *How to teach vocabulary*. Edinburgh: Pearson Education Limited, Longman.
- Wray, Alison (2002) *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woolard, George (2000) "Collocation-encouraging learner independence." In *Teaching Collocation: Further Development in the Lexical Approach*, edited by Lewis, Michael, 28–46. Hove: Language Teaching Publication.
- Yazdandoost, Zahra; Amalsaleh, Ehya; Kafipour, Reza (2014) "The relationship among collocation knowledge and listening, speaking, reading and writing proficiency of Iranian EFL learners." *Language, Individual & Society Journal of International Scientific Publications*, 8, 408–419. Retrieved: September 10, 2019, from www.scientific-publications.net
- Zughoul, Muhammad Raji; Abdul-Fattah, Hussein S. (2001) "Collocational competence of Arabic speaking learners of English: A study in lexical semantics." Retrieved: September 10, 2019. from http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/1b/4f/28.pdf.

Produktivno znanje studenata o kolokacijskim svezama u engleskom jeziku struke

Brojna istraživanja o usvajanju kolokacija u neizvornih govornika engleskoga jezika, većinom fokusirana na analizu kolokacijskih pogrešaka u općem engleskom jeziku, ukazuju na loše poznavanje kolokacijskih sveza (Ellis 2001; Stubbs 2002; Nesselhauf 2003, 2005). Većina ispitanika koji uče engleski kao ini jezik nije svjesna „prirodnog redosljeda“ riječi koji se razlikuje od onoga u njihovu materinskom jeziku. Prema nekim studijama, glavni uzrok tomu je negativni transfer ili interferencija iz prvoga u drugi jezik. Svrha je ovoga rada ispitati produktivno znanje studenata o kolokacijskim svezama među riječima u akademskom tekstu. U istraživanje je uključeno četrdeset i šest studenata Odjela za izobrazbu učitelja na Sveučilištu u Zadru u sklopu kolegija *Engleski jezik struke*. Istraživanje je provedeno kolokacijskim testom sastavljenim od dva dijela. U prvom dijelu testa studentima je ponuđeno početno slovo riječi kao pomoć pri prepoznavanju leksičkih i gramatičkih kolokacija, dok u drugom dijelu testa nisu imali nikakvu pomoć. Izvršena je analiza pogrešaka uporabe kolokacija u cilju utvrđivanja razumijevanja i poznavanja značenja kolokacijskih sveza kao i načina njihova procesuiranja. Istraživanje je pokazalo da studenti imaju nižu razinu produktivnog znanja gramatičkih u odnosu na leksičke kolokacije te da pritom najčešće dolazi do negativnog prijenosa iz materinskog jezika, odnosno korištenja neprihvatljivih kolokacijskih sveza u stranome jeziku. Iz toga razloga potrebno je razviti svijest o usvajanju kolokacija kao zadanih sveza u mentalnom leksikonu stranoga jezika koje su različite od kolokacijskih sveza materinskoga jezika.

Ključne riječi: kolokacije, produktivno znanje, kolokacijska kompetencija

EVELINA MIŠČIN

*RIT Croatia**evelinamiscin@yahoo.co.uk*

Errors in presentations of medical English students

The purpose of this study is to analyse the errors of medical English students in their presentations. The analysis of errors that learners make in learning a language has become a significant aspect of the learning process. Knowledge of errors made by learners helps teachers in working towards a certain teaching goal (Riddel 1990).

Theoretical background will mention James (1998) who states that oral errors can be classified into the linguistic category classification and surface structure taxonomy. The linguistic category classification refers to phonological, grammatical, lexical, textual or discourse level (ibid.) Some other studies on error analysis will be mentioned, as well, but they were mostly concentrated on error analysis of written works.

At Zagreb School of Medicine presentations are an obligatory part of medical English classes when students present in English certain body structures and illnesses. In this way they are prepared for future conferences and presentations of their work. The research included 165 third year medical students. Both the oral errors and errors in presentation slides were examined. The errors on slides were mostly connected with poor spelling (or lack of using spellcheck), too much text and poor visuals. Most of medical students have been learning English since the early childhood, but they still struggle with some grammatical problems, mostly articles, verbs (tenses) and prepositions. Also, the pronunciation of medical words causes a lot of problems and instead of checking the pronunciation, students use their own.

The starting hypothesis was that learner errors are due to transfer from the learners' mother tongue.

The results showed which types of errors occur most frequently. An understanding of the types of errors will help students in improving their oral proficiency. Also, teachers can identify specific language problems. In this way, students will be more proactive in terms of self-correction.

Key words: error analysis, presentations, medical English

1. Introduction

Giving presentations is always a stressful situation, especially if you do it in a foreign language. People tend to make usual mistakes – putting too much text to prevent forgetting what to say, and then reading off the slides. They also tend to forget about time management – they either give a too long presentation or due to stage

fright, rush through it, finishing in fewer minutes than designated. Sometimes, they are disorganised and cannot remember in which order they wanted to say something. Also, due to embarrassment, they forget to use the language of presentations and at the end of it, just finish and leave, not using the adequate wording (e.g. ‘This brings us to the end of this presentation. If you have any questions, do not hesitate to ask.’). Apart from that, they sometimes tend to speak very quietly, inaudible for the audience and avoid the eye contact.

This paper deals with different presentation mistakes, concentrating on the language errors. Due to GDPR, students were not recorded (which would be the easiest solution) but the professor made a written note of their mistakes. The paper will first start with the theoretical background, moving on to the errors of the medical students and finishing with the conclusion.

1.1. Error analysis in presentations

The analysis of errors that learners make in learning a language has become a significant aspect of the learning process. Therefore, several theories of errors will be mentioned. Thus, Riddel (1990) mentions that knowledge of errors made by learners helps teachers in working towards a certain teaching goal. James (1990), under the influence of Dulay, Burt and Krashen, who mention four kinds of error taxonomy, chooses two descriptive ones – linguistic category classification and the surface structure taxonomy. He indicates that the first one is very useful as it indicates the component of language where the error is located: in phonology, graphology, grammar, lexis, text or discourse (ibid. p. 105). James suggests the refinement of these categories and introducing a class – e.g. a grammatical error could also involve the class of a noun, verb, adjective, etc. Apart from that, he thinks that the rank of the error is important as well as the grammatical system that it affects: tense, number, voice, etc. (ibid. p. 105). He distinguishes three levels of errors – substance errors (mispronunciations and misspellings), text errors (misspeaking, miswriting, mishearing and misreading) and discourse errors (misrepresenting, miscomposing, misconstrual, misinterpretation). Also, he stated that there are four causes of errors:

1. Interlingual errors (mother-tongue influence)
2. Intralingual errors – caused by the target language itself like false analogy, misanalysis, incomplete rule application
3. Communication strategy-based errors (approximation)
4. Induced errors – the result of being misled by the way in which the teachers give definitions, examples, explanations.

Nazarloo and Navidinia (2016) point out that errors are important in learning process as they indicate that learning takes place. If a teacher knows the source of learners' errors, it can help him/her to deal with them easier (p. 99–100). They compared the frequency and types of the phonological and syntactic errors made by Persian and Azeri Turkish learners while speaking in EFL classes. They noticed that both groups made similar number of grammatical mistakes, but Persian students made fewer phonological errors. This realisation could help them in devising tasks for different groups.

Otoshi and Heffernen (2008) investigated factors that learners considered to be important in making presentations. The major criteria for effective English oral presentations included: clarity of speech and voice quality, correctness of language, and interaction with the audience. Grammatical mistakes were not considered really important, but more emphasis was put on the objectives, organization and presentation of the speech.

Some other theoreticians placed more emphasis on the analysis of other types of errors. For example, Kafifiah et al. (2016) compared second and fourth semester students and found out that they mostly make speech errors, morphological and syntactic errors. Among speech errors they mention repeats, false start, slip of tongue, error in pronunciation, error in vocabulary, and error in word selection.

In contrast, Al-Issa and Al-Qubtan (2010) discussed theoretical and practical aspects pertaining to oral presentations in the EFL context. They were not concerned about the errors but only ways of arranging presentations and possible topics of presentations and ways of assessing presentations in the EFL classroom. Despite ignoring the errors and their possible reasons in presentations, this research was interesting for providing ideas about methods of evaluating presentations.

However, the research by Fikron (2018) emphasises the importance of grammatical competence, as the lack of it can lead to misunderstanding and poor delivery. That is why this research also included the analysis of grammatical errors.

1.2. Error analysis in medical presentations

Regarding medical English, not many studies were found. Haber and Lingard (2001) investigated the way how oral presentation skills are learned among third-year medical students. They found out that students learn by trial and error rather than through teaching of an explicit model. They thought that oral presentation skills might be improved by learning the explicit rules of presentation.

On the other hand, Tarkowski (2017) explained how medical students were taught to improve their presentation skills. They had regular monthly meetings where they presented a topic in a 20-minute talk. Similar to this research, students were also encouraged to limit the amount of text per slide in favour of pictures. However, he does not mention linguistic problems like grammatical mistakes, mispronunciation, wrong vocabulary and similar.

Zrníková (2013) dealt with the use of presentations in teaching medical English. The first part of the paper which relies on Grice and the Theory of Relevance by Sperber and Wilson is not relevant to this paper, so the emphasis will be placed on the second part which deals with the analysis of students' performance mentioning the most frequent mistakes. She mentioned that only 3 presentations had an unbalanced text and pictures ratio but emphasised the problems with colours and font size. She also did not mention linguistic mistakes, but only problems with non-verbal communication which proved to be the most serious flaw in most presentations, like a lack of eye contact, poor body posture and similar. In her conclusion, she emphasised the significance of presentations as a teaching technique in the education of medical students.

Other papers dealt with clinical case presentations which is a somewhat different skill, and none mentioned language errors, so they will not be mentioned here.

2. Materials and method

The aim of this study was to see what typical mistakes students make in their presentations, both in their delivery and in the text on slides. The final goal was to make students aware of their errors and help them overcome them. Also, the possible source of the errors was investigated.

2.1. Participants

This study included 165 third year students. It was their second year of giving presentations. They were explained the basic rules and shown how to give a good presentation. The mistakes were recorded during their giving a presentation.

2.2. Instrument

Students had already been explained on the first year of their studies how to give a good presentation and what not to do. They were supposed to give a presentation with as many illustrations as possible using oral explanation. Also, they were warned to check their pronunciation, particularly of medical words and to pay attention to spelling and grammar of the text on their slides. It was presumed that these warnings will decrease the number of errors in the delivery/slides.

2.3. Procedure

Five to six students gave presentation during a 90-minute class. There were eight classes each week for eight weeks. Their presentations lasted between 5 and 15 minutes (if they included some video clip). The topics of the presentations are shown in Figure 1.

Week 2: MUSCULOSKELETAL SYSTEM

1. fractures – classification
2. fracture repair
3. sprain & strain
4. dislocation
5. discus hernia (slipped disk)

Week 3: MUSCULOSKELETAL SYSTEM

6. osteoporosis
7. osteoarthritis (degenerative)
8. gouty arthritis (metabolic)
9. rheumatoid arthritis (autoimmune)

Week 4: NERVOUS SYSTEM

10. meningitis (pyogenic or viral)
11. cerebral contusion & concussion
12. cerebral oedema
13. head trauma: epi- & subdural hematomas
14. subarachnoid haemorrhage (SAH)

Week 5: NERVOUS SYSTEM

15. CVAs (thrombotic, embolic, haemorrhagic)
16. Alzheimer
17. Parkinson
18. epilepsy

Week 6: RESPIRATORY SYSTEM

19. RS: anatomy & physiology
20. asthma
21. chronic obstructive pulmonary disease (COPD)
22. pneumonia
23. tuberculosis

Week 7: SKIN

24. anatomy, physiology, & functions of skin
25. accessory organs: hair, nails, sweat & oil glands
26. skin lesions (classification, description, terminology)
27. malignant melanoma
28. burns

<p>Week 8: PHARMACOLOGY</p> <p>29. administration of drugs (administration routes & pharmaceutical form)</p> <p>30. analgesics - aspirin</p> <p>31. antibiotics</p> <p>32. alcohol OR nicotine dependence & effects</p>
<p>Week 9: PATHOPHYSIOLOGY</p> <p>33. inflammation</p> <p>34. wound healing</p> <p>35. haemorrhage</p> <p>36. acid/base balance</p> <p>37. type 1 hypersensitivity (allergy)</p>

Figure 1. Topics of presentations shown per weeks

Figure 1 shows the topics of presentations covered each week. Topics were following the same ones students were doing during their medical classes. In this way, they can also follow foreign literature about the subjects they are dealing with.

The teacher was noting down their mistakes in a notebook. Other students were also asked to record the mistakes and after the presentation, we compared our results. The presenter was asked if he/she was aware of any mistakes and if he/she could have corrected himself/herself. After the end of the semester, the teacher collected all the mistakes and analysed them by classifying them and calculating their frequency.

3. Results and discussion

Students' mistakes were divided into those that appeared on slides and those in speech. This analysis will only include linguistic mistakes, so the appearance of slides (like too much text, illustrations which are not related to the delivery) will not be dealt with.

First, something will be said about the mistakes on the slides. They mostly comprise spelling mistakes and grammatical mistakes. Figure 2 shows some of the typical mistakes.

- Which respiratory problems we use during strong inspiration?
- What does COPD means?
- How many degrees of burns do we have?
- How long is acute inflammation?
- What is the most commonly causes of pneumonia?

Figure 2. Some of the typical mistakes of students on their slides

As it can be seen from Figure 2, students mostly struggle with asking questions, especially those in Present Simple. They either forget to use the auxiliary verb 'do' in asking a question or forget to omit '-s' if 'does' is used. They also do not know how to form a question regarding the duration of the illness (How long is acute inflammation?). Instead of 'are there' students tend to use 'we have' – a typical literal translation from Croatian. Also, in the last example, there are two grammatical mistakes – the first is in subject verb agreement (is... causes) and the second one is the use of the wrong part of the speech (commonly instead of common).

Another type of mistake on slides were spelling mistakes. Figure 3 shows the words which were most frequently misspelled.

Idiopathic, secondary, puss, concentracion, cist, revirsible, cordination

Figure 3. Most frequent spelling mistakes on students' slides

Figure 3 shows that students do not make mistakes only in medical words, but also those from general English (secondary, concentration, reversible, coordination). It also shows that students do not use spellcheck which would help them in reducing the number of spelling mistakes.

On the other hand, types of errors in speech include the following:

- Wrong pronunciation
- Grammatical mistakes
- Syntactic mistakes (word order)
- Wrong choice of words (mostly prepositions and collocations).

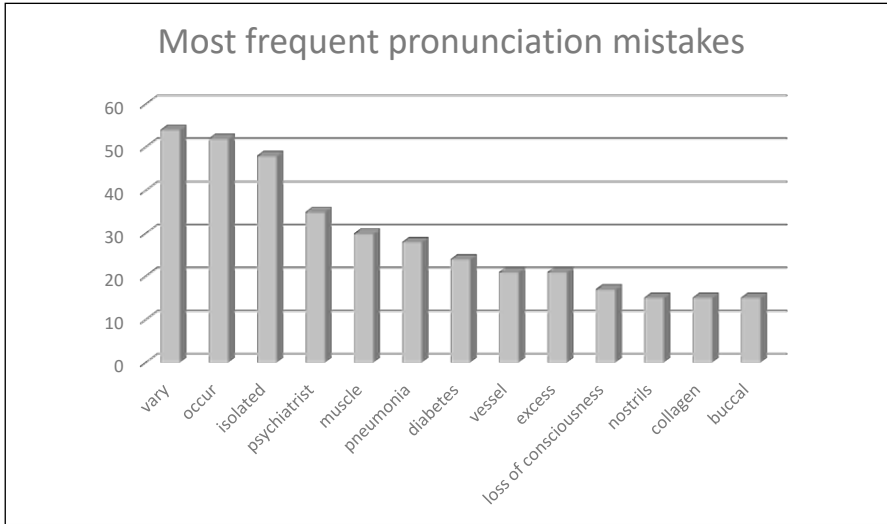
Figure 4 shows the list of words which proved to be most difficult for the students for pronouncing them.

- Loss of consciousness
- Excess
- Vary
- Isolated
- Numbness
- Vessel
- Psychiatrist
- Occur
- Nostrils
- Pneumonia
- Muscle
- Diabetes
- Collagen

Figure 4. List of words whose pronunciation was most difficult for students

Figure 4 shows words which most frequently caused problems in pronunciation. In the phrase 'loss of consciousness' the second word caused most problems and students most frequently pronounced it similar to 'conscientious'. The word 'excess' was pronounced similarly to 'access'. The most difficult word was 'vary' which many students (34 of them) pronounced as 'very'. Words where 's' should be pronounced (isolated and vessel) were mostly pronounced with 'z'. Words with silent letters (numbness, psychiatrist, pneumonia) were pronounced with those letters not being silent. 'Occur' was pronounced with 'j', and 'nostrils' as 'nose' (the first part). 'Muscle' was pronounced with 'k', while 'diabetes' and 'collagen' were pronounced similarly to Croatian pronunciation. 'Buccal' was mostly pronounced with 'ba'.

Graph 1 shows the most frequent errors in pronunciation of certain words.

Graph 1. Most frequent errors in pronunciation of certain words

As it can be seen in Graph 1, even 54 students mispronounced 'vary' followed by mispronunciation of 'occur' and 'isolated'. Fewer students mispronounced other words, and the same number of students mispronounced 'buccal', 'collagen', and 'nostrils'. There were other words which presented difficulty in pronunciation, like 'target' (pronounced with $dʒ$) but since only one or two students mispronounced them, they are not mentioned here.

Next were grammatical errors on slides, and Figure 5 shows the examples of most common grammatical errors.

- Here are some useful advice
- This part is surgical removed
- You can see what does the brain with Alzheimer look like
- Some important advices
- Thrombotic and embolic is just a subtype
- Airways became swelled
- People who are overweighted
- One part of the lung is inflammated
- They don't have much options for medications
- Avoid areas where the air is more pollution
- There is no respond
- At firstly, they are aspirin, beta-blockers and so on
- Smoke less cigarettes
- It is administrated to new-born kids
- you will be prescribed two types of medications

Figure 5. Examples of grammatical errors in the delivery of presentations

As it can be seen from Figure 5, students do not distinguish countable and uncountable nouns ('are some suitable advice', 'important advices', 'much options', 'less cigarettes'). Also, they have problems with subject-verb agreement ('thrombotic and embolic is...'). Next, they use wrong forms of words ('surgical' instead of 'surgically', 'swelled' instead of 'swollen', 'overweighted' instead of 'overweight' – even 4 students used the same word, 'inflammated' instead of 'inflamed' which was used even with 46 students, 'pollution' instead of 'polluted', 'respond' instead of 'response', 'at firstly' instead of 'at first', 'administrated' instead of 'administered' and 'prescribed' instead of 'prescribed'). One of the frequent mistakes in speech among non-native speakers is the use of indirect questions which occurs also with medical students like in the example 'You can see what does the brain with Alzheimer look like'. Even when asked to correct this sentence only few students knew how to do it.

Figure 6 gives examples of wrong choice of words.

- In actuality, only 25% show symptoms
- Treatment depends of type of stroke
- The slides try to exercise your memory
- The doctor will send you to do a chest X-ray
- Our immune system doesn't know how to react on pathogens
- Another classification can be classified into topic and atopic
- He died from melanoma
- The most common ones are shown on the picture
- Some people don't want to stop smoking so they wouldn't get some weight
- We will only pay attention on nicotine
- Then we have a proliferative phase
- It contains of fibroblasts, small blood vessels, fat cells
- We can separate it into two types
- A doctor can do carotid ultrasound

Figure 6. Examples of wrong choice of words

As Figure 6 indicates, students most frequently had problems with wrong prepositions ('depends of', 'react on', 'died from', 'on the picture' – 63 students used this preposition instead of 'in', 'pay attention on'). Other mistakes include wrong collocations ('exercise memory', 'do a chest X-ray', 'get weight', 'do ultrasound') or a wrong word ('actuality', 'we have', 'contains of', 'separate' instead of 'divide').

Figure 7 shows examples of syntactic errors.

- The patient after that becomes very exhausted
- For treatment is also important diet and rehabilitation
- In the protection of lungs is responsible visceral pleura

Figure 7. Examples of syntactic errors

Figure 7 shows that some students used random word order not paying attention to the usual pattern – SVO and for adverbs – manner, place and time. Their sentences were mostly influenced by the Croatian word order.

The following graph shows how many students made a certain type of mistakes.

Graph 2. Types of errors and the number of students who made them

Graph 2 shows that 9 students (5,45%) did not have any mistakes either in their slides or their presentation. 73 students (44,24%) made pronunciation mistakes. 92 (55,76%) made grammatical mistakes. 65 (39,39%) used wrong vocabulary and 45 (27,27%) made syntactic errors. However, some students made several mistakes from different categories which was not taken into account.

The initial hypothesis was that the students were mostly influenced by their mother tongue in their mistakes. However, it only proved right with syntactic mistakes where students followed the Croatian word order. Regarding grammar and particularly pronunciation, the errors were mostly the result of approximation. They still do not have enough grammatical competence especially in tenses and indirect speech. In relation to pronunciation – when students were not sure how to pronounce a word, they relied on their previous experience with words of similar orthography.

The next step would be to show these mistakes to students and to ask them to try to correct them. It is hoped that in this way students would become aware of their mistakes and would try to avoid them in the future, thus improving their presentation skills.

4. Conclusion and further suggestions

The aim of this research was to see the most frequent mistakes student make in their presentations. Both the mistakes on the slides and in the students' delivery were analysed. The most frequent mistakes on the slides were: poor spelling,

grammatical mistakes like mistakes in asking questions (problems with Present Simple), they used wrong part of speech and made mistakes with subject verb agreement. While delivering their presentations, the students most frequently struggled with the pronunciation of some words – not only from medical English, but also from general English. Regarding grammar, students made mistakes in indirect questions and again, asking questions in present simple. Other grammatical mistakes include problems in forming past participle, distinguishing between countable and uncountable nouns. Students also used wrong words – mostly wrong prepositions and collocations. They also made syntactical mistakes randomly putting words in order, mostly influenced by the order from their mother tongue. Syntactic mistakes, as well as pronunciation mistakes (diabetes, collagen) were the result of interference from their mother tongue, while the others were mostly the result of negligence, lack of grammatical knowledge and approximation.

The shortcoming of the research is that more reliable results would have been obtained by filming students. However, due to GDPR, students' permission would be required, which could be complicated.

The next step would be to start the next semester by showing mistakes and asking students to correct them. After that, students' delivery of presentation should be re-analysed and see if there is any improvement in relation to the previous year. Also, it would be interesting to investigate which types of mistakes have a strongest influence on the high-quality delivery of presentations, both from the perspective of students and their audience.

The understanding of mistakes is important and by analysing them and making students aware how to correct all these mistakes will improve their oral proficiency. As a result, students will be more confident and will be able to self-correct themselves. It will help them to give better presentations both as students, as well as later as doctors at medical conferences.

References

- Al-Issa, Ali; Al-Qubtan, Redha (2010) "Taking the Floor: Oral Presentations in EFL classroom." *TESOL Journal* 1.2 DOI: 10.5054/tj.2010.220425, Accessed on 27 April 2019.
- Fikron, Mohammed Rofid (2018) "Grammatical Competence within L2 Communication: Language Production, Monitor Hypothesis, and Focus on Forms Instruction." *Pancaran Pendidikan FKIP Universitas Jember* Vol. 7, No.1, Page 101–112, February 2018. Retrieved from <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fwww.pancaranpendidikan.or.id%2F>. DOI: 10.25037/pancaran.v7i1.140, Accessed on 7 February 2020.

- James, Carl (1998) *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. London, New York: Longman.
- Kafifah, Nur; Hum, Endang Fauziati; Hikmat, Mauliy Halwat (2016) *Comparative Error Analysis on Spoken Production Made by Students of the Second and the Fourth Semester of English Education Department of Muhammadiyah University of Surakarta*. Thesis, Universitas Muhammadiyah Surakarta, Retrieved from <http://eprints.ums.ac.id/id/eprint/46728>. Accessed on 25 April 2019.
- Lingard, Lorelei; Haber, Richard (1999) "Teaching and learning communication in medicine: a rhetorical approach." *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges* (01 May 1999, 74(5):507–510). DOI: 10.1097/00001888-199905000-00015. Accessed on 25 April 2019.
- Nazarloo, Saber Atash; Navidinia, Hossein (2016) "Speaking Errors of Persian and Azeri Turkish Learners in EFL Classrooms: A Comparative Investigation." *International Journal of English Language & Translation Studies*. 4(4), 99–107. Retrieved from www.eltjournal.org. Accessed on 26 April 2019.
- Otoshi, Junko; Heffernen, Neil (2008) "Factors predicting effective oral presentations in EFL classrooms." *Asian EFL Journal*, 10(1), 65–78. Retrieved from https://www.academia.edu/2947281/Factors_Predicting_Effective_Oral_Presentations_in_EFL_Classrooms. Accessed on 13 September 2019.
- Riddel, Peter (1990). "Error analysis: A Useful Procedure for Identifying Post-testing Activities." *The Language Learning journal*, 2(1), Special issue.
- Tarkowski, Radoslaw (2017) "Reflections: Improving Medical Students' Presentation Skills." *Journal of cancer education : the official journal of the American Association for Cancer Education* vol. 32,4 (2017): 935–937. doi:10.1007/s13187-016-1005-6. Accessed on 13 September 2019.
- Zrníková, Petra (2013) "Using Academic Presentations to Develop Speaking Skills in Teaching Medical English." In *Konińskie Studia Językowe*. Ed. Kazimiera Myczko, Tom 1, Nr. 4, 453–464. Available on: <http://www.ksj.pwsz.konin.edu.pl/wp-content/uploads/2014/05/KSJ-20134.pdf>, ISSN 2353-1983. Accessed on 25 September 2019.

Pogreške u prezentacijama studenata medicinskog engleskog

Cilj ovog istraživanja bio je analiza pogrešaka studenata medicinskog engleskog u njihovim prezentacijama. Analiza pogrešaka koje polaznici rade u učenju jezika postao je važan aspekt procesa učenja. Poznavanje pogrešaka učenika pomaže nastavnicima u postizanju određenih nastavnih ciljeva (Riddel 1990). Teoretska pozadina navest će Jamesa (1998) da se usmene pogreške mogu svrstati u klasifikaciju lingvističke kategorije i taksonomiju površinske strukture. Klasifikacija jezične kategorije odnosi se na fonološku, gramatičku, leksičku, tekstualnu ili diskursnu razinu (ibid.). Spomenut će se i neke druge studije o analizi pogrešaka, ali one su uglavnom usredotočene na analizu pogrešaka pisanih djela. Na zagrebačkom Medicinskom fakultetu prezentacije su obavezan dio nastave medicinskog engleskog jezika kada studenti na engleskom jeziku prezentiraju određene tjelesne strukture i bolesti. Na taj način se pripremaju za buduće konferencije i prezentacije svog rada. Istraživanje je uključilo 165 studenata treće godine medicine. Ispitane su i usmene pogreške i pogreške u prezentacijskim sličicama. Pogreške na sličicama uglavnom su bile povezane s lošim pravopisom (ili nedostatkom provjere pravopisa), previše teksta i lošim vizualnim prikazima. Većina studenata medicine uči engleski jezik od ranog djetinjstva, ali još uvijek se bori s nekim gramatičkim problemima, uglavnom članom, glagolima (vremenima) i prijedlozima. Također, izgovor medicinskih riječi uzrokuje mnogo problema i umjesto provjere izgovora, koriste se svojim vlastitim.

Početna hipoteza bila je da su pogreške studenata posljedica transfera materinskog jezika. Rezultati su pokazali koje se vrste pogrešaka najčešće javljaju. Razumijevanje vrsta pogrešaka pomoći će studentima u poboljšanju govornih vještina, a, također, nastavnici mogu prepoznati specifične jezične probleme. Na taj će način studenti biti proaktivni u pogledu samokorekcije.

Ključne riječi: analiza pogrešaka, prezentacije, medicinski engleski

KARLA ZVONAR

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
kzvonar@ffzg.hr

MARKO LIKER

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
mliker@ffzg.hr

LIDIJA OREŠKOVIĆ DVORSKI

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
lodvorsk@ffzg.hr

Vokalski prostor kroatofonih govornika francuskog jezika: akustička analiza

U današnje vrijeme izgovorna komponenta često je marginalizirana u nastavi stranog jezika. Iako su sociolingvistička istraživanja pokazala da strani akcent govornika može negativno utjecati na percepciju njegove vjerodostojnosti i imati posljedice na njegov privatni i poslovni život, često se smatra kako fonetska korekcija izgovora nije najbitniji element u poučavanju stranog jezika. Poučavanje izgovora vokala problematično je jer se pokazalo da vokali nemaju jasne artikulacijske odrednice kao konsonanti. Drugim riječima, vrlo je teško odrediti točne stupnjeve otvorenosti i prednosti vokala te granice između njih unutar usne šupljine. Korekcija izgovora posebno je složena u slučajevima kada se vokalski sustavi materinskog i stranog jezika razlikuju po broju i obilježjima vokala, kao što su to hrvatski i francuski vokalski sustavi. Tehnološki razvoj omogućio je naprednije i sofisticiranije metode korekcije izgovora od kojih je jedna akustička metoda korištena u ovome istraživanju.

Vokalski sustav francuskog jezika relativno je bogat, pa male razlike u realizaciji vokala mogu dovesti do razlika u značenju. Zbog toga je cilj ovog istraživanja analizirati napredak u izgovoru francuskih oralnih vokala u kroatofonih studenata francuskog jezika i književnosti. Pretpostavilo se da će rubni vokali biti najstabilniji, da će poluotvoreni i poluzatvoreni vokali biti neutralizirani te da će prednji zaokruženi vokali biti nedovoljno zaokruženi i stražnjiji. Za potrebe ovog istraživanja u studiju za akustička snimanja snimljeno je 15 kroatofonih studenata francuskog jezika i književnosti na početku i na kraju semestra. Na temelju 20 riječi stavljenih u identičnu rečeničnu konstrukciju provedene su analiza frekvencijskih vrijednosti prvih triju formanta te statistička analiza. Rezultati su pokazali značajnu razliku u rubnim vokalima između dva snimanja, pri čemu je došlo do povećanja vokalskog

prostora u drugom snimanju. Međutim, na drugom snimanju ispitanici su i dalje neutralizirali poluzatvorene i poluotvorene vokale, a nedovoljnu zaokruženosť kompenzirali su stražnjijim izgovorom. Rezultatima akustičke i statističke analize otvorena su mnoga buduća istraživačka pitanja na području percepcije govora i koartikulacije u stranom jeziku.

Ključne riječi: vokali, francuski jezik, akustička analiza.

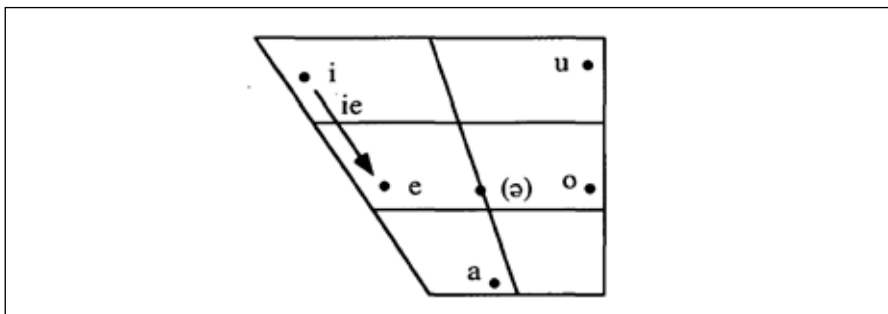
1. Uvod

U početnim fazama učenja stranog jezika učenici se susreću s brojnim poteškoćama. Zbog razlika u sustavima materinskog i ciljnog jezika javljaju se mnoge pogreške, a najčešće se spominju one semantičke i morfosintaktičke prirode. Kako bi se iste izbjegle, veći dio nastavnog sata posvećen je upravo radu na vokabularu i gramatici. Iako se greške mogu javljati i na razini izgovora, fonetski aspekt vrlo je često zanemaren u nastavi jezika. Najčešći su razlozi marginalizacije izgovorne komponente nedostatak vremena u nastavnom satu i davanje prednosti elementima važnijim za uspostavu uspješne komunikacije na ciljnom jeziku (Burns 2006), nedovoljno fonetsko obrazovanje nastavnika te nespremnost na poučavanje izgovora (Breitkreutz i sur. 2001; MacDonald 2002; Derwing i Munro 2005) te manjak relevantnih izvora koji bi nastavnike pripremili na rad na izgovoru (Levis i LeVelle 2010). Sociolingvističkim istraživanjima pokazalo se da strani akcent može stvoriti stereotipe i utjecati na vjerodostojnost govornika (Lev-Ari i Keysar 2010), što se posljedično može negativno odraziti na njegov privatni i poslovni život (Carlson i McHenry 2006; Derwing i Munro 2009; Timming 2017). O važnosti izgovora u francuskom jeziku govore i razni radovi s francuskog govornog područja (Borrell i Salsignac 2002; Birdsong 2003; Wachs 2011; Kennedy i sur. 2015).

U poučavanju izgovora pokazalo se da su vokali osobito problematični zbog nejasnih artikulacijskih odrednica. Za razliku od konsonanata, nijedan vokal nema jasno određeno mjesto i način izgovora (Horga i Liker 2016). Vrlo je teško odrediti točnu poziciju jezika na horizontalnoj i vertikalnoj osi pri izgovoru pojednog vokala te granice vokala unutar usne šupljine. Dodatne poteškoće nastaju kad se radi o dvama jezicima s različitim brojem vokala, kao što su to hrvatski i francuski. U francuskom postoje poluotvoreni i poluzatvoreni vokali [o], [ɔ], [ɛ] i [e], vokali s različitom angažiranošću izgovornih šupljina (oralni i nazalni vokali) te prednji zaokruženi vokali. S druge strane, hrvatski ne razlikuje poluotvorene, poluzatvorene i nazalne vokale, a svi prednji vokali su nezaokruženi. Zahvaljujući tehnološkom napretku, omogućene su sofisticiranije metode korekcije izgovora, a jedna je od njih akustička metoda upotrijebljena u ovome istraživanju.

1.1. Vokalski sustavi hrvatskog i francuskog jezika

U prikazu vokalskog sustava hrvatskog jezika Landau i suradnika (1995) nalazi se pet oralnih vokala (/a/, /e/, /i/, /o/, /u/), jedan diftong /ie/ te neutralni vokal šva /ə/ (Slika 1).

Slika 1. Vokalski sustav hrvatskoga jezika (Landau i sur. 1995).

Recentni podaci o akustičkim vrijednostima formanata hrvatskih vokala (Bašić 2018) ponešto se razlikuju od normativnih podataka za hrvatski jezik (Bakran 1996). Kako se Bakranovim (1996) podacima naširoko koristi kao referentnom vrijednosti, njima će se i u ovome radu koristiti kao glavnim izvorom. U akustičkoj fonetici najvažnije informacije o vokalima daju prva tri formanta. Vrijednosti prvog i drugog formanta ovisit će o položaju jezika unutar usne šupljine: što je jezik više podignut prema tvrdom nepcu, to je prvi formant niži. Ako je jezik pomaknut prema naprijed, drugi formant bit će viši. Drugim riječima, prvi formant daje informacije o stupnju otvorenosti, a drugi o stupnju prednosti vokala (Kent i Read 2002). Treći formant upućuje na pokrete usana, odnosno povezan je sa zaokruženošću usana, a time i vokala. On je najvažniji u jezicima u kojima postoje zaokruženi vokali (Johnson 2012).

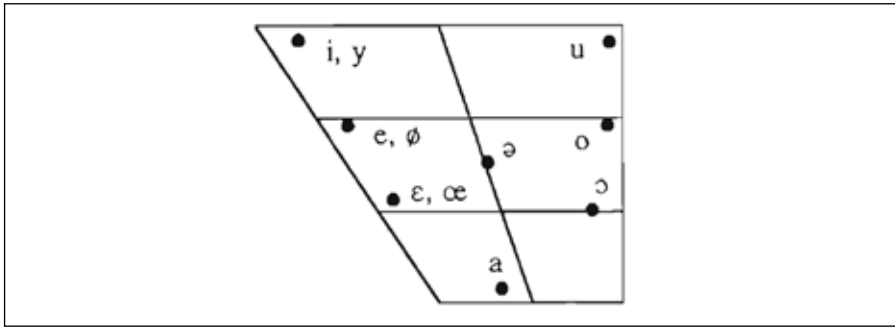
Prema Bakranu (1996), najzatvoreniji hrvatski vokal /i/ ima najnižu frekvenciju prvoga formanta, a kao najpredniji vokal ima najvišu frekvenciju drugoga formanta. Vokal /e/ je otvoreniji i stražnjiji od vokala /i/ pa tako ima malo viši F1, a niži F2. Središnji je vokal /a/ čija je vrijednost F1 najviša, pa je stoga najotvoreniji vokal hrvatskog jezika. Stražnji vokal /o/ ima niži F1 i F2 od vokala /a/, što upućuje na to da je /o/ zatvoreniji i stražnjiji. Premda Bakran (1996) navodi da je /u/ najstražnjiji vokal, istraživanje vokala pomoću ultrazvuka (Carović 2014) pokazalo je da je on čak predniji od /o/ i /a/. Međutim, rezultate ove ultrazvučne analize (Carović 2014) treba uzeti s rezervom zbog toga što njezini podaci nisu normalizirani s obzirom na usnu šuplinu pa je iz tako predstavljenih ultrazvučnih podataka teško zaključivati o apsolutnom položaju vokala. U Tablici 1 prikazane su akustičke vrijednosti prvih triju formanata vokala hrvatskog jezika kod prosječnog kroatofonog muškog govornika.

Tablica 1. Prosječne frekvencije formanata odraslih muških govornika hrvatskog jezika u Hz (Bakran 1996: 42).

	/i/	/e/	/a/	/o/	/u/	/ə/
F1	282	471	664	482	324	489
F2	2192	1848	1183	850	717	1342
F3	2713	2456	2433	2472	2544	2353

U usporedbi s hrvatskim, francuski vokalski sustav mnogo je gušći. Ako se ubraja [ə], francuski vokalski sustav čini dvanaest oralnih ([i], [y], [e], [ɛ], [ø], [œ], [a], [ɑ], [ə], [ɔ], [o] i [u] i četiri nazalna vokala ([ã], [ẽ] [õ] i [œ̃]) (Carton 1974). Prikaz vokalskog sustava francuskog jezika Fougeron i Smith (1999) uzima se kao referentni, no u njemu su prikazani samo oralni vokali, bez vokala [ɑ]. Francuski razlikuje nekoliko kategorija koje u hrvatskom ne postoje: nazalne, poluotvorene i poluzatvorene te prednje zaokružene i nezaokružene vokale. Slika 2 prikazuje vokalski prostor francuskog jezika prema Fougeron i Smith (1999).

Slika 2. Vokalski sustav francuskoga jezika (Fougeron i Smith 1999).

U Cartonu (1974) opisane su i akustičke vrijednosti za francuske vokale. Noviji podaci o frekvencijskim vrijednostima francuskih vokala prikazani su u radu Georgeton i suradnika (2012). Vokal [i] je kao i u hrvatskom jeziku najzatvoreniji i najprednjiji vokal. S artikulacijskim pomakom jezika i donje čeljusti prema dolje od vokala [i] do [a] sve je veća vrijednost F1. Otvaranjem usne šupljine jezik se pomiče prema natrag, pa tako dolazi do snižavanja F2. Zatvaranjem usne šupljine do vokala [u] F1 se ponovno snižava. U Cartonovu (1974) prikazu [u] ima veći F2 od vokala [o], što znači da je [u] prednjiji vokal, kao što je navedeno ranije i za hrvatski jezik. Iako neki izvori navode vokal [u] kao najstražnjiji (Desnica-Žerjavić 1996), istraživanja su pokazala da u akustičkom analiziranju prednosti i stražnjosti vokala u obzir treba uzeti odnos F2 i F3 (Johnson 1989: 178). Ovdje se oslanja na općeprihvaćeni način izračunavanja prednosti i stražnjosti vokala prema F2. U Tablici 2 prikazane su formantne vrijednosti prvih triju formanata francuskih oralnih vokala.

Tablica 2. Vrijednosti formanta francuskih oralnih vokala u Hz (Carton 1974).

	[i]	[e]	[ɛ]	[a]	[ɑ]	[ɔ]	[o]	[u]	[y]	[ø]	[œ]	[ə]
F1	280	350	450	660	620	480	360	290	290	360	490	380
F2	2300	1950	1800	1350	1150	1050	780	850	1800	1450	1380	1400
F3	2950	2550	2470	2380	2250	2250	2230	2270	2140	2290	2270	2200

2. Ciljevi i hipoteze

Cilj ovog istraživanja bio je usporediti napredak u izgovoru francuskih oralnih vokala kod kroatofonih govornika francuskog jezika, provjeriti dolazi li do većih promjena u izgovoru vokala koji ne postoje u materinskom jeziku ispitanika te usporediti razliku u zaokruženosti prednjih zaokruženih vokala u dvije vremenske točke. Na temelju usporedbe vokalskih sustava hrvatskog i francuskog jezika postavljene su tri hipoteze:

1. Rubni vokali [i], [a] i [u] bit će najstabilniji.
2. Poluotvoreni i poluzatvoreni vokali [ɛ] i [e] te [ɔ] i [o] ispitanicima će predstavljati izgovorne poteškoće, pa će te vokale izgovarati neutralizirano.
3. Prednji zaokruženi vokali [y], [ø] i [œ] neće biti dovoljno zaokruženi te će ispitanici zaokruženost mijenjati pokretom jezika unazad.

3. Tijek istraživanja

3.1. Materijal

Materijal je bio sastavljen od 20 dvosložnih francuskih riječi strukture konsonant-vokal-konsonant (KVK). Riječi su bile podijeljene u dvije grupe, prema početnom konsonantu. U prvoj grupi riječi početni konsonant bio je bilabijalni okluziv /p/, a u drugoj dento-alveolarni frikativ /s/. U obzir su uzeta ta dva konsonanta zbog različitog stupnja koartikulacijskog otpora i pritiska na druge glasove, što objašnjava Recasensov model artikulacijske angažiranosti (Recasens i sur. 1997). Model artikulacijske angažiranosti kaže da skupine glasnika različito angažiraju leđa jezika u izvedbi nekog artikulacijskog pokreta. Pojedini glasnici koji u potpunosti angažiraju leđa jezika tijekom izgovora stvaraju veliki koartikulacijski pritisak na okolne glasnike te istovremeno pružaju maksimalni otpor koartikulacijskim utjecajima. Primjer takvih glasnika su postalveolari i palatali. S druge strane, bilabijali minimalno uključuju leđa jezika u izvedbu pa stoga ne vrše pritisak na okolne glasnike te nisu otporni na koartikulacijske utjecaje. Nakon konsonanta slijedio je jedan od deset francuskih vokala: [i], [y], [e], [ɛ], [ø], [œ], [a], [ɔ], [o] i [u]. Konsonant koji je slijedio nakon vokala u većini je riječi također bio /p/ zbog minimalnog koartikulacijskog pritiska i koartikulacijskog otpora na utjecaje okolnih glasnika uslijed male angažiranosti leđa jezika. Pojedine kombinacije glasova

nisu bile moguće pa je u tim slučajevima drugi konsonant bio /l/. Ostatak glasnika u slijedu KVK nije kontroliran. Svaka riječ bila je uklopljena u identičnu rečeničnu strukturu *Dis --- encore une fois* 'Reci --- još jednom'. Korišteni materijal s fonetskom transkripcijom prikazan je u Tablici 3.

Tablica 3. Korišteni materijal s fonetskom transkripcijom.

Riječi s početnim bilabijalnim okluzivom	Riječi s početnim dento-alveolarnim frikativom
<i>piper</i> [pipe]	<i>sipo</i> [sipo]
<i>pupille</i> [pypij]	<i>support</i> [sypɔ:r]
<i>pépier</i> [pepe]	<i>sépare</i> [sepa:r]
<i>peut-être</i> [pøtɛtʁ]	<i>ceux-là</i> [søla]
<i>peptide</i> [peptid]	<i>sepsis</i> [sɛpsis]
<i>peuplé</i> [pøple]	<i>seulement</i> [sølmɑ̃]
<i>papier</i> [papje]	<i>saper</i> [sape]
<i>popote</i> [pɔpɔt]	<i>solaire</i> [solɛ:r]
<i>paupière</i> [pɔpjɛ:r]	<i>saulée</i> [sole]
<i>poupée</i> [pupe]	<i>souper</i> [supe]

3.2. Ispitanici

U istraživanje je uključeno 15 kroatofonih govornica francuskog jezika odabranih prema kriteriju mogućnosti napretka na planu izgovora. Duljina učenja francuskog jezika bila je u rasponu od jedne do šesnaest godina, pri čemu je najviše ispitanica francuski učilo pet godina. Sedam ispitanica učilo je francuski u školi kao izborni predmet, četiri u školi stranih jezika, tri su kombinirale nastavu u školi i u školi stranih jezika, a jedna ispitanica prakticirala je samostalno učenje uz pomoć internetskih tečajeva. Od ukupnog broja ispitanica devet ih je posjetilo Francusku, a njihov prosječni boravak trajao je tjedan dana.

3.3. Procedura

Snimanje se odvijalo u studiju Odsjeka za fonetiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u jutarnjim satima. Svaka ispitanica snimljena je dva puta: u prvom i u drugom semestru prve godine studija. Vremenski razmak između snimanja bio je tri mjeseca. Ispitanice su između snimanja dva puta tjedno pohađale fonetske vježbe. Prije snimanja su ispunile upitnik o učenju francuskog jezika te potpisale suglasnost za akustičko snimanje i korištenje dokumentiranog zvučnog zapisa u svrhu akustičke analize. Podaci o ispitanicama anonimni su te korišteni isključivo u svrhu statističke obrade podataka. Svaka ispitanica dobila je uputu da pročita rečenicu prikazanu u programu PowerPoint silaznom intonacijom. Ispitivač je za vrijeme snimanja sjedio uz ispitanice, kontrolirao govor i reagirao na pogreške koje bi mogle imati utjecaja na rezultate. Primjerice, u slučaju uzlazne intonacije, disfluentnosti ili

pogrešno pročitane riječi, ispitivač je zamolio ispitanicu da ponovi cijelu rečenicu. Svaka ciljna riječ u zadanoj rečeničnoj strukturi pojavila se pet puta tijekom snimanja, što je ukupno činilo 200 rečenica po ispitanici nakon oba snimanja.

3.4. Analiza podataka

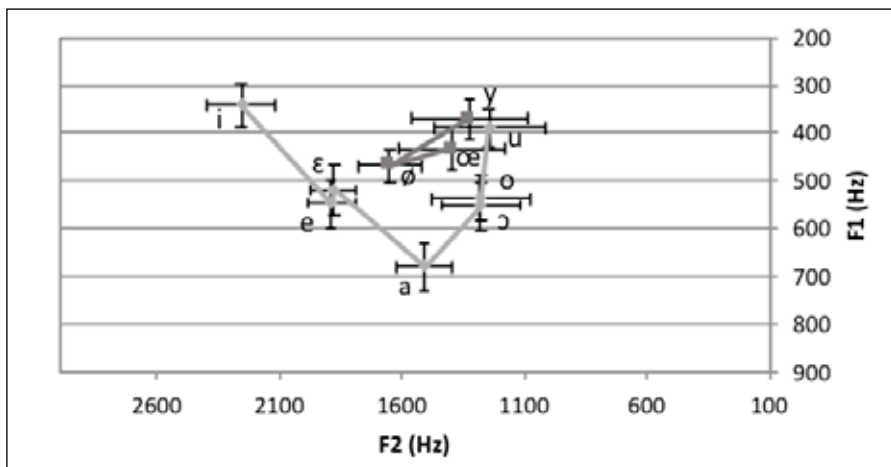
Ciljne riječi analizirane su akustički u programu za analizu govora Praat (Boersma i Weenink 2017). Unutar svake riječi anotiran je vokal na početku i na kraju. Početak vokala označen je u trenutku jasno vidljivog drugog formanta u spektrogramu i na početku periodičnosti u oscilogramu, a u trenutku prestanka jasno vidljivog drugog formanta u spektrogramu te kada periodičnost u oscilogramu više nije postojala označen je kraj vokala. Pomoću Praat skripta dobivene su vrijednosti prvih pet formanta svakog francuskog vokala za svaku ispitanicu u oba snimanja i u svih pet ponavljanja. U obzir su uzeta prva tri formanta jer oni daju najvažnije informacije o karakteristikama vokala. Dobiveni podaci razvrstani su u programu Excel u dvije skupine: za svaku ispitanicu pojedinačno te grupni prikaz. S obzirom na to da je unutar jednog snimanja svaka ispitanica izgovorila jedan vokal deset puta (pet puta s početnim konsonantom /p/ i pet puta sa /s/), za svaki vokal izračunali smo prosjek vrijednosti formanta nakon pet ponavljanja i uz oba konsonanta koji je na kraju bio prikazan u vokalskom trapezu. Statistička analiza provedena je u programu SPSS gdje je korištena analiza varijance ponovljenih mjerenja (engl. *Repeated Measures ANOVA*). Mjerene varijable bile su: snimanje, konsonanti, vokali i ponavljanja. Funkcija je provedena na sva tri formanta.

4. Rezultati i rasprava

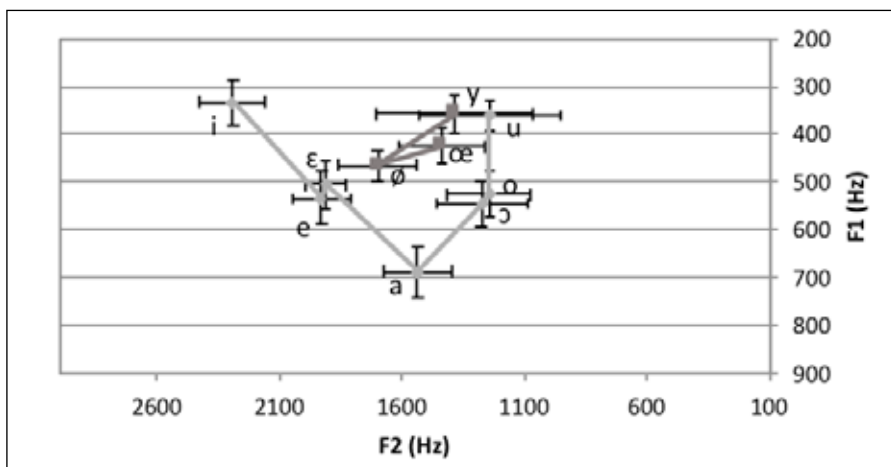
Na grupnom vokalskom trapezu s početka fonetskih vježbi može se vidjeti da su relativni odnosi rubnih vokala u skladu s referentnim podacima (Carton 1974). Nesklad se primjećuje kod vokala [e] i [ɛ] te [o] i [ɔ] koji su smješteni bliže jedan drugome nego što to nalažu normativni podaci. Također, poluotvoreni vokal [ɛ] ponešto je zatvoreniji i stražnjiji od poluzatvorenog [e]. S obzirom na to da bi sva tri prednja zaokružena vokala trebala biti pomaknuta prema naprijed, zaključuje se da i ovdje postoje neslaganja s referentnim podacima. Po pitanju varijabilnosti, na prvi pogled se primjećuje da pojedini vokali ulaze u prostor drugih: to se događa kod poluotvorenih i poluzatvorenih vokala [e] i [ɛ] te [o] i [ɔ], ali i kod zaokruženih vokala [y], [œ] i [u].

Grupni prikaz vokalskog prostora nakon fonetskih vježbi pokazuje male pomake pojedinih vokala, no opći raspored vokala nalikuje prvotnom. Rubni vokali generalno ostaju u jednakim relativnim odnosima, iako kod vokala [u] dolazi do zatvaranja i pomicanja prema naprijed. Poluotvoreni i poluzatvoreni vokali i dalje su vrlo blisko smješteni jedan drugome unutar trapeza. Zaokruženi vokal [y] također

je nešto prednjiji nego što je bio, dok kod preostalih zaokruženih vokala nije došlo do veće promjene. Varijabilnosti vokala nakon prvog i drugog snimanja uglavnom su slične. Može se primijetiti da vokali [y] i [u] više variraju nego prvi put, osobito na horizontalnoj osi. Vokali [e] i [ɛ] te [o] i [ɔ] i dalje ulaze jedni drugima u prostor varijabilnosti. Slike 3 i 4 prikazuju grupne vokalske prostore s prikazanim varijabilnostima na prvom (Slika 3) i drugom snimanju (Slika 4). U tablici 4 i 5 prikazane su uprosječene vrijednosti francuskih vokala na prvom i drugom snimanju.

Slika 3. Grupni prikaz vokalskog prostora s varijabilnosti vokala na prvom snimanju.

Slika 4. Grupni prikaz vokalskog prostora s varijabilnosti vokala na drugom snimanju.

Tablica 4. Prosječne vrijednosti formanata francuskih vokala na prvom snimanju.

	[i]	[y]	[e]	[ɛ]	[ø]	[œ]	[a]	[ɔ]	[o]	[u]
F1	341	370	546	518	468	433	679	551	537	388
F2	2258	1324	1890	1877	1650	1397	1508	1280	1279	1244
F3	2836	2586	2761	2755	2720	2627	2701	2720	2719	2648

Tablica 5. Prosječne vrijednosti formanata francuskih vokala na drugom snimanju.

	[i]	[y]	[e]	[ɛ]	[ø]	[œ]	[a]	[ɔ]	[o]	[u]
F1	333	357	534	505	465	425	686	546	526	360
F2	2291	1385	1928	1912	1699	1438	1538	1276	1244	1242
F3	2949	2600	2789	2759	2804	2690	2734	2722	2682	2625

U analizi varijance ponovljenih mjerenja postojale su četiri varijable: snimanje, konsonant, vokal i ponavljanje. Za svaku od njih izračunata je međusobna interakcija. Rezultati se odnose na variranje ispitanica unutar sebe. Kod F1 nije pronađena statistički značajna razlika između prvog i drugog snimanja ($F(1, 14) = 2.860$; $p = 0.113$). Efekt konsonanata /p/ i /s/ statistički je značajan ($F(1, 14) = 26.766$; $p = 0.000$), kao i efekt vokala ($F(9, 126) = 148.119$; $p = 0.000$). Ponavljanja nisu bila statistički značajna ($F(4, 56) = 0.787$; $p = 0.538$). Jedina statistički značajna interakcija bila je između konsonanata i vokala ($F(9, 126) = 18.054$; $p = 0.000$), što znači da se vrijednosti prvog formanta vokala razlikuju ovisno o konsonantu koji je ispred njih. Kod F2 također ne postoji statistički značajna razlika između snimanja ($F(1, 14) = 3.110$; $p = 0.100$). Statistički značajna razlika ponovno postoji između konsonanata ($F(1, 14) = 58.308$; $p = 0.000$), kao i između vokala ($F(9, 126) = 143.385$; $p = 0.000$). Interakcije između varijabli nisu bile statistički značajne osim interakcije između konsonanata i vokala, kao i kod prvog formanta ($F(9, 126) = 26.892$; $p = 0.000$). Rezultati za F3 prilično su slični onima za F1 i F2: statistički značajna razlika između snimanja ne postoji ($F(1, 14) = 1.707$; $p = 0.212$), dok je efekt konsonanata ($F(1, 14) = 39.329$; $p = 0.000$) i vokala ($F(9, 126) = 9.844$; $p = 0.000$) statistički značajan. Ovaj put interakcija između konsonanata i vokala nije statistički značajna ($F(9, 126) = 1.547$; $p = 0.139$). Rezultati pokazuju da nema značajne razlike između prvog i drugog snimanja, no opservacijom trapeza svake ispitanice ipak se vidi da uslijed fonetskih vježbi dolazi do promjena. Ponavljanja nisu bila statistički značajna, što znači da između dva snimanja nije bilo bitnije promjene u stabilnosti ponovljenog izgovora istog vokala. Efekt vokala pokazao se značajnim za sva tri formanta. Iako su neki ispitanici zbog površinski manjih trapeza raspolagali ograničenim stupnjem otvorenosti i prednosti, statistička analiza pokazuje da razlika između vokala postoji. Rezultat koji pokazuje statističku značajnost konsonanata ukazuje na razlike u izgovoru vokala ovisno o početnom konsonantu, što može upućivati na efekt koartikulacije koji bi bilo dobro dodatno istražiti.

Pojedinačni vokalski trapezi svake od ispitanica prije i poslije fonetskih vježbi prikazani su u poglavlju Prilozi. Općenito gledajući, primjećuje se da nakon fonetskih vježbi većinom dolazi do otvaranja vokalskih trapeza pomicanjem rubnih vokala. S obzirom da je prva hipoteza bila da će najmanja razlika između dva snimanja biti upravo u rubnim vokalima, rezultati pokazuju da je ona djelomično potvrđena. Kod gotovo svih ispitanica postoje odstupanja od norme u izgovoru poluotvorenih i poluzatvorenih vokala te prednjih zaokruženih vokala. Vokali [e] i [ɛ] te [o] i [ɔ] najčešće su vrlo malo udaljeni jedan od drugog te se može reći da ispitanice u izgovoru ne rade distinkciju prema stupnju otvorenosti. Drugim riječima, u svom vokalskom sustavu imaju samo jedan /e/ i jedan /o/. Kod nekih ispitanica nakon fonetskih vježbi prednji poluotvoreni i poluzatvoreni vokal se razdvajaju, dok se kod stražnjeg poluotvorenog i poluzatvorenog vokala događa neutralizacija (I10 i I15). U nekim trapezima poluotvoreni vokal je bio zatvoreniji od poluzatvorenog (I1, I4, I6, I9, I12). Moguće je da je ovaj neočekivani pomak vokala posljedica dinamike sustava. Pretpostavlja se da ispitanice još uvijek nisu oformile svoj vokalski sustav te da zbog pomicanja svih vokala uslijed redovitih vježbi dolazi do trenutačne regresije. Općenito se može reći da je kod većine razlika između poluotvorenih i poluzatvorenih vokala bila minimalna. Na temelju prethodno navedenog može se zaključiti da je druga hipoteza o neutralizaciji poluotvorenih i poluzatvorenih vokala potvrđena. Kod gotovo svih ispitanica prednji zaokruženi vokali pomaknuti su prema nazad. Izuzetak je vokal [ø] koji je često središnje pozicioniran. Pokazalo se ti vokali nisu bili dovoljno zaokruženi, osim [y] koji je imao visok stupanj zaokruženosti. Zbog toga se može zaključiti da je treća hipoteza djelomično potvrđena. Postavlja se pitanje zašto su [y] i [œ] pomaknuti prema stražnjim zaokruženim vokalima, a vokal [ø] nije. Moguće je da su ispitanice poistovjećivale francuski vokal [ø] s hrvatskim neutralnim vokalom [ə], koji je obično centraliziran. Za pomicanje unazad dvije su pretpostavke: govornici koji u svom sustavu nemaju prednje zaokružene vokale mogu naići na poteškoće jer su navikli kombinirati zaokruživanje s pomicanjem jezika unatrag, kao za vokal [u]. Zbog toga moraju savladati koordinaciju usana i jezika. Moguće je da su naše ispitanice prepoznale da je za vokal [y] važna zaokruženost pa se koncentriraju na to obilježje, a pritom nesvjesno zanemaruju pomak jezika. O tome govori i Delattre (1964: 83). Drugo objašnjenje je da se pri labijalizaciji jezik zbog biomehaničkih razloga pomiče unazad (Delattre 1951; Stevens 1998).

5. Zaključak

Rezultati istraživanja pokazali su da postoje razlike u rubnim vokalima između prvog i drugog snimanja, ponajviše kod vokala [i] i [u]. Poluotvoreni i poluzatvoreni vokali ispitanicima su predstavljali izgovorne poteškoće jer su ih gotovo

svi izgovarali kao jedan vokal. Na temelju vertikalno-horizontalnih pomaka jezika zaključuje se da su prednji zaokruženi vokali pomaknuti unazad. Izuzetak je vokal [ø] koji je često u središnjoj poziciji. Vokal [y] nalazi se vrlo blizu vokala [u] kod gotovo svih ispitanika. To bi značilo da ispitanici postižu zaokruženost usana, no ne pomiču jezik prema naprijed. Pretpostavlja se da je ispitanicama potrebno određeno vrijeme za usklađivanje tih dvaju pokreta. Statistička analiza pokazala je da kod sva tri formanta postoji statistička značajnost varijabli vokal i konsonant, može upućivati na koartikulaciju. Iako nije pronađena značajnost između snimanja, potrebno je analizirati individualne vokalske trapeze na temelju kojih se mogu primijetiti promjene.

Ovim radom otvorena su mnoga buduća istraživačka pitanja. Problem izgovora prednjih zaokruženih vokala mogao bi se detaljnije istražiti uz pomoću drugih instrumentalnih metoda. Pitanje koartikulacije također zahtijeva određen prostor u daljnjim istraživanjima. Izgovor vokala varirao je uz različite konsonante pa se možemo pitati u kojim glasovnim kombinacijama koartikuliraju više, a u kojima manje. Boljim uvidom u rad artikulatora pri izgovoru na stranom jeziku mogla bi se bolje uočiti moguća odstupanja. To bi omogućilo osmišljavanje ciljnih artikulacijskih vježbi kako bi došlo do poboljšanja izgovora. Tu problematiku trebalo bi uključiti u aktualni istraživački prostor jer bi na temelju novih saznanja bilo moguće prilagoditi fonetske vježbe, a time i poboljšati kvalitetu nastave jezika.

Literatura

- Bakran, Juraj (1996) *Zvučna slika hrvatskoga govora*. Zagreb: Ibis grafika.
- Birdsong, David (2003) „Authenticité de prononciation en français L2 chez des apprenants tardifs anglophones: analyses segmentales et globales.“ *Acquisition et interaction en langue étrangère* (18): 17–36.
- Boersma, Paul; Weenink, David (2017) *Praat: doing phonetics by computer*, <http://www.praat.org/> (pristupljeno 11. 11. 2017.).
- Burns, Anne (2006) „Integrating research and professional development on pronunciation teaching in a national adult ESL program.“ *TESL reporter* 39 (2): 34–41.
- Breitkreutz, Judy; Derwing, Tracey M.; Rossiter, Marian J. (2001) „Pronunciation teaching practices in Canada.“ *TESL Canada journal* 19 (1): 51–61.
- Carlson, Holly K.; McHenry, Monica A. (2006) „Effect of accent and dialect on employability.“ *Journal of employment counseling* 43 (2): 70–83.
- Carović, Ines (2014) *Ultrazvučno istraživanje artikulacije i koartikulacije hrvatskoga vokalskog sustava*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Carton, Fernand (1974) *Introduction à la phonétique du français*. Paris: Bordas.

- Delattre, Pierre (1951) „The physiological interpretation of sound spectrograms.“ *Publications of the Modern Language Association of America* 66 (5): 864–875.
- Delattre, Pierre (1964) „Comparing the vocalic features of English, German, Spanish and French.“ *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 2 (1): 71–98.
- Derwing, Tracey M.; Munro, Murray J. (2005) „Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach.“ *TESOL Quarterly* 39 (3): 379–397.
- Derwing, Tracey M.; Munro, Murray J. (2009) „Putting accent in its place: Rethinking obstacles to communication.“ *Language teaching* 42(4): 476–490.
- Desnica-Žerjavić, Nataša (1996) *Phonétique française*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Fougeron, Cécile i Smith, Caroline L. (1999) „French.“ U *Handbook of the International Phonetic Association*, 78–81. Cambridge: Cambridge University Press.
- Georgeton, Laurianne; Paillereau, Nikola; Landron, Simon; Gao, Jiayin; Kamiyama, Takeki (2012) „Analyse formantique des voyelles orales du français en contexte isolé: à la recherche d’une référence pour les apprenants de FLE.“ *Jep-Taln-Recital*: 145–152.
- Horga, Damir; Liker, Marko (2016) *Artikulacijska fonetika. Anatomija i fiziologija izgovora*. Zagreb: Ibis grafika.
- Johnson, Keith (1989) „Higher formant normalization results from auditory integration of F2 and F3.“ *Perception & psychophysics* 46 (2): 174–180.
- Johnson, Keith (2012). *Acoustic and Auditory Phonetics*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Kennedy, Sara; Guénette, Danielle; Murphy, Jacinthe; Allard, Suzanne (2015) „Le rôle de la prononciation dans l’intercompréhension entre locuteurs de français lingua franca“. *Canadian Modern Language Review* 71(1): 1–25.
- Kent, Raymond D.; Read, Charles (2002). *The Acoustic Analysis of Speech*. Albany, NY: Singular/Thomson Learning.
- Landau, Ernestina; Lončarić, Mijo; Horga, Damir; Škarić, Ivo (1995) „Croatian.“ U *Handbook of the International Phonetic Association*, 66–69. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lev-Ari, Shiri; Keysar, Boaz (2010) „Why don’t we believe non-native speakers? The influence of accent on credibility.“ *Journal of Experimental Social Psychology*. 46 (6): 1093–1096.
- Levis, John; LeVelle, Kimberly (2010) „Rebuilding a professional space for pronunciation.“ U *1st Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference*, ur. Levis, John; LeVelle, Kimberly, 1–9. Ames, IA: Iowa State University.

- MacDonald, Shem (2002) „Pronunciation – views and practices of reluctant teachers.“ *Prospect* 17 (3): 3–18.
- Recasens, Daniel; Pallarès, Maria D.; Fontdevila, Jordi (1997) „A model of lingual coarticulation based on articulatory constraints.“ *The Journal of the Acoustical Society of America* 102 (1): 544–561.
- Stevens, Kenneth N. (1998) *Acoustic phonetics*. Cambridge, Massachusetts: MIT press.
- Timming, Andrew R. (2017) „The effect of foreign accent on employability: a study of the aural dimensions of aesthetic labour in customer-facing and non-customer-facing jobs.“ *Work, employment and society* 31(3): 409–428.

Vowel space of Croatian-speaking learners of French: acoustic analysis

Pronunciation has often been marginalized in foreign language teaching. Although many sociolinguistic studies showed that a foreign accent can have a negative impact on the perception of speaker's credibility and consequently on his private and professional life, pronunciation correction is often considered less important in foreign language teaching. Pronunciation of vowels is more problematic to teach because of their unclear articulatory features. It is difficult to determine accurately the degrees of aperture and frontness/backness of the vowels, as well as their boundaries in the oral cavity. Pronunciation correction is even more complicated when vowel systems of the native and the foreign language differ considerably in vowel quantity and quality, which is the case in Croatian and French vowel systems. Technological development has provided advanced methods of speech correction. One of them is the acoustic method used in this research.

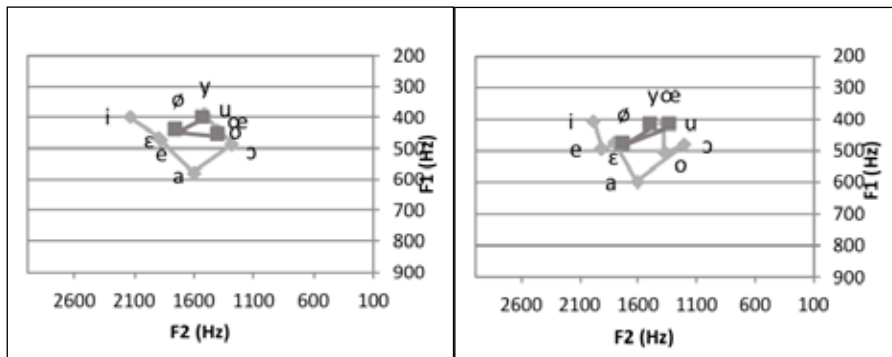
The vowel system of French is relatively complex when compared with the Croatian vowel system and small changes in pronunciation can result in changes in meaning. Thus, our main goal was to evaluate progress in the pronunciation of French oral vowels in Croatian students of French language and literature. Our hypotheses were that corner vowels would prove to be the most stable (1), that mid-close and mid-open vowels would be neutralized (2) and that front rounded vowels would be insufficiently rounded and retracted. For the purposes of this investigation, 15 Croatian students of French language and literature were recorded in a sound treated booth twice – at the beginning and at the end of the semester. The analysis of formant frequencies and the statistical analysis using RM ANOVA were performed on 20 words embedded in carrier sentences. The results showed significant differences in corner vowels between the two recording sessions, whereby speakers demonstrated vowel space enlargement in the second recording session. However, the neutralisation of mid-close and mid-open vowels as well as insufficient differentiation between rounded and unrounded vowels could still be observed. Speakers tended to compensate insufficient rounding with backward tongue movement. These results opened many research questions in the field of speech perception and coarticulatory processes in foreign language learning.

Key words: vowels, French language, acoustic analysis.

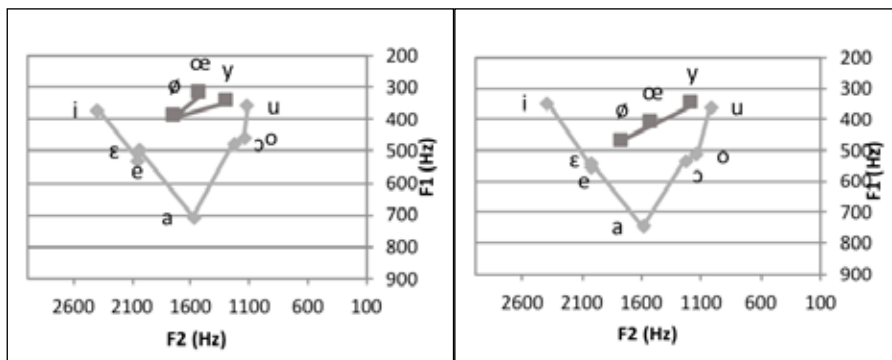
Prilozi

Prilog 1. Pojedinačni vokalski trapezi ispitanica.

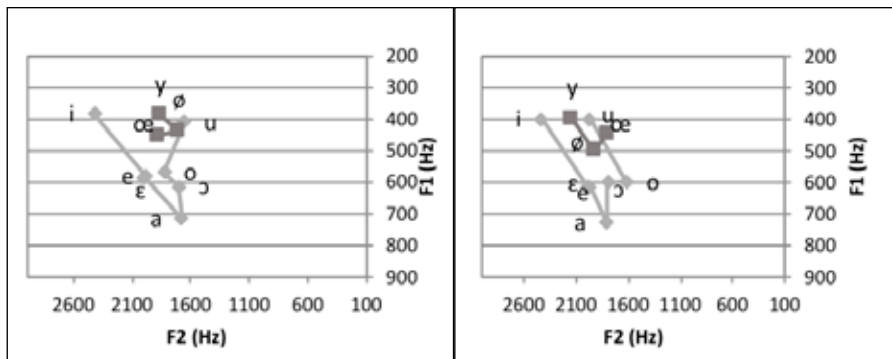
Prilog 1.1. Vokalski trapezi prve ispitanice (I1) prije i poslije fonetskih vježbi.

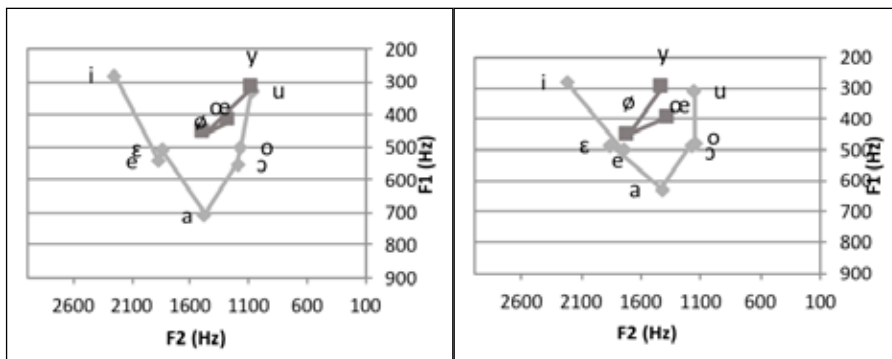
Prilog 1.2. Vokalski trapezi druge ispitanice (I2) prije i poslije fonetskih vježbi.

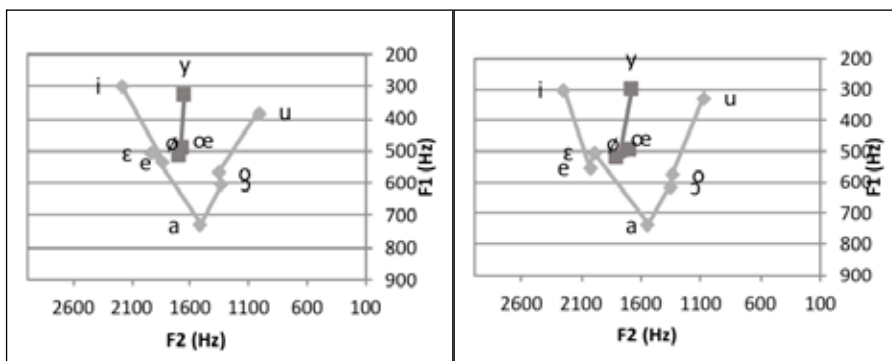
Prilog 1.3. Vokalski trapezi treće ispitanice (I3) prije i poslije fonetskih vježbi.

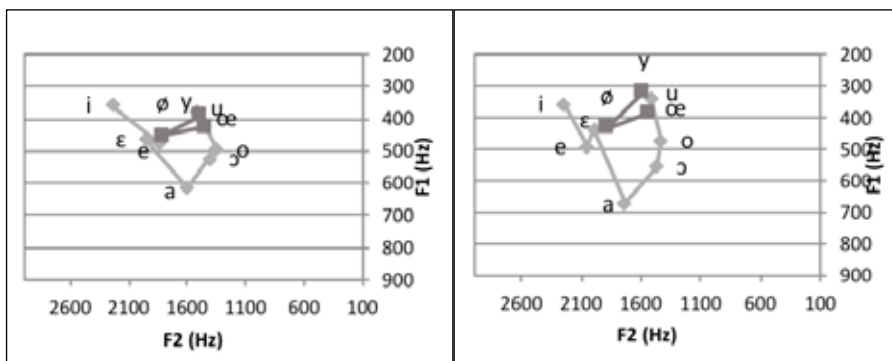
Prilog 1.4. Vokalski trapezi četvrtre ispitanice (I4) prije i poslije fonetskih vježbi.

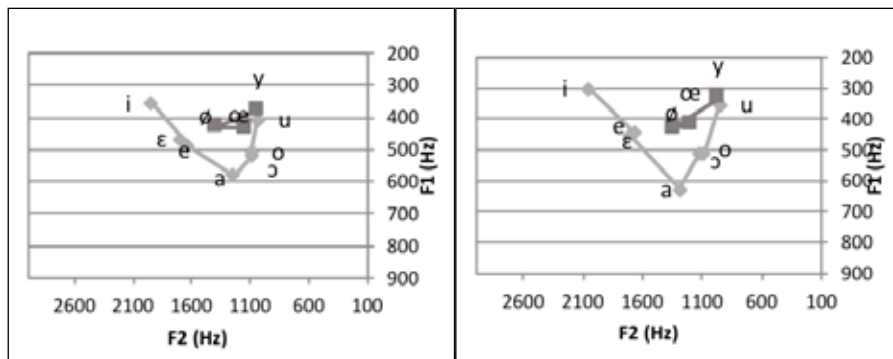
Prilog 1.5. Vokalski trapezi pete ispitanice (I5) prije i poslije fonetskih vježbi.

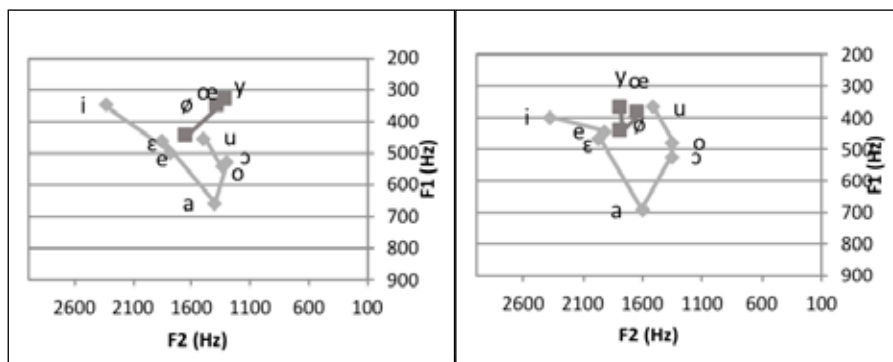
Prilog 1.6. Vokalski trapezi šeste ispitanice (I6) prije i poslije fonetskih vježbi.

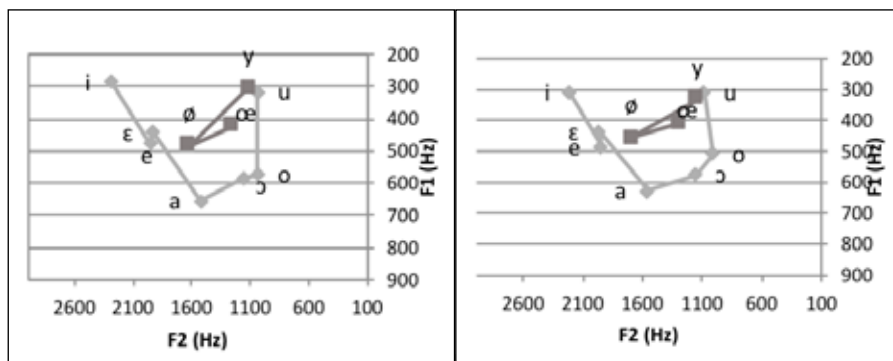
Prilog 1.7. Vokalski trapezi sedme ispitanice (I7) prije i poslije fonetskih vježbi.

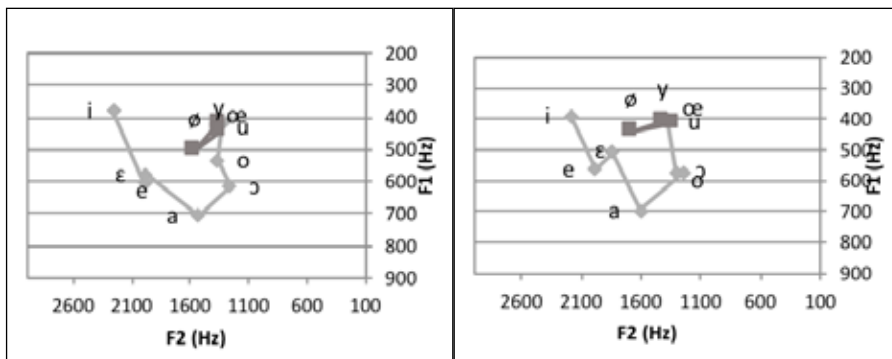
Prilog 1.8. Vokalski trapezi osme ispitanice (I8) prije i poslije fonetskih vježbi.

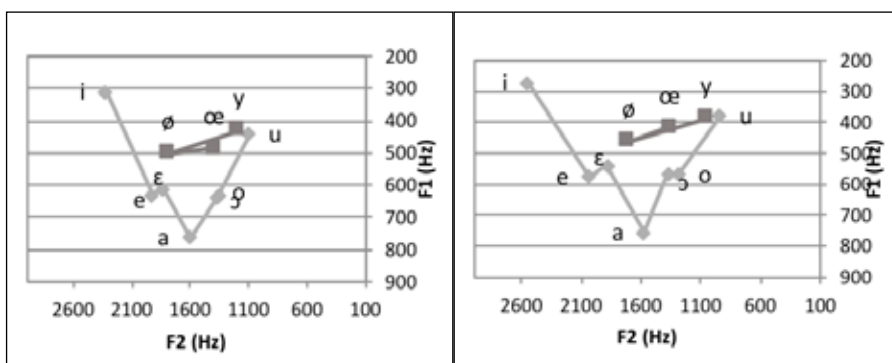
Prilog 1.9. Vokalski trapezi devete ispitanice (I9) prije i poslije fonetskih vježbi.

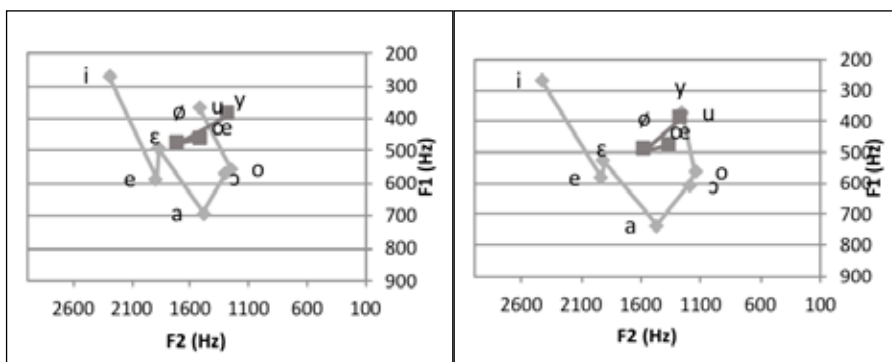
Prilog 1.10. Vokalski trapezi desete ispitanice (I10) prije i poslije fonetskih vježbi.

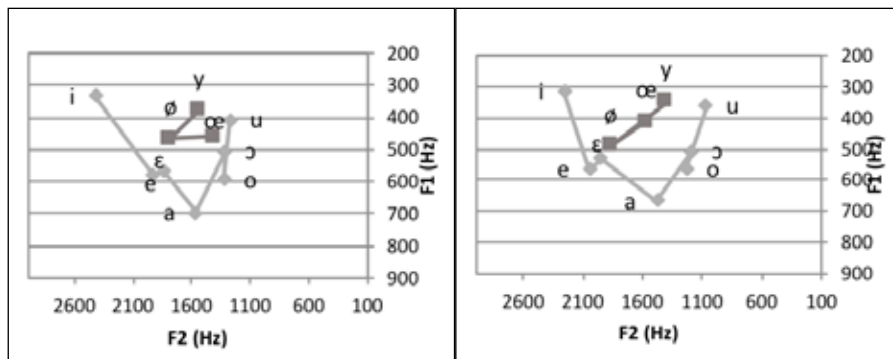
Prilog 1.11. Vokalski trapezi jedanaeste ispitanice (I11) prije i poslije fonetskih vježbi.

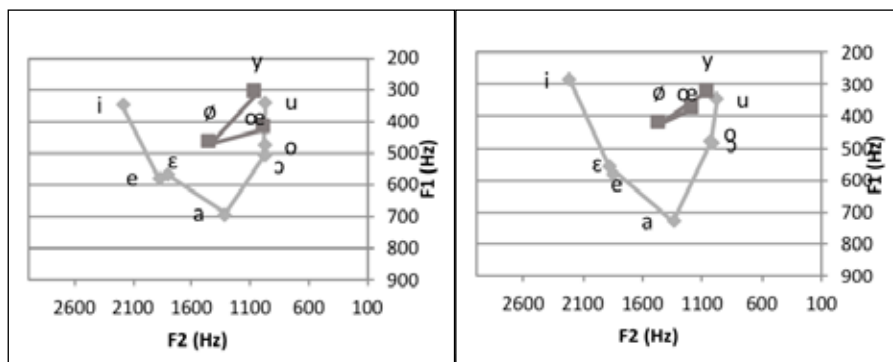
Prilog 1.12. Vokalski trapezi dvanaeste ispitanice (I12) prije i poslije fonetskih vježbi.

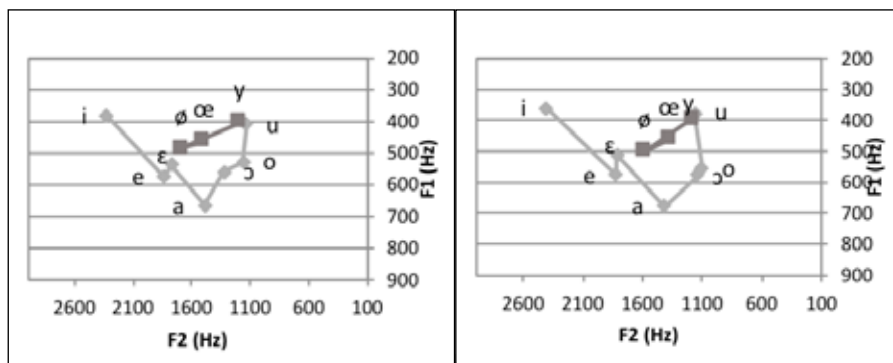
Prilog 1.13. Vokalski trapezi trinaeste ispitanice (I13) prije i poslije fonetskih vježbi.

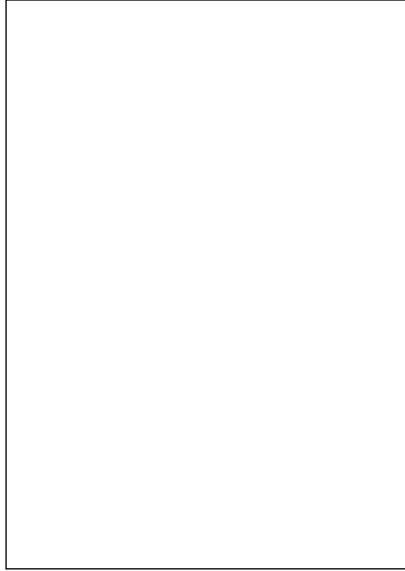
Prilog 1.14. Vokalski trapezi četrnaeste ispitanice (I14) prije i poslije fonetskih vježbi.

Prilog 1.15. Vokalski trapezi petnaeste ispitanice (I15) prije i poslije fonetskih vježbi.

ZNAČENJE U JEZIKU

OD INDIVIDUALNOGA DO KOLEKTIVNOGA

Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa
Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku
održanoga od 16. do 18. svibnja 2019. u Rijeci

Uredile

Mihaela Matešić
Blaženka Martinović

Zagreb 2020.